तुलसीपुर उप-महानगरपालिका

नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

तुलसीपुर, दाङ, लुम्बिनी प्रदेश, नेपाल

उप-महानगरपालिका पार्श्वचित्र

मस्यौदा प्रतिवेदन

विषयसूची

परिच्छेद - १: परिचय १

- १.१ पृष्ठभूमि १
- १.२ उद्देश्य १
- १.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू २
- १.४ तयारीका चरणहरू २
  - १.४.१ वस्तुस्थिति विवरण ढाँचा, औजार तथा कार्यविधि तयारी ३
  - १.४.२ वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यशाला ३
  - १.४.३ तथ्याङ्क संकलन ३
  - १.४.४ तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्शा तयारी ४
  - १.४.५ वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा तयारी ४
  - १.४.६ वस्तुस्थिति विवरण सुझाव संकलन ४
  - १.४.७ उप-महानगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरणको अन्तिम प्रतिवेदन तयारी ४
- १.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा ४

परिच्छेद - २: उप-महानगरपालिकाको चिनारी ५

- २.१ भौगोलिक अवस्थिति ५
- २.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण ५
- २.३ राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना ५
- २.४ धरातलीय अवस्था ८
- २.५ प्राकृतिक सम्पदा १३
- २.६ साँस्कृतिक उत्कृष्टता १३
- २.७ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू १३
- २.८ गार्हस्थ उत्पादन १५
- २.९ मानव विकास सुचकाङ्क १५

परिच्छेद - ३: पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरण १६

- ३.१ मुख्य बस्ती र घरपरिवारको विवरण १६
  - ३.१.१ मुख्य बस्ती १६
  - ३.१.२ घरपरिवारको विवरण १८
- ३.२ जनसंख्या विवरणको अवस्था १९
- ३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण २०
- ३.४ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २१
- ३.५ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण २३
- ३.६ जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण २५
- ३.७ घरमूलीको विवरण २६
- ३.८ पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण २७
- ३.९ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण २८
- ३.१० अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण २९
- ३.११ बसाइँसराई सम्बन्धी विवरण ३१

३.१२ व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण ३३
३.१३ सामाजिक सुरक्षा ३९
परिच्छेद - ४: आर्थिक अवस्था ४२
४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण ४२
४.१.१ आर्थिक कामको औद्योगिक क्षेत्र वर्गीकरण अनुसारको जनसंख्या ४२
४.१.२ आवास संरचना विवरण ४३
४.१.३ आयात तथा निर्यातको अवस्था ४९
४.१.४ औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनको अवस्था ४९
४.१.५ वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरूको विवरण ४९
४.१.६ सुकुम्बासी सम्बन्धी विवरण ५१
४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व ५१
४.२.१ भू-उपयोग क्षेत्रको विवरण ५१
४.२.२ खेतीयोग्य जमिन सम्बन्धी विवरण ५३
४.२.३ बाँझो जमिन सम्बन्धी विवरण ५३
४.३ कृषि तथा पशु विकास ५३
४.४ कृषक परिवार संख्या, क्षेत्रफल, कित्ता संख्या, औषत कित्ता संख्या तथा सिंचित क्षेत्रफल ५५
४.५ जग्गाको उपभोग सम्बन्धी विवरण ५५
४.६ कृषि जग्गाको उपयोग सम्बन्धी विवरण ६४
४.६.१ सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण ६५
४.६.२ सिँचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण ६५
४.६.३ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा ६६
४.६.४ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ६७
४.६.५ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा ६७
४.६.६ व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण ६८
४.६.७ कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह तथा सामुदायिक संस्थाको विवरण ६८
४.६.८ संकलन केन्द्र तथा चिस्यान केन्द्र ७८
४.६.९ कृषि बजार तथा हाटबजार सम्बन्धी विवरण ७९
४.६.१० उप-महानगरपालिका भित्र रहेका कृषि उत्पादन तथा पकेट क्षेत्रको सम्बन्धी विवरण ७९
४.७ पर्यटन विकास ७९
४.४.१ धार्मिकस्थल तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण ८०
४.४.२ होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण ८६
४.५ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ ८७
४.५.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठूला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी) ८८
४.५.२ व्यापार/व्यवसाय सम्बन्धी विवरण ८८
४.५.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण ८९
४.५.४ स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण ९०
४.५.५ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण ९१
४.५.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण ९३
परिच्छेद - ५: सामाजिक अवस्था ९९
५.१ शैक्षिक तथा मानव संसाधन विकास ९९
५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता १०१

५.१.२ तहगत रुपमा शैक्षिक संस्था/विद्यालय र विद्यार्थी विवरण १०६
५.१.३ विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका छात्रछात्राको विवरण ११७
५.१.४ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण ११८
५.१.५ उप-महानगरपालिकाको प्राविधिक धारका कलेज तथा विद्यार्थीको संख्या सम्बन्धी विवरण ११८
५.१.६ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण १२०
५.१.७ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण १२०

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण १२१

५.२.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण १२२
५.२.२ खोप सेवा तथा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण १२४
५.२.३ बालस्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था १२६
५.२.४ प्रमुख रोग र उपचार सम्बन्धी विवरण १२८
५.२.५ उप-महानगरपालिकामा स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी विवरण १२८
५.२.४ जटिल प्रकृतिको रोग लागेका बिरामीहरु मध्ये उप-महानगरबाट सहुलियत खर्च प्राप्त गर्ने हरुको विवरण १२९
५.२.५ सुरक्षित मातृत्व १३३
५.२.६ विवाहित तथा अविवाहित महिला तथा पुरुषको विवरण १३६

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई १३६

५.३.१ खानेपानीको श्रोतको विवरण १३७
५.३.२ शौचालयको प्रयोगको अवस्था १३८
५.३.३ सार्वजनिक शौचालयको विवरण १४०
५.३.४ फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण १४०
५.३.५ ढल निकास तथा ल्याण्डफिल साइटको अवस्था १४१
५.३.६ घरपरिवारविहिन बालबालिकाको अवस्था १४१
५.३.७ ज्येष्ठ नागरिक परिचय पत्र विवरण १४२
५.३.८ अपाङ्गताका आधारमा परिचय पत्र विवरण १४२

५.४ युवा, खेलकुद तथा मनोरञ्जन १४६

५.४.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल सम्बन्धी विवरण १४६
५.४.२ व्यवसायिक खेलाडी सम्बन्धी विवरण १५१

५.५ कला, भाषा तथा संस्कृति १५१

५.५.१ सार्वजनिक स्थल, पाटी, पौवा र चौतारा १५१
५.५.२ स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण १५२

५.५.३ शान्ति तथा सुरक्षाको विवरण १५३

परिच्छेद - ६: वन तथा वातावरणीय स्थिति १५५

६.१ वन क्षेत्रको अवस्था १५५

६.१.१ वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण (सरकारद्वारा व्यवस्थित, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक र निजी वन) १५५
६.१.२ बृक्षारोपणका लागि खाली स्थान सम्बन्धी विवरण १६१
६.१.३ जडिबुटी उत्पादन, संकलन तथा निकासी सम्बन्धी विवरण १६१
६.१.४ उप-महानगरपालिका क्षेत्रबाट निकासी हुने वन पैदावरको विवरण १६३

६.२ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र १६३

६.२.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू १६४

६.३ जैविक विविधता र वातावरणीय सेवा १६५
६.३.१ बासस्थानका आधारमा महत्वपूर्ण जनावर र चराचुरुङ्गीको विवरण १६५
६.३.२ महत्वपूर्ण वनस्पती विवरण १६६
६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन १६६
६.४.१ विपद् प्रकोपबाट भएको मानवीय र भौतिक क्षतिको विवरण १६६
६.४.२ विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय १६७
६.४.३ विपद् व्यवस्थापनको पूर्वतयारी १६८
६.४.४ आपतकालिन यातायात साधन सम्बन्धी विवरण १६८
परिच्छेद - ७: भौतिक विकासको अवस्था १७०
७.१ यातायात पूर्वाधार १७०
७.१.१ सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था १७०
७.१.२ सवारी सुविधा र रुट १७१
७.१.३ उप-महानगरपालिका क्षेत्रभित्र चल्ने सवारी साधन १७२
७.१.४ बसपार्क तथा बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण १७२
७.२ विद्युत् तथा वैकल्पिक उर्जा १७२
७.२.१ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार) १७३
७.२.२ बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार १७५
७.२.३ वैकल्पिक ऊर्जा (लघु जलविद्युत, सोलार, बायोग्याँस, सुधारिएको चुल्हो) प्रयोग गर्ने परिवार १७६
७.३ सञ्चार तथा प्रविधि १७७
७.३.१ आधुनिक सुविधामा पहुँच सम्बन्धी विवरण १७८
७.४ आवास तथा भवन १७९
७.४.१ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी १८०
७.४.२ उप-महानगरपालिका अन्तर्गतका सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण १८१
७.४.३ पशु बधशालाको विवरण १८१
७.४.४ शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण १८२
७.४.२ उप-महानगरपालिका अन्तर्गतका सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण १८३
परिच्छेद - ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति १८६
८.१ संगठनात्मक तथा मानव संसाधनको अवस्था १८६
८.१.१ उप-महानगरपालिकाको संगठनात्मक ढाँचाः संगठनात्मक सर्वेक्षणमा रहेको प्रस्तावित संगठन तालिका १८६
८.२ सेवा सुविधा सञ्चालन र व्यवस्थापन १९३
८.२.१ उपलब्ध सेवा सुविधाको प्रकार १९३
८.२.२ सेवा प्रवाह प्रक्रिया र पृष्ठपोषण १९४
८.२.३ सामुदायिक मेलमिलाप समिति सम्बन्धी विवरण १९६
८.२.४ उप-महानगरपालिका भित्र रहेका टोल विकास संस्था सम्बन्धी विवरण १९६
८.३ ऐन, नीति नियम र कार्यप्रणाली १९६
८.३.१ उप-महानगरपालिकाका स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु १९६
अनुसूचीहरू १९९
अनुसूची - १: उप-महानगरपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीको विवरण १९९
अनुसूची - २: उप-महानगरपालिका भित्र दर्ता/सूचिकृत भएका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण २०७

तालिका सूची

तालिका नं. १: राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना ५
तालिका नं. २: जमिनको मोहडाको विवरण ११
तालिका नं. ३: मानव विकास र गरिबी सूचकाङ्क विवरण १५
तालिका नं. ४: उप-महानगरपालिकाका मुख्य बस्तीको विवरण १६
तालिका नं. ५: वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण १८
तालिका नं. ६: जनसंख्याको विवरण १९
तालिका नं. ७: उमेर र लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण २०
तालिका नं. ८: मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको विवरण २२
तालिका नं. ९: धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण २४
तालिका नं. १०: जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण २५
तालिका नं. ११: लिङ्ग अनुसार परिवारमूलीको विवरण २६
तालिका नं. १२: पेशाको आधारमा उमेर समूहगत जनसंख्याको विवरण २७
तालिका नं. १३: १२ महिनासम्म आर्थिक काम गरेको अवधि (महिना) अनुसार जनसंख्याको विवरण २८
तालिका नं. १४: आर्थिक रुपले सक्रिय/निस्क्रिय जनसंख्याको विवरण २८
तालिका नं. १५: अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण ३०
तालिका नं. १६: जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण ३१
तालिका नं. १७: बसाइँसराई गरेका व्यक्तिको यस अघि बसोबास गरेको स्थान अनुसारको जनसंख्या विवरण ३२
तालिका नं. १८: आ.व. २०८१/८२ को व्यक्तिगत घटना दर्ताको विवरण ३३
तालिका नं. १९: पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण ३४
तालिका नं. २०: लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण ३६
तालिका नं. २१: मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण ३८
तालिका नं. २२: पालिकामा रहेका लक्षित वर्गसँग सम्बन्धित सञ्जालहरुको विवरण ३९
तालिका नं. २३: सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरुको संख्यात्मक विवरण ४०
तालिका नं. २४: आर्थिक काम गरेको अवधि अनुसारको जनसंख्या विवरण ४२
तालिका नं. २५: घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण ४३
तालिका नं. २६: जगको आधारमा घरधुरीको विवरण ४४
तालिका नं. २७: बाहिरी गारोको आधारमा घरधुरीको विवरण ४६
तालिका नं. २८: घरको भुँईको आधारमा घरधुरीको विवरण ४७
तालिका नं. २९: उप-महानगरपालिकामा रहेका वैदेशिक रोजगारीमा गएका जनसंख्याको विवरण ५०
तालिका नं. ३०: स्थानीय तह अनुसार कृषक परिवार संख्या, क्षेत्रफल, कित्ता संख्या, औसत कित्ता संख्या तथा सिंचित क्षेत्रफलको विवरण ५५

तालिका नं. ३१: जग्गाको स्वामित्व अनुसार जग्गा कमाउने परिवार संख्या तथा कमाएको जग्गाको क्षेत्रफलको विवरण ५५
तालिका नं. ३२: विभिन्न अस्थायी बालीको क्षेत्रफल तथा कृषक परिवार संख्या ५६
तालिका नं. ३३: मुख्य अस्थायी बाली लागेका जग्गाको क्षेत्रफल तथा कृषक परिवार संख्या विवरण ५६
तालिका नं. ३४: बगैंचाको रुपमा लगाइएका जम्मा स्थायी बालीको क्षेत्रफल, बोट संख्या, छरिएर रहेका बोट संख्या र कृषक परिवार संख्या विवरण ५७
तालिका नं. ३५: बगैंचाको रुपमा लगाइएका मुख्य स्थायी बालीको क्षेत्रफल, बोट संख्या, छरिएर रहेका बोट संख्या र कृषक परिवार संख्या ५७
तालिका नं. ३६: प्रमुख बालीहरुमा कृषि सामग्री (बीउ विजन, विषादी, मल) प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या ५८
तालिका नं. ३७: पाल्तु चौपाया तथा पन्छीको संख्या र कृषक परिवार ५९
तालिका नं. ३८: कृषि कामदारको किसिम अनुसार कामदारको संख्या र कामदार प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या ६०
तालिका नं. ३९: कृषि ऋण, थप ऋणको आवश्यकता, बिमा तथा अनुदान प्राप्त गर्ने कृषक परिवार संख्या ६०
तालिका नं. ४०: जलवायु परिवर्तनले पुऱ्याएको प्रभाव अनुसार कृषक परिवार संख्या ६१
तालिका नं. ४१: कृषि चलनबाट निस्किएका फोहोरको निम्नअनुसार व्यवस्थापन गरेका कृषक परिवार संख्या ६१
तालिका नं. ४२: लिङ्ग अनुसार मुख्य कृषकको संख्या तथा कृषक परिवार संख्या ६२
तालिका नं. ४३: लिङ्ग अनुसार कृषि कार्यसम्बन्धी निर्णयमा सहभागिता तथा कृषि क्रियाकलापमा सरदर दिएको समय उल्लेख गर्ने १० वर्ष वा सोभन्दा माथि उमेरका कृषक परिवार संख्या ६२
तालिका नं. ४४: अनुसार कृषि चलनमा परिवारमूली र कृषि चलनको स्थिती ६३
तालिका नं. ४५: कृषि चलनको प्रमुख उत्पादन क्रियाकलाप अनुसार कृषक परिवार संख्या ६३
तालिका नं. ४६: कृषि चलनबाट भएको प्रमुख प्रयोग अनुसार कृषक परिवार संख्या ६३
तालिका नं. ४७: कृषक परिवारको आम्दानीको मुख्य स्रोत, आफ्नै कृषि उत्पादनबाट भएको आम्दानीले मात्र वर्षभरी परिवारलाई खान नपुग्ने अवधिअनुसार कृषक परिवार संख्या ६४
तालिका नं. ४८: कृषि जग्गाको उपयोग सम्बन्धी विवरण ६४
तालिका नं. ४९: सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण ६५
तालिका नं. ५०: सिँचाई पूर्वाधारहरुको वडागत विवरण ६५
तालिका नं. ५१: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोगको विवरण ६६
तालिका नं. ५२: तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा ६७
तालिका नं. ५३: उप-महानगरपालिकामा रहेका कृषि समूह सम्बन्धी विवरण ६८
तालिका नं. ५४: उप-महानगरपालिकामा रहेका पशुपंक्षी फर्महरुको विवरण ७३
तालिका नं. ५५: उप-महानगरपालिकामा रहेका पशुपंक्षीपालक कृषक समूहहरुको विवरण ७५
तालिका नं. ५६: उप-महानगरपालिकामा कृषि सहकारीहरुको विवरण ७६
तालिका नं. ५७: संकलन, बिक्री तथा चिस्यान केन्द्र सम्बन्धी विवरण ७८
तालिका नं. ५८: कृषि बजार तथा हाटबजार सम्बन्धी विवरण ७९

तालिका नं. ५९: कृषि उत्पादन तथा पकेट क्षेत्र सम्बन्धी विवरण ७९
तालिका नं. ६०: धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूको विवरण ८२
तालिका नं. ६१: उप-महानगरपालिकामा रहेका होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण ८६
तालिका नं. ६२: उप-महानगरपालिकामा रहेका व्यापार/व्यावसाय सम्बन्धी विवरण ८८
तालिका नं. ६३: उप-महानगरपालिकामा रहेका खानी तथा खनिज सम्बन्धी विवरण ९०
तालिका नं. ६४: प्रमुख बजार सम्बन्धी विवरण ९१
तालिका नं. ६५: उप-महानगरपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण ९३
तालिका नं. ६६: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण १०१
तालिका नं. ६७: औपचारिक शिक्षाको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति १०३
तालिका नं. ६८: तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाका विद्यालयहरुमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको विवरण ११७
तालिका नं. ६९: उप-महानगरपालिकाको शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण ११८
तालिका नं. ७०: इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध भएका विद्यालयहरुको विवरण ११८
तालिका नं. ७१: उप-महानगरपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण १२२
तालिका नं. ७२: उप-महानगरपालिकामा रहेका जम्मा स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण १२३
तालिका नं. ७३: स्थानीय तह मातहतका स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार, उपलब्ध सेवाको विवरण १२३
तालिका नं. ७४: सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण १२६
तालिका नं. ७५: पोषण कार्यक्रम विवरण १२७
तालिका नं. ७६: प्रमुख १० स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण १२८
तालिका नं. ७७: वडागत रुपमा स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी विवरण १२८
तालिका नं. ७८: विगत ३ आर्थिक वर्षमा स्वास्थ्य बीमा गर्नेहरुको विवरण १२९
तालिका नं. ७९: ८० वर्ष माथिका ज्येष्ठ नागरिकहरुको उपचार कार्यक्रम सम्बन्धी विवरण १२९
तालिका नं. ८०: आ.व. २०८१/८२ उप-महानगरपालिकामा जटिल रोगको उपचार खर्च बापत सहुलियत रकम प्राप्त गर्नेहरुको विवरण १२९
तालिका नं. ८१: परिवार नियोजन कार्यक्रमको विवरण १३४
तालिका नं. ८२: बच्चाको लिङ्ग र आमाको उमेर समूहका आधारमा जन्मेका जीवित र मृत बच्चाहरुको विवरण १३४
तालिका नं. ८३: १५-४९ उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले हाल सम्म जिवित जन्माएका बच्चाहरुको संख्या अनुसार महिलाको जनसंख्या १३५
तालिका नं. ८४: विवाहित तथा अविवाहित महिला तथा पुरुषको विवरण १३६
तालिका नं. ८५: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण १३७
तालिका नं. ८६: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण १३८
तालिका नं. ८७: ज्येष्ठ नागरिक परिचय पत्र विवरण १४२
तालिका नं. ८८: आ व २०८१/८२ असार मसान्तसम्मको अपाङ्गताको परिचय पत्रको विवरण १४२
तालिका नं. ८९: गाम्भिर्यताका आधारमा २०८२ असार मसान्तसम्मको अपाङ्गता परिचय पत्रको विवरण १४४
तालिका नं. ९०: उप-महानगरपालिका भित्र हिंसाको प्रभावमा परेकाहरूको विवरण १४५

तालिका नं. ९१: उप-महानगरपालिकाभित्र न्यायिक समितिमा उजुरी परेका घटनाहरुको विवरणहरुको विवरण १४५

तालिका नं. ९२: अस्पतालमा आधारित एकद्वार संकट व्यवस्थापन केन्द्रमा आएका घटना विवरणहरुको विवरण १४५

तालिका नं. ९३: महिला पुर्नस्थापना केन्द्र (ओरेक) बाट सेवा लिनेहरुको विवरण १४६

तालिका नं. ९४: रंगशाला तथा खेल मैदान सम्बन्धी विवरण १४८

तालिका नं. ९५: उप-महानगरपालिकामा रहेका व्यवसायिक खेलाडीहरुको विवरण १५१

तालिका नं. ९६: उप-महानगरपालिकामा रहेका सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा सम्बन्धी विवरण १५२

तालिका नं. ९७: स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण १५३

तालिका नं. ९८: उप-महानगरपालिकामा रहेका प्रमुख सुरक्षा निकायहरुको विवरण १५३

तालिका नं. ९९: उप-महानगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरुको विवरण १५६

तालिका नं. १००: तुलसीपुर उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडिबुटीहरू १६१

तालिका नं. १०१: तुलसीपुर उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा रहेका जलाधार क्षेत्रहरु १६३

तालिका नं. १०२: उप-महानगरपालिकामा भएका नदी तथा खोलानालाहरूको विवरण १६४

तालिका नं. १०३: उप-महानगरपालिकामा भएका, ताल, पोखरी, सिमसार क्षेत्रहरूको विवरण १६५

तालिका नं. १०४: उप-महानगरपालिकामा प्राकृतिक प्रकोप र क्षतिको विवरण १६७

तालिका नं. १०५: उप-महानगरपालिकामा हुन सक्ने सम्भावित प्रकोपको विवरण १६७

तालिका नं. १०६: उप-महानगरपालिकामा एम्बुलेन्स तथा वारुणयन्त्र लगायतका साधनहरुको विवरण १६८

तालिका नं. १०७: उप-महानगरपालिकामा रहेका मुख्य सडकहरु सम्बन्धी विवरण १७०

तालिका नं. १०८: उप-महानगरपालिकाका रहेका बसपार्क तथा बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण १७२

तालिका नं. १०९: खाना पकाउने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण १७३

तालिका नं. ११०: दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण १७५

तालिका नं. १११: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित) १७८

तालिका नं. ११२: छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण १८०

तालिका नं. ११३: उप-महानगरपालिका भित्र रहेका पशुबधशाला विवरण १८२

तालिका नं. ११४: उप-महानगरपालिका भित्र रहेका शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण १८२

तालिका नं. ११५: उप-महानगरपालिकामा रहेका सामुदायिक भवनहरु तथा सभाहलको विवरण १८३

परिच्छेद - १: परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

नेपाली जनताको बलिदानपूर्ण लामो संघर्ष पश्चात नेपालमा संघीय लोकतान्त्रिक गणतन्त्रात्मक राज्य व्यवस्था कायम भएको छ । विश्वभर विभिन्न देशहरूमा सफल अभ्यासमा आएको यो व्यवस्था नेपालमा नौलो भएकाले यसमा अभ्यस्त हुन केही समय अवश्य लाग्नेछ। संघीय शासन प्रणालीको सवल पक्ष भनेको जनता केन्द्रित शासन हो । नेपालको संघीय प्रणाली अर्न्तगत राज्यको संरचनालाई तीन तहमा विभाजन गरिएको छ। संघीय अर्थात केन्द्रीय शासन, प्रादेशिक शासन बिचमा र तल्लो तहमा स्थानीय सरकार सरह नेपालको संविधानले स्थानीय तहहरूलाई स्थानीय स्वायत्त सरकारको रुपमा स्थापित गरेको छ। संविधानको अनुसूची ८ को क्र.सं. ६ मा स्थानीय तथ्याङ्क र अभिलेख संकलन सम्बन्धी सम्पूर्ण अधिकार स्थानीय सरकारलाई भएको उल्लेख छ भने स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ को दफा ११ (२) को च मा माथि उल्लेखित विषयलाई थप विस्तार गरिएको छ।

तसर्थ नेपालको संविधान तथा स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले प्रदान गरेको अधिकार प्रयोग गरी संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले तयार पारेको गाउँ/नगर वस्तुगत विवरण तयारी कार्यविधि, २०७८ अनुरुप स्थानीयस्तरका विकासको योजना निर्माण, नीति निर्माण तथा स्थानीय सूचनाको प्रमुख श्रोतको रुपमा रहने यो वस्तुगत विवरणले उप-महानगरपालिकालाई विकास र समृद्धिको समुचित दिशातर्फ उन्मुख हुन सहयोग गर्ने विश्वासका साथ यो प्रतिवेदन तयार भएको छ।

१.२ उद्देश्य

पार्श्वचित्र निर्माणको प्रमुख उद्देश्य भनेकै उप-महानगरपालिकाको समग्र वस्तुगत अवस्थाको जानकारीहरूलाई सुव्यवस्थित ढङ्गले अभिलेखीकरण गर्ने र ती तथ्याङ्क वा सूचनाहरूलाई अद्यावधिक गर्दै आवश्यक पर्दा सरोकारवालाहरूलाई सूचना उपलब्ध गराउनु हो। पार्श्वचित्रका अन्य विशिष्ट उद्देश्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :-

क) उप-महानगरपालिकाको समग्र भौतिक पूर्वाधार, आर्थिक पक्ष, सामाजिक पक्ष, प्राकृतिक सम्पदा तथा विपद् व्यवस्थापन सम्बद्ध पक्षहरूको सूचना तथा तथ्याङ्कको अभिलेख तयार पार्ने ।

ख) सेवा प्रवाह तथा संस्थागत संयन्त्रहरूका बारेमा सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गर्ने ।

ग) सबल पक्षहरू, दुर्बल पक्षहरू, अवसरहरू, चुनौतीहरू तथा सम्भावनाहरूको विश्लेषण गर्ने ।

घ) विभिन्न विषयगत आधार नक्शा तयार गर्ने ।

ङ) समग्र जनसांख्यिक, आर्थिक, सामाजिक, भौतिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक तथ्याङ्कहरूको व्याख्या र विश्लेषण गर्ने ।

च) प्राप्त सूचनाहरूको वर्गीकरण गरी सुव्यवस्थित र सरल ढंगले सर्वसाधारणले बुझ्न सक्ने गरी विभिन्न खण्डमा विभाजन गरी प्रस्तुत गर्ने ।

छ) माथि उल्लेखित सम्पूर्ण विषयसँग सम्बन्धित एकमुष्ठ तथ्याङ्कीय आधार तयार पार्ने ।

१.३ कानूनी तथा नीतिगत आधारहरू

पृष्ठभूमिमा उल्लेख भए जस्तै उप-महानगरपालिकाको वस्तुगत विवरण तयारीका निम्न आधारहरू रहेका छन् ।

(क) वैधानिक आधार

नेपालको संविधानको अनुसूची ८ र ९ लाई व्याख्या गर्न बनेको स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले स्थानीय तथ्याङ्कहरूको अभिलेख तयार गरी अद्यावधिक गर्ने अधिकार र जिम्मेवारी स्थानीय तहलाई नै प्रदान गरेकोले उप-महानगरपालिकालाई पार्श्वचित्र तयार पार्ने आधार बनेको छ ।

(ख) नीतिगत आधारहरू

नीतिगत आधारहरू अन्तर्गत नेपाल सरकारले तयार पारेको समग्र योजनाहरू, नीतिहरू, प्रादेशिक नीतिहरू र यी नीतिहरूका आधारमा तयार भएका स्थानीय तहका नीतिहरूलाई कार्यान्वयन गर्न आधारभूत रुपमा आवश्यक तथ्याङ्कहरूको अनिवार्यता हुने भएकाले उप-महानगरपालिकाको समग्र सूचनाहरू तयार पार्नुपर्ने नीतिगत आवश्यकता रहेको र सूचना व्यवस्थापनको नीतिगत व्यवस्था समेत रहेकाले सोका आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको हो ।

(ग) स्थानीय आवश्यकता

स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न तथा स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान गर्न वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ । स्थानीय आवश्यकताहरूको पहिचान पश्चात् विकास निर्माण नीति, योजना तथा कार्यक्रमहरू तय गर्न सकिन्छ । तसर्थ समग्र विकास प्रक्रियालाई अगाडि बढाउँदै स्थानीय सरकार सञ्चालन गर्न आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्कहरूको संगालोको टड्कारो आवश्यक रहने हुँदा यो नै वस्तुगत विवरण तयारीको अर्को महत्वपूर्ण आधार हो ।

यी बाहेक नेपालले पक्षराष्ट्र भई हस्ताक्षर गरेका अन्तराष्ट्रिय सन्धी तथा सम्झौताहरूलाई कार्यान्वयन गर्न समेत वस्तुगत सूचनाहरूको आवश्यकता पर्दछ। दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्न जलवायु परिवर्तन असरहरू न्यूनीकरण गर्न, मानवअधिकारको सुनिश्चितता गर्न, पर्यावरणीय सन्तुलन कायम गरी दिगो विकास गर्न तथ्यपरक सूचनाहरूको आवश्यकता पर्ने भएकाले यी आवश्यकताका आधारमा यो विवरण तयार पारिएको हो ।

१.४ तयारीका चरणहरू

यस उप-महानगरपालिकाको पार्श्वचित्रको तयारी गर्दा प्रयोग गरिएका विधिहरू निम्नानुसार रहेका छन् –

- ✓ यसमा उप-महानगरपालिकाको विभिन्न विषयगत शाखा, विषयगत कार्यालय तथा विभिन्न संघसंस्थाहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कहरू समावेश गरिएको छ ।
- ✓ सबै वडाका अध्यक्ष तथा अन्य पदाधिकारीसँग प्रत्यक्ष अन्तर्वार्ता विधि प्रयोग गरी तथ्याङ्क संकलन गरिएको ।
- ✓ राष्ट्रिय जनगणना २०७८ र अन्य विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरिएको ।
- ✓ यस अध्ययन प्रतिवेदनमा तथ्याङ्कको विश्लेषणका क्रममा विभिन्न तालिकाहरू, चित्रहरू तथा नक्शाको प्रयोग गरी वर्णनात्मक तथा तुलनात्मक रुपमा विश्लेषण गरिएको छ ।

पार्श्वचित्र तयार गर्ने कार्य प्राथमिक (Primary) तथा द्वित्तीय (Secondary) सूचना संकलन पद्दती प्रयोग गरी गरिएको छ । भू-उपयोग, सडकहरू र सोको गुणस्तर तथा वातावरणीय समस्याहरू जस्ता तथ्याङ्कहरू, भौगोलिक सूचना प्रणाली तथ्याङ्क (GIS Data), स्थलस्वरुप नक्शा, हवाई नक्शा, नापी नक्शा, स्थलगत निरीक्षण तथा अन्तरर्वाता विधि प्रयोग गरी संकलन गरिएको छ । यसका साथै उप-महानगरपालिका स्थित विभिन्न सरकारी एवं गैरसरकारी निकायहरूका पदाधिकारीहरू, बुद्धिजीवीहरू उपलब्ध प्रतिष्ठित व्यक्तित्वहरूसँग छलफल एवं अन्तरर्वाता गरी उप-महानगरपालिकाका प्रमुख समस्या एवं विकासका सम्भावनाहरू बारे जानकारी लिइएको छ । उप-महानगरका समग्र तथ्याङ्कहरू जस्तैः भौतिक, वातावरणीय, सामाजिक, आर्थिक, वित्तीय एवं संस्थागत तथ्याङ्कहरू उप-महानगरपालिका कार्यालय लगायत उप-महानगरपालिका स्थित सरकारी एवं गैरसरकारी कार्यालयहरूको रेकर्डबाट र केही तथ्याङ्कहरू सम्बन्धित विभाग तथा अन्य निकायहरूबाट प्रकाशित प्रतिवेदन एवं पुस्तकहरू अध्ययन गरी संकलन गरिएको छ ।

१.४.१ वस्तुस्थिति विवरण ढाँचा, औजार तथा कार्यविधि तयारी

यस तयारीको पहिलो चरणमा देहाय बमोजिमका गतिविधिहरु संचालन गरिएका छन् :-

- तुलसीपुर उप-महानगरपालिका क्षेत्रको भौगोलिक अवस्था, जनसंख्या, सामाजिक, आर्थिक, प्राकृतिक, भौतिक, वातावरणीय र संस्थागत वस्तुस्थिति झल्कने र भौगोलिक तथा सामाजिक रुपमा खण्डीकृत विवरण खुल्ने गरी वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्य प्रारम्भ गर्न कार्यपालिका बैठकबाट निर्णय गरियो ।
- वस्तुस्थिति विवरणको स्तरीय ढाँचा अनुसार राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ र अन्य विभिन्न सर्वेक्षण आदिका नतिजाहरू समावेश गरी संस्थागत सर्वेक्षण एवं सहभागितामूलक लेखाजोखा सर्वेक्षणका लागि विज्ञहरुको समेत संलग्नतामा प्रश्नावलीलाई अन्तिम रुप दिइयो ।

१.४.२ वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यशाला

वस्तुस्थिति विवरण तयारीका लागि तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाले कार्यपालिकाका पदाधिकारी, कर्मचारी र सरोकारवालाहरुबिच वस्तुस्थिति विवरणको स्तरीय ढाँचा, तथ्याङ्कको स्रोत तथा संकलन एवं विश्लेषण तयारी विधिबारे साझा धारणा, बुझाई र अपनत्व कायम गर्न छलफलबाट कार्ययोजना तयार गर्नका लागि तथा वस्तुस्थिति विवरण तयार गर्ने कार्यको जिम्मेवारी र कार्ययोजना निर्धारण गर्नका लागि उप-महानगरपालिका प्रमुख, उप-प्रमुख, कार्यपालिकाका सदस्यहरु, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, वडा सचिवहरु, विषयगत शाखा/उपशाखा/इकाई प्रमुखहरु, उप-महानगरपालिकाबाट छनौट गरिएका स्थानीयस्तरको जानकार विशेषज्ञ वा स्थानीय विज्ञहरुको सहभागितामा एक दिनको वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यशाला गोष्ठी संचालन गरियो ।

१.४.३ तथ्याङ्क संकलन

यहाँको वस्तुस्थिति विवरण निर्माणका लागि दुई किसिमका तथ्याङ्कहरू संकलन गर्न संस्थागत विवरण तथा राष्ट्रिय जनगणना २०७८, कृषि गणना, विभिन्न सर्वेक्षण, मानव विकास प्रतिवेदन, लगायतबाट प्राप्त विवरणहरु संकलन गरिएको थियो । संस्थागत विवरण संकलन अन्तर्गत प्रश्नावलीहरूको माध्यमबाट हरेक वडा कार्यालय तथा कार्यपालिकाको विभिन्न शाखाहरूको समेत सहयोग र समन्वयमा विवरणहरू संकलन गर्ने कार्य गरियो । यसरी संस्थागत विवरणहरू संकलन गर्ने सन्दर्भमा स्रोत नक्शा एवं GIS Mapping लाई व्यवस्थित गर्नका लागि GIS Coordinates लिइएको थियो ।

१.४.४ तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्शा तयारी

प्राप्त तथ्याङ्कलाई व्यवस्थित तथा विश्लेषणका लागि कम्प्युटर सफ्टवेयरको डिजाइन तथा विकास गरी आवश्यकता अनुसारका तालिकाहरू तयार गरिनुका साथै थप विश्लेषणका लागि MS Excel को पनि प्रयोग गरियो भने प्राप्त सबै प्रकारका तथ्याङ्कहरूलाई MS Excel को प्रयोग गरी विश्लेषण गर्ने कार्य गरियो। स्रोत नक्शा तयारीका लागि पनि दुवै तरिकाहरू जस्तै GIS Database लाई आधार मानी सफ्टवेयरको प्रयोग गरी GIS मा आधारित स्रोत नक्शा बनाउने, तथ्याङ्क व्यवस्थापनका लागि विकास गरिएको सफ्टवेयरमा पनि GIS Coordinates राखेर Google Map को प्रयोगबाट Mapping गर्ने विधिको प्रयोग गरियो।

१.४.५ वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा तयारी

तथ्याङ्क प्रशोधन तथा विश्लेषण र स्रोत नक्शा तयारीबाट प्राप्त प्रतिवेदनहरूलाई व्यवस्थित गर्दै तथा वस्तुस्थिति विवरण तयारी कार्यविधि, २०७८ ले निर्देश गरे अनुसार ढाँचाको अनुशरण गर्दै विज्ञहरूद्वारा वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदा प्रतिवेदन तयार गरी निश्चित समयावधिमा उप-महानगरपालिकामा पेश गरियो।

१.४.६ वस्तुस्थिति विवरण सुझाव संकलन

निर्धारित ढाँचामा पालिकाको वस्तुस्थिति विवरणको पहिलो मस्यौदा तयार भए पश्चात् वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदामा छलफल गर्न कार्यपालिकामा एक दिने प्रमाणीकरण कार्यशालाको आयोजना गरियो। प्रमाणीकरण कार्यशालामा प्रस्तुत भएका सूचना तथा विवरणको शुद्धता र तथ्य यकिन गरी सुधारका लागि सुझाव संकलन गर्ने, वस्तुस्थिति विवरणको मस्यौदाले समेट्न नसकेका विषय क्षेत्र वा परिमार्जन गर्नुपर्ने पक्षहरूलाई समावेश गर्न सुझाव आदान प्रदान गर्ने, वस्तुस्थिति विवरणमा प्रस्तुत तथ्याङ्क, सूचना तथा विवरणहरूको अन्तरसम्बन्ध र तुलनात्मक पक्षहरू यकिन गर्ने, वस्तुस्थिति विवरण प्रकाशन पश्चात् यसका विवरणहरू योजना तर्जुमा, विकास निर्माण, सेवा प्रवाह, कार्यसम्पादन र नतिजा अनुगमनमा उपयोग गर्ने प्रतिबद्धता जाहेर गर्ने आदि कार्यहरू गरिएको थियो।

१.४.७ उप-महानगरपालिकाको वस्तुस्थिति विवरणको अन्तिम प्रतिवेदन तयारी

कार्यशालाबाट प्राप्त भएका सुझावहरूलाई समावेश गरी तथा मस्यौदा प्रतिवेदनमा परिमार्जन गर्नुपर्ने विषयहरु, कार्यशालाबाट प्रस्तुत सुझावहरू बारे सम्बन्धित सरोकारवालासँग आवश्यकता अनुसार पुनःपरामर्श गरी एवं वस्तुस्थिति विवरणको स्तरीयता र गुणस्तर सुनिश्चितताका लागि विज्ञहरूका सुझावहरूलाई समेत ध्यान दिई वस्तुस्थिति विवरणलाई अन्तिम रुप दिइएको हो।

१.५ वस्तुस्थिति विवरणको सीमा

राष्ट्रिय योजना आयोग र संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालयले निर्धारण गरे बमोजिम उप-महानगरपालिका पार्श्वचित्र तयार गर्दा प्रयोग गरिएका तथ्याङ्कहरूको स्रोत र आधार वर्ष खुलाइएको छ। उप-महानगरपालिकाका विषयगत शाखा, सरकारी तथा गैरसरकारी कार्यालय, अन्य संघसंस्थाले उपलब्ध गराएका तथ्याङ्क, विभिन्न मन्त्रालय, विभागहरू आदि स्रोतहरूबाट उपलब्ध तथ्याङ्कको आधारमा यो वस्तुगत विवरण तयार गरिएको छ। पार्श्वचित्रको अवधारणा अनुसार यसले तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको सम्पूर्ण पक्षको यथार्थ जानकारी सरल एवं स्पष्ट रुपमा दिन्छ। अध्ययनलाई यथासक्य वस्तुगत बनाउने प्रयास गरिएको छ। तैपनि स्रोत, साधन तथा सूचना व्यवस्थापन सिमितताका कारण अपेक्षित सम्पूर्ण सूचनाहरू प्राप्त हुन सकेका छैनन्। तथापी, अध्ययनमा निर्धारित उद्देश्यका आधारमा आवश्यकता अनुसारका तथ्याङ्क भने समावेश गरिएको छ।

परिच्छेद - २: उप-महानगरपालिकाको चिनारी

२.१ भौगोलिक अवस्थिति

नेपालमा रहेका ७ वटा प्रदेश अन्तर्गतका जिल्लाहरु मध्येको एक दाङ जिल्लामा रहेको तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको कुल क्षेत्रफल ३८४.६५ वर्ग कि.मि. रहेको छ। भौगोलिक हिसाबले यो उप-महानगरपालिका ८२° १२' १४' देखि ८२° २५' ५७' पूर्वी देशान्तर र २७° ५७' ५०' देखि २८° १४' ५५' उत्तरी अक्षांश सम्म फैलिएको छ । यस उप-महानगरपालिकाका पूर्वी सिमानामा घोराही उप-महानगरपालिका, पश्चिमी सिमानामा शान्तिनगर गाउँपालिका र दंशीशरण गाउँपालिका, उत्तरी सिमानामा सल्यान जिल्लाका कपुरकोट तथा त्रिवेणी गाउँपालिका दक्षिण सिमानामा लमही नगरपालिकासँग सिमाना जोडिएको छ। यहाँको अधिकांश भू-भाग समथर जमिन तथा केही पहाडी भाग अर्न्तगत पर्ने हुँदा बालुवा र पाँगो मिश्रित उर्वर माटोको प्रधानता रहेको छ। यहाँ उष्ण प्रकारको हावापानी पाइने हुँदा पौष र माघ महिनामा धेरै जाडो हुन्छ र वैशाख, जेष्ठ, असारमा गर्मी हुने गर्दछ ।

२.२ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि तथा नामाकरण

थारु भाषामा बस्तीलाई पुर्वा भनिन्छ । यही तुलसी पुर्वालाई पर्वतेहरुले भन्नुपर्दा तुलसीपुर भन्ने गर्दथे भने थारुहरुले तुलसीपुर्वा भन्दथे । यस ठाउँमा पहाडी क्षेत्रबाट तिब्र बसाइँसराई नहुदै थारुहरुको बाहुल्यता हुँदा सम्म तुलसीपुर्वा भनिन्थ्यो भने पहाडियाहरुको बाहुल्य हुन थालेपछि यस पालिकाको नाम तुलसीपुर रहन गएको हो ।

२.३ राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

तुलसीपुर उप-महानरपालिका साविकका तुलसीपुर नगरपालिका, हलवार, टरिगाउँ, उरहरी, पवनपुर, मानपुर, विजौरी, डुरुवा र फुलवारी गा.वि.स. लाई गाभेर २०७३/११/२२ गतेको नेपाल सरकारको निर्णय तथा २०७३/११/२७ मा राजपत्रको सूचना प्रकाशन गरी उप-महानगरपालिकाको रुपमा स्थापना भएको हो । यसरी स्थापना गरिएको यस उप-महानगरपालिकामा हाल १९ वटा वडा कायम गरिएको छ। जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १: राजनीतिक र प्रशासनिक संरचना

वडा नं.	समावेश गाविस/नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
१	पवननगर (१,२,३,४)	४३६१	१९.८८
२	पवननगर (५,६,७,८,९)	४३१२	१३.०५
३	तुलसीपुर (१,७,१०)	७४७९	५५.६३
४	तुलसीपुर (२,१६,१७)	८१२६	३६.३८
५	तुलसीपुर (५)	११६४८	१.६२
६	तुलसीपुर (६)	१२९६९	७.५२
७	तुलसीपुर (३,४,१५)	१०८१७	१२.७४
८	तुलसीपुर (८,११)	५६४१	१०.७३

वडा नं.	समावेश गाविस/नगरपालिका	जनसंख्या	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)
९	तुलसीपुर (९)	४९२५	५.९७
१०	तुलसीपुर (१३,१४)	६४९७	१७.२६
११	तुलसीपुर (१९,२०)	८६६१८	१७.२९
१२	तुलसीपुर (१२,१८)	८८३८	१५.७७
१३	फुलबारी (१-९)	५४८९	५२.३
१४	डुरुवा (२,३,८,९)	६०४०	२०.५७
१५	डुरुवा (१,४,५,६,७)	६९३९	१४.३२
१६	मानपुर (२,३,४,५,६)	७६०३	१७.११
१७	मानपुर (१,७,८,९)	७२६१	१६.०७
१८	विजौरी (१,३,४,५,७)	७६७१	१६.२४
१९	विजौरी (२,६,८,९)	६२५१	३४.२
जम्मा		१,४१,५२८	३८४.६५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०६८ तथा भू-सूचना प्रणालीमा आधारित स्थलगत तथ्याङ्क

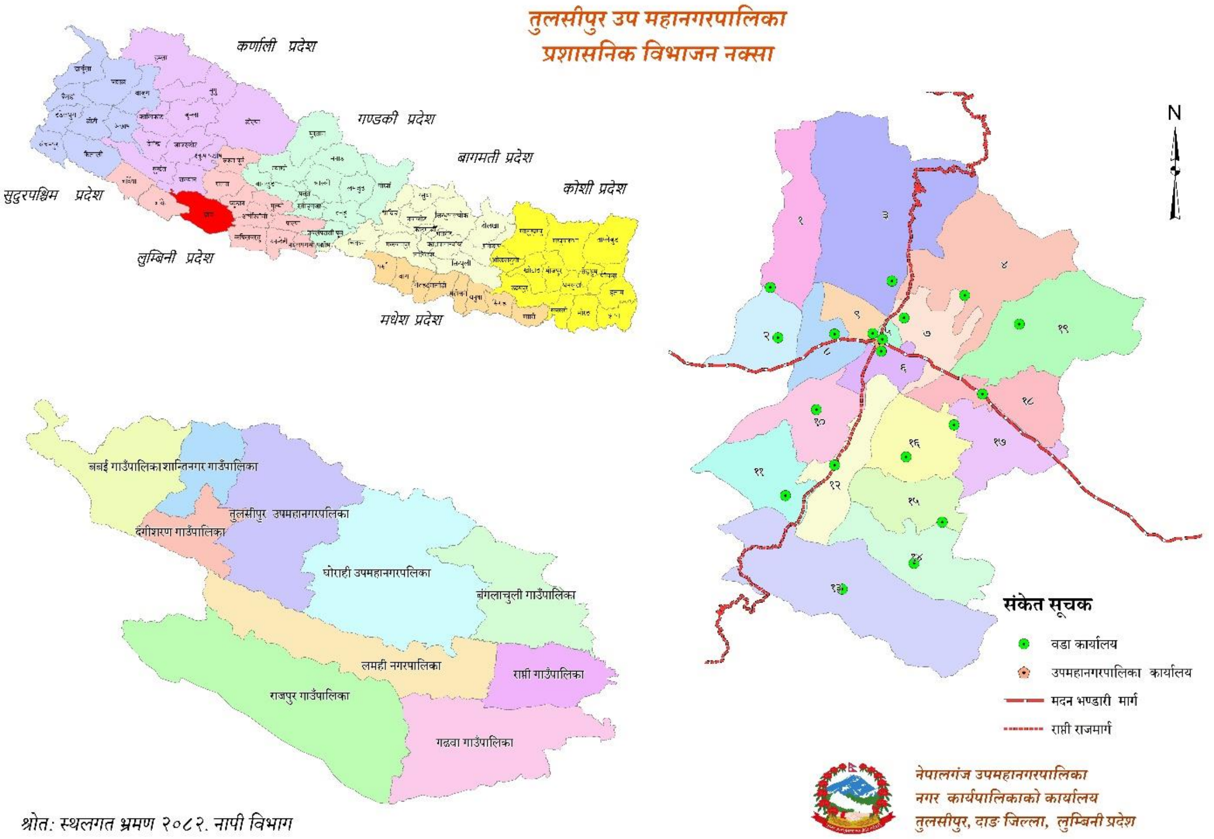

नक्सा नं. १ : *प्रशासनिक विभाजन नक्शा*

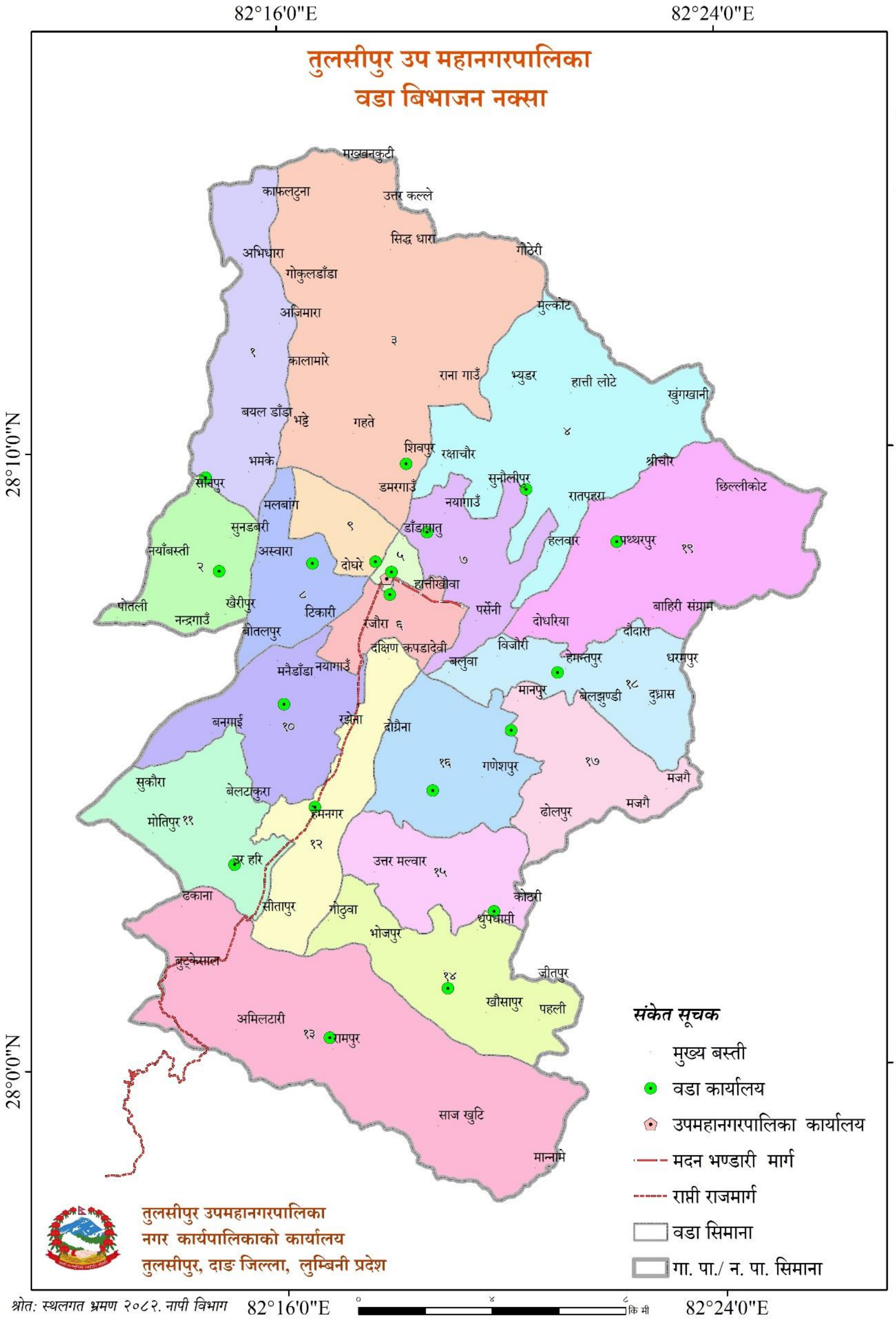

नक्सा नं. २ : *उप-महानगरपालिकाको वडा विभाजन नक्शा*

२.४ धरातलीय अवस्था

उप-महानगरपालिकाको भौतिक अवस्थाको विवरण तयार पार्दा यहाँको धरातलीय अवस्थाका बारेमा उल्लेख गर्नु अनिवार्य हुन्छ । क्षेत्रफलका हिसाबले नेपाल सानो भए तापनि धरातलीय विविधताका हिसाबले विश्वमै सम्पन्न मानिन्छ। विशेषतः भौगर्भिक प्रक्रियाका दौरान पछिल्लो समयमा निर्माण भएको महालङ्गुर हिमश्रृङ्खला निर्माण हुँदा तिब्बतीयन भू-खण्ड र भारतीय उपमहाद्वीपको एक आपसमा टकराव हुँदा यी दुई भू-खण्डका बिचमा रहेको टेथिस सागरको अस्तित्व समाप्त भई उच्च हिमालय पर्वत, मध्यम महाभारत पर्वत श्रृङ्खला तथा होचा चुरे पर्वत श्रृङ्खला र सबैभन्दा दक्षिण भेगमा फैलिएको विशाल गंगाको मैदानको अंशको रुपमा रहेको तराई भू-भाग मिलेर समग्र देशको भू-सतह निर्माण भएको छ । तुलसीपुर उप-महानगरपालिका महाभारत चुरे पर्वत श्रृंखलाको बिचमा रहेको एसिया कै ठुलो उपत्यकाको एक अंश हो । यो भू-धरातलको वस्तुगत चरित्रहरू मध्ये एक वा अर्को प्रकारको भू-धरातलको प्रधानता नेपालका गाउँपालिका वा नगरपालिकामा रहेको पाईन्छ । भू-धरातलीय स्वरुपले विकास निर्माणमा अहम् भूमिका खेल्दछ। भू-धरातलको विवरण अन्तर्गत विशेषतः भिरालोपन, मोहडा, उचाई, भू-आवरण, माटोको बनावट जस्ता आधारभूत पक्षहरू पर्दछन् ।

क) माटोको बनावट

उप-महानगरपालिकाको भौगर्भिक संरचना भारतीय उपमहाद्विप (Indian Plate) र तिब्बतीयन प्लेट (Tibetan Plate) को एक आपसको टकरावबाट उत्पत्ति भएको महाभारत पर्वत श्रृङ्खला निर्माण हुँदाको बखत भएको हो । तुलसीपुर उप-महानगरपालिका महाभारत चुरे पर्वत श्रृंखलाको बिचमा रहेको एसिया कै ठुलो उपत्यकाको एक अंश रहेकाले यहाँको माटो मुख्यतया पाँगो मिश्रित मलिलो रहेको छ । खोला नालाको प्रत्यक्ष प्रभाव क्षेत्रमा रहेको माटोमा बालुवाको मात्रा बढी छ भने केही भित्री भागमा चिम्टाइलो र दोमट माटोमा प्राङ्गारिक पदार्थको मात्रा पाइन्छ । यसरी प्राङ्गरिक पदार्थको मात्रा भने निरन्तर खेती भैरहेको क्षेत्रमा केही बढी छ भने बाँझो क्षेत्रमा क्रमशः घटिरहेको पाइन्छ । समग्रमा भन्दा यो उप-महानगरपालिकाको प्राय क्षेत्र समथर हुँदा उर्वर र खेतीयोग्य माटोमा पर्दछ ।

ख) भिरालोपनाको विवरण

तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको भूमिलाई भू-बनोट, प्रणाली तथा भू-स्खलन जस्ता प्रवृत्तिका आधारमा अध्ययन गर्दा भूमिको वर्गीकरणलाई त्यसको उपयोगको सम्भाव्यता र सघनता घट्दै जाने (Degrading) क्रममा राखिएको छ। अर्को शब्दमा, भू-स्खलन वा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति भू-बनोट अनुसार फरक पर्दै जान्छ। त्यसै क्रमले भूमिको स्थायित्वलाई मजबुत बनाउने उपायको भौतिक लक्षण (Physical characteristics) का आधारमा माटोको अवस्था र भिरालोपन विश्लेषण गरिएको छ । तुलसीपुर उप-महानगरपालिकामा भू-बनोट, पारिस्थितिक प्रणाली तथा भू-स्खलन जस्ता तत्वका आधारमा भूमिको वर्गीकरणलाई हेर्दा उप-महानगरपालिकाको जमिनमा रहेको भिरालोपनलाई नक्शामा उल्लेख गरिएको छ ।

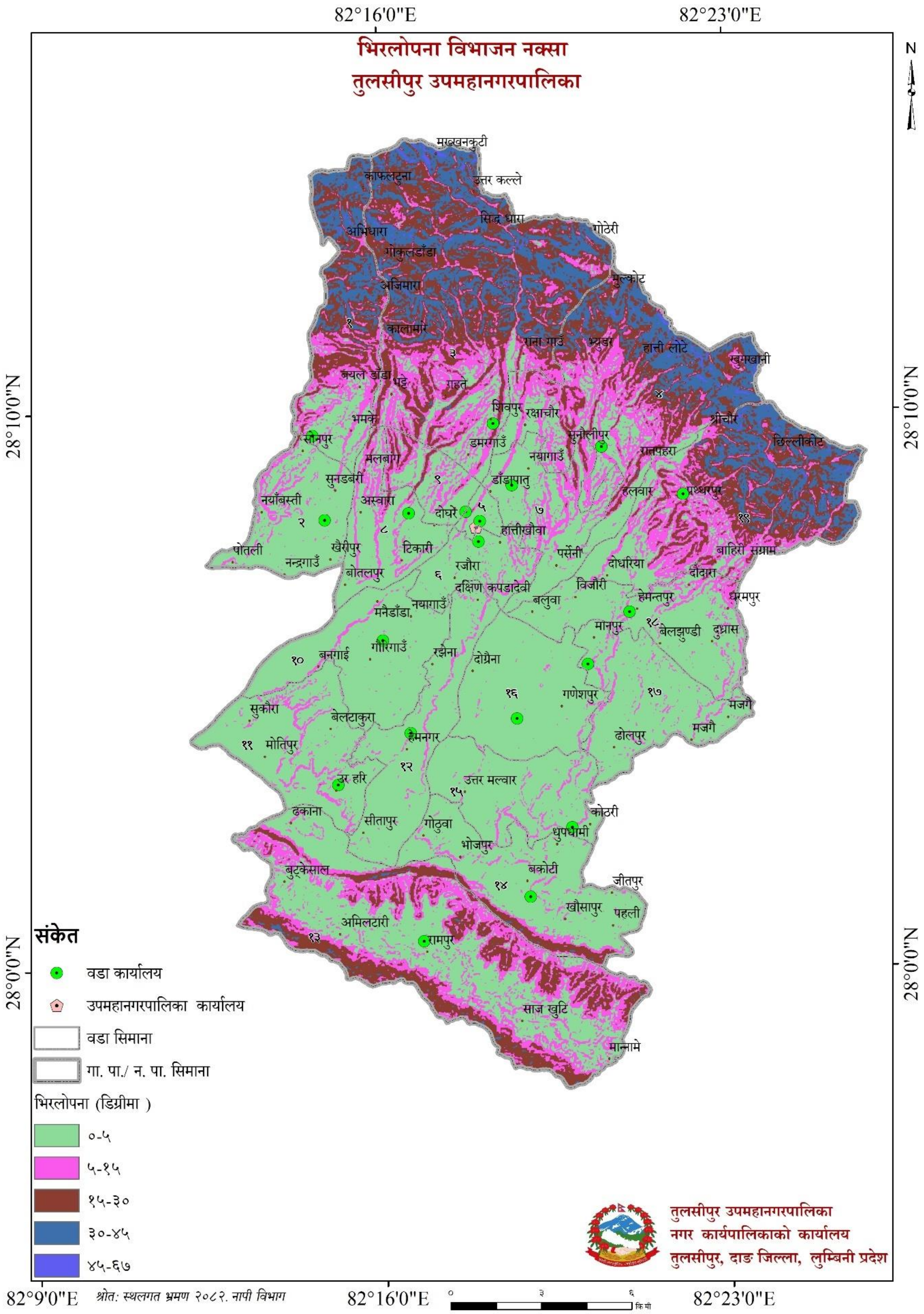

नक्सा नं. ३ : *उप-महानगरपालिकाको भिरालोपन नक्शा*

अ) Slope ०°-५° (माटोको गहिराई पर्याप्त भएको, पानीको निकास राम्रो हुने गरी कान्ला बनाई खेती गर्न सकिने)

यस्तो जमिनमा माटोको गहिराई पर्याप्त हुन्छ र पानी सतहमा तथा अर्ध भूमिगत अवस्थामा समेत सजिलै निकास हुन्छ। मनसुनी खेती गर्नका लागि यस्तो भूमिमा गह्राहरू बनाउनु पर्दछ। सतहगत जलप्रवाह एवं अर्धभूमिगत पानीको निकासलाई भू-क्षय हुन नपाओस् भनी नियन्त्रणका उपायहरू अपनाउनु पर्दछ । माटोका भौतिक गुणहरू तथा जमिनको भिरालोपनका कारण वर्षाको पानीबाट नयाँ खोल्सीहरू बन्ने र ती खोल्सीहरू प्रकारान्तरमा चौडा हुँदै गएर भू-क्षयको प्रवृत्ति बढ्ने हुनाले यस वर्गको जमिनको संरक्षण गर्न विशेष ध्यान दिनु पर्दछ।

यस वर्गको जमिनमा परम्परागत माध्यम वा आधुनिक विधिबाट खेती गर्न सकिन्छ। मनसुनको समयमा हुने वर्षाका कारण चरन तथा वनस्पतिलाई पनि मनग्य फाईदा पुग्दछ। यस्तो जमिनमा धान खेती गर्न सकिन्छ। सिँचाई सुविधा उपलब्ध भएको छ । माटो दानादार भएको अवस्थामा समेत धानबाली लगाउन सकिन्छ। सिँचाई भएमा हिउँदे एवं वर्षे बाली पनि लगाउन सकिन्छ।

आ) Slope। ०-। । ० (माटोको गहिराई ५०-१०० से.मि. भएको, पानीको निकास राम्रो हुने गरी कान्ला बनाएर मात्र खेती गर्न सकिने)

५°-३०° भिरालो रहेको, पानीको निकास राम्रो हुने गरेको तथा माटोको पत्रको गहिराई ५० से.मि. देखि १०० से.मि. सम्म रहेको जग्गा यस वर्गमा पर्दछ । यस वर्गको जमिनमा पहिरो जाने, जमिन भासिने जस्ता भू-क्षयीकरणका प्रवृत्तिहरू सामान्य रुपमा देखा परिरहन्छन् । त्यसैले जमिनलाई सामान्य रुपमा व्यवस्थापन नगरिएमा यस्ता प्रवृत्तिमा झन् वृद्धि हुने हुन्छ । वन, वनस्पतिका लागि यो जमिन त्यति सहज हुँदैन् । गाईवस्तुको आवत-जावतबाट भू-क्षयीकरणमा वृद्धि हुने हुनाले चरन विकासलाई यस प्रकारको जमिनमा प्रश्रय दिन ठीक हुँदैन्। तर, पालैपालो निश्चित स्थानहरूमा गाईवस्तु थुनेर चराउने हो भने त्यसले जमिनको उत्पादकत्वमा सघाउ पनि पुऱ्याउन सक्दछ ।

यस प्रकारको जमिन विशेष गरी मनसुन खेतीका लागि भू-क्षय रोक्न गह्राहरू बनाउन अनिवार्य हुन्छ। यसमा खेतीको परम्परागत र मध्यमस्तरीय प्रविधि नै अपनाउनुपर्ने हुन्छ। यस प्रकारको भिरालोपन भएको जमिनमा खेती गर्दा माटोको भौतिक गुणहरूसँग व्यवस्थापन सीपको सम्मिश्रणले मुख्य भूमिका खेलेको हुन्छ। सिँचाईको प्रयोग नियमित रुपमा पहिलेदेखि नै भइरहेको खण्डमा सिँचाई गर्दा भू-क्षयको समस्या आउँदैन, तर नयाँ सिँचाई प्रणाली शुरु गर्ने हो भने शुरुमा सावधानी अपनाउनु पर्दछ। एक्कासी बढी सिँचाई भएको खण्डमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तुरुन्त शुरु हुन सक्दछ।

इ) Slope ३०°–४०° माटोको गहिराई २० से.मि. मात्र भएको, पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको, काठ दाउरा उत्पादन गर्न उपयुक्त।

माटोको पत्र २० से.मि. मात्र गहिराई भएको पानीको निकास सहज भएको तथा जमिनको भिरालोपन ३०° (१.७ मिटरमा १ मि.) भन्दा बढी भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको ज्यादा भिरालोपन भएको जग्गामा गह्रा बनाएर खेती गर्नु फाईदाजनक देखिँदैन् । यस प्रकारको जमिनमा वर्षाको पानीबाट छिटो खोल्सीहरू बन्ने वा बाढीले क्षति पुऱ्याउने ठूलो सम्भावना रहन्छ । यस प्रकारको जमिनमा वनस्पतीहरू लगाउन उपयुक्त देखिन्छ। यहाँ काठ र इन्धनका लागि वन पैदावारको उत्पादन वृद्धि गर्नु उपयुक्त हुन्छ। पहिरो जाने वा बाढीबाट क्षति हुने प्रवृत्ति यस प्रकारको जमिनका सामान्य लक्षण हुन्।

यस्तो क्षेत्रमा जंगलको विकास गरी इन्धन, पशु आहार तथा काठ उत्पादन गर्न सकिन्छ। जंगल फडानी भएको छ भने पनि यस्तो क्षेत्रमा या त बोटबिरूवालाई पुन: हुर्काउन सकिन्छ या त बृक्षारोपण गर्न सकिन्छ। यस वर्गमा पर्ने जमिनहरूमा गाईवस्तुलाई चराउने चलन कडाईका साथ नियन्त्रण गर्नुपर्छ। यदि इन्धन, पशु, आहार तथा चरनको लागि उपयोग गर्ने हो भने पनि वार्षिक उपयोगले भविष्यको उत्पादकत्वलाई जोखिममा पार्ने खालको हुनु हुँदैन्। यस प्रकारको क्षेत्रमा यस्तो वन पैदावार उपयोग गर्ने तरिका, स्थान र पहुँचको लागि सडक विस्तार र सुरक्षित योजना बनाउनु पर्दछ। यस्तो जमिन खेतीको लागि उपयुक्त हुँदैन्।

ई) Slope >40º माटोको गहिराई २० से.मि. भन्दा कम भएको, भू-क्षय भइरहने पुनरुत्पादनको सम्भावना कम भएको।

ज्यादै भिरालो भएको, मध्यम भिरालोपन भए पनि माटो पत्र (तह) २० से.मि. भन्दा कम भएको वा जस्तो सुकै भिरालोपन भए पनि वर्षे पानीबाट क्षति भएको, धेरै खोल्सीहरू सिर्जना भएको जमिन यस वर्गमा पर्दछ। यस प्रकारको जमिनलाई घाँस वा बोट-बिरुवा लगाएर हराभरा बनाइराख्नुपर्छ, किनभने माथि उल्लेख गरिए झैं एकातिर यस्तो जमिनमा भू-क्षयीकरणको प्रवृत्ति तीव्र रहेको हुन्छ भने अर्कातिर एक पटक भू-स्खलन भइसकेको क्षेत्रलाई पुन:अधिग्रहण (reclaim) गर्न असम्भव हुन्छ। उच्च भू-भागमा माटोको तापक्रम कम रहने तथा भिरालोपन भएकोले माटो सजिलैसँग बग्दछ।

यसको अर्थ यहाँको जमिनमा खेतीपाती गर्न धेरै सहज रहेको छ। खेतीपाती मार्फत् अन्नभण्डार बन्ने क्षमता उप-महानगरपालिकाले राख्दछ। यहाँको भूमिको सही सदुपयोग गर्न सके प्राकृतिक सम्पदाको धनी तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाले विकासमा कायापलट हुन सक्ने क्षमता राख्दछ।

ग) जमिनको मोहोडाको विवरण (Aspect)

जमिनको भिरालोपन र मोहडा सामान्यतया एक अर्काका परिपूरक हुन्छन्। अर्थात् भिरालोपन विषम हुँदा मोहडामा पनि विषमता हुन्छ। समथर क्षेत्रमा मोहडामा विषमता नभए तापनि उप-महानगरपालिकामा निम्नानुसारको मोहडाको विवरण रहेको छ।

तालिका नं. २: जमिनको मोहडाको विवरण

जमिनको मोहडा	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मी.)	प्रतिशत
उत्तर मोहडा	३७.८६	९.८५
उत्तर पूर्वी मोहडा	३२.३९	८.४२
पूर्व मोहडा	३५.९३	९.३४
दक्षिण पूर्वी मोहडा	५९.६८	१५.५२
दक्षिण मोहडा	६७.५१	१७.५६
दक्षिण पश्चिम मोहडा	६०.४०	१५.७१
पश्चिम मोहडा	५०.५७	१३.१५
उत्तर पश्चिम मोहडा	४०.१८	१०.४५
जम्मा	३८४.५२	१००

स्रोत: GIS तथ्याङ्कमा आधारित

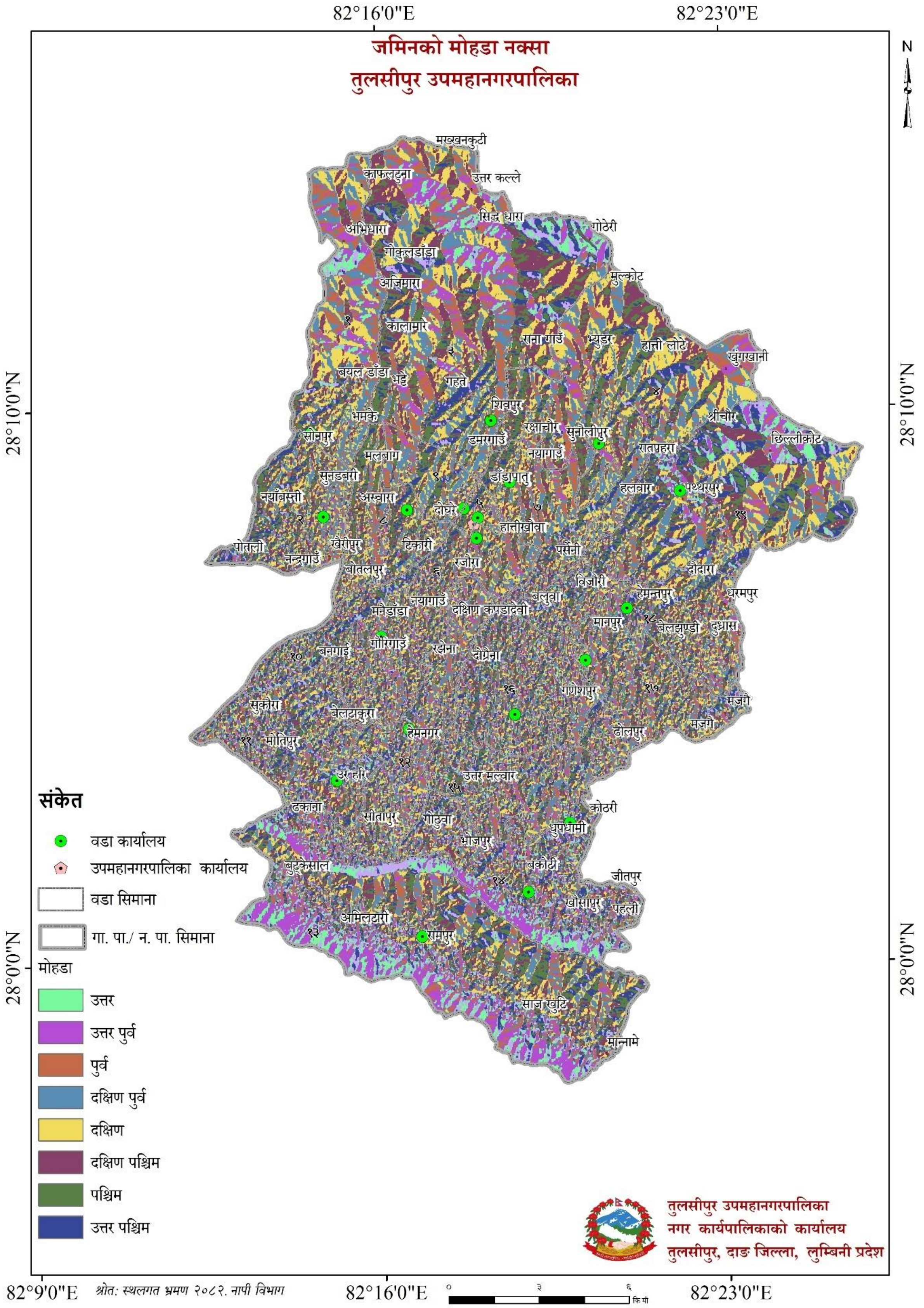

नक्सा नं. ४ : *उप-महानगरपालिकाको मोहोडा नक्शा*

२.५ प्राकृतिक सम्पदा

हरेक क्षेत्रको विकासको प्रमुख आधार नै त्यहाँ उपलब्ध प्राकृतिक श्रोतहरू हुन् । प्राकृतिक सम्पदा अन्तर्गत स्थानीयस्तरमा उपलब्ध जमिन, वन, वनस्पती, वन्यजन्तु, जडिबुटी, खानी तथा खनिज, नदी, खोला, ताल, हिमाल, झरना, जलाधार क्षेत्र, सिमसार, निकुञ्ज, आरक्ष तथा संरक्षित क्षेत्र आदि पर्दछन् । यिनै प्राकृतिक सम्पदाहरूको दिगो र विवेकपूर्ण सदुपयोग गर्न सकेको खण्डमा मात्र हामी समृद्ध बन्न सक्छौं ।

२.६ साँस्कृतिक उत्कृष्टता

मानवीय चालचलन, भाषा, व्यवहार तथा जनजीवन निश्चित परम्पराबाट अमूर्त हिसाबले निर्देशित हुन्छ । दैनिक व्यवहारहरू सञ्चालन गर्न मानिस परिवार र समाजको स्वरूपमा बाँधिएको हुन्छ । विवाह, परम्पराले नाता सम्बन्ध स्थापित गर्दछ र यसले परिवारको श्रृजना हुन्छ । जन्म, मृत्यु, विवाह, खानपान, भेषभूषा, चाडपर्व, भाषा, रहनसहन आदि सबै साँस्कृतिक विशेषताहरू भित्र पर्दछन् । यी सभ्यता र संस्कृतिका आयामहरू मानिसको पहिचानका प्रमुख पक्षहरू हुन् । साँस्कृतिक गतिविधिहरूले मानिसलाई परिस्कृत जीवन जिउन मद्दत पुऱ्याउँछ । यसले समाजलाई संगठित र गतिशील तुल्याउँछ ।

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ अनुसार उप-महानगरपालिकामा १,७३,९४६ अर्थात ९६.८ प्रतिशत हिन्दु धर्मावलम्बीको बसोबास रहेको छ । यसैगरी, २,०५६ अर्थात १.१ प्रतिशत व्यक्तिहरुले क्रिश्चियन धर्म, १,४६६ अर्थात ०.८ प्रतिशतले बौद्ध धर्म मान्ने गर्दछन् भने १,१८६ अर्थात ०.७ प्रतिशतले प्रकृति साथै १,०८२ अर्थात ०.६ प्रतिशतले इस्लाम धर्म मान्ने गरेका छन् । यहाँ बसोबास गर्ने धर्मावलम्बीहरुले नागपञ्चमी, जनैपूर्णिमा, कुशे औंसी, कृष्ण जन्माष्टमी, तिज, दशैं, तिहार, माघी, महाशिवरात्री, होली, चैते दशैं, अटवारी, बुद्ध जयन्ती, क्रिश्मस लगायतका पर्व मनाउने गर्दछन् ।

यस उप-महानगरपालिकामा विभिन्न जाती, धर्म सम्प्रदाय र भेषभूषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन् । सबै जातजाती र सम्प्रदायका आ-आफ्नै धर्म, संस्कृति र चालचलनहरू छन् । विशेष गरी क्षेत्री, थारु र ब्राह्मण समुदायको बाहुल्यता रहेको यस उप-महानगरपालिकामा चाडपर्वको समयमा आफ्नो संस्कृति झल्कने क्षेत्रीले छिटको गुन्यु, चौबन्दी चोली, रातो घलेकी र पहेलो पटुका, तथा पुरुषहरुले भोटो र स्टकोट कम्मरमुनी कछाड शिरमा टोपी साथै गलबन्दी लगाउने गर्दछन् भने आधुनिक समयमा सबै जातजातिका युवा, युवतीहरूले क्रमशः पाइन्ट, सर्ट, टिसर्ट साडी ब्लाउज, कुर्ता-सलवार नै लगाउन रुचाउँछन् ।

२.७ विकासका मुख्य सम्भावनाहरू

हरेक स्थानको आफ्नै विशेषता हुन्छ । कुनै स्थानमा जंगलको भू-भाग अत्याधिक हुन्छ । कुनै स्थानमा पर्याप्त मात्रामा जलश्रोतको उपलब्धता हुन्छ भने कुनै स्थान सुख्खा क्षेत्रको रूपमा रहेका हुन्छन् । तसर्थ कृषियोग्य क्षेत्रमा कृषिको व्यवसायिकरण गरेर माथि उठ्न सकिन्छ भने दिगो वन व्यवस्थापन मार्फत् वन क्षेत्र अत्याधिक भएको स्थानीय तहलाई समृद्ध बनाउन सकिन्छ । उपलब्ध श्रोत र साधनका आधारमा उप-महानगरपालिकाको सम्भावनाहरू उजागर गर्न सकिन्छ ।

दिगो वन व्यवस्थापन भन्नाले वनजंगललाई बालीनाली सरह हेरचाह र सुधार सम्भार गर्ने भन्ने बुझिन्छ । उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा रहेका सम्भाव्यता र अवसर अन्तर्गत परम्परागत तथा आधुनिक कृषि, जडिबुटी, पर्यटन, पशुपालन तथा साना तथा मझौला उद्योगहरूको विकासका सम्भाव्यताका क्षेत्रहरू रहेका छन् । साथै उप-महानगरपालिकाको विभिन्न स्थानमा पार्क, उद्यान तथा धार्मिक सम्पदाहरूको निर्माण गरी पर्यटकीय क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न पर्याप्त अवसर रहेको छ ।

उप-महानगरपालिकामा रहेको खेतीयोग्य जमिनमा खाद्यान्नका साथै अन्य नगदे बाली तरकारी बाली, फलफूल, दलहनबाली, मसला तथा जडीबुटी र पशुजन्य उत्पादन वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ। आधुनिक कृषि प्रविधि, मल तथा औजारको अभाव हुनाको साथै सो को अधिकतम लागत मूल्यले गर्दा सो को प्रयोगमा कमी हुन गई कृषि उत्पादनमा आवश्यकता अनुसार वृद्धि हुन सकेको छैन्। जनचेतना, सीप तथा व्यवसायिकरण, आधुनीकिकरणको अभिवृद्धि, प्रविधि हस्तान्तरणको साथै आवश्यक प्रविधि, मल, कर्जा, बीउ विजनको उपलब्धतामा सरलीकरण गरेर कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनमा वृद्धि ल्याई आर्थिक स्थितिमा सुधार ल्याउन सकिने प्रशस्त सम्भावनाहरू रहेको छ।

यहाँ रहेको उर्वर भूमिमा आधुनिक कृषि प्रणालीको अभावले गर्दा खेतीयोग्य भूमिको पूर्ण सदुपयोग हुन सकेको छैन भने अर्कोतर्फ माटोको उर्वरशक्ति क्रमश : क्षीण हुँदै उत्पादन र उत्पादकत्वमा ह्रास आएको देखिन्छ। जथाभावी हुने गरेको बस्ती विकासलाई व्यवस्थित गर्नाको साथै पुराना परम्परागत कूलोहरूको मर्मत सुधार गरी माटोको उर्वरशक्ति बढाई दिगो विकासको धारणा अनुरुप काम गर्न सकेमा भावी पुस्ताको लागि यस उप-महानगरपालिकालाई बस्न लायक ठाउँको रुपमा विकसित गर्न सकिन्छ ।

उप-महानगरपालिकाको ग्रामिण क्षेत्रमा दुग्ध उत्पादन तथा पशुपंक्षी उत्पादनको प्रशस्त सम्भावना रहेको हुँदा यो व्यवसायलाई विस्तार गर्नुको साथै यातायात सेवालाई सर्वसुलभ तरिकाले उनीहरूको पहुँचसम्म विस्तार गर्न सकेको खण्डमा विभिन्न स्थानहरूमा दुध चिस्यान केन्द्र, कृषि उत्पादनको संकलन केन्द्र/कोल्ड स्टोर, मासुजन्य उद्योग आदि विकास गर्न सकिनेछ। जसबाट रोजगार सिर्जना गरी समग्र उप-महानगरपालिकाको आयमा वृद्धि गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना देखिन्छ।

यस उप-महानगरपालिकामा भएका प्राकृतिक श्रोत र साधनलाई व्यवस्थित तथा वातावरणमैत्री प्रविधि अपनाएर उचित प्रयोग गर्न सकेमा सो क्षेत्रले कतिपय ग्रामिण इलाकाहरूका स्थानीयस्तरमा आवश्यक रोजगारी सिर्जना गर्नुको साथै स्थानीय श्रोत परिचालनमा समेत दिगोपना ल्याउन सकिने देखिन्छ। उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा व्यवसायिक माछापालनका लागि केही पोखरीहरु भएको र थप केही सम्भाव्य ठाउँहरूमा पोखरी तथा कृत्रिम ताल निर्माण गरी यस क्षेत्रको हावापानीमा हुने जातका माछापालन व्यवसाय गरेमा सजिलैसँग रोजगारीका अवसरहरू बढ्ने र उप-महानगरपालिकाकै माछाले बजार लिने सम्भावना रहेको छ।

उप-महानगरपालिकाको सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहरूलाई संगठित र संस्थागत गरी वन क्षेत्रमा गैर काष्ठजन्य उत्पादनहरू जडिबुटी खेतीको अलावा मह उत्पादनलाई पनि प्रवर्द्धन गरी बजारीकरण गर्न सकेमा सो क्षेत्रको आर्थिक उन्नति गर्न थप टेवा पुग्ने देखिन्छ।

देशमा बेरोजगारी बढ्दै गइरहेको र सरकारी तथा गैरसरकारी क्षेत्रमा रोजगारीको प्रशस्त अवसरहरू नभएकाले वैदेशिक रोजगारीमा आकर्षण बढेको देखिन्छ। यस उप-महानगरपालिकाका युवाहरूलाई सिपमूलक तालिम प्रदान गरी स्थानीय स्तरमै रोजगारी श्रृजना गर्ने व्यवस्था भएमा नगरको आर्थिक विकासमा ठूलो योगदान पुऱ्याउन सकिने सम्भावना देखिन्छ।

पर्यटनको प्रचुर सम्भावना बोकेको यस उप-महानगरपालिकामा आवश्यक स्थानहरुमा होमस्टे सञ्चालन गरी दाङ जिल्लामा भ्रमण गर्न आउने पर्यटकहरुलाई आर्कषण गर्न सकिन्छ। यसका अतिरिक्त तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको विकासका लागि विभिन्न सम्भावनामूलक उपायहरूलाई निम्नानुसार उल्लेख गर्न सकिन्छ।

- उप-महानगरपालिका क्षेत्रभित्र रहेका भूमिगत पानीको श्रोत तथा खोलाहरूबाट आधुनिक कुलो तथा नहर मार्फत् पानी सिँचाई गरी व्यवसायिक रूपमा खेती गर्न सके कृषि उत्पादनमा उल्लेखनीय वृद्धि हुन सक्छ ।
- स्थानीय कच्ची सडकको स्तर वृद्धि गरी कालोपत्रे गर्न सके स्थानीय बासिन्दाले भरपुर सुविधा लिनुका साथै जीवनस्तरको स्तरोन्नति र समग्र उप-महानगरपालिकाको सुन्दरतामा वृद्धि हुन सक्छ ।
- यस क्षेत्रमा विभिन्न ऐतिहासिक, धार्मिक, साँस्कृतिक स्थानहरू रहेकाले पर्यटन विकास गर्न सकिने प्रशस्त सम्भावना रहेको छ ।
- सरकारी, गैरसरकारी तथा निजी संघसंस्थाहरू यस क्षेत्रमा क्रियाशिल रहेकाले उप-महानगरपालिकाको विकासमा साझेदार हुन सक्ने देखिन्छ ।
- उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा उपभोक्ताहरूको वृद्धि भइरहेको सन्दर्भमा उद्योग, व्यापार र वाणिज्यको विकास हुन सक्ने सम्भावना देखिन्छ ।

२.८ गार्हस्थ उत्पादन

गार्हस्थ उत्पादन (जिडिपी) भनेको एक प्रकारको मापदण्ड हो जसले कुनै एक मुलुकको समग्र अर्थतन्त्रलाई प्रतिविम्बित गर्दछ । यसले कुनै एक निश्चित अवधिमा मुलुकभित्र वा ठाउँभित्र भएको वस्तु तथा सेवाको अन्तिम कारोबार मूल्यको योगफललाई जनाउँछ । सबै निजी तथा सार्वजनिक खपत, सरकारको खर्च, लगानी, मौज्दात सामग्री, निर्माणका क्रममा भएका खर्च, आयात तथा निर्यातमा भएको खर्च तथा आम्दानी सबै पर्दछन् । नेपालमा यसको वार्षिक रुपमा नै गणना गर्ने गरिएको देखिन्छ । ट्रेडिङ्ग इकोनोमिक्सका अनुसार सन् २०२३ मा नेपालको जिडिपी करिब ४० खर्ब हाराहारीमा रहेको छ भने प्रतिव्यक्ति आय एक हजार तीन सय ९९ अमेरिकी डलर रहेको छ ।

२.९ मानव विकास सुचकाङ्क

संयुक्त राष्ट्रसंघीय विकास कार्यक्रम (UNDP) को २०२५ को प्रतिवेदन अनुसार नेपालको मानव विकास सुचकाङ्क ०.६२२ रहेको र यसका आधारमा विश्वका १९३ देशहरु मध्ये नेपाल १४५ श्रेणीमा रहेको छ । विश्वका १९३ देशहरु मध्ये गत वर्ष नेपाल १४६ औं स्थानमा रहेको थियो भने यस वर्ष केही सुधार भएर एक स्थान माथि उक्लिएको हो । सन् १९९० मा नेपालको यो सूचकाङ्क ०.३७८ थियो । सो अवधिमा नेपालीको औषत आयु ७०.४ वर्ष रहेको छ । यसैगरी लुम्बिनी प्रदेशको दोस्रो आवधिक योजना ८०/८१ का अनुसार मानव विकास सुचकाङ्क ०.५६३ छ भने औसत आयु ६९.५ वर्ष रहेको छ । गरिबी सूचकाङ्कको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ३: मानव विकास र गरिबी सूचकाङ्क विवरण

प्रदेश	बहु-आयामिक गरिबीको दर (प्रतिशत)	गरिबीको (प्रतिशत)	गरिबीको विषमता (प्रतिशत)	गरिबीको गहनता (प्रतिशत)	गरीबहरूको संख्या	मानव विकास सूचकाङ्क
लुम्बिनी प्रदेश	२९.९	२५.८	६.५	२.३	१,०५३,३७९	०.४६८

परिच्छेद - ३: पारिवारिक तथा जनसांख्यिक विवरण

३.१ मुख्य बस्ती र घरपरिवारको विवरण

३.१.१ मुख्य बस्ती

तुलसीपुर उप-महानगरपालिका ७० प्रतिशत उपत्यकाको समथर भू-भागमा पर्दछ भने बाँकी भू-भागमा पहाडी क्षेत्रमा पर्दछ। यहाँको हावापानी गर्मी महिनामा धेरै गर्मी र जाडो महिनामा अति नै चिसो हुने भएपनि यहाँको प्रशस्त मात्रामा बलौटे र पाँगो मिश्रित अत्यन्त उर्वर माटो कारण बसोबासका लागि उपयुक्त मानिएको छ। एयरपोर्ट, अस्पताल, उद्योग, टेलिफोन, विद्यालयको पहुँचका साथै यातायातको सुविधा लगायतका सेवा, सुविधा तथा अवसरको उपलब्धताका कारण उप-महानगरपालिका निकट रहेका जिल्लाहरु र पहाडी जिल्लाहरुबाट समेत उप-महानगरपालिकामा बसाईँसराई गरी आउने गरेको पाइन्छ। सोही अनुरुप उप-महानगरपालिकाको बस्ती क्षेत्र, बजार क्षेत्रमा जनसंख्याको चाप बढ्ने क्रम देखिन्छ। यसका साथै विभिन्न स्थानहरूमा उप-महानगरपालिकाहरूले आफ्नो आन्तरिक यातायात मार्गहरू बनाई सार्वजनिक क्षेत्रहरूमा बजार व्यवस्थापन गर्ने कार्यका साथै व्यापारिक केन्द्रको रुपमा क्रमिक विकास भइरहेको छ।

यहाँको आवास क्षेत्रहरूको व्यवस्थित तवरले विकास गर्न प्रत्येक बस्तीमा आवत जावत गर्न मोटर बाटो, खुल्ला क्षेत्रका प्रावधान, चारपाटे आकार मिलेका घडेरीहरू लगायत भौतिक तथा पूर्वाधारको निर्माण सहितको व्यवस्थित बस्तीको विकास गर्न जग्गा एकीकरण वा सेवा सुविधा जस्ता कार्यक्रमहरू संचालन गर्नुपर्दछ। यसरी जग्गा विकास कार्यक्रम संचालन गर्दा शहरी विस्तार क्षेत्र प्रस्तावना गरिएका क्षेत्रहरूलाई टेवा पुऱ्याउने हिसाबले प्राथमिकता दिनु पर्दछ। हाल यहाँ रहेका मुख्य बस्तीहरुको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका नं. ४: उप-महानगरपालिकाका मुख्य बस्तीको विवरण

वडा नं.	मुख्य बस्तीहरूको विवरण
१	भमके कुमाल गाउँ, छोटे, अजिमारा, रानीटाकुरा, भ्युडरसुनपुर, सुनपोर टोल, उपकार टोल, शान्ती टोल, गनारी टोल, लालीगुरास टोल, न्यूरोड टोल पोखरी टोल, मनकामना टोल
२	भमके, घोरवण्डा, खैरीपुर, कुइरेपानी, कुमालगढी, पोटली, बालापुर, मनिकापुर, भारगाउँ, तकियापुर, नन्दागाउँ, सुनडवरी, खैरीपुर, मचोट, पहलुवा, डाँडाचिस, पहलुवा, मचोट, सिद्धपुर
३	दमारगाउँ, डाडाखुटी, बराहखाली, भट्टी, नाउला, अम्बास, बल्ले, थापापानी, राम्री, रानागाउँ, खमारी, शिवपुर, हरियाबास सिरखोला, गोठीखोला, पैयाखोर सिस्नेरी, कल्ले बल्ले, थापापानी टुनापानी, गहते, भट्टे कालामारे, गोकुलडाँडा, बाह्रमौजा, पन्नतपुर, धनुबास, ठुलासम्मा
४	रक्षाचौर, खाद्रे, वनहरी, नवलपुर, तरुले, हलवार, लामिदमार, वायबोला
५	मुख्य बजार, रानीजरुवा, बसपार्क, तुलसीपुर (बजार क्षेत्र/मध्य बजार)
६	बरुवागाउँ, डुम्रीगाउँ, गोलौरा, रजौरा, कपडादेवी, गाइडर, गोलीगाउँ, हात्तिखवा, राजापुर, मोतिपुर, बसपार्क

वडा नं.	मुख्य बस्तीहरूको विवरण
७	खर्चवा, पातु, गणेशपुर, पर्सेनि, कालाखोला गणेशपुर, श्रीगै, गौजेनी, डाँडापातु, तमाखे, मोतिपुर, झुमरै, राजापुर, नयाँवस्ती, पर्सेनी, हात्तिखवा, बसन्तपुर, कुमालगाउँ, कालाखोला, घुसेरी, मतेरा, बम्नै, वोगती, खलपुर, जीतपुर, डाँवर, मनैवा डाँडा, इमेलची टोल
८	दुधेना, टीकरी, कटकुइया, अश्वारा, वटलपुर, मालभुंग, नयाँ बस्ती, बटोलपुर, अश्वरा बटोलपुर, कृष्ण मन्दिर, सुनवर्षा, मनैयाडाँडा, वुटनीपा
९	बेलुवा, दोघरे, थर्कुडाँडा
१०	गौरीगाउँ, वनगाउँ, गोलौरी, पड्दा, नयाँ गाउँ, बन्नौ, मनैया डाँडा, राइखलियान, चैलाई, झकवा
११	नवलपुर, कटाहा, वेल्हानार, वेल्टाकुरा, मोतिपुर, सुकौरा, हस्नापुर, जस्पुर, उरहरी क्षेत्र, मालेडाँडा, बेलगबारी, पिरगाउँ
१२	टरीगाउँ, रझेना, रझेनी, कपडादेवी, हरीपौरी, हेमनगर, पुर्विजस्पुर, कचिला, कचिली, शितलपुर, गरगरुबा, उरहरी टरिगाऊ, टरिगै, बारविद्या, जसपुर, टरिगैरा
१३	रनियापुर, अम्बापुरा, दमारगाउँ, बखरिया, ढकना, गिधिनिया, मजघटुवा, बराहखुट्टी, साँजखुट्टी, सिमलखुट्टी
१४	डवांगपुर, भोजपुर, गोठुवा, मलवार, करंवा, जिथपुर, डबकपुर, जनकपुर, पहली, पन्दनपुर, खौसापुर, लुहाडबरा, मटेरा, अकमी, भोजपुर, ड्याङड्वाङ्गे, गोठुवा
१५	कोठरी, कन्जवार, कुररिया, खैरा कोठरी, विजौरा, डुरुवा, वडा कार्यालय, धमकापुर मलवार वरपर, धमकापुर गबदवा, हेमन्तापुर
१६	लालपुर, भेलाई, लक्ष्मीपुर, लहलौरा, जोगीडाँडा, सजनेवा, उत्तर कुरहरिया, जोत्रीडाँडा, कुराहा, डोक्रेनी, डोक्रेना, खलुवा लहलौरा, लक्ष्मीपुर, भितुरिया, दक्षिण भेलही, उत्तर भेलाही, रावतगाउँ, लालपुर, साउपुर, पुजकुलुवा, पिपरहवा, गणेशपुर, सजनेवा, बैँचपुर मजगाउँ, जहदागाउँ, रतौ
१७	मानपुर, वनकट्टा, बनकटी, जमेरा, बेलझुण्डी, अक्कासी, दुधरास, मजगै, निवुवा, सिंगै, बघौसी, मजगई, लालपुर
१८	हेमन्तपुर, विजौरा, वासडवरा, निमुवा, बनकट्टी, बुधरास, अकासी, सातडुले, जौडारे मटेहवा, वेलझुन्डी, बकलाही, जमुनी, साफर, झिंगे, भैरहवा,
१९	विजौरी, हाडिमे, थानगाउँ, कुटीचौर, छिलिकोट, दोधरे, बासगढी, बिजौरी, सग्राम, श्रीचौर, रनीयापुर, पकर्रे, खरखर्रे, खैरेनी, पत्यरपुर, सुगुरखोला, तोप्पापानी, स्यालापानी, स्थान गाउँ

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

३.१.२ घरपरिवारको विवरण

तालिका नं. ५: वडागत क्षेत्रफल, जनसंख्या तथा घरधुरी विवरण

वडा	घरधुरी	२०६८ को जनसंख्या	२०७८ को जम्मा जनसंख्या			जनसंख्या वृद्धिदर	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	जनघनत्व	औषत परिवार आकार	लैङ्गिक अनुपात
			पुरूष	महिला	जम्मा					
१	१२३२	४३६१	२१३४	२५२६	४६६०	०.६९	१९.८८	२३४.४१	३.८	८४.४८
२	११८२	४३१२	२३५५	२५२२	४८७७	१.३१	१३.०५	३७३.७२	४.१	९३.३८
३	२००३	७४७९	३८२९	४१९६	८०२५	०.७३	५५.६३	१४४.२६	४.०	९१.२५
४	२३३८	८१२६	४३४०	४९२०	९२६०	१.४०	३६.३८	२५४.५४	४.०	८८.२१
५	३६०८	११६४८	६५४०	७१०७	१३६४७	१.७२	१.६२	८४२४.०७	३.८	९२.०२
६	६०७३	१२९६९	१०२५५	११४०१	२१६५६	६.७०	७.५२	२८७९.७९	३.६	८९.९५
७	३५२६	१०८१७	६४६२	७४०६	१३८६८	२.८२	१२.७४	१०८८.५४	३.९	८७.२५
८	२२०८	५६४१	४२१९	४५७६	८७९५	५.५९	१०.७३	८१९.६६	४.०	९२.२०
९	३७७३	४९२५	६३५१	७११३	१३४६४	१७.३४	५.९७	२२५५.२८	३.६	८९.२९
१०	१६००	६४९७	३११०	३४७७	६५८७	०.१४	१७.२६	३८१.६३	४.१	८९.४४
११	२१५०	८६६१	४१९६	४७१३	८९०९	०.२९	१७.२९	५१५.२७	४.१	८९.०३
१२	२६७३	८८३८	५१८८	५७०९	१०८९७	२.३३	१५.७७	६९१.००	४.१	९०.८७
१३	१४८०	५४८९	२७३३	३१७५	५९०८	०.७६	५२.३	११२.९६	४.०	८६.०८
१४	१६२७	६०४०	२९८२	३४३३	६४१५	०.६२	२०.५७	३११.८६	३.९	८६.८६
१५	१९२८	६९३९	३६०९	४२४१	७८५०	१.३१	१४.३२	५४८.१८	४.१	८५.१०
१६	१९०७	७६०३	३७७०	४१५९	७९२९	०.४३	१७.११	४६३.४१	४.२	९०.६५
१७	२२९२	७२६१	४३८७	४९२५	९३१२	२.८२	१६.०७	५७९.४६	४.१	८९.०८
१८	२३८४	७६७१	४४९३	४९६९	९४६२	२.३३	१६.२४	५८२.६४	४.०	९०.४२
१९	२०३४	६२५१	३८११	४४२३	८२३४	३.१७	३४.२	२४०.७६	४.०	८६.१६
जम्मा	४६०१८	१४१५२८	८४७६४	९४९९१	१७९७५५	२.७०	३८४.६५	४६७.३२	३.९	८९.२३

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकाको वडागत जनसंख्याको तुलनात्मक विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा धेरै जनसंख्या वडा नं ६ मा रहेको छ जसमा जम्मा जनसंख्या २१,६५६ रहेकोमा (पुरुष १०,२५५ जना र महिला ११,४०१ जना,) रहेका छन्। यस वडाको औषत परिवार आकार ३.६ र घरधुरी संख्या ६,०७३ रहेको छ। त्यस्तै सबैभन्दा थोरै जनसंख्या वडा नं. १ मा रहेको छ जसको जनसंख्या ४,६६० (पुरुष २,१३४ जना र महिला २,५२६ जना) रहेका छन् भने घरधुरी संख्या १,२३२ र औषत परिवार संख्या ३.८ रहेको छ। सबैभन्दा कम जनघनत्व वडा नं १३ मा रहेको छ जसको जनघनत्व ११२.९६ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ भने सबैभन्दा बढी जनघनत्व वडा नं. ५ रहेको छ जसको जनघनत्व ८४२४.०७ व्यक्ति प्रति वर्ग कि.मि. रहेको छ। जसको विस्तृत विवरण माथि तालिकामा उल्लेख गरिएको छ भने तालिकालाई तल स्तम्भ चित्रमा प्रस्तुत गरिएको छ।

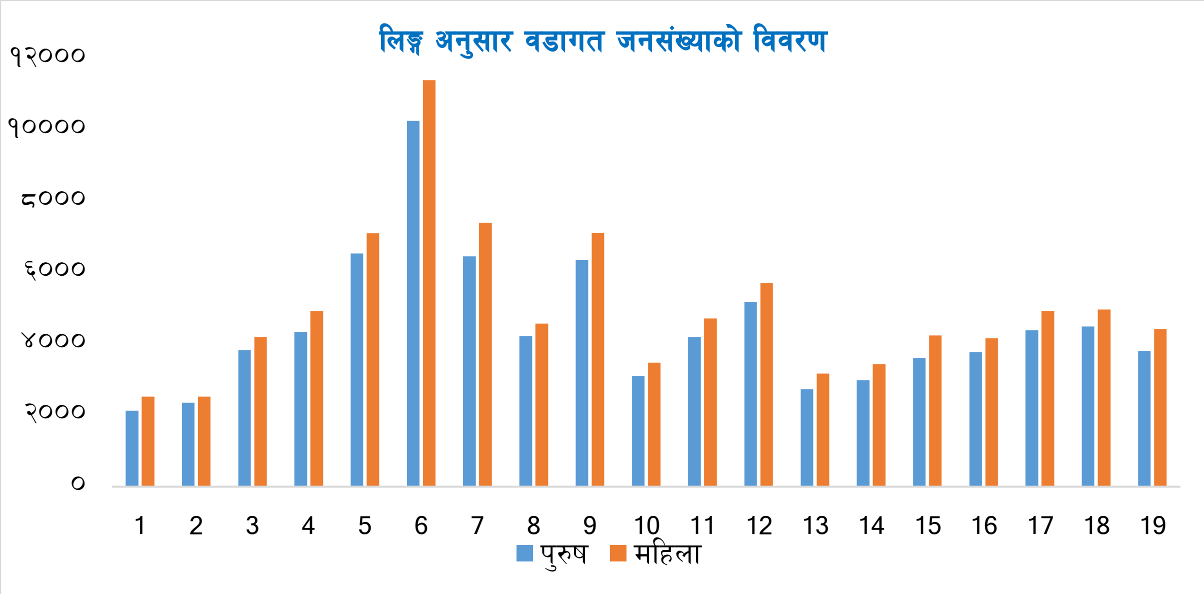

३.२ जनसंख्या विवरणको अवस्था

कुनै पनि स्थानको जनसंख्या, विकासको साधन र साध्य दुवैको रुपमा रहेको हुन्छ । विकासका लागि आवश्यक अन्य आर्थिक, भौतिक साधनहरूको परिचालन मानव श्रोतबाट नै हुने भएकाले विकास योजना तर्जुमा गर्दा यसको बनावटको विविध पक्षहरूको अध्ययन र विश्लेषण हुनु आवश्यक हुन्छ । नेपालमा जनसंख्याको विविध पक्षको तथ्याङ्क प्रत्येक १० वर्षमा हुने राष्ट्रिय जनगणनाको साथै उप-महानगरपालिकास्तरमा घरधुरी सर्वेक्षण मार्फत् समेत प्राप्त हुने गरेको छ। यहाँ राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ बाट प्राप्त तथ्याङ्कका आधारमा जनसंख्याका विविध पक्षहरूको विश्लेषण गरिएको छ ।

तालिका नं. ६: जनसंख्याको विवरण

विवरण	वि.सं. २०७८
जम्मा जनसंख्या	१,७९,७५५
जम्मा पुरुष	८४,७६४
जम्मा महिला	९४,९९१
लैङ्गिक दर (प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या)	८९.२३
कुल परिवार	४६०१८
औषत परिवार आकार	३.९
जनघनत्व (प्रतिवर्ग कि.मि.)	४६७.३२
जनसंख्या वृद्धिदर (प्रतिशत)	२.७०
साक्षरता दर (५ वर्ष र सो भन्दा बढी उमेर समूह)	८३.१

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

माथिको तालिकामा तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको जनसंख्याको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार उप-महानगरपालिकाको जम्मा जनसंख्या १,७९,७५५ रहेको छ जस मध्ये पुरुष ४७.१६ प्रतिशत (८४,७६४ जना) र महिला ५२.८४ प्रतिशत (९४,९९१ जना) रहेका छन् । सोही

अनुसार लैङ्गिक अनुपात (sex ratio) अर्थात प्रति १०० महिलामा पुरुषको संख्या ८९.२३ रहेको छ। जनघनत्व (प्रति वर्ग किलोमिटरमा रहेको जनसंख्या) ४६७.३२ जना प्रति वर्ग किलोमिटर रहेको छ । यस उप-महानगरपालिकाको कुल जनसंख्या मध्ये ३,२१२ जना अर्थात १.७९ प्रतिशत अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू रहेका छन् । कुल ४६,०१८ घरपरिवार रहेको यस उप-महानगरपालिकामा प्रति परिवार औषत ३.९ जना सदस्य रहेको देखिन्छ ।

३.३ उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. ७: उमेर र लिङ्ग अनुसार जनसंख्याको विवरण

उमेर समूह	पुरूष	महिला	जम्मा
००-०४ वर्ष	७४६३	६४४९	१३९१२
०५-०९ वर्ष	८८०८	७७७९	१६५८७
१०-१४ वर्ष	९२०५	८५२६	१७७३१
१५-१९ वर्ष	९८२०	१००९७	१९९१७
२०-२४ वर्ष	७४७४	१०१२९	१७६०३
२५-२९ वर्ष	६५४३	९६४०	१६१८३
३०-३४ वर्ष	६०६८	८६२७	१४६९५
३५-३९ वर्ष	५६१०	७४३६	१३०४६
४०-४४ वर्ष	५१५१	६२३१	११३८२
४५-४९ वर्ष	४३२२	४७९२	९११४
५०-५४ वर्ष	४०४५	४४०८	८४५३
५५-५९ वर्ष	२८७२	३०१५	५८८७
६०-६४ वर्ष	२६८९	२८०१	५४९०
६५-६९ वर्ष	१९७२	२१०५	४०७७
७०-७४ वर्ष	१४३४	१५६७	३००१
७५-७९ वर्ष	८३३	८५९	१६९२
८०-८४ वर्ष	२८०	३१५	५९५
८५-८९ वर्ष	११६	१२७	२४३
९०-९४ वर्ष	४२	५३	९५
९५+ वर्ष माथि	१७	३५	५२
जम्मा	**८४७६४**	**९४९९१**	**१७९७५५**

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकामा रहेको कूल १,७९,७५५ जनसंख्या मध्ये ८४,७६४ पुरुष र ९४,९९१ जना महिलाको जनसंख्या रहेको छ। ० देखि १४ वर्ष उमेर समूहको जनसंख्यामा पुरुषको बाहुल्यता रहेको छ भने बाँकी उमेर समूहमा महिलाको बाहुल्यता रहेको छ। यसरी उमेर समूह अनुसार हेर्दा १५ देखि ३९ वर्ष उमेर समूह भित्रका किशोरी र महिलाहरूको जनसंख्यामा र उमेर पुगेका महिलाहरूको शारीरिक, मानसिक, सामाजिक तथा आर्थिक मुद्दाहरूलाई सम्बोधन गर्ने खालको योजनाहरू निर्माण गर्नु जरुरी छ । प्रजनन स्वास्थ्य, यौन

स्वास्थ्य, रजस्वला सम्बन्धी समस्याहरू, महिला मैत्री शौचालय, परामर्श केन्द्रहरू, महिला हिंसा, चेलीबेटी बेचविखन, घरेलु लैङ्गिक हिंसा, पाठेघर खस्ने समस्या, दाइजो प्रथा, बाल विवाह महिला सशक्तिकरण तथा अधिकार जस्ता विषयहरू आम महिलाका प्रमुख तथा संवेदनशील विषय भएकाले उप-महानगरपालिकाले यी विषयहरूको प्रभावकारी योजना निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने संकेत समग्र तथ्याङ्कले गर्दछ । वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

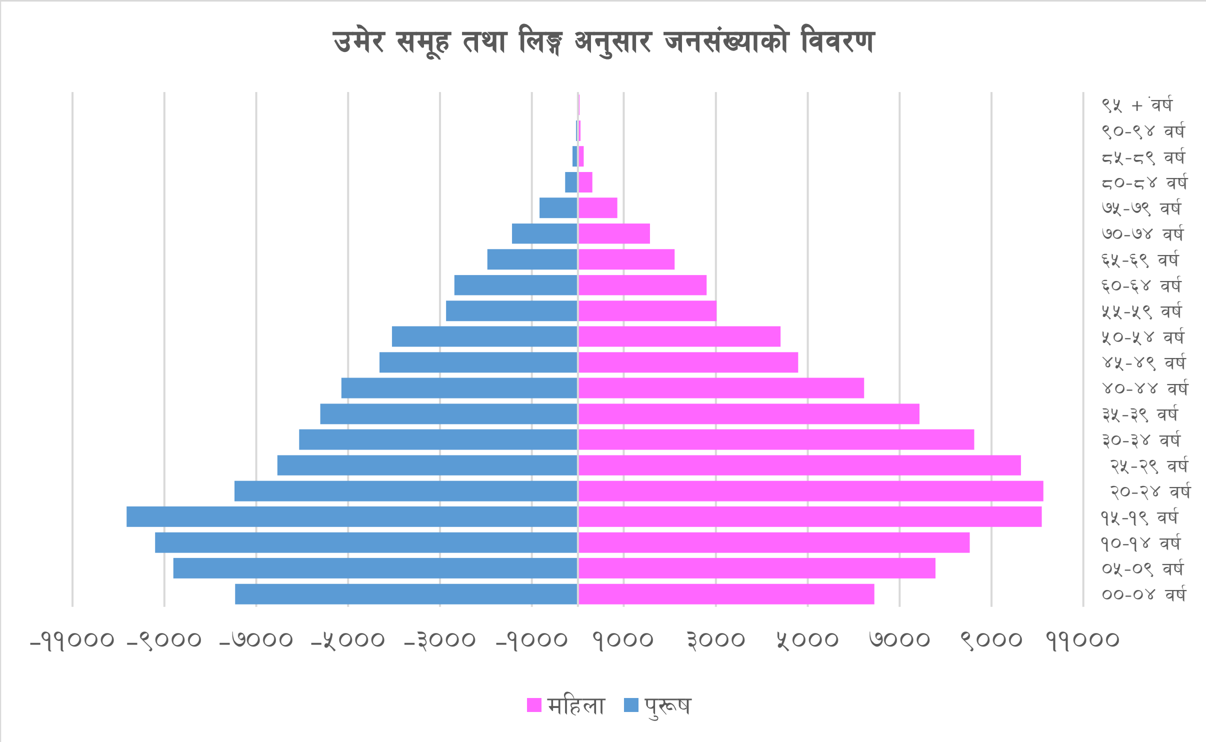

युवा उमेरको (१५ वर्ष देखि ३९ वर्ष) जनसंख्या (८१,४४४) बढी हुन राम्रो भए तापनि उनीहरूको शिक्षा, स्वास्थ्य तथा मानव संसाधन विकासमा राज्यले व्यापक लगानी गर्नुपर्ने हुन्छ । युवा उमेर समूह धेरै हुनुलाई जनसंख्याको लाभांश भनिन्छ । अर्कोतर्फ युवाहरूलाई सही दिशातर्फ उन्मुख बनाउन र रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना गरी राष्ट्र निर्माणमा सरिक बनाउनु समाज र राज्यको दायित्व हुन आउँछ । बालबालिका तथा शिशुहरूको संख्या कम हुनुले क्रमश प्रजनन दर घट्दै गएको संकेत गर्दछ भने वृद्धवृद्धाहरूको तथा प्रौढहरूको संख्या कम हुनुले औषत आयु अन्य देशहरूको तुलनामा कम हुनु र प्रौढ अवस्थामा लाग्ने रोगका कारण पाका उमेरको जनसंख्याको मृत्युदर बढी हुनु भन्ने जनाउँछ । यद्यपी बढ्दो उमेरको संख्या कम हुनु स्वभाविक हो । उमेर अनुसारको जनसंख्याको विश्लेषण गर्दा प्रत्येक उमेर समूहका आवश्यकताहरू सम्बोधन गरी उनीहरूको उचित व्यवस्थापन गर्नु नै चुनौतीपूर्ण हुन्छ । बालबालिकाको पोषण र स्याहार तथा शिक्षा, युवालाई उचित रोजगारी र वृद्धहरूलाई आवश्यक सामाजिक सुरक्षा तथा स्वास्थ्य सेवा र स्याहार राज्यले निर्वाह गर्नुपर्ने दायित्वहरू भित्र आउँछन् ।

३.४ मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

नेपाल एक बहु-जाति, बहु-भाषा र बहु-साँस्कृतिक विशेषता बोकेको राष्ट्र हो । यस उप-महानगरपालिकामा पनि भाषिक विविधता रहेको देखिन्छ । उप-महानगरपालिकामा रहेका कुल १,७९,७५५ जनसंख्या मध्ये सबैभन्दा बढी १,३६,५५२ अर्थात ७५.९७ प्रतिशतले नेपाली भाषा बोल्ने गरेको पाइयो भने ३७,०७८ अर्थात

२०.६३ प्रतिशतले थारु र २,०६६ अर्थात १.१५ प्रतिशतले मगर ढुट भाषा बोल्ने गरेको पाइयो । संविधानको धारा ३२ ले भाषा तथा संस्कृतिको हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरेको र धारा ३१ को शिक्षा सम्बन्धी हकको उपधारा ५ बमोजिम "नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र संचालन गर्ने हक हुनेछ" भनी स्पष्ट किटान गरेको छ। आफ्नो मातृभाषामा पढ्न चाहने विद्यार्थीहरूलाई उप-महानगरपालिकाले विशेष व्यवस्था गर्न सक्ने प्रावधान रहेको छ । मातृभाषा अनुसारको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ८: मातृभाषाअनुसार जनसंख्याको विवरण

मातृभाषा	जम्मा जनसंख्या			प्रतिशत
	पुरुष	महिला	जम्मा	
नेपाली	६३८८४	७२६६८	१३६५५२	७५.९७
थारु	१७८२१	१९२५७	३७०७८	२०.६३
मगर ढुट	९५८	११०८	२०६६	१.१५
हिन्दी	५६०	४३०	९९०	०.५५
मगर खाम	३३७	४०५	७४२	०.४१
नेवारी	२१७	२६४	४८१	०.२७
भोजपुरी	१९९	१४९	३४८	०.१९
अवधि	१७८	१४७	३२५	०.१८
गुरुङ	१४९	१६६	३१५	०.१८
कुमाल	१५९	१४९	३०८	०.१७
अन्य	३०२	२४८	५५०	०.३१
जम्मा	८४७६४	९४९९१	१७९७५५	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

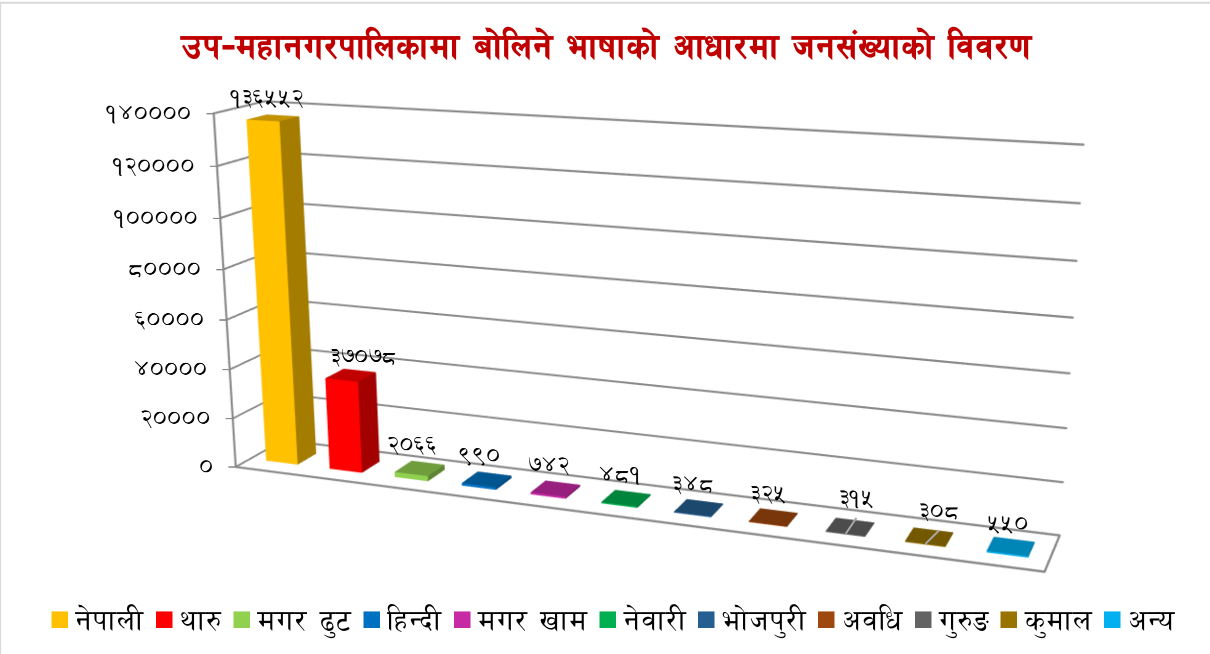

(क) आदिबासी

आदिवासी/जनजाती उत्थान राष्ट्रिय प्रतिष्ठान ऐन, २०५८ अनुसार आदिबासी जनजाती भन्नाले आफ्नो मातृभाषा र परम्परागत रीतिरिवाज, छुट्टै साँस्कृतिक पहिचान, छुट्टै सामाजिक संरचना र लिखित वा अलिखित इतिहास भएका ५८ जाति वा समुदायलाई बुझिन्छ । यस उप-महानगरपालिकाको कुल जनसंख्या १,७९,७५५ मध्ये २१.३ प्रतिशत (३८,३२५ जना) जनसंख्या थारु समुदायका रहेका छन् । यसैगरी उप-महानगरपालिकामा कुल जनसंख्याको ९ प्रतिशत मगर, ७.५ प्रतिशत विश्वकर्मा, ३.७ प्रतिशत परियार, २.३ प्रतिशत सन्यासी/दसनामी र १.७ प्रतिशत मिजार समुदायका व्यक्तिहरुको बसोबास रहेको पाउन सकिन्छ । यी समुदायद्वारा उप-महानगरपालिकाको मौलिक संस्कृतिलाई जीवन्त राख्न सहयोग पुऱ्याएको देखिए तापनि यो समुदाय सामाजिक, राजनैतिक र आर्थिक विकासको दृष्टिकोणले पछाडि परेको देखिन्छ । उप-महानगरपालिकाको विकासको लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन क्षमता विकास, सशक्तिकरण जस्ता विशेष कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

(ख) उत्पीडित तथा सिमान्तकृत समुदाय

नेपालको संविधानको भाग ३४ अन्तर्गतको धारा ३०६ को (ड) मा सीमान्तकृत समुदाय भन्नाले राजनीतिक, आर्थिक र सामाजिक रुपले पछाडि पारिएका विभेद र उत्पीडन तथा भौगोलिक विकटताको कारणले सेवा सुविधाको उपभोग गर्न नसकेका वा त्यसबाट बञ्चित रहेका संघीय कानून बमोजिमको मानव विकासको स्तर भन्दा न्यून स्थितिमा रहेका समुदाय सम्झनु पर्दछ भनी उल्लेख गरेको छ ।

सामाजिक विभेदका रुपमा छुवाछुत जस्तो अमानवीय भेदभाव भोगिरहेको यो समुदायले राजनैतिक, आर्थिक र सामाजिक क्षेत्रमा समेत उपेक्षाको अनुभूत गर्नु परेको छ । यस समुदायका आधारभूत र मा.वि.मा अध्ययनरत छात्र छात्राहरूको संख्या तुलनात्मक रुपमा कम रहेको छ । परम्परागत सिपको धनी यो समुदायले आफ्नो सिपलाई आर्थिक विपन्नता र सामाजिक उपेक्षाका कारण पनि अघि बढाउन नसकेको पाइन्छ । निजामती सेवा र गैरसरकारी सेवामा पनि यो समुदायको उपस्थिति अत्यन्तै न्यून छ। त्यसैगरी राजनितिक क्षेत्रमा २०४६, साल यता यो समुदायले आफ्ना सामुदायिक संगठनहरू समेत निर्माण गरेको पाइन्छ । राजनितिक नेतृत्वमा भने सिमित व्यक्तिहरूले मात्र यस समुदायको प्रतिनिधित्व गरिरहेका छन् । यस समुदायका अधिकांश व्यक्तिहरू अदक्ष र अर्धदक्ष जनशक्ति कै रुपमा ज्याला, मजदुरी गरेर जीवनयापन गरिरहेको पाइन्छ। यस उप-महानगरपालिकाको विकासका लागि यो समुदायलाई अहिलेको अवस्थाबाट माथि उठाउन विशेष अभियानको थालनी गर्नुपर्ने अवस्था देखिन्छ ।

३.५ धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण

नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र विविधता रहेको छ । अझै विधिवत रुपमा नेपालको अन्तरिम संविधान २०६३, ले मिति २०६३ जेष्ठ ४ मा पुर्नस्थापित संसदको ऐतिहासिक घोषणाले नेपाललाई एक धर्म निरपेक्ष राष्ट्रको रुपमा घोषणा गऱ्यो । त्यस्तै नेपालको संविधान, २०७२ को प्रस्तावनामा नेपाललाई एक बहुजातीय, बहुभाषिक, बहुधार्मिक, बहुसाँस्कृतिक तथा भौगोलिक विविधतायुक्त विशेषतालाई आत्मसात् गरी विविधता बिचको एकता, सामाजिक साँस्कृतिक ऐक्यबद्धता, सहिष्णुता र सद्भावलाई संरक्षण एवं प्रवर्द्धन गर्दै, वर्गीय, जातीय, क्षेत्रीय, भाषिक, धार्मिक, लैङ्गिक विभेद र सबै प्रकारका जातीय छुवाछूतको अन्त्य गरी आर्थिक समानता, समृद्धि र सामाजिक न्याय सुनिश्चित गर्न समानुपातिक समावेशी र सहभागितामूलक सिद्धान्तका आधारमा

समतामूलक समाजको निर्माण गर्ने संकल्प उल्लेख गरिएको छ । फलस्वरुप नेपालमा धार्मिक स्वतन्त्रता र सौहार्दता रहेको पाइन्छ ।

उप-महानगरपालिकामा विभिन्न समुदायका मानिसहरूको बसोबास रहेको हुनाले उनीहरूका आ-आफ्नै चाडपर्वहरू छन् । जस्तैः बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्रीपञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, होली, चैते दशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशे औंसी, बालाचतुर्दशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, नयाँ वर्ष, सोह्रश्राद्ध, कूल-थानी पूजा, बुद्धजयन्ती, इद, क्रिसमस डे आदि ।

तालिका नं. ९: धर्म अनुसार जनसंख्याको विवरण

लिङ्ग	हिन्दू	बौद्ध मार्गी	ईस्लाम	क्रिस्चियन	प्रकृति	किरात	बहाई	जम्मा
पुरुष	८१,९७९	६९५	५९७	९५०	५३५	७	१	८४,७६६
महिला	९१,९६७	७७१	४८५	१,१०६	६५१	८	३	९४,९८९
जम्मा	१७३,९४६	१,४६६	१,०८२	२,०५६	१,१८६	१५	४	१७९,७५५
प्रतिशत	९६.७७	०.८२	०.६०	१.१४	०.६६	०.०१	०.००२	१००

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकामा रहेका कुल १,७९,७५५ जनसंख्या मध्ये १,७३,९४६ अर्थात ९६.७७ प्रतिशत जनसंख्याले हिन्दु धर्म मान्दछन् भने दोस्रोमा क्रिस्चियन धर्म मान्नेको संख्या २,०५६ अर्थात १.१४ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी ०.८२ प्रतिशत बौद्ध मार्गी रहेका छन् भने ईस्लाम ०.६० प्रतिशत रहेका छन् र ०.६६ प्रतिशतले प्रकृति धर्म मान्ने गरेका छन् भने बहाई धर्म मान्ने ०.००२ प्रतिशत रहेको छन् । उप-महानगरपालिकामा धार्मिक विविधता रहे तापनि हिन्दु धर्मावलम्बीहरूको प्रधानता रहेको तथ्याङ्कले देखाउँछ । नेपालमा सदियौं देखि रहि आएको धार्मिक सहिष्णुता यस उप-महानगरपालिकामा पनि कायमै रहेको देखिन्छ । विभिन्न धर्मावलम्बीहरूको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

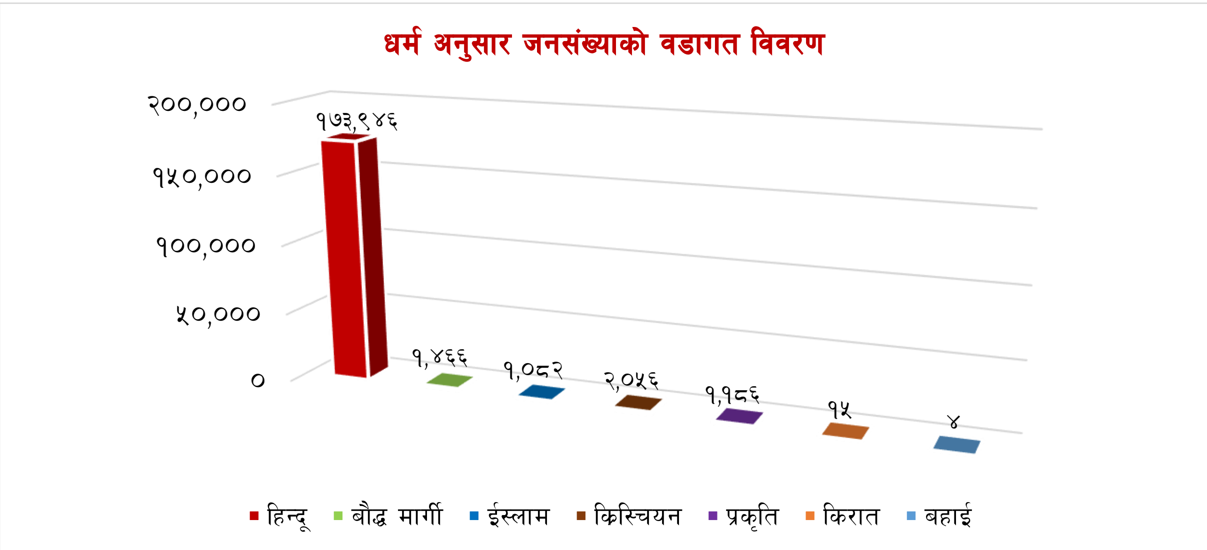

३.६ जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण

उप-महानगरपालिकामा जातजातिका आधारमा जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा सबैभन्दा धेरै ६३,३६५ अर्थात ३५.३ प्रतिशत क्षेत्री, दोस्रोमा ३८,३२५ अर्थात २१.३२ प्रतिशत थारु, तेस्रोमा २१,९९० अर्थात १२.२३ प्रतिशत ब्राहमण-पहाड रहेका छन् । त्यसैगरी उप-महानगरपालिकामा मगर, विश्वकर्मा, परियार, सन्यासी/दसनामी, ठकुरी, मिजार, बाह्मण तराई लगायतका जातजातिहरुको बसोबास रहेको छ । यसरी जातीय हिसाबले विविधतायुक्त समाजमा स्थानीयहरू सामाजिक सहिष्णुताका साथ बसेको पाइन्छ । आफ्नो छुट्टै भाषा, संस्कृति र रहनसहन भएका नेपालको सीमान्तकृत जाति लगायत उप-महानगरपालिकामा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिको मौलिक संस्कृति, परम्परा, भाषा र रहनसहनलाई संरक्षण गरी उनीहरूको पहिचान कायम राख्ने कार्यक्रमहरूको निर्माण गर्नु आवश्यक छ । जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १०: जातजातिको आधारमा जनसंख्याको विवरण

जातजाति	लिङ्ग			प्रतिशत
	पुरुष	महिला	जम्मा	
क्षेत्री	२९५४२	३३८२३	६३३६५	३५.२५
थारु	१८४२८	१९८९७	३८३२५	२१.३२
ब्राह्मण-पहाड	१०४८५	११५०५	२१९९०	१२.२३
मगर	७५६९	८६८५	१६२५४	९.०४
विश्वकर्मा	६३१८	७१६१	१३४७९	७.५०
परियार	३०६९	३६२०	६६८९	३.७२
सन्यासी/दसनामी	१९४५	२२२५	४१७०	२.३२
ठकुरी	१५६०	१७८२	३३४२	१.८६
मिजार	१४६७	१६४९	३११६	१.७३
बाह्मण तराई	७४६	८०४	१५५०	०.८६
अन्य	३६३५	३८४०	७४७५	४.१६
जम्मा	८४७६४	९४९९१	१७९७५५	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

नोट: *अन्यमा तामाङ, नेवार, विश्वकर्मा, मुस्लिम, यादव, राई, गुरुङ, याक्थुङ, चमार, कुशवा, धाँनुक, कथबनीयाँ, कलवार, कुमाल, घर्ती/भुजेल, हजाम/ठाकुर, राजबंशी, शेर्पा, लोहार, हलवारी, माझी, बीन, सुनार, सुनुवार, बादी, थकाली, कोरी, छन्त्याल, गाईने, पुरी, बनीयान, विदेशी अन्य लगायतका जातजातिहरु बसोबास गर्दछन ।*

जातजातिको विवरणलाई स्तम्भ चित्रमा समेत प्रस्तुत गरिएको छ ।

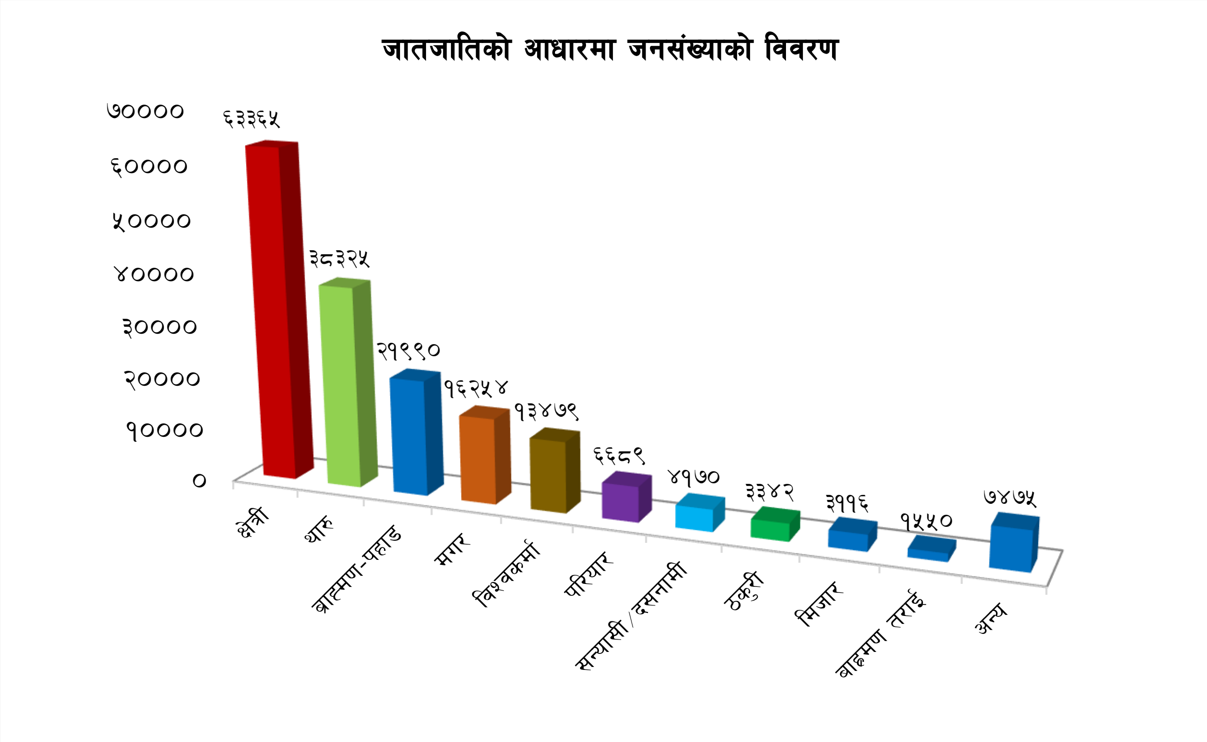

३.७ घरमूलीको विवरण

तालिका नं. ११: लिङ्ग अनुसार परिवारमूलीको विवरण

उमेर समूह	पुरुष परिवारमूली	महिला परिवारमूली	जम्मा परिवार संख्या
१०-१४	३०	२८	५८
१५-१९	४६६	५५९	१०२५
२०-२९	२८८२	४२६६	७१४८
३०-३९	६५५२	५९८०	१२५३२
४०-४९	७२५९	३३१३	१०५७२
५०-५९	५७८४	१७३४	७५१८
६०-६९	३७४७	१११०	४८५७
७० वर्ष माथि	१७११	५९७	२३०८
जम्मा	२८४३१	१७५८७	४६०१८
प्रतिशत	६१.७८	३८.२२	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकामा रहेको कुल घरपरिवार संख्या ४६,०१८ मध्ये २८,४३१ अर्थात ६१.७८ प्रतिशत घरपरिवारमा पुरुष घरमूली रहेका छन् भने १७,५८७ अर्थात ३८.२२ प्रतिशत घरपरिवारमा महिला घरमूली रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ :-

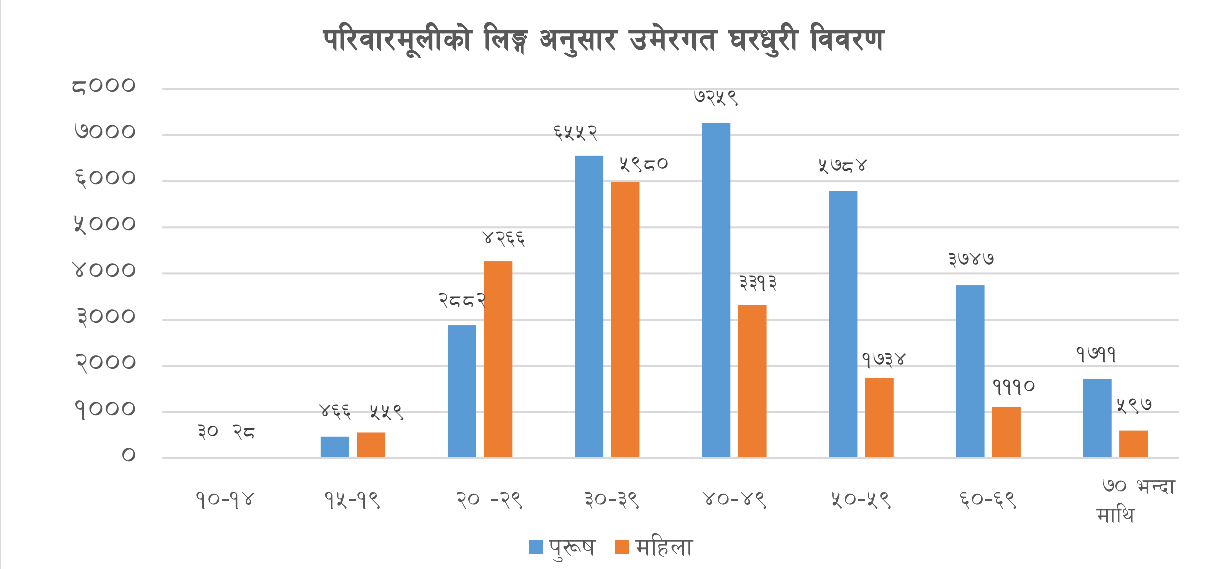

३.८ पेशाको आधारमा जनसंख्याको विवरण

तालिका नं. १२: पेशाको आधारमा उमेर समूहगत जनसंख्याको विवरण

परिवारको मुख्य पेशा	उमेर समूह												जम्मा	प्रतिशत
	१०-१४	१५-१९	२०-२४	२५-२९	३०-३४	३५-३९	४०-४४	४५-४९	५०-५४	५५-५९	६०-६४	६५-वर्ष माथी		
सैनिक अधिकारीहरु		२	२१	३९	४७	९९	४१	१०	६	४	०	०	२६९	०.३२
व्यवस्थापकहरु	०	३२	२३९	५५४	७७०	७४९	७१३	४७२	३५३	१९१	१०२	९०	४२६५	४.९९
पेशाविद्हरु	०	२९	३६६	५९४	६४६	४८४	४२७	३१४	२८३	१५९	४६	४२	३३९०	३.९७
प्राविधिक तथा सहायक पेशाविद्हरु	३	२९	१८१	२१८	१८१	१५२	१२०	७६	८४	३४	२०	४	११०२	१.२९
कार्यालय सहायकहरु	१	३१	१०७	१६९	१६८	१२०	९५	८०	५५	३३	१०	१०	८७९	१.०३
सेवा तथा बस्तु विक्री गर्ने कामदारहरु	४	७३	३७३	६५९	७७०	७११	६४२	४२६	२५७	१५४	१०४	८०	४२५३	४.९८
कृषि कार्यसँग सम्बन्धित रोजगारहरु	५८६	१८२२	४४१६	५३६६	५०८१	४९२१	४६१६	४०७४	३८२९	२६१५	२०७५	१९५९	४१३६०	४८.४३
शिल्पकला तथा कालिगढ र यससँग सम्बन्धी व्यापार गर्नेहरु	०	१८६	६१८	८७२	९३०	८४२	६०४	४४८	३६३	१७८	१०७	७४	५२२२	६.१२
यन्त्र तथा मेशिन अपरेटर र जडान गर्ने कामदारहरु	०	११५	४६३	६३३	५८१	५१८	३७०	२०८	१०८	५३	१५	१३	३०७७	३.६०
सामान्य वा प्राथमिक पेशाका कामदारहरु	२९५८	३३०२	२७०५	२२९४	२०७२	१७४३	१४६०	११७२	१०१६	७०१	७१८	१३३५	२१४७६	२५.१५
आर्थिक रुपमा सकृय नभएकाहरु	५	७	९	१६	१४	१४	१४	८	६	४	१	२	१००	०.१२
जम्मा	३५५७	५६२८	९४९८	११४१४	११२६०	१०३५३	९१०२	७२८८	६३६०	४१२६	३१९८	३६०९	८५३९३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकामा रहेका १० देखि ६५ वर्ष उमेर समूहका जम्मा जनसंख्या मध्ये कृषि पेशालाई मुख्य पेशा बनाएका कामदारहरु सबैभन्दा बढी ४१,३६० अर्थात ४८.४३ प्रतिशत रहेका छन्। दोस्रोमा प्राथमिक पेशाका कामदारहरु २१,४७६ अर्थात २५.१५ प्रतिशत रहेका छन्। जसको उमेर समूहगत विस्तृत विवरण माथिको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

३.९ आर्थिक रुपले सक्रिय जनसंख्याको विवरण

१० वर्ष वा सो भन्दा माथिका व्यक्तिले गणनाको समयदेखि अघिको १२ महिनासम्म आर्थिक काम गरेको अवधि (महिना) अनुसारको जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. १३: १२ महिनासम्म आर्थिक काम गरेको अवधि (महिना) अनुसार जनसंख्याको विवरण

लिङ्ग	३ महिना भन्दा कम	३ महिना वा सो भन्दा बढी	६ महिना वा सो भन्दा बढी	कुनै पनि आर्थिक काम नगरेको	जम्मा
पुरुष	४,९४३	६,९५४	३१,४२९	२५१६७	६८,४९३
महिला	८,६३१	११,१६१	२२,२७५	३८,६९६	८०,७६३
जम्मा	१३,५७४	१८,११५	५३,७०४	६३,८६३	१४९,२५६
प्रतिशत	९.०९	१२.१४	३५.९८	४२.७९	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

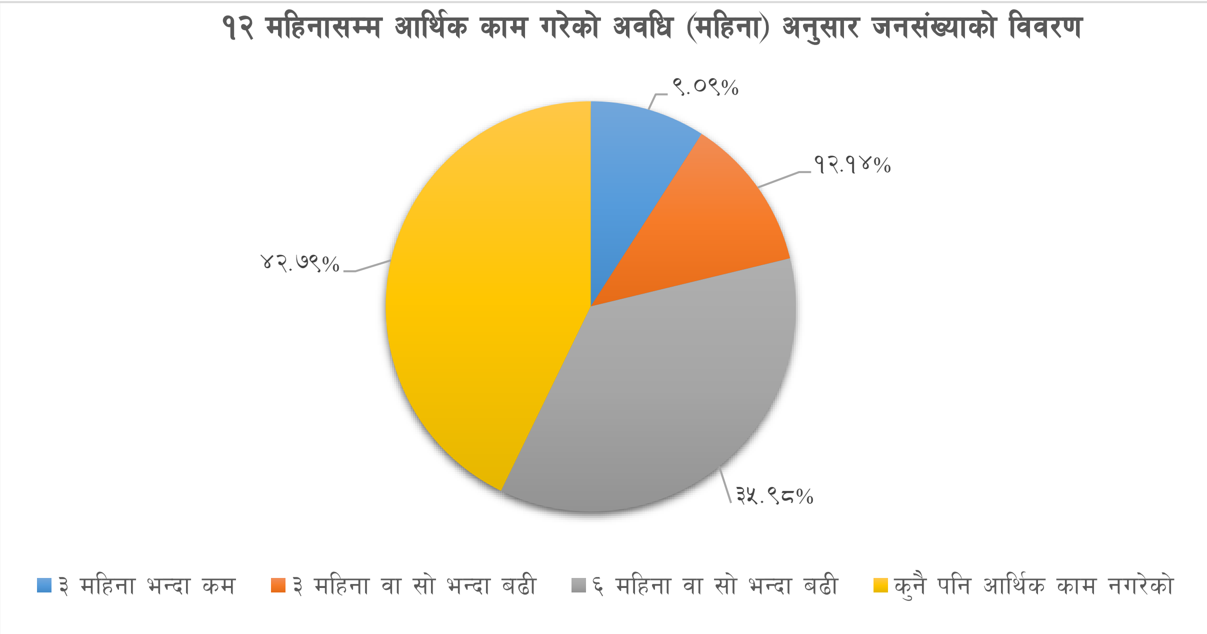

तालिका नं. १४: आर्थिक रुपले सक्रिय/निस्क्रिय जनसंख्याको विवरण

लिङ्ग	आर्थिक रुपले सक्रिय रहेका	आर्थिक रुपले सक्रिय नरहेका	जम्मा
पुरुष	३४,८६२	१०,३४४	४५,२०६
महिला	२५,८६८	१८,६१९	४४,४८७
जम्मा	६०,७३०	२८,९६३	८९,६९३
प्रतिशत	६७.७१	३२.२९	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

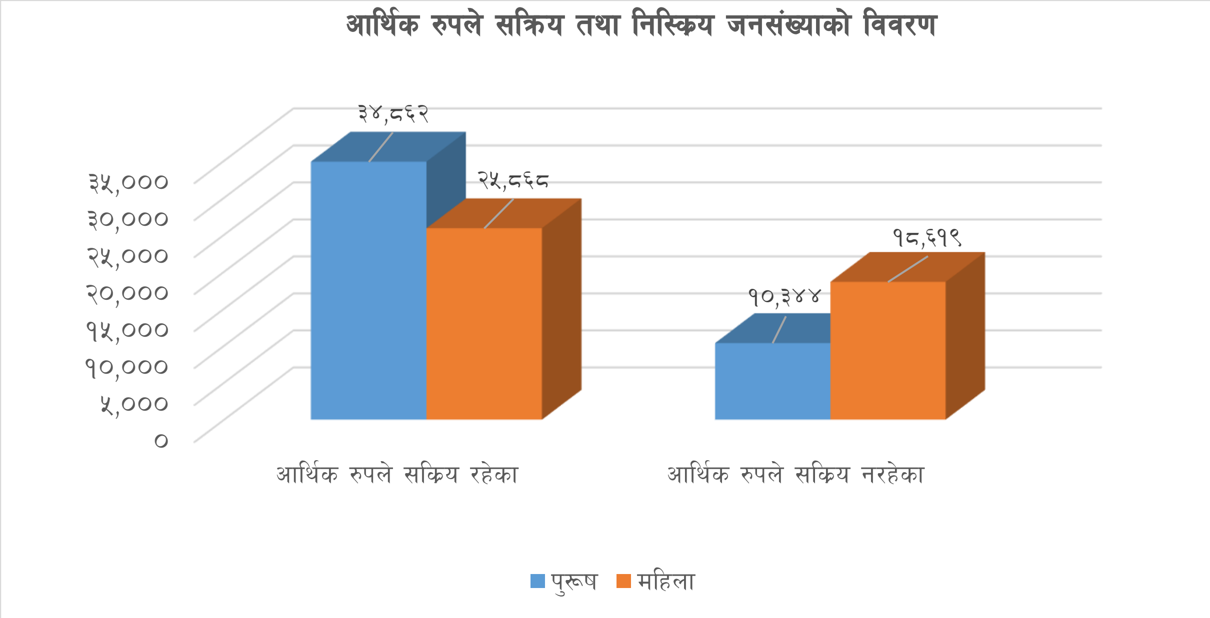

३.१० अपाङ्गताका आधारमा जनसंख्याको विवरण

शरीरका अङ्गहरू र शारीरिक प्रणालीमा भएको समस्याका कारण भौतिक, सामाजिक, साँस्कृतिक वातावरणका साथै सञ्चार समेतबाट सिर्जना भएको अवरोध समेतले दैनिक क्रियाकलाप सामान्य रूपमा सञ्चालन गर्न एवं सामाजिक जीवनमा पूर्ण सहभागी हुन कठिनाई हुने अवस्थालाई अपाङ्गता भनिन्छ । खासगरी व्यक्तिहरूमा अपाङ्गता हुने कारण आयोडिनयुक्त नुन प्रयोगको कमी, ग्रामिण क्षेत्रमा मुख नधुने समस्याका कारण उत्पन्न (Trachoma) रोग, दुर्घटना, जन्मजात, प्राकृतिक प्रकोप, कुपोषण, स्वास्थ्य उपचार नपाएर, द्वन्द्व वा युद्ध वा विस्फोटक पदार्थको प्रयोग आदि देखिएका छन्। जसलाई घटाउन प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक दुवै कार्यहरू गरिनुपर्दछ। अपाङ्गता भएका व्यक्ति तथा बालबालिकाहरूको हक, हित र अधिकारको संरक्षण एवं सम्बर्द्धन र विकास गर्न १९ वटा क्षेत्रलाई समेटी अपाङ्ग संरक्षण तथा कल्याण ऐन, २०३९ र अपाङ्गता सम्बन्धी कार्ययोजना, २०६३ तयार गरी कार्यान्वयनमा ल्याएको छ । त्यसैगरी २०६६ पुस १२ गते नेपालले अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको अधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्र संघीय महासन्धी, २००६ लाई अनुमोदन गरेको छ ।

क) अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

अपाङ्गता परिचय पत्र वितरण गर्नका लागि अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई अपाङ्गताका आधारमा शारिरीक अपाङ्गता, दृष्टिविहीन र न्यून दृष्टियुक्त, स्वरबोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता, सुस्त श्रवण र बहिरा, श्रवण विहिनता, मानसिक अपाङ्गता बौद्धिक अपाङ्गता, बहुअपाङ्गता गरी सात किसिमले र गाम्भीर्यताका आधारमा तह क (रातो रङको परिचय पत्र), तह ख (निलो रङको परिचय पत्र), तह ग (पहेलो रङको परिचय पत्र) र तह घ (सेतो रङको परिचय पत्र) गरी चार तहमा विभक्त गरी परिचय पत्र वितरण गर्ने कार्य सुरु गरिएको छ । हालसम्म यो समुदायको सामाजिक आर्थिक अवस्थामा परिवर्तन ल्याउन केही सामान्य आयमूलक र सिपमूलक तालिमहरू सञ्चालन गरिएता पनि यिनीहरूको आत्मविश्वासलाई बढाउन र समुदायबाट हुने गरेको उपेक्षाबाट मुक्त राख्न स्थानीय स्रोतसाधन र निकायहरूमा यो समुदायको पहूँच पुऱ्याउन विभिन्न कार्यक्रम सञ्चालनमा ल्याउनुपर्ने देखिन्छ । राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार उप-महानगरपालिकामा रहेको कूल जनसंख्या मध्ये ३,०१२ जना अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरु रहेका छन् । जसमध्ये शारिरिक अपाङ्गता भएका १,११८ जना, ४२१ जना न्युन दृष्टियुक्त भएका व्यक्ति रहेका छन् । यसैगरी दृष्टिविहिन १३२ जना,

बहिरोपना भएका ३२९ जना, न्यून श्रवण शक्ति भएका २४२ जना, बहिरोपना र आँखा नदेख्ने ४६ जना, बोल्न नसक्ने २०४ जना, मानसिक अपाङ्गता भएका ८० जना, बौद्धिक अपाङ्गता भएका ५७ जना, अनुवंशीय रक्तश्राव भएका २० जना, अटिजम भएका १५ जना तथा बहुअपाङ्गता भएका २९२ जना र उल्लेख नभएको ५६ जना रहेका छन् । जसको विस्तृत विवरण निम्न अनुसार रहेको छ :-

तालिका नं. १५: अपाङ्गताको किसिम अनुसार जनसंख्या विवरण

उमेर समूह	शारिरिक अपाङ्गता	न्युन दृष्टियुक्त	दृष्टि विहिन	बहिरोपना भएका	न्युन श्रवण शक्ति भएका	बहिरोपन र आँखा देख्न नसक्ने दुवै	बोल्न नसक्ने	मानसिक	बौद्धिक अपाङ्गता	अनुवंशिय रक्तश्राव	अटिजम	बहु अपाङ्गता	उल्लेख नभएको	जम्मा
०-४ वर्ष	६८	५	२०	५	३	३	४	३	१	१	६	१७	६	१४२
५-९ वर्ष	८१	९	१०	१३	५	२	१५	३	५	३	१	३२	४	१८३
१०-१४ वर्ष	६१	११	१३	९	१५	४	१५	६	७	२	१	२२	२	१६८
१५-१९ वर्ष	८७	१६	११	१६	१८	३	२१	१०	१०	२	३	३८	८	२४३
२०-२४ वर्ष	७७	१५	३	७	९	५	८	६	४	३	०	२९	३	१६९
२५-२९ वर्ष	५२	९	६	१२	१६	२	१६	८	७	१	०	२०	८	१५७
३०-३४ वर्ष	६२	१०	७	८	९	०	१३	८	६	१	०	२२	२	१४८
३५-३९ वर्ष	८०	२२	८	८	८	१	८	६	२	२	०	१९	५	१६९
४०-४४ वर्ष	७३	२४	११	१३	१४	३	२०	४	१	१	०	१२	०	१७६
४५-४९ वर्ष	९३	३२	८	२४	१२	२	१८	७	२	०	१	१०	२	२११
५०-५४ वर्ष	८१	३२	८	२१	१७	१	१९	५	३	०	१	१४	४	२०६
५५-५९ वर्ष	६९	२८	७	३६	२५	२	१३	४	४	०	०	१३	४	२०५
६०-६४ वर्ष	६९	४९	२	४४	१८	७	१०	४	१	३	१	१५	३	२२६
६५-६९ वर्ष	६३	५४	४	४४	२६	१	८	५	२	०	०	१३	३	२२३
७०-७४ वर्ष	६१	४५	६	३३	२६	३	१२	०	२	१	१	८	१	१९९
७५ वर्ष माथि	४१	६०	८	३६	२१	७	४	१	०	०	०	८	१	१८७
जम्मा	१११८	४२१	१३२	३२९	२४२	४६	२०४	८०	५७	२०	१५	२९२	५६	३०१२
प्रतिशत	३७.१२	१३.९८	४.३८	१०.९२	८.०३	१.५३	६.७७	२.६६	१.८९	०.६६	०.५०	९.६९	१.८६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

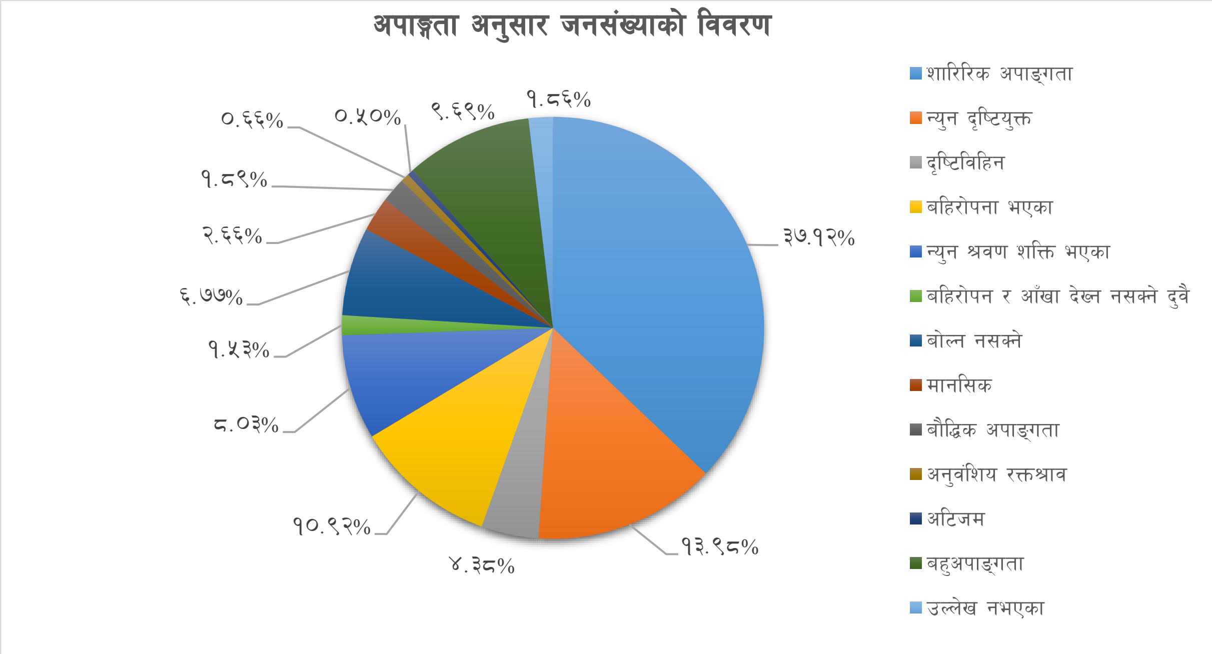

३.११ बसाइँसराई सम्बन्धी विवरण

क) जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

तालिका नं. १६: जन्म स्थानको आधारमा जनसंख्या विवरण

उमेर समूह	नेपाल भित्र जन्मेको संख्या	यही जिल्लामा जन्मेको संख्या		अर्को जिल्लामा जन्मेको				विदेशमा जन्मेको	जन्म स्थान नखुलेको	जम्मा जनसंख्या
		यही उ.म.न.पा.मा	अर्को पालिकामा	पहाड	हिमाल	तराई	उल्लेख नभएको			
०-४ वर्ष	१३८१४	१३०७४	१५४	४	५१७	६४	१	९६	२	१३९१२
५-९ वर्ष	१६३५३	१३८८३	५०९	१६	१७८७	१५८	०	२३१	३	१६५८७
१०-१४ वर्ष	१७३५६	१३६८०	७७५	१९	२७२२	१६०	०	३७०	५	१७७३१
१५-१९ वर्ष	१९४९५	१३७८९	१४०७	४९	४०२२	२२७	१	४११	११	१९९१७
२०-२४ वर्ष	१७३६०	१०९४२	१८१२	७३	४१४४	३८६	३	२३७	६	१७६०३
२५-२९ वर्ष	१५९५९	९४८६	२०१२	५१	३९९३	४१३	४	२१८	६	१६१८३
३०-३४ वर्ष	१४५०२	८२५५	१९५३	४७	३९१४	३३१	२	१९२	१	१४६९५
३५-३९ वर्ष	१२८७२	७२७७	१८५९	३८	३४३९	२५८	१	१७०	४	१३०४६
४०-४४ वर्ष	११२६२	६६१७	१५३४	१७	२८७७	२१७	०	११६	४	११३८२
४५-४९ वर्ष	९०३४	५३८०	१२०३	१८	२३१४	११९	०	७८	२	९११४
५०-५४ वर्ष	८३९४	४९४७	१०६३	११	२२८९	८३	१	५१	८	८४५३
५५-५९ वर्ष	५८४७	३३८५	६१२	१६	१७७५	५८	१	३७	३	५८८७
६०-६४ वर्ष	५४६७	३०३१	५३८	१९	१८३९	३९	१	२२	१	५४९०
६५-६९ वर्ष	४०५४	२१६०	३७७	९	१४८६	२२	०	२२	१	४०७७
७०-७४ वर्ष	२९८६	१५०९	२९६	८	११६०	१३	०	१३	२	३००१

उमेर समूह	नेपाल भित्र जन्मेको संख्या	यही जिल्लामा जन्मेको संख्या		अर्को जिल्लामा जन्मेको				विदेशमा जन्मेको	जन्म स्थान नखुलेको	जम्मा जनसंख्या
		यही उ.म.न.पा.मा	अर्को पालिकामा	पहाड	हिमाल	तराई	उल्लेख नभएको			
७५- वर्ष माथि	२६६४	१३०१	२२७	७	१११३	१६	०	१३	०	२६७७
जम्मा	१७७४१९	११८७१६	१६३३१	४०२	३९३९१	२५६४	१५	२२७७	५९	१७९७५५

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको कुल जनसंख्या १,७९,७५५ मध्ये १,७७,४१९ जना अर्थात ९८.७० प्रतिशत जनसंख्याको नेपालमा नै जन्म भएको पाइयो । यही उप-महानगरपालिका जन्म लिनेको संख्या १,१८,७१६ जना, दाङ् जिल्लाकै अर्को पालिकामा जन्म लिनेको संख्या १६,३३१ रहेका छन् भने अर्को जिल्लामा जन्म लिनेको संख्या ४२,३७२ र विदेशमा जन्मेकाहरूको हाल बसोबास यसै पालिकामा रहेको संख्या २,२७७ जना र जन्म स्थान नखुलेको ५९ जना रहेको छ । उप-महानगरपालिकाको आर्थिक, भौतिक, सामाजिक क्षेत्रहरूको विकास हुँदा अन्य स्थानबाट बसाइँ सरेर आउने जनसंख्यामा वृद्धि हुने देखिन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

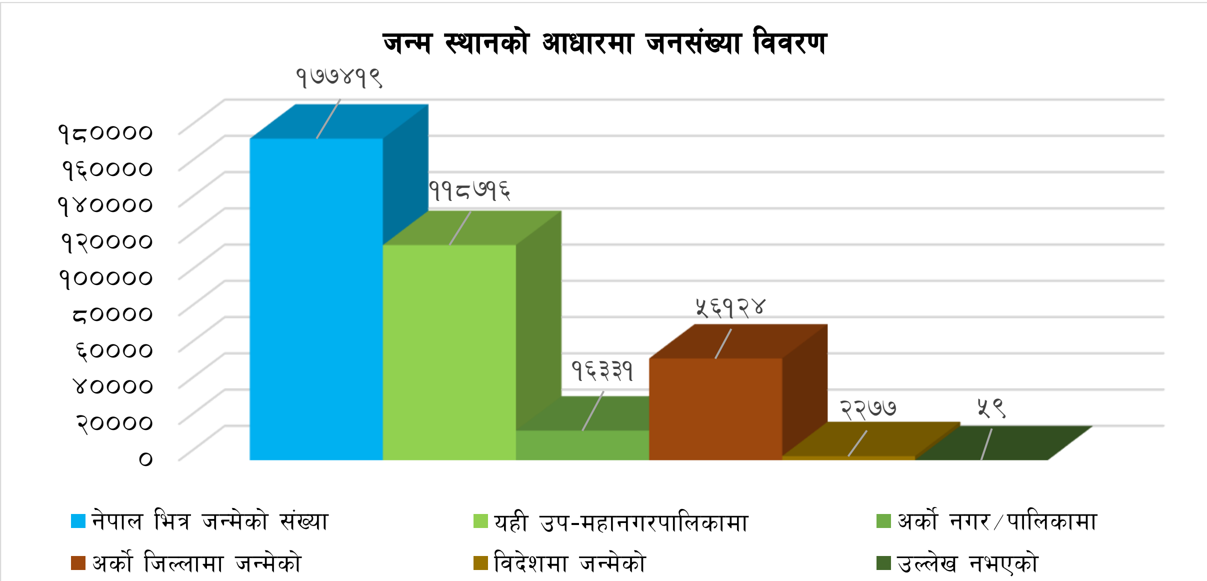

ख) बसाइँसराई गरेका व्यक्तिको यस अघि बसोबास गरेको स्थान अनुसारको जनसंख्या विवरण

तालिका नं. १७: बसाइँसराई गरेका व्यक्तिको यस अघि बसोबास गरेको स्थान अनुसारको जनसंख्या विवरण

बसाइँसराईको किसिम	पुरुष	महिला	कुल	प्रतिशत
यही उपमहानगर.पा.मा	५९६९४	५७६९९	११७३९३	६५.३१
यही जिल्लाको अर्को गा.पा/नगरपालिका.	६००५	१३५६३	१९५६८	१०.८९
अर्को जिल्ला	१७६७३	२२४५९	४०१३२	२२.३३
विदेश	१३९२	१२७०	२६६२	१.४८
जम्मा	८४७६४	९४९९१	१७९७५५	१००

स्रोतः राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकाको कुल जनसंख्या १,७९,७५५ मध्ये सबैभन्दा धेरै १,१७,३९३ अर्थात ६५.३१ प्रतिशत जनसंख्या यही पालिकामा १९,५६८ अर्थात १०.८९ प्रतिशत यही जिल्ला अन्तर्गतका अन्य स्थानीय तहहरुबाट आएर बसोबास गरिरहेका छन् । यसैगरी यहाँ अन्यत्र जिल्लाबाट बसाइँसराई गरी आउनेको संख्या ४०,१३२ अर्थात २२.३ प्रतिशत रहेको छ भने सबैभन्दा कम विदेशबाट आउनेको संख्या २,६६२ तथा १.५ प्रतिशत रहेको छ ।

३.१२ व्यक्तिगत घटना सम्बन्धी विवरण

नागरिकले आफ्नो व्यक्तिगत अधिकार उपयोग गर्न कानूनी प्रक्रियाहरू पालना गर्नुपर्ने हुन्छ । नागरिकता, राहदानी, वा अन्य परिचय पत्र लिन, रोजगारी वा उद्यम गर्न, विदेश जान निश्चित कानूनी प्रक्रिया पुरा गर्नुपर्ने हुन्छ । यसका लागि सरकारले आधिकारीक प्रमाण पत्र उपलब्ध गराउँछ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराई विवाह र सम्बन्ध विच्छेद जस्ता घटना समयमा नै दर्ता गर्नुपर्ने हुन्छ । संविधानले नागरिकलाई विभिन्न अधिकारको प्रत्याभूत गरेको छ । त्यसको प्रस्थान विन्दु भनेकै व्यक्तिगत घटना दर्ता हो । ती व्यक्तिगत घटना दर्ताका आधारमा राष्ट्रिय तथ्याङ्क बनाउने यसको विश्वव्यापी मान्यता हो । कहाँ ? कति जन्मे ? कतिको मृत्यु भयो ? कतिले बसाइँसराई गरे ? कतिको सम्बन्ध बिच्छेद भयो ? जस्ता कुराको जानकारी राज्यले पाउनुपर्छ । यसको आधारमा सरकारले सेवा प्रवाह सम्बन्धी नीति बनाउने हुँदा व्यक्तिगत घटना दर्ता समयमा नै गर्न जनचेतना अभिवृद्धि गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस उप-महानगरपालिकामा आ. व. २०८१/०८२ मा व्यक्तिगत घटना दर्ता गर्नेहरुको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. १८: आ.व. २०८१/८२ को व्यक्तिगत घटना दर्ताको विवरण

वडा नं.	जन्म				मृत्यु				सम्वन्ध विच्छेद	विवाह	बसाई सरी आएको		बसाई सरी जाने		जम्मा
	पुरुष	महिला	ते.लिं	जम्मा	पुरुष	महिला	ते.लिं	जम्मा	जम्मा	जम्मा	दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	
१	३६	१७		५३	१४	१४		२८	८	४९	१५	५०	१०	२५	१६३
२	४८	४४		९२	२८	१३		४१	३	३६	२०	५२	१०	२५	२०२
३	१०२	७९		१८१	३५	२६		६१	१३	७३	२१	७५	२५	८४	३७४
४	७२	६०		१३२	३९	३८		७७	२७	१०३	१५	४५	३८	१०९	३९२
५	६८	५९		१२७	३८	२५		६३	१४	७३	७४	२४९	३६	१०४	३८७
६	११३	१०५		२१८	३१	२३		५४	१३	१०५	१०८	३२८	२७	७५	५२५
७	८	८		१६	३७	२९		६६	८	९८	७५	२४४	३०	७७	२९३
८	८४	६५		१४९	१८	२१		३९	८	५९	४४	१३७	२१	५९	३२०
९	३७	३४		७१	१२	५		१७	३	५४	७९	२७७	१७	४५	२४१
१०	५६	४१		९७	२५	१८		४३	४	५३	१९	५६	६	२१	२२२
११	४	२		६	४१	३३	१	७५	९	९४	३३	११०	१८	५३	२३५
१२	६८	५५		१२३	३२	४१		७३	६	८८	३९	१४४	१५	५२	३४४
१३	८६	८३		१६९	२७	२०		४७	१०	७५	११	३२	१६	४६	३२८
१४	६९	५९		१२८	२१	१६		३७	७	५०	८	३०	१३	३९	२४३
१५	७१	६४		१३५	३१	१७		४८	१५	७४	१९	६८	१७	४९	३०८

वडा नं.	जन्म				मृत्यु				सम्वन्ध विच्छेद	विवाह	बसाई सरी आएको		बसाई सरी जाने		जम्मा
	पुरुष	महिला	ते.लिं	जम्मा	पुरुष	महिला	ते.लिं	जम्मा	जम्मा	जम्मा	दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	
१६	९१	६५		१५६	२८	२५		५३	१२	६८	२३	९०	१३	४४	३२५
१७	७४	७१		१४५	३४	२८		६२	१४	५९	३७	११६	२०	६७	३३७
१८	११७	६९		१८६	३८	३६		७४	१४	८१	४९	१७६	१५	४४	४१९
१९	११	१०		२१	३३	२२		५५	१९	६६	३३	९६	१८	५७	२१२
जम्मा	१२१५	९९०		२२०५	५६२	४५०	१	१०१३	२०७	१३५८	७२२	२३७५	३६५	१०७५	५८७०

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

क) पाँच वर्षमुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

उप-महानगरपालिकामा जन्म भएका पाँच वर्ष मुनिका १७,०५८ बालबालिकाहरू मध्ये १३,१४३ जनाको जन्म दर्ता गरिएको छ भने बाँकी ३,९१५ जनाको जन्म दर्ता नभएको तथ्याङ्क रहेको छ । जन्म, मृत्यु, बसाइँसराई र विवाह जस्ता जीवनका प्रमुख व्यक्तिगत घटनाको अनिवार्य र समयमै दर्ता गर्नुपर्दछ । यसबाट स्थानीय सरकारलाई यकिन तथ्याङ्को अभिलेख तयार पार्न सहयोग पुग्दछ भने अर्कोतर्फ नागरिकहरूले राज्यबाट प्राप्त गर्ने सेवा सुविधाका लागि नागरिकको पहिचान कायम गर्न र अन्य कानूनी क्रियाकलापहरूमा यसको आवश्यकता पर्दछ तसर्थ अनिवार्य रुपमा जन्मदर्ता गर्न स्थानीय सरकारले प्रोत्साहन गर्नुपर्ने देखिन्छ । जन्मदर्ता सम्बन्धी वडागत विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १९: पाँच वर्ष मुनिका बालबालिकाको जन्मदर्ताको आधारमा वडागत विवरण

वडा	जन्मदर्ता	बालक	बालिका	जम्मा
१	छ	१७५	१७७	३५२
	छैन	५४	४८	१०२
	जम्मा	२२९	२२५	४५४
२	छ	२१०	१६४	३७४
	छैन	३८	४१	७९
	जम्मा	२४८	२०५	४५३
३	छ	३७२	२८८	६६०
	छैन	८८	९४	१८२
	जम्मा	४६०	३८२	८४२
४	छ	३७९	२९१	६७०
	छैन	१३१	११७	२४८
	जम्मा	५१०	४०८	९१८
५	छ	५०३	४६५	९६८
	छैन	१६०	१२०	२८०
	जम्मा	६६३	५८५	१२४८
६	छ	७२१	५७३	१२९४
	छैन	२५८	२१८	४७६

वडा	जन्मदर्ता	बालक	बालिका	जम्मा
	जम्मा	९७९	७९१	१७७०
७	छ	५२२	४२८	९५०
	छैन	१५८	१३८	२९६
	जम्मा	६८०	५६६	१२४६
८	छ	४१५	३४०	७५५
	छैन	६९	६१	१३०
	जम्मा	४८४	४०१	८८५
९	छ	६५९	४८९	११४८
	छैन	१३५	१२२	२५७
	जम्मा	७९४	६११	१४०५
१०	छ	२५९	२०९	४६८
	छैन	६२	५४	११६
	जम्मा	३२१	२६३	५८४
११	छ	३१०	३१३	६२३
	छैन	१२६	१११	२३७
	जम्मा	४३६	४२४	८६०
१२	छ	४३०	३६६	७९६
	छैन	११३	९०	२०३
	जम्मा	५४३	४५६	९९९
१३	छ	१९०	२००	३९०
	छैन	१०३	९५	१९८
	जम्मा	२९३	२९५	५८८
१४	छ	२५४	२४३	४९७
	छैन	६३	७६	१३९
	जम्मा	३१७	३१९	६३६
१५	छ	३४९	३३४	६८३
	छैन	८८	७५	१६३
	जम्मा	४३७	४०९	८४६
१६	छ	२४६	२३१	४७७
	छैन	१४६	११९	२६५
	जम्मा	३९२	३५०	७४२
१७	छ	३५६	२८२	६३८
	छैन	१००	९९	१९९
	जम्मा	४५६	३८१	८३७
१८	छ	३६५	३१४	६७९
	छैन	११२	९०	२०२
	जम्मा	४७७	४०४	८८१
१९	छ	३७८	३४३	७२१

वडा	जन्मदर्ता	बालक	बालिका	जम्मा
	छैन	६८	७५	१४३
	जम्मा	४४६	४१८	८६४
जम्मा	छ	७०९३	६०५०	१३१४३
	छैन	२०७२	१८४३	३९१५
	जम्मा	९१६५	७८९३	१७०५८

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

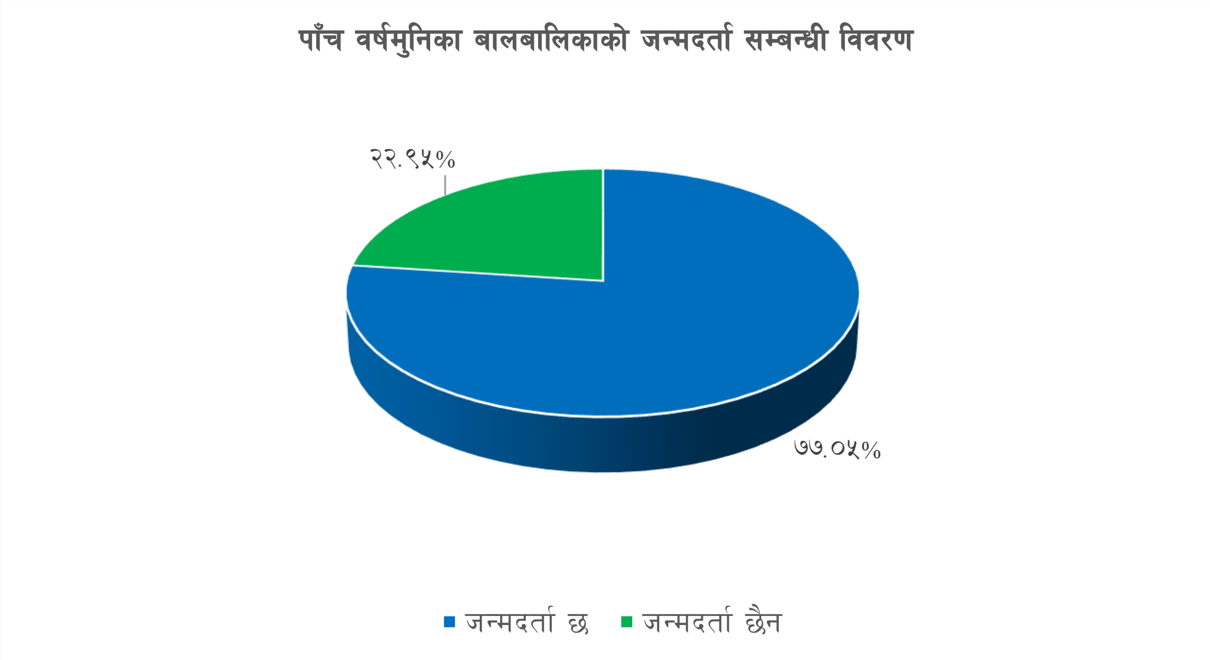

ख) विगत १२ महिनाको मृत्यु सम्बन्धी विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा रहेका कूल १,७९,७५५ जनसंख्या मध्ये १,१२७ जनाको मृत्यु भएको छ । जसमध्ये ७१६ जना अर्थात ६३.५३ प्रतिशत पुरुष र ४११ अर्थात ३६.४७ प्रतिशत महिलाको मृत्यु भएको देखिन्छ । सबैभन्दा धेरै मृत्युको अभिलेख ८० वर्ष देखि माथिको उमेर समूहमा रहेको छ जसमा २०१ जनाको मृत्यु भएको देखिन्छ । उमेरगत विस्तृत तथ्याङ्क तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

$$\text{कोरा मृत्युदर} = \frac{\text{विगत १२ महिनामा भएको मृत्यु संख्या}}{\text{मध्य वर्षको जनसंख्या}} \times १००० $$

अर्थात प्रतिहजार जनसंख्यामा प्रतिवर्ष ६.२७ जनाको मृत्यु हुने तथ्याङ्कले देखाउँछ । यद्यपी, कोरा मृत्युदरले मृत्युको अवस्थाबारे यथार्थ चित्रण गर्न भने सक्दैन् ।

ग) लिङ्ग र उमेर समूह अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

तालिका नं. २०: लिङ्ग र उमेर अनुसार विगत १२ महिनामा मृत्यु भएकाको विवरण

मृतकको उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा
१ वर्ष	१४	७	२१
१-४ वर्ष	८	१	९

मृतकको उमेर समूह	पुरुष	महिला	जम्मा
५-९ वर्ष	९	३	१२
१०-१४ वर्ष	४	६	१०
१५-१९ वर्ष	११	८	१९
२०-२४ वर्ष	९	११	२०
२५-२९ वर्ष	१८	११	२९
३०-३४ वर्ष	२२	८	३०
३५-३९ वर्ष	२२	१५	३७
४०-४४ वर्ष	३८	१५	५३
४५-४९ वर्ष	५८	२२	८०
५०-५४ वर्ष	५५	२५	८०
५५-५९ वर्ष	५५	२६	८१
६०-६४ वर्ष	६१	२९	९०
६५-६९ वर्ष	७४	३५	१०९
७०-७४ वर्ष	६९	६१	१३०
७५-७९ वर्ष	६८	४८	११६
८० देखि माथि	१२१	८०	२०१
जम्मा	७१६	४११	११२७

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना २०७८

मृत्यु हुनेको उमेर समूह र लिङ्ग अनुसार मृतकहरूको विवरण

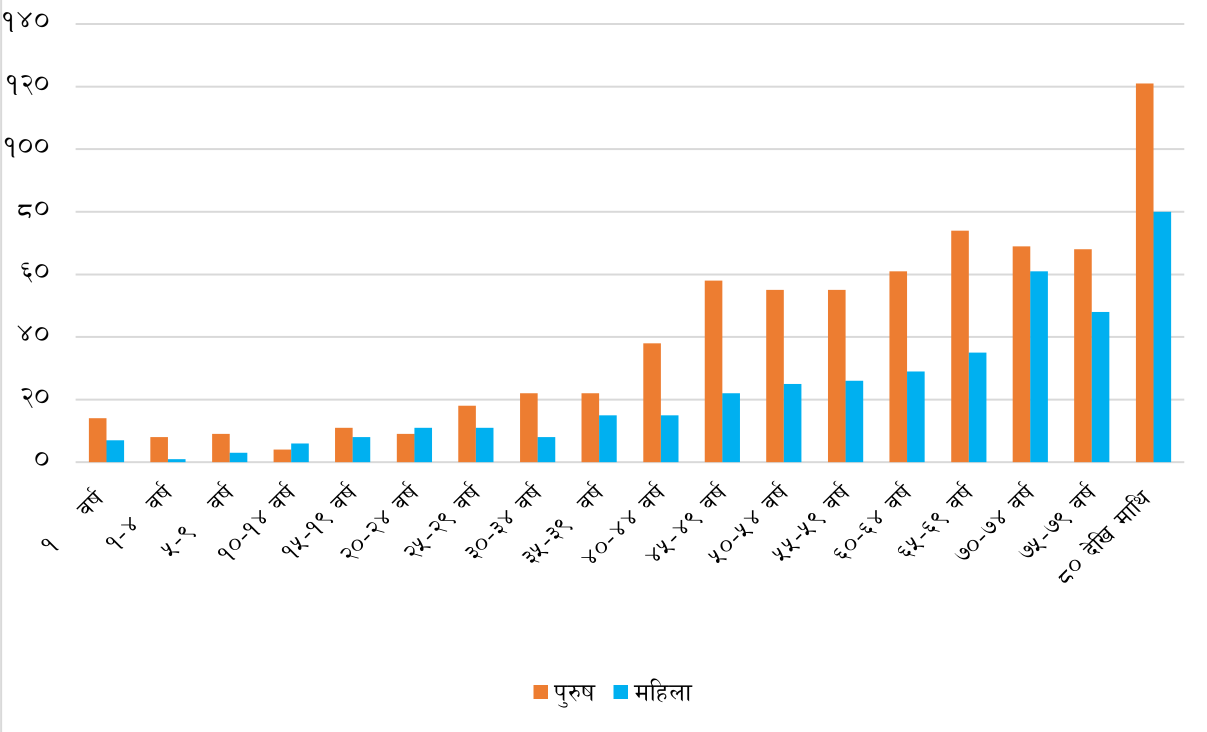

उप-महानगरपालिकामा मृत्यु हुनेहरूको संख्यालाई हेर्दा सबैभन्दा बढी ८० वर्ष भन्दा माथि उमेर समूहका १२१ जना पुरुष र सोही उमेर समूहका ८० जना महिलाहरु रहेका छन् । उमेर समूह अनुसारको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ । सोह्रौं योजनाका अनुसार नेपालीको औषत आयु ७०.४ वर्ष उल्लेख गरिएको छ । सामान्यतया उमेर पुगेर हुने प्राकृतिक मृत्युलाई स्वाभाविक मान्न सकिन्छ तसर्थ यस उप-महानगरपालिकामा बढी मृत्यु हुने उमेर समूह हेर्दा ६० वर्ष माथिको नै देखिन्छ ।

घ) मृत्युको कारण अनुसार मृतकको संख्या

तालिका नं. २१: मृत्युको कारण अनुसार मृतकको जनसंख्याको विवरण

मृतकको उमेर समूह	मृत्युको कारण										जम्मा
	सरुवा रोग	नसर्ने रोग	सडक दुर्घटना	अन्य दुर्घटना	प्रसुति सम्बन्धी	हत्या	आत्महत्या	प्राकृतिक प्रकोप	अन्य	नखुलाएको	
१ वर्ष	१	७	०	०	०	१	०	०	१२	०	२१
१-४ वर्ष	०	३	०	०	०	०	०	१	४	१	९
५-९ वर्ष	१	६	१	२	०	२	०	०	०	०	१२
१०-१४ वर्ष	१	२	०	०	०	१	३	०	३	०	१०
१५-१९ वर्ष	०	१०	२	२	०	०	४	१	०	०	१९
२०-२४ वर्ष	५	२	३	०	१	२	३	०	३	१	२०
२५-२९ वर्ष	३	११	३	६	३	१	०	०	२	०	२९
३०-३४ वर्ष	८	१०	१	१	१	१	५	०	२	१	३०
३५-३९ वर्ष	१३	१०	१	१	२	२	३	१	४	०	३७
४०-४४ वर्ष	१७	२०	२	५	०	२	२	१	४	०	५३
४५-४९ वर्ष	२१	३९	२	३	०	०	२	२	११	०	८०
५०-५४ वर्ष	२५	४२	०	३	०	०	०	४	६	०	८०
५५-५९ वर्ष	११	५०	०	६	०	१	२	२	९	०	८१
६०-६४ वर्ष	२१	४८	१	२	०	०	२	६	१०	०	९०
६५-६९ वर्ष	१५	७४	१	१	०	०	०	२	१६	०	१०९
७०-७४ वर्ष	११	८८	०	४	०	०	०	६	२०	१	१३०
७५-७९ वर्ष	१५	७०	१	१	०	०	०	६	२३	०	११६
८० वर्ष देखि माथि	१५	९२	०	५	०	०	०	१५	७३	१	२०१
जम्मा	१८३	५८४	१८	४२	७	१३	२६	४७	२०२	५	११२७

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकाको जम्मा जनसंख्यामा मृत्युको कारण अनुसार १,१२७ जनाको मृत्यु भएको छ । यस मध्ये सबैभन्दा धेरै नसर्ने रोगका कारण ५८४ जना र अन्य कारणले २०२ जनाको मृत्यु भएको छ । त्यसैगरी १८३ जनाको सरुवा रोगका कारण, ४७ जनाको प्राकृतिक प्रकोपका कारण, ४२ जनाको अन्य दुर्घटनाका कारण र २६ जनाको आत्महत्याका कारण मृत्यु भएको छ ।

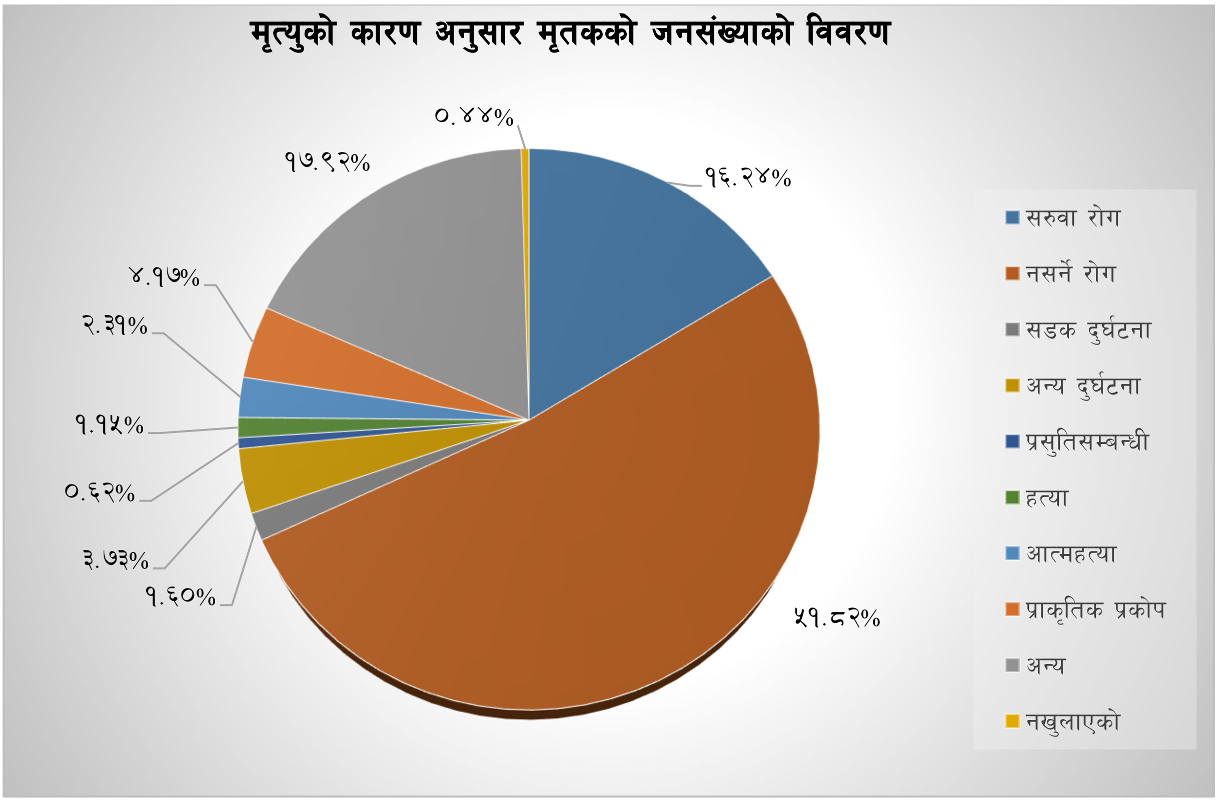

३.१३ सामाजिक सुरक्षा

समाजमा पछाडि पारिएका तथा परेका ज्येष्ठ नागरिक, एकल महिला, अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नाममा राज्य कोषबाट सहयोग गर्ने अवधारणा कल्याणकारी राज्यको अवधारणा हो । वि.सं. २०५१ देखि ज्येष्ठ नागरिकलाई मासिक १०० रूपैयाँ भत्ता दिने नारा सहित शुरु गरिएको सामाजिक सुरक्षा भत्ता अहिले ज्येष्ठ नागरिकका साथसाथै एकल महिला, अपाङ्गता भएका र दलित ज्येष्ठ नागरिकलाई समेत प्रदान गरिदै आएको छ । यसले समाजमा पछाडि परेका अशक्तहरूलाई सम्मानपूर्वक बाँच्न प्रोत्साहन हुने विश्वास गरिएको छ ।

तालिका नं. २२: पालिकामा रहेका लक्षित वर्गसँग सम्बन्धित सञ्जालहरुको विवरण

क्र.सं.	सञ्जालहरु	संख्या
१	ज्येष्ठ नागरिक नगर सञ्जाल	१
२	ज्येष्ठ नागरिक वडा सञ्जाल	१९
३	बालबालिकाको नगर सञ्जाल	१
४	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको नगर सञ्जाल	१
५	अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुको वडा सञ्जाल	१९

स्रोत- नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

सामाजिक सुरक्षा ऐन, २०७५ अनुसार देहाय बमोजिमका नेपाली नागरिकलाई सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने उल्लेख गरिएको छ :-

तालिका नं. २३: सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्ने लाभग्राहीहरुको संख्यात्मक विवरण

वडा नं.	विवरण शिर्षक								जम्मा
	अन्य ज्येष्ठ नागरिक भत्ता	ज्येष्ठ नागरिक भत्ता (दलित)	ज्येष्ठ नागरिक भत्ता (एकल महिला)	विधवा	पूर्ण अपाङ्गता भत्ता	अति अशक्त अपाङ्गता भत्ता	दलित बालबालिका	लोपोन्मुख जाति	
१	२९९	७१	४१	७७	९	२७	१०१	०	६२५
२	२६२	१२	४४	८१	६	२२	१९	०	४४६
३	४६५	६९	१०२	१७३	९	६०	८७	०	९६५
४	५१७	८६	१०४	१५३	१६	४३	१०६	८	१०३३
५	२९१	६८	८१	१६३	१०	३८	१३२	०	७८३
६	४८६	५६	९१	१८३	२३	४२	१०८	०	९८९
७	६२७	११४	१२०	२०३	२१	७२	१३८	०	१२९५
८	३९२	४२	६२	११७	१२	३९	८३	०	७४७
९	२४७	६२	३९	१०३	१७	३१	९६	०	५९५
१०	३३९	७	६५	११७	१२	२९	७	०	५७६
११	५४४	४८	८१	१४६	१३	४८	४८	०	९२८
१२	४६२	३१	९८	१५६	१४	२७	६९	०	८५७
१३	३२६	७६	४५	११३	५	२८	९९	०	६९२
१४	३३४	५३	७५	११४	११	३२	७९	०	६९८
१५	४०६	४२	७४	११८	११	३४	५१	०	७३६
१६	४०७	२२	७४	१२६	१५	३०	३३	०	७०७
१७	४१६	६३	७५	१३९	१७	४०	८१	०	८३१
१८	४२६	८६	७३	१३२	१२	२८	१४५	०	९०२
१९	३४३	६१	८३	१०९	७	२३	१२०	०	७४६
	७५८९	**१०६९**	**१४२७**	**२५२३**	**२४०**	**६९३**	**१६०२**	**८**	**१५१५१**

स्रोत: नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

(क) ज्येष्ठ नागरिक, (ख) आर्थिक रूपले विपन्न, (ग) अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका व्यक्ति, (घ) असहाय एकल महिला (ङ) अपाङ्गता भएका, (च) बालबालिका (छ) आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने (ज) लोपोन्मुख जाति आदि ।

ज्येष्ठ नागरिक भत्ता: (१) दलित र एकल महिला ज्येष्ठ नागरिकले साठी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि र अन्य ज्येष्ठ नागरिकले अठ्सठ्ठी वर्ष उमेर पूरा गरेपछि सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोके बमोजिमको ज्येष्ठ नागरिक भत्ता पाउँछन् ।

विपन्न नागरिक भत्ता: आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकले तोकिए बमोजिम सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको रकम विपन्न नागरिक भत्ता पाउँछ ।

अशक्त र असहाय भत्ता: अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेको नागरिकले तोकिए बमोजिम सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको रकम अशक्त र असहाय भत्ता पाउँछन् ।

असहाय एकल महिला भत्ता: विधवा महिलाहरू र नेपाल सरकारले राजपत्रमा सूचना प्रकाशन गरी तोकेको भन्दा न्यून आय भएका र पालन पोषण तथा हेरचाह गर्ने परिवारको कुनै सदस्य नभएका वा त्यस्तो सदस्य भएपनि आर्थिक रूपले विपन्न अवस्थामा रहेका वा त्यस्तो सदस्यले पालनपोषण नगरेका अन्य एकल महिलाले समेत यस्तो भत्ता पाउँछन् ।

अपाङ्गता भत्ता: पूर्ण अशक्त अपाङ्गता र अति अशक्त अपाङ्गता भएको नागरिकले सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको अपाङ्गता भत्ता पाउँछन् ।

बाल पोषण भत्ता: अति विपन्न, लोपोन्मुख र नेपाल सरकारले तोकेका पाँच वर्ष उमेर पूरा नगरेका बालबालिकाले सामाजिक सुरक्षा भत्ताको रूपमा नेपाल सरकारले तोकेको बालपोषण भत्ता पाउँछन् ।

लोपोन्मुख जाति भत्ता: लोपोन्मुख जातिका नागरिकले नेपाल सरकारले तोकेको सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउँछन् ।

आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्नेलाई स्याहार भत्ता: आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने नागरिकले नेपाल सरकारले तोकेको सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउँछन् ।

परिच्छेद - ४: आर्थिक अवस्था

४.१ प्रमुख आर्थिक विवरण

आर्थिक सम्बृद्धिका आधारहरू उप-महानगरपालिकामा हुने मुख्य आर्थिक क्रियाकलापहरू नै हुन् । जति आर्थिक क्रियाकलापहरूमा तीब्रता आउँछ त्यति नै उप-महानगरपालिकाको अर्थतन्त्र चलायमान र सुदृढ हुँदै जान्छ । मुख्यतयाः नेपाली अर्थतन्त्र कृषि, पर्यटन, साना तथा घरेलु उद्योग, वैदेशिक रोजगार, बैङ्किङ, व्यापार, सेवा क्षेत्र आदिमा केन्द्रीत छ । उच्च प्रविधिमा आधारित अन्तराष्ट्रियस्तरका उद्योगहरूको विकास भई नसकेको अवस्थामा धेरै जसो आर्थिक क्रियाकलापहरू निर्वाहमूखी नै रहेका छन् ।

४.१.१ आर्थिक कामको औद्योगिक क्षेत्र वर्गीकरण अनुसारको जनसंख्या

तालिका नं. २४: आर्थिक काम गरेको अवधि अनुसारको जनसंख्या विवरण

आर्थिक कामको क्षेत्र वा उद्योग	कामको अवधि			
	६ महिना वा सो भन्दा बढी	३ देखि ५ महिना	१ देखि २ महिना	जम्मा
कृषि वन तथा पशुपालन	२९४२८	११५९६	६१४४	४७१६८
खानी तथा उत्खनन्	८२	१३	२	९७
औद्योगिक उत्पादन	२५२६	१८५	५९	२७७०
विद्युत ग्याँस वाफ तथा वातानुकुलित सेवा	१५९	६	२	१६७
पानीको आपूर्ति ढल निकास, फोहोर व्यवस्थापन	१४२	५	२	१४९
निर्माण	४८२६	१७२४	१७७५	८३२५
थोक एवं खुद्रा व्यापार	५५२४	२९०२	३८५२	१२२७८
यातायात तथा भण्डारण	२८६९	८२	२०	२९७१
आवास तथा भोज सम्बन्धी कृयाकलाप	१०७२	४०	१४	११२६
सूचना तथा सञ्चार	१५८	१०	३	१७१
घरजग्गा कारोबारका लागि	६७८	१३	२	६९३
पशु चिकित्सा तथा पशु स्वास्थ्य सम्बन्धी	११३	५	०	११८
पेशागत, वैज्ञानिक तथा प्राविधिक कृयाकलापहरु	२५७	८	५	२७०
प्रशासनिक तथा सहयोगी सेवाका कृयाकलापहरु	८६	५	०	९१
सार्वजनिक प्रशासन र सुरक्षा सम्बन्धी कृयाकलाप	११११	१५	९	११३५
शिक्षा सम्बन्धी	२७५६	५२	१८	२८२६
मानव स्वास्थ्य तथा सामाजिक कार्य सम्बन्धी	८६६	२५	३	८९४
कला मनोरञ्जनसँग सम्बन्धी	९३	५	१	९९

आर्थिक कामको क्षेत्र वा उद्योग	कामको अवधि			
	६ महिना वा सो भन्दा बढी	३ देखि ५ महिना	१ देखि २ महिना	जम्मा
अन्य	४८६	१२७८	१६४०	३४०४
घर परिवारका घरायसी कृयाकलाप सम्बन्धी	३६६	१२९	२१	५१६
बाह्य संघ संस्था तथा यसका अंगहरु सम्बन्धी	३५	३	०	३८
उल्लेख नभएको	७१	१४	२	८७
जम्मा	५३७०४	१८११५	१३५७४	८५३९३

स्रोत : राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकामा रहेका १० वर्ष उमेर समूह माथिका कुल जनसंख्या मध्ये ८५,३९३ जनाले कुनै न कुनै किसिमको आर्थिक क्रियाकलापमा आबद्ध भई आर्थिक आम्दानी गरिरहेका छन् । यी मध्ये सबैभन्दा बढी कृषि, वन तथा पशुपालन कार्यमा ४७,१६८ जना संलग्न रहेका छन् । यसैगरी ६ महिना वा सो भन्दा बढी आम्दानीका क्रियाकलापमा संलग्न हुनेको संख्या ५३,७०४, ३ महिना देखि ५ महिना सम्म आम्दानीका क्रियाकलापमा संलग्न हुनेको संख्या १८,११५ रहेको छ भने १ देखि २ महिना मात्र आर्थिक क्रियाकलापमा संलग्न हुनेको संख्या १३,५७४ रहेको छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

४.१.२ आवास संरचना विवरण

क) घरको स्वामित्वको आधारमा घरधुरीको विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा घरको स्वामित्वको आधारमा ४ प्रकारका आवास संरचनाहरूको प्रयोग गरेको पाउन सकिन्छ । उप-महानगरपालिकाको जम्मा घरपरिवार संख्या ४६,०१८ मध्ये निजी स्वामित्वको घरमा बसोबास गरिरहेका घरधुरीहरू ३९,७८० अर्थात ८६.४४ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी भाडामा बसोबास गर्नेको संख्या ५,९७९ अर्थात १२.९९ प्रतिशत रहेको छ । संस्थागत घरहरूमा बसोबास गर्नेहरू १०६ परिवार अर्थात ०.२३ प्रतिशत रहेका छन् भने स्रोत नखुलेको अवस्थाका घरपरिवारहरू १५३ अर्थात ०.३३ प्रतिशत रहेका छन् । भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधात्मक बनाउनु आवश्यक छ । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टी हुन्छ ।

तालिका नं. २५: घरको स्वामित्वको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य (खुलाउने)	जम्मा
१	१२०४	२६	१	१	१२३२
२	११५७	१४	२	९	११८२
३	१९३७	६३	१	२	२००३
४	२२४५	८३	९	१	२३३८
५	२१६२	१४१६	२५	५	३६०८
६	४३४९	१६८७	१४	२३	६०७३
७	३०६२	४४८	१	१५	३५२६

वडा नं.	निजी	भाडामा	संस्थागत	अन्य (खुलाउने)	जम्मा
८	२०३३	१६८	२	५	२२०८
९	२३९६	१३५३	७	१७	३७७३
१०	१५७६	१९	१	४	१६००
११	२११७	२९	१	३	२१५०
१२	२५४६	११२	९	६	२६७३
१३	१४५३	१६	४	७	१४८०
१४	१६१४	८	२	३	१६२७
१५	१८९०	२९	३	६	१९२८
१६	१८३२	४२	७	२६	१९०७
१७	२१८०	१०२	४	६	२२९२
१८	२१४९	२२०	६	९	२३८४
१९	१८७८	१४४	७	५	२०३४
जम्मा	३९७८०	५९७९	१०६	१५३	४६०१८
प्रतिशत	८६.४४	१२.९९	०.२३	०.३३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

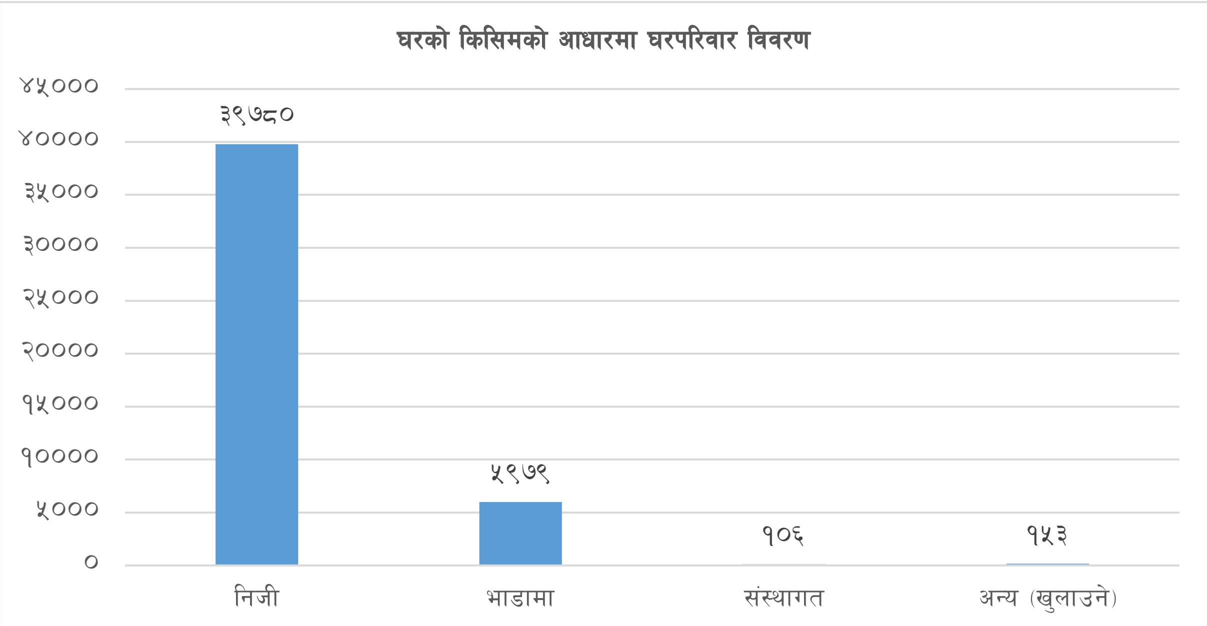

ख) जगको आधारमा घरधुरीको विवरण

तालिका नं. २६: जगको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	ढलान पिल्लर सहितको	काठको खम्बा	अन्य (खुलाउने)	जम्मा
१	९५२	२०८	६५	७	०	१२३२
२	९५३	१५०	७९	०	०	११८२
३	१४४४	२८४	२७३	२	०	२००३

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको ईंटा/ढुङ्गा	ढलान पिल्लर सहितको	काठको खम्बा	अन्य (खुलाउने)	जम्मा
४	१८०६	२९२	२३२	८	०	२३३८
५	२१५	१६६३	१७२८	१	१	३६०८
६	५३३	२९२०	२६०४	१३	३	६०७३
७	१५७३	९३६	१०१५	२	०	३५२६
८	९३६	४९६	७७०	४	२	२२०८
९	२६९	१३२३	२१७९	१	१	३७७३
१०	११५८	१३५	३०७	०	०	१६००
११	१६००	३६०	१८०	१०	०	२१५०
१२	१६५६	७१६	२९७	४	०	२६७३
१३	११७५	१९८	९१	१६	०	१४८०
१४	१३४१	२१८	६१	६	१	१६२७
१५	१५७९	२५०	९१	८	०	१९२८
१६	१५३०	२२७	१४७	३	०	१९०७
१७	१६००	४८३	२०२	५	२	२२९२
१८	१५३९	६२५	२१३	७	०	२३८४
१९	१४५२	२३०	३४८	४	०	२०३४
जम्मा	२३३११	११७१४	१०८८२	१०१	१०	४६०१८
प्रतिशत	५०.६६	२५.४६	२३.६५	०.२२	०.०२	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

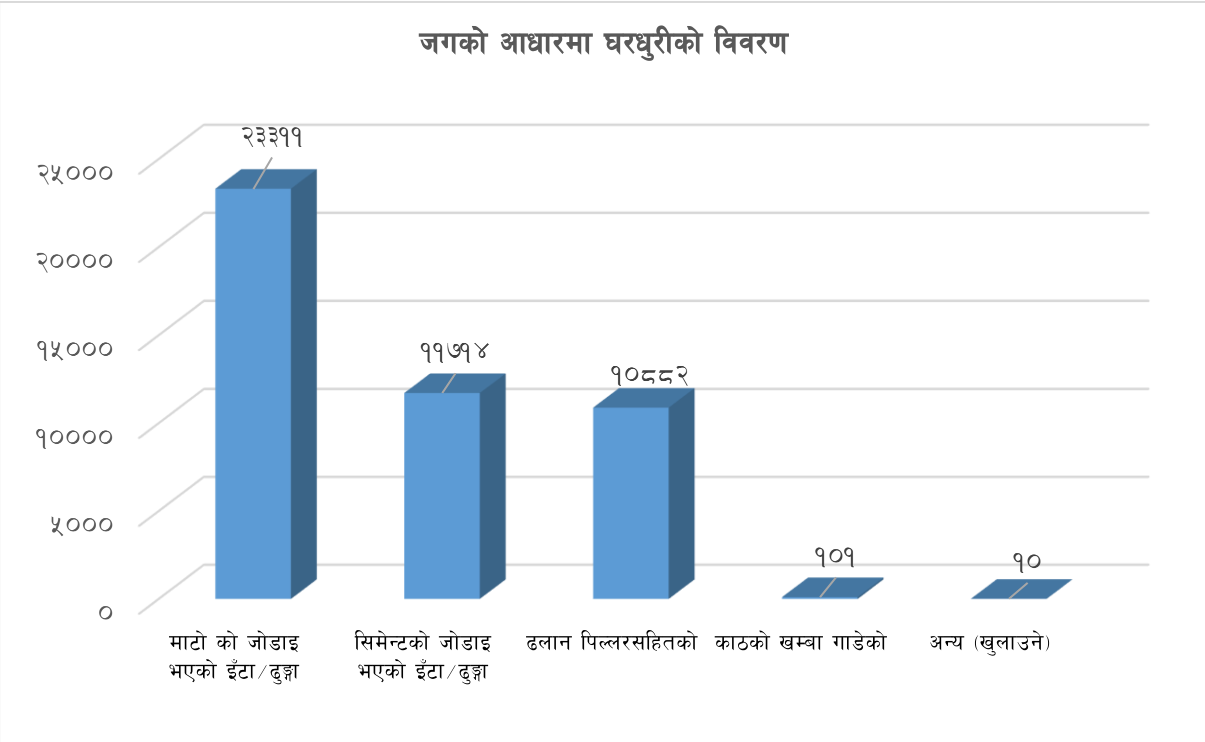

ग) बाहिरी गारोको आधारमा घरधुरीको विवरण

तालिका नं. २७: बाहिरी गारोको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	माटोको जोडाइ भएको ईँटा/ढुङ्गा	सिमेन्टको जोडाइ भएको ईँटा/ढुङ्गा	काठ	बाँस	काँचो ईँटा	जस्ता पाता	प्रिफ्याब	अन्य	जम्मा
१	८९२	३०९	४	७	१९	१	०	०	१२३२
२	९४२	२३९	१	०	०	०	०	०	११८२
३	१४११	५६२	१	१	२८	०	०	०	२००३
४	१७२२	५३७	७	०	७२	०	०	०	२३३८
५	२१७	३३८०	५	०	५	१	०	०	३६०८
६	५२४	५५२३	११	५	२	४	३	१	६०७३
७	१४६०	१९८४	७	२	७२	१	०	०	३५२६
८	९३१	१२७०	४	१	१	०	०	१	२२०८
९	२७५	३४९२	५	०	०	१	०	०	३७७३
१०	९९२	४५५	१	१	१५१	०	०	०	१६००
११	१५४१	५५३	३	१४	३७	२	०	०	२१५०
१२	१५६६	१०२८	११	३	६४	१	०	०	२६७३
१३	१०११	२८८	१	१६	१६२	१	१	०	१४८०
१४	११५३	२६६	३	३	२०२	०	०	०	१६२७
१५	१३९५	३४०	३	४	१८६	०	०	०	१९२८
१६	१३२८	३९८	४	१	१७६	०	०	०	१९०७
१७	१४४१	७७३	३	२	६१	२	०	१०	२२९२
१८	१४९९	८५५	६	३	१८	२	०	१	२३८४
१९	१४२३	५८४	२१	२	३	१	०	०	२०३४
जम्मा	२१७२३	२२८३६	१०१	६५	१२५९	१७	४	१३	४६०१८
प्रतिशत	४७.२१	४९.६२	०.२२	०.१४	२.७४	०.०४	०.०१	०.०३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

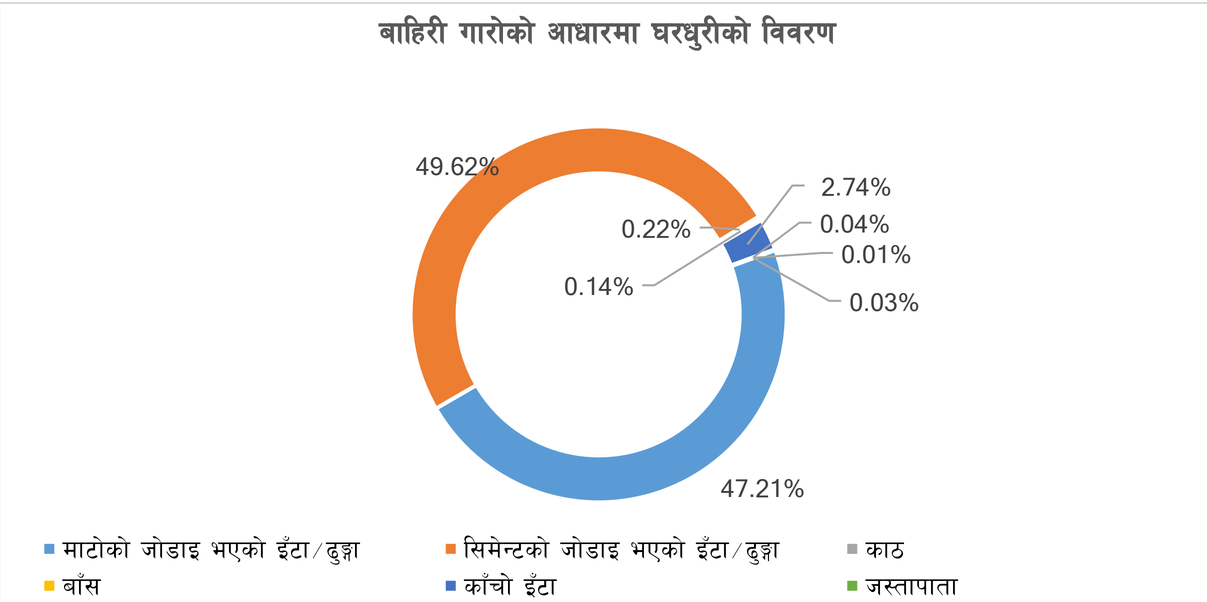

घ) घरको भुँईको आधारमा घरधुरी विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा घरको भुँईको स्वामित्वको आधारमा ६ प्रकारका आवास संरचनाहरूको प्रयोग गरेको पाउन सकिन्छ । माटोको भुँई प्रयोग गरिरहेका घरधुरीहरु २२,३१२ अर्थात् ४८.४९ प्रतिशत रहेका छन् । त्यसैगरी काठको फल्याक/बाँसको प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या ९२५ अर्थात २.०१ प्रतिशत, इँटा/ढुङ्गाको प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या ३१० अर्थात ०.६७ प्रतिशत, सेरामिक टायलको प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या ८४९ अर्थात १.८४ प्रतिशत, सिमेन्ट ढलानको प्रयोग गर्ने घरधुरीको संख्या २१,४७७ अर्थात ४६.६७ प्रतिशत र स्रोत नखुलेका अवस्थाका घरधुरीहरु १४५ अर्थात ०.३२ प्रतिशत रहेका छन् । भूकम्पीय दृष्टिकोणले संवेदनशील रहेको नेपालमा घरहरू निर्माण गर्दा भूकम्प प्रतिरोधात्मक बनाउनु आवश्यक छ । अति विपन्न परिवारका लागि एकीकृत बस्ती निर्माण गरी सरकारले उनीहरूको आवास सुरक्षाको अधिकार सुनिश्चित गरेको खण्डमा राज्यको लोककल्याणकारी भूमिका पुष्टी हुन्छ । जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २८: घरको भुँईको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	माटो	काठको फल्याक/बाँस	इँटा/ढुङ्गा	सेरामिक टायल	सिमेन्ट ढलान	अन्य	जम्मा
१	८९०	१८	४	०	३१९	१	१२३२
२	९०१	१५	३	३	२५८	२	११८२
३	१४२८	२७	१२	७	५२८	१	२००३
४	१८३१	४१	२६	२	४३१	७	२३३८
५	२०५	७२	३८	१११	३१७०	१२	३६०८
६	५०६	१५२	७८	३१५	५००८	१४	६०७३
७	१४८३	९९	२३	६८	१८४२	११	३५२६
८	८०९	१२२	१३	२६	१२२८	१०	२२०८
९	२९५	५७	२१	११४	३२७९	७	३७७३
१०	११३३	५	५	४	४५२	१	१६००
११	१४९७	२७	१९	३६	५४५	२६	२१५०
१२	१४६५	७७	९	६६	१०५३	३	२६७३
१३	११८४	८	१३	२	२७२	१	१४८०
१४	१३१७	१८	१०	६	२७०	६	१६२७
१५	१५५४	१८	१०	२३	३२२	१	१९२८
१६	१४५२	८	२	१२	४२३	१०	१९०७
१७	१४७८	२९	५	३६	७२६	१८	२२९२
१८	१४२५	७३	१०	८	८६२	६	२३८४
१९	१४५९	५९	९	१०	४८९	८	२०३४
जम्मा	२२३१२	९२५	३१०	८४९	२१४७७	१४५	४६०१८
प्रतिशत	४८.४९	२.०१	०.६७	१.८४	४६.६७	०.३२	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

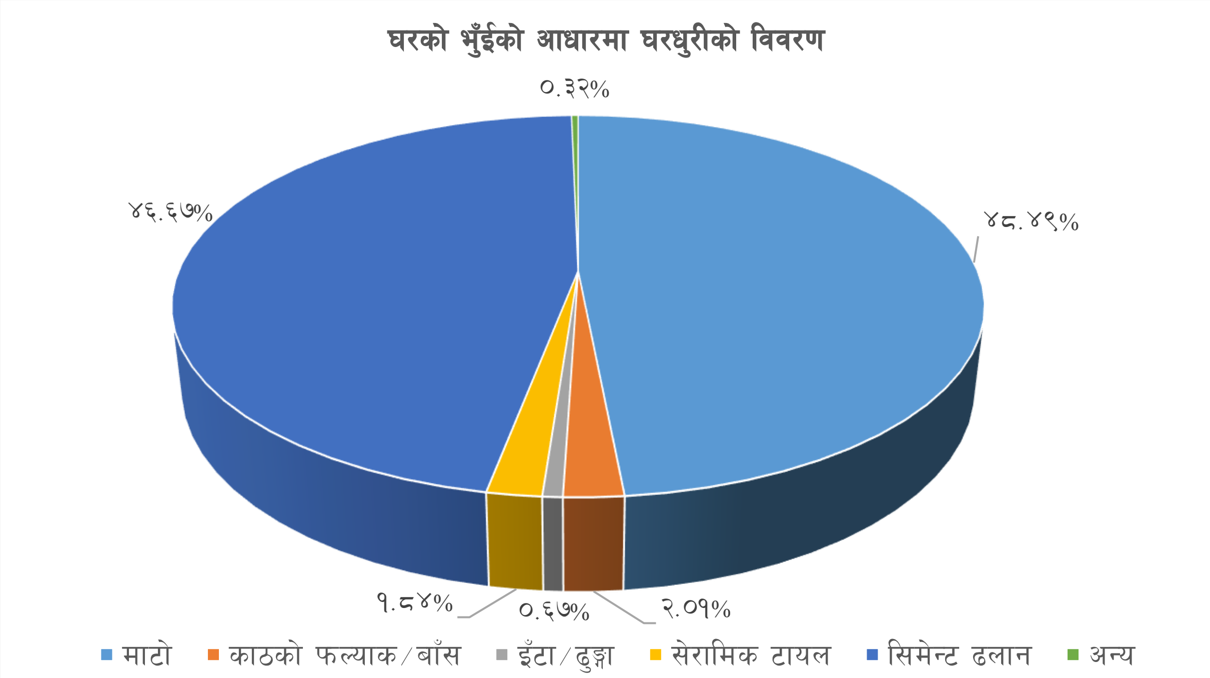

ङ) छानोको आधारमा घरधुरीको विवरण

वडा नं.	जस्ता/टिन	सिमेन्ट ढलान	खर/पराल/छ्वाली	टायल/खपडा/झिँगटी	ढुङ्गा/स्लेट	काठ/फल्याक	अन्य	जम्मा
१	९७८	१५५	६४	३३	२	०	०	१२३२
२	८८२	१७८	३४	८५	३	०	०	११८२
३	१६०१	३३४	६६	१	०	१	०	२००३
४	१८८३	३३९	११०	२	४	०	०	२३३८
५	४५३	३१०७	११	९	२८	०	०	३६०८
६	९४८	५०६०	११	११	४१	०	२	६०७३
७	१७९०	१६७०	६	९	५१	०	०	३५२६
८	१०३५	११४८	५	१४	५	०	१	२२०८
९	६६१	३०७८	४	१	२९	०	०	३७७३
१०	११८९	३५३	४	५२	२	०	०	१६००
११	१६४१	३८९	१२	९५	८	४	१	२१५०
१२	१७३९	८१८	९	८०	२५	१	१	२६७३
१३	१२०७	१३७	१२५	१०	१	०	०	१४८०
१४	१३९९	१३५	८१	१२	०	०	०	१६२७
१५	१६७६	१८३	३२	२७	९	१	०	१९२८
१६	१६०९	२८०	८	३	७	०	०	१९०७
१७	१७३७	५३४	११	५	३	१	१	२२९२
१८	१७२६	६३८	८	४	८	०	०	२३८४
१९	१५१७	३९९	११५	२	१	०	०	२०३४
जम्मा	२५६७१	१८९३५	७१६	४५५	२२७	८	६	४६०१८
प्रतिशत	५५.७८	४१.१५	१.५६	०.९९	०.४९	०.०२	०.०१	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

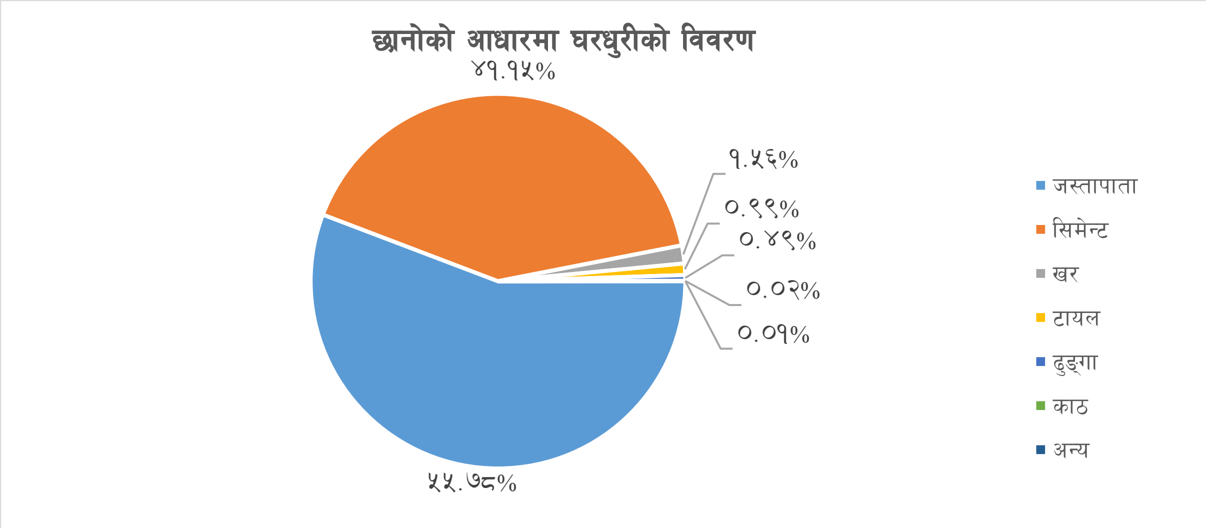

४.१.३ आयात तथा निर्यातको अवस्था

कुनै पनि उप-महानगरपालिका आर्थिक रूपले सबल हुनका लागि आयातभन्दा निर्यात बढी हुनु अनिवार्य छ । आयातभन्दा निर्यातको आयतन ठूलो हुँदा यसले व्यापार नाफा वृद्धि भई आर्थिकस्तर माथि उठ्न मद्दत गर्दछ । उप-महानगरपालिकाभित्र उत्पादन हुने उपजहरूलाई प्रवर्द्धन गरी स्थानीयस्तरमा उत्पादन हुने उपजमा आत्मनिर्भर भई निर्यात बढाउन सकेमात्र उप-महानगरपालिकाको आर्थिक हैसियत वृद्धि हुन सक्छ । उप-महानगरपालिकाबाट मकै, गहुँ, धान, तोरी, आलु, अदुवा, दुध, मह, इट्टा लगायतका कृषि उपजहरु तथा गाई, भैंसी, खसीबोका, सुंगुर, बंगुर, कुखुरा लगायतका पशुजन्य उत्पादनहरू दाङ, घोराही, नेपालगञ्ज तथा अन्य छिमेकी स्थानीय तहहरुमा निर्यात गर्ने गरिन्छ भने अतिरिक्त खाद्य सामाग्री लत्ता कपडा, नुन, तेल, जुत्ता, चप्पल, घरायसी विद्युतीय उपकरण, निर्माण सामाग्रीहरू, शिक्षण सामाग्री, रसायनिक मल, फलफूल स्वास्थ्य औषधी तथा उपकरण जस्ता वस्तुहरूको आयात हुने गरेको छ । निर्यातभन्दा आयात बढी हुनुले उप-महानगरपालिकाको व्यापार घाटा स्पष्ट अनुमान गर्न सकिन्छ । यद्यपि यकिन तथ्याङ्कका लागि भने उप-महानगरपालिकाले विशेष पहलकदमी लिन जरुरी छ ।

४.१.४ औद्योगिक कच्चा पदार्थ उत्पादनको अवस्था

स्थानीय श्रोतमा आधारित कच्चा पदार्थको प्रचुरताका हिसाबले नेपाल सम्पन्न रहेतापनि यसको दिगो सदुपयोगमा भने निकै पछाडि परेको यथार्थ हामी सामु छ । हामी कहाँ उपलब्ध श्रोतहरूमा काठ, जडिबुटी, फलफूल, खाद्यान्न, तरकारी आदि पर्दछन् । यस प्रकारका कच्चा पदार्थहरूको व्यवसायिक उत्पादन र दिगो सदुपयोग गर्दा उप-महानगरपालिकाको अर्थतन्त्रमा प्रत्यक्ष सकारात्मक योगदान पुग्दछ । साथै व्यवसायिक पशुपालनबाट पनि प्रशस्त लाभ उठाउन सकिन्छ । उप-महानगरपालिकामा वन क्षेत्र प्रशस्तै भएकाले जडिबुटी प्रशोधन तथा वन पैदावरमा आधारित उद्योगहरु सञ्चालन गर्न सकिन्छ ।

४.१.५ वैदेशिक रोजगारीमा गएकाहरूको विवरण

यस उप-महानगरपालिकाबाट विभिन्न देशहरूमा वैदेशिक रोजगारीमा जानेहरूको संख्या १४,८५१ रहेको छ । उमेरगत रूपमा विश्लेषण गर्दा सबैभन्दा बढी १५-२४ उमेर समूहका ६,०७५ जना वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् भने सबैभन्दा कम ६५ वर्ष माथि उमेर समूहका ८ जना वैदेशिक रोजगारीमा गएका छन् । वैदेशिक रोजगारीमा गएका मध्ये सबैभन्दा बढी मध्यपूर्वी देश जानेहरुको संख्या रहेको छ ।

तालिका नं. २९: उप-महानगरपालिकामा रहेका वैदेशिक रोजगारीमा गएका जनसंख्याको विवरण

उमेर जमुह	लिङ्ग	देशको नाम													जम्मा
		भारत	सार्क	एशियन	मध्यपूर्व	अन्य एशियन	युरोप	अन्य युरोप	उत्तर अमेरिका	दक्षिण अमेरिका	अफ्रिका	प्यासिफिक	अन्य	नखुलाएको	
०-१४ वर्ष	पुरुष	२९२	१	७	२९	९	६	७	२३	१	०	९	०	३	३८७
	महिला	१४५	०	२	४	७	३	४	३५	०	०	८	०	१	२०९
	जम्मा	४३७	१	९	३३	१६	९	११	५८	१	०	१७	०	४	५९६
१५-२४ वर्ष	पुरुष	११४४	१३	८४२	२३२६	२८३	११६	५८	२६४	२	१३	२४७	३	१५	५३२६
	महिला	२७२	३	१३	११३	१०२	३०	१६	७७	०	०	१२१	१	१	७४९
	जम्मा	१४१६	१६	८५५	२४३९	३८५	१४६	७४	३४१	२	१३	३६८	४	१६	६०७५
२५-३४ वर्ष	पुरुष	६९३	११	९३३	२६८८	१२३	८०	३५	२६१	१	१९	८६	१	८	४९३९
	महिला	१५८	३	१६	१६१	२७	१०	१२	६१	०	३	३२	०	३	४८६
	जम्मा	८५१	१४	९४९	२८४९	१५०	९०	४७	३२२	१	२२	११८	१	११	५४२५
३५-४४ वर्ष	पुरुष	४६७	६	३५०	८४४	९	३२	९	५४	०	१६	१०	१	२	१८००
	महिला	९८	१	५	८३	१	१	२	८	०	०	५	०	०	२०४
	जम्मा	५६५	७	३५५	९२७	१०	३३	११	६२	०	१६	१५	१	२	२००४
४५-५४ वर्ष	पुरुष	२०२	०	१५	१०६	४	१	१	५	०	०	०	०	०	३३४
	महिला	२७	०	०	८	०	१	०	३	०	०	१	०	०	४०
	जम्मा	२२९	०	१५	११४	४	२	१	८	०	०	१	०	०	३७४
५५-६४ वर्ष	पुरुष	४२	१	१	८	०	०	०	२	०	०	०	०	०	५४
	महिला	९	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	१०
	जम्मा	५१	१	१	८	०	०	०	३	०	०	०	०	०	६४
६५ वर्ष देखि माथि	पुरुष	५	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	६
	महिला	२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२
	जम्मा	७	०	०	०	०	०	०	१	०	०	०	०	०	८
उल्लेख नभएको	पुरुष	७५	०	३८	९५	६	२	३	१६	१	१	४	०	२	२४३
	महिला	३३	०	०	३	५	३	२	१२	०	०	४	०	०	६२
	जम्मा	१०८	०	३८	९८	११	५	५	२८	१	१	८	०	२	३०५
जम्मा		३६६४	३९	२२२२	६४६८	५७६	२८५	१४९	८२३	५	५२	५२७	६	३५	१४८५१

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

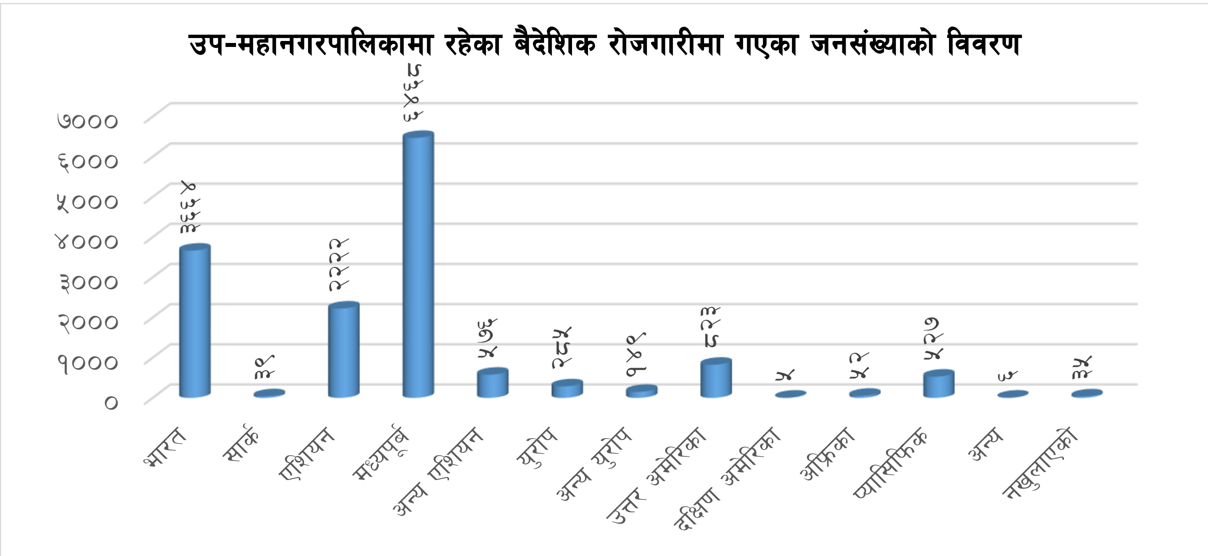

४.१.६ सुकुम्बासी सम्बन्धी विवरण

नेपालमा परिवारको जमिन माथिको स्वामित्वको विषयलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेरिन्छ । नेपालको अर्थतन्त्र कृषिमा आधारित हुँदा जमिन माथिको स्वामित्वलाई आर्थिक हैसियतसँग गाँसेर हेर्नु स्वभाविक भए तापनि पछिल्लो समय वैदेशिक रोजगार लगायत अन्य सेवा क्षेत्रमा मानिसहरूको पहुँच वृद्धि हुँदा गैह्र कृषि क्षेत्रबाट आफ्नो आर्थिक हैसियत निर्माण गर्ने परिपाटी सुरु भएको पाईन्छ । अर्कोतर्फ जमिन माथिको स्वामित्वलाई आफ्नो थातथलो वा आवास स्थलको रुपमा समेत हेरिन्छ । यसर्थ हरेक नागरिकको जमिन माथिको स्वामित्वलाई सदियौं देखि एक प्रमुख आर्थिक सामाजिक तथा राजनैतिक मुद्दाको रूपमा हेरिँदै आएको छ । त्यस्तै नेपालमा जमिनको वितरण अवैज्ञानिक रहेको छ ।

४.२ भू-उपयोग तथा स्वामित्व

४.२.१ भू-उपयोग क्षेत्रको विवरण

भूमि महत्वपूर्ण प्राकृतिक साधन हो । आर्थिक विकासको लागि यसको समुचित उपयोग गर्नु पर्दछ । भूमिलाई कृषि, आवास, सडक, पिउने पानी, सिँचाई, विद्युत तथा उर्जा, सूचना तथा सञ्चार आदिको प्रवन्धको लागि प्रयोग गर्ने गरिन्छ । यस खण्डमा विशेष गरी उप-महानगरपालिकाको भू-उपयोग र भू-आवरणको वस्तुगत चित्रण गरिएको छ ।

भू-उपयोगका क्षेत्र	क्षेत्रफल (वर्ग कि.मि.)	क्षेत्रफल प्रतिशतमा
कृषि	१८२.१९	४७.३८
सार्बजनिक प्रयोग को जग्गा	०.२९	०.०८
धार्मिक क्षेत्र	०.०१	०.००
जंगल	१६७.५५	४३.५७
जल क्षेत्र	११.१७	२.९०
औधोगिक क्षेत्र	१.०४	०.२७
खानी तथा खनिज क्षेत्र	०.१७	०.०४
अन्य	०.०३	०.०१
सार्बजनिक स्थल	५.७५	१.४९
बस्ती क्षेत्र	१६.३४	४.२५
जम्मा	३८४.५२	१००.००

स्रोत: GIS तथ्याङ्कमा आधारित

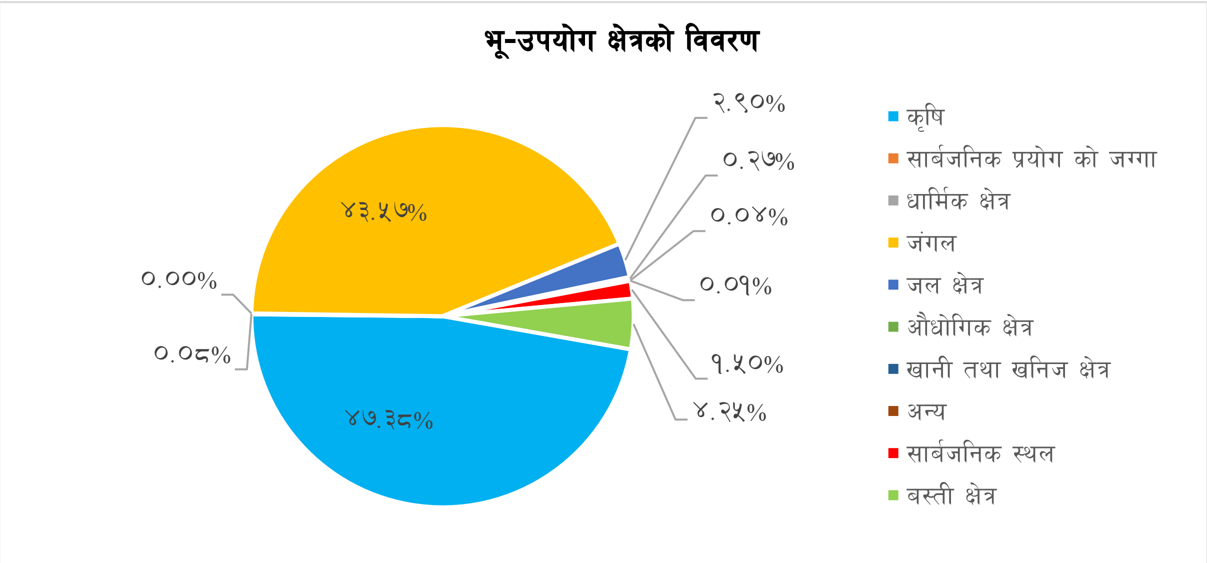

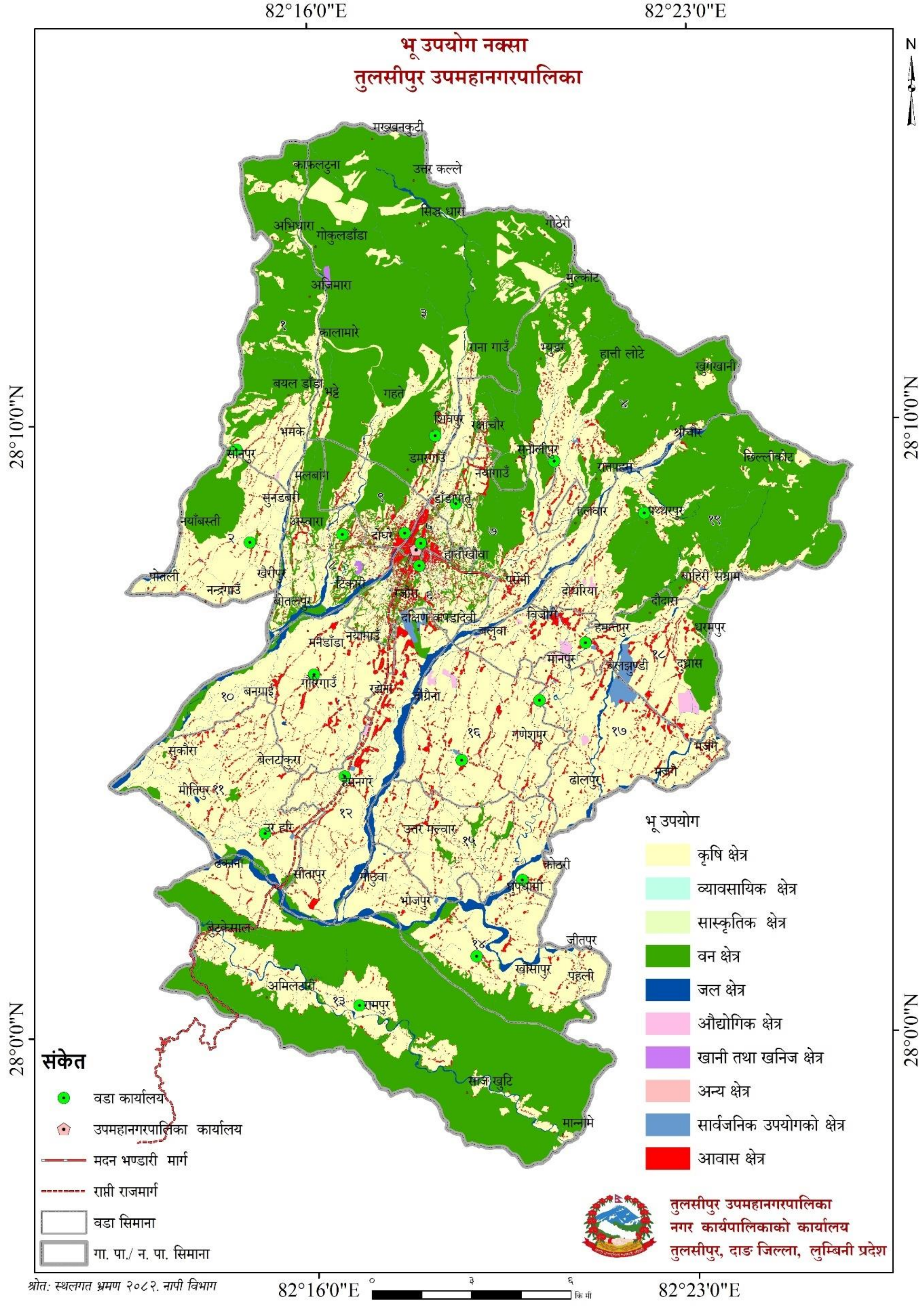

नक्सा नं. ५ : *उप-महानगरपालिकाको भू-उपयोग नक्शा*

४.२.२ खेतीयोग्य जमिन सम्बन्धी विवरण

वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले भू-उपयोग नहुँदा कृषि क्षेत्रमा ठूलो घाटा व्यहोर्नु परेको अवस्था छ। नगरमा उपलब्ध सम्पूर्ण खेतियोग्य जमिनको वैज्ञानिक र व्यवसायिक ढङ्गले सदुपयोग हुन सकेको पाईँदैन्। खेतीयोग्य जमिनको उपलब्धता भएपनि पूर्ण सदुपयोग नहुँदा एकातर्फ जमिन बाँझो हुँदै जाने त अर्कोतर्फ कृषि उत्पादनमा कमी भई आयात गर्नुपर्ने अवस्था श्रृजना हुन सक्छ। भू-सूचना प्रणालीबाट प्राप्त तथ्याङ्क अनुसार उप-महानगरपालिकामा १७२.१२ हेक्टर जमिन खेतीयोग्य रहेको छ।

जमिन खेतीयोग्य भएर मात्र हुँदैन् त्यसमा सिँचाईको सुविधा हुनुपर्दछ। खेतीयोग्य जमिनमा खेतीपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ। तसर्थ, स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतीयोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यस मध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क हुनुपर्दछ। यस पश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा वैकल्पिक उपायले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रीत गर्नु आवश्यक हुन्छ।

४.२.३ बाँझो जमिन सम्बन्धी विवरण

नगरमा कतिपय क्षेत्रहरू प्रयोगहीन अवस्थामा बाँझो जमिन रहेका हुन्छन्। सबै प्रकारका जमिनहरूको एक वा अर्को प्रकारले सदुपयोग गर्न सकिन्छ। जमिन आफैमा एक अमूल्य प्राकृतिक सम्पदा हो। खेती नहुने क्षेत्रमा डालेघाँस वा जडिबुटी लगाउन सकिन्छ भने उपयुक्त स्थानहरू भए खुल्ला क्षेत्र, मनोरञ्जन स्थल, पार्क वा बगैंचाको रुपमा समेत विकास गर्न सकिन्छ। खेती नहुने अवस्थामा आवास विकासका लागि समेत यस्तो जमिनको सदुपयोग गर्न सकिन्छ। यस उप-महानगरपालिकामा सिँचाई नपुगेको जमिनहरु, खोलाको किनारा तथा भिराला पाखा पखेराका जमिनहरु बाँझो अवस्थामा रहेका छन्।

४.३ कृषि तथा पशु विकास

आज उच्चतम विकास हासिल गरेका औद्योगिक राष्ट्रहरूको विकासको मेरुदण्ड कृषि नै रहेको इतिहासले देखाउँछ। यूरोप, अमेरिका तथा एसियाली महाशक्तिशाली राष्ट्रहरूको सम्पन्नताको आधारशिला समेत कृषि क्रान्तिमा आधारित भएको पाइन्छ। तसर्थ तत्कालका लागि कृषि बाहेकका अन्य विकल्पहरू न्यून रहेको र कृषिमा पर्याप्त सम्भावना रहेको हाम्रो देशमा विकासका अन्य महत्वाकांक्षी योजना कार्यान्वयन गर्नुपूर्व खाद्यान्न, फलफूल, तरकारीका साथै समग्र कृषि उपजहरूमा आत्मनिर्भर बनी निर्यात समेत वृद्धि गर्न कृषि क्षेत्रमा क्रान्ति नै गर्नुपर्ने पहिलो अनिवार्य आवश्यकता रहेको छ। उच्च प्रविधिहरू विकास भईसकेको आजको युगमा समेत हाम्रो निर्वाहमूखी परम्परागत खेती प्रणालीमा सिमित रहि रहनु एक प्रकारको विडम्बना नै हो। तसर्थ स्थानीय सरकारले सम्भाव्यता अध्ययन गरी व्यवसायिक र वैज्ञानिक कृषिका लागि आवश्यक सम्पूर्ण कृषि पूर्वाधारहरूको विकास मार्फत् कृषि उत्पादन र विकासमा क्रान्ति गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ।

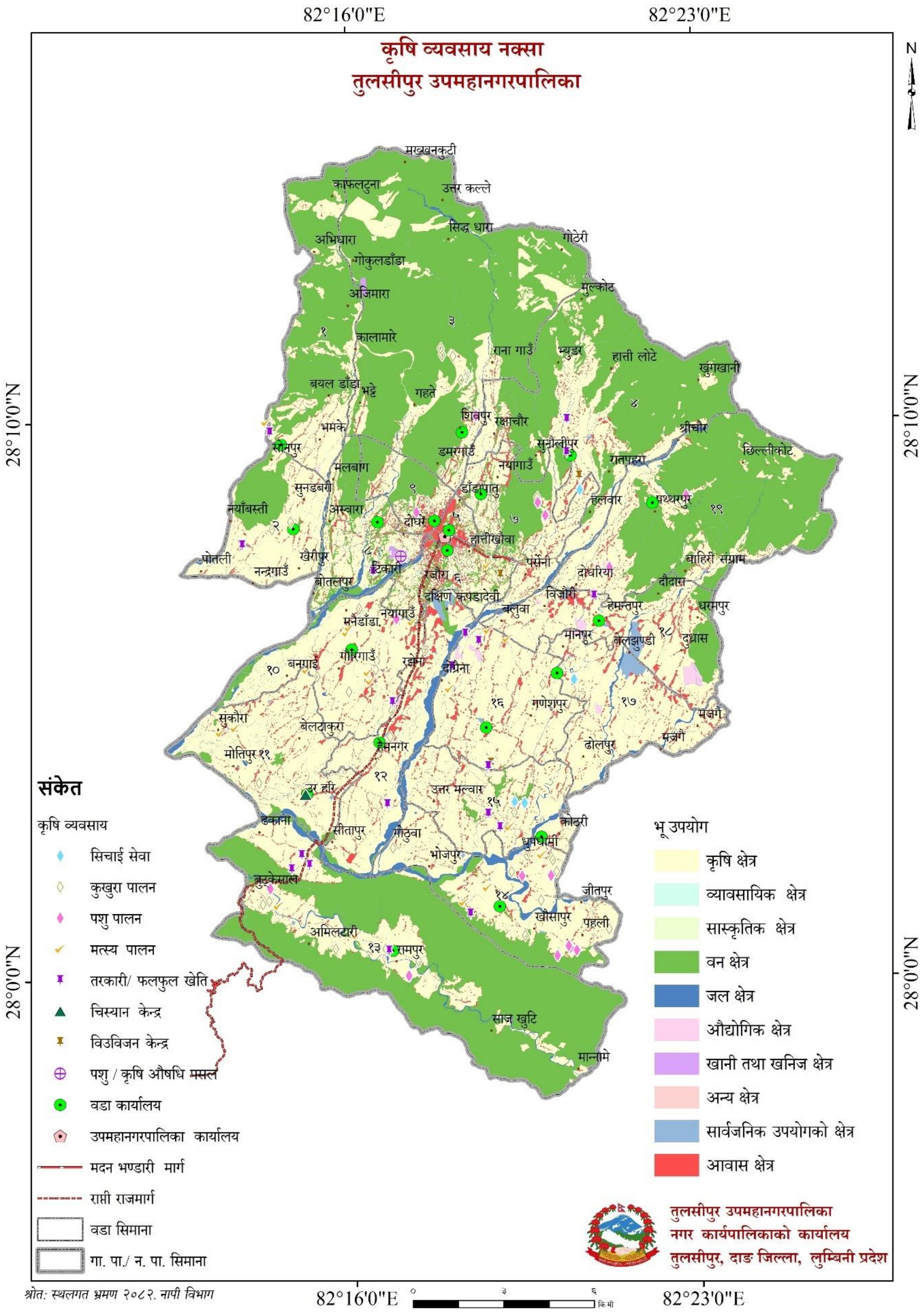

नक्सा नं. ६ : *उप-महानगरपालिकाको कृषि नक्शा*

४.४ कृषक परिवार संख्या, क्षेत्रफल, कित्ता संख्या, औषत कित्ता संख्या तथा सिंचित क्षेत्रफल

राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ मा राष्ट्रिय कृषि गणना सञ्चालनको लागि प्रत्येक परिवारमा जग्गा जमिन तथा पशुपन्छीको विवरण सहित कृषक परिवार विवरणका आधारमा नमुना फ्रेम (Sample Frame) तयार गरिएको थियो । उक्त फ्रेमका आधारमा वडा वा गणना क्षेत्र छनोट गरी कृषि परिवारको विस्तृत विवरण सङ्कलन गरिएको थियो । राष्ट्रिय कृषि गणना, २०७८ को नतिजा अनुसार तुलसीपुर उप-महानगरपालिकामा कृषक परिवारको जम्मा सङ्ख्या २५,२१६ रहेको छ ।

यस उप-महानगरपालिकामा रहेका २५,२१६ कृषक परिवारले जम्मा ५४,९११ ओटा कित्ता जग्गामा १२५२३.४ हेक्टर जमिनमा कृषि चलन गरेको देखिन्छ । यस हिसाबले औसतमा एउटा कृषक परिवारले २.२ कित्ता जग्गामा खेती गरेको देखिन्छ । यहाँ कुल सिंचित क्षेत्रफल १०७३९.३ हेक्टर रहेको छ ।

तालिका नं. ३०: स्थानीय तह अनुसार कृषक परिवार संख्या, क्षेत्रफल, कित्ता संख्या, औसत कित्ता संख्या तथा सिंचित क्षेत्रफलको विवरण

प्रदेश/जिल्ला/ स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कृषक परिवारले चलन गरेको जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल (हेक्टर)	जम्मा कित्ता संख्या	औषत कित्ता संख्या	सिँचाइ सुविधा प्रयोग गर्ने कृषक परिवारको संख्या	सिंचित क्षेत्रफल (हेक्टर)
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	४२६६१४.४	२२५२७६४	२.९	५४८७९९	२४१९४४.३
दाङ जिल्ला	१०१८८०	४९२७८.०	२३६८८२	२.३	८११६५	३३६६३.४
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१२५२३.४	५४९११	२.२	२३२७१	१०७३९.३

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना, २०७८

४.५ जग्गाको उपभोग सम्बन्धी विवरण

राष्ट्रिय कृषिगणना, २०७८ को नतिजा अनुसार यस उप-महानगरपालिकामा जग्गाको उपभोग सम्बन्धी विवरण हेर्दा कृषक परिवारले परिवारको स्वामित्वको जग्गामा मात्र कृषि चलन गर्ने परिवार सङ्ख्या २५,२१६ रहेको देखिन्छ जसले १२५२३.४ हेक्टर जग्गामा कृषि चलन गरेको पाइन्छ । त्यस्तै अरूको स्वामित्वको जग्गामा मात्रै कुनै सर्तनामा लिई खेतीपाती गर्ने कृषक परिवार परिवार सङ्ख्या १८,६२३ रहेको देखिन्छ जसले ६९०१.३ हेक्टर जग्गामा कृषि चलन गरेको पाइन्छ र अन्य प्रकारको उपभोग अन्तर्गत खेतिपाती गर्ने कृषक यस उप-महानगरपालिकामा छैनन् । त्यस्तै एकभन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व भएको जग्गा कमाउने कृषक परिवार सङख्या ६,१०७ रहेको र यस्तो जग्गाको क्षेत्रफल ५२७३.१ हेक्टर रहेको छ ।

तालिका नं. ३१: जग्गाको स्वामित्व अनुसार जग्गा कमाउने परिवार संख्या तथा कमाएको जग्गाको क्षेत्रफलको विवरण

प्रदेश/जिल्ला/ स्थानिय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कषक परिवारले चलन गरेको जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल (हेक्टर)	एक प्रकारको स्वामित्व						एकभन्दा बढी प्रकारको स्वामित्व	
			परिवारको हकको जग्गामात्र कमाउने		अरुको हकको जग्गामात्र कमाउने		अन्य प्रकारको उपभोग अन्तरगत			
			परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	४२६६१४.४	६३३५०४	३३०३५२.५	६७२२	३२९९.५	२५७३	६६३.५	१२२२९३	९२२९९.०
दाङ जिल्ला	१०१८८०	४९२७८.०	७५९३२	३०८८३.९	१११७	८७४.३	१६०९	४२०.७	२३२२१	१७०९९.०
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१२५२३.४	१८६२३	६९०१.७	३४३	३२८.७	१४४	२०.०	६१०७	५२७३.१

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ३२: विभिन्न अस्थायी बालीको क्षेत्रफल तथा कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	खाद्यान्न बाली		कोसे/दाल बाली		कन्दमूल बाली		तेल बाली		तरकारी बाली		अन्य अस्थायी बाली	
	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल
लुम्बिनी प्रदेश	७३९४९६	५१११७८.०	३८८६१६	४४९६५.४	४००३७५	१५०५७.६	३८२४२९	५७७९८.५	३६३१२९	१६५८७.८	३५२०८६	१७६३९.०
दाङ जिल्ला	९८०००	५३७०७.०	६२२५६	९९९५.०	६०६१९	२०६९.३	६७०४९	११८७१.०	६१०१०	२६७६.१	५२७९९	२२०१.२
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२४३२१	१३९८१.१	१६८२२	२७२५.८	१५५८१	५४२.८	१६४२९	३१५६.०	१४६३४	५४१.७	१२८८३	६५३.१

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना, २०७८

तालिका नं. ३३: मुख्य अस्थायी बाली लागेका जग्गाको क्षेत्रफल तथा कृषक परिवार संख्या विवरण

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	धान बाली		गहुँ बाली		मकै बाली		कोदो बाली		जौ बाली		फापर बाली	
	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल	परिवार संख्या	क्षेत्रफल
लुम्बिनी प्रदेश	०.२५	२४८९८३.८	४९५१३७	१६८८२६.१	४५२२८२	७७७७९.०	६४५००	७३०५.६	८१५३३	७५६७.२	८५७७	६१६.१
दाङ जिल्ला	६५०५०	२६८५८.२	४७८१३	११४९९.७	८३७५८	१४७४१.५	२७३	१९.८	५५७३	५५१.३	२०२	३१.७
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	१७१७६	८२०२.८	११७२२	२८१८.३	१९२५३	२६६४.३	२८	०.६	२२४५	२८६.२	८५	८.३

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना, २०७८

तालिका नं. ३४: बगैंचाको रुपमा लगाइएका जम्मा स्थायी बालीको क्षेत्रफल, बोट संख्या, छरिएर रहेका बोट संख्या र कृषक परिवार संख्या विवरण

प्रदेश/जिल्ला/ स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कषक परिवारले चलन गरेको जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल(हे.)	स्थायी बाली									
			कृषि परिवार संख्या	बगैचाको लगाइएका जम्मा स्थायी बालीको क्षेत्रफल(हे.)	बगैचाको रुपमा लगाइएका						छरिएको बोट संख्या	
					फल लाग्ने उमेरको			फल नलाग्ने उमेरको			फल लाग्ने उमेरको	फल नलाग्ने उमेरको
					परिवार संख्या	क्षेत्रफल(हे.)	बोट संख्या	परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हे.)	बोट संख्या		
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	४२६६१४.४	४६३७५०	२९३७९.५	१०२७०४	६२६५.५	५०९८१०७	१३०६६४	२३११४.१	२७०९९५३	५६०८१२८	२०२१९९७
दाङ जिल्ला	१०१८८०	४९२७८.०	५६४८१	११४७.४	२००७६	५६०.४	३६९३६३	१०४१४	५८७.१	१६१४१७	३६१६०७	१९३८६५
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१२५२३.४	१०३९३	१३३.६	४८८५	९३.०	३९१३५	१६६९	४०.६	१८९८७	८६७११	३७६२८

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना, २०७८

तालिका नं. ३५: बगैंचाको रुपमा लगाइएका मुख्य स्थायी बालीको क्षेत्रफल, बोट संख्या, छरिएर रहेका बोट संख्या र कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/ जिल्ला/ स्थानीय तह	सुन्तला				कागती				आँप				केरा			
	कृषक परिवार संख्या	बगैचाको रुपमा लगाइएका		छरिएका बोट संख्या	कृषक परिवार संख्या	बगैचाको रुपमा लगाइएका		छरिएका बोट संख्या	कृषक परिवार संख्या	बगैचाको रुपमा लगाइएका		छरिएका बोट संख्या	कृषक परिवार संख्या	बगैचाको रुपमा लगाइएका		छरिएका बोट संख्या
		क्षेत्रफल	बोट संख्या			क्षेत्रफल	बोट संख्या			क्षेत्रफल	बोट संख्या			क्षेत्रफल	बोट संख्या	
लुबिनी प्रदेश	६८४९१	८६५.४	६१६५०३	३५०४६८	१२६६९४	५९७.२	४६१६३३	३८५१२६	६८४९१	८६५.४	६१६५०३	३५०४६८	१२६६९४	५९७.२	४६१६३३	३८५१२६
दाङ जिल्ला	९३५	२.३	१७३१	४०२६	१६२७६	९०.३	४०३२१	३३४९८	४०१३१	१८४.३	४६०४४	१०२९८९	१५६५६	१३२.३	११०७८२	९५०५५
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	१४१	०.३	८५	११३	३२७८	९.३	२५७३	६२१८	६८२३	४०.९	७९५५	१८७५८	२०५७	१५.९	१५१५८	७९८४

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना, २०७८

तालिका नं. ३६: प्रमुख बालीहरुमा कृषि सामग्री (बीउ विजन, विषादी, मल) प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	धान							
		कृषक परिवार संख्या	विजनको किसिम प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या			कीटनाशक विषादीको प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या	मलको प्रयोग कृषक परिवार संख्या		
			स्थानीय	उन्नत	वर्णशंकर (हाइब्रिड)		स्थानीय/ जैविक मल	खनिज/ रासायनिक मल	दुवै
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	५२०५८१	१५४३०९	१७५२६१	१९१०११	२१९४५०	७००१६	१९०७५०	२५९८१५
दाङ जिल्ला	१०१८८०	६५०५०	१३९६२	१०४७३	४०६१५	२४८९८	५७५९	३६६५०	२२६४१
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१७१७६	२८९०	२२३९	१२०४७	४९१०	३९७	११७३१	५०४८

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना, २०७८

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	मकै							
		कृषक परिवार संख्या	विजनको किसिम प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या			कीटनाशक विषादीको प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या	मलको प्रयोग कृषक परिवार संख्या		
			स्थानीय	उन्नत	वर्णशंकर (हाइब्रिड)		स्थानीय/ जैविक मल	खनिज/ रासायनिक मल	दुवै
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	४५२२८२	३११७७०	८१४५५	५९०५८	६६४८४	२८२०३४	४१४०१	१२८८४७
दाङ जिल्ला	१०१८८०	८३७५८	४६७६५	१६९९२	२०००१	१८९३६	४२६३५	१३६४३	२७४८०
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१९२५३	९६६२	५१६१	४४३०	५५९६	९३७७	२९२२	६९५४

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

प्रदेश/जिल्ला/ स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	गहुँ							
		कृषक परिवार संख्या	विजनको किसिम			कीटनाशक विषादीको प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या	मलको प्रयोग		
			प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या				कृषक परिवार संख्या		
			स्थानीय	उन्नत	वर्णशंकर (हाइब्रिड)		स्थानीय/जैविक मल	खनिज/रासायनिक मल	दुवै
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	४९५१३७	२६६९४४	२२८१९२	१३२८३३	१७६६२३	१६४०६४	१५४४५०	४९५१३७
दाङ जिल्ला	१०१८८०	४७८१३	३१००४	१६८०९	५५९०	१२५३७	१९२०३	१६०७२	१०१८८०
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	११७२२	७१३०	४५९२	२६३७	१२८२	६४९४	३९४६	२५२१६

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ३७: पाल्तु चौपाया तथा पन्छीको संख्या र कृषक परिवार

प्रदेश/ जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	पाल्तु चौपाया													पाल्तु पन्छी			
		पशु चौपाया पाल्ने कृषक परिवारको जम्मा संख्या	गाई/गोरु		राँगा/भैंसी		बाख्रा/च्याङ्ग्रा		भैंडा/भैंडी		सुगुँर/बंगुर		अन्य पशु		कुखुरा		अन्य पन्छी	
			कृषक परिवार संख्या	गाई/गोरु संख्या	कृषक परिवार संख्या	राँगा/भैंसी संख्या	कृषक परिवार संख्या	बाख्रा/ च्याङ्ग्रा संख्या	कृषक परिवार संख्या	भैंडा/ भैंडी संख्या	कृषक परिवार संख्या	सुगुँर/ बंगुर संख्या	कृषक परिवार संख्या	अन्य पशु संख्या	कृषक परिवार संख्या	कुखुरा संख्या	कृषक परिवार संख्या	अन्य पन्छी संख्या
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	५९००९१	१९२७०३	५१७२०९	२८८०७९	६५८९८३	४४०८०७	२३७०९८१	१९८४०	८२५६२	६७०१३	१९२९०१	२१३०	५३३४	३४०५६५	६५९९४४४	६२०४५	६२५९५८
दाङ जिल्ला	१०१८८०	८४८६८	३३३१६	९३२१९	२७२२३	६८३८०	६०२४०	३४८८६६	५२५५	२०३८८	१९३७९	६१८३१	३९१	१४९३	५७७२७	१५४७७३१	९६०६	८८४१५
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	२०८४९	९३४६	२३७६६	७११७	१४९८१	१५२०९	७४४९५	१५६२	५९९३	४२५९	१५७४२	८५	१४२	१२७८४	३३६४५४	२६४२	२३३०७

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ३८: कृषि कामदारको किसिम अनुसार कामदारको संख्या र कामदार प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	स्थायी कामदार				अस्थायी कामदार				पर्मला लगाएका कामदार				ठेक्कामा लगाएका कामदार			
		कामदार प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या	स्थायी कामदार संख्या			कामदार प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या	अस्थायी कामदारको व्यक्ति दिन			कामदार प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या	पर्मला लगाएका कामदारको व्यक्ति दिन			कामदार प्रयोग गर्ने कृषक परिवार संख्या	ठेक्कामा लगाएका कामदारको व्यक्ति दिन		
			जम्मा	पुरुष	महिला		जम्मा	पुरुष	महिला		जम्मा	पुरुष	महिला		जम्मा	पुरुष	महिला
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	५१६३	१०९४२	५९२३	५०१९	२९०३५०	७२३१०३०	२४६४९९८	४७६६०३२	२९०५६०	४५३२२७०	१४२७९३६	३१०४३३४	८५२६	१४०७४५	६२३१५	७८४३१
दाङ जिल्ला	१०१८८०	४१७५५	७४१६३४	२७५४०६	४६६२२७	६४१	११५७८	६७८७	४७९१	१०१८८०	४१७५५	७४१६३४	२७५४०६	४६६२२७	६४१	११५७८	६७८७
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	११७७०	२२२६६६	८१६६७	१४०९९९	२६५	७०३४	४८७६	२१५७	२५२१६	११७७०	२२२६६६	८१६६७	१४०९९९	२६५	७०३४	४८७६

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ३९: कृषि ऋण, थप ऋणको आवश्यकता, बिमा तथा अनुदान प्राप्त गर्ने कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कृषि ऋण लिएका कृषक परिवार संख्या	कृषि ऋण / थप ऋणको आवश्यकता उल्लेख गर्ने कृषक परिवार संख्या	कृषि क्रियाकलापको लागि बिमा गरेका कृषक परिवार संख्या	कृषि कार्यको लागि सरकारी अनुदान प्राप्त गरेका कृषक परिवार संख्या
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	७९६५१	१९३३७३	३०१६०	५४२०५
दाङ जिल्ला	१०१८८०	९६७१	२९६४९	३०३२	३०५२
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	२६९९	७९४५	८८१	२०१

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ४०: जलवायु परिवर्तनले पुऱ्याएको प्रभाव अनुसार कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/ स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	जलवायु परिवर्तन बारे थाहा हुने कृषक परिवार संख्या	कृषि कार्यमा जलवायु परिवर्तनले पुऱ्याएको प्रभाव उल्लेख गर्ने कृषक परिवार	कृषि कार्यमा जलवायु परिवर्तनले पुऱ्याएको प्रभावअनुसार कृषक परिवार									
				उत्पादनमा कमी	उत्पादनमा बृद्धि	फल/फसलको आकारमा परिवर्तन	स्वादमा परिवर्तन	बाली लगाउने समयमा फरक	धेरै वा कम वर्षा	रोग/ किराको प्रकोपमा बृद्धि	ब्रिडिङ समयमा परिवर्तन	प्रजातिको लोप/ उत्थान	अन्य
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	३४६७६८	३१४१९३	२६६७६८	३२०१९	७८४६८	५४८२१	१३६७११	१८०४७७	१८४८७५	१३९६३	१६१७५	५७६
दाङ जिल्ला	**१०१८८०**	**३८१४०**	**३१६६३**	**२६५४७**	**१९६१**	**७६९५**	**५२५५**	**११३०६**	**१७५३७**	**२२४८२**	**१५३२**	**२८०३**	**८३**
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	८७७३	७१५६	६०४१	३२०	१३३३	२३५	१०५७	२०३५	४९४०	१७६	१०८१	०

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ४१: कृषि चलनबाट निस्किएका फोहोरको निम्नअनुसार व्यवस्थापन गरेका कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/तह स्थानीय	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कृषि चलनबाट निस्किएका फोहोरको निम्नअनुसार व्यवस्थापन गरेका कृषक परिवार संख्या						
		गाडेर	जलाएर	फोहोर व्यवस्थापकलाई पठाएर	कम्पोष्ट बनाएर	इन्धनको रुपमा प्रयोग गरेर	अन्य तरिकाले व्यवस्थापन गरेर	कुनै व्यवस्थापन नगरेको
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	२१३३१७	३६८६७६	३८६१७	३८२२०२	१२६५८१	१९६८१८	६३११६
दाङ जिल्ला	१०१८८०	२३०८७	४९४७२	४०११	५३९५०	१२२६१	२२१५७	११६४९
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१३१६	१२५८५	७५०	९८९२	३२७९	४४७८	५८७२

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ४२: लिङ्ग अनुसार मुख्य कृषकको संख्या तथा कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	लिङ्ग अनुसार मुख्य कृषक संख्या		कृषक परिवारको जनसंख्या	
		पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	४९३४५४	२७१६३८	१७८६८६३	१९१९११९
दाङ जिल्ला	१०१८८०	६२१४८	३९७३२	२१४५८३	२३६८५४
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१५८०५	९४११	५१८६७	५७०७७

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ४३: लिङ्ग अनुसार कृषि कार्यसम्बन्धी निर्णयमा सहभागिता तथा कृषि क्रियाकलापमा सरदर दिएको समय उल्लेख गर्ने १० वर्ष वा सोभन्दा माथि उमेरका कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/तह स्थानीय	औपचारिक कृषि तालिम लिएका कृषक परिवारको जनसंख्या		कृषि कार्यसम्बन्धी निर्णयमा सहभागिता जनाउने कृषक परिवारको जनसंख्या		कृषि क्रियाकलापमा सरदर दिएको समय अनुसार कृषक परिवारको जनसंख्या									
					कम (४०%)		करिब आधा (४०%-५९%)		धेरै (६०%-९९%)		सबै (१००%)		समय नै नदिएको	
	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला
लुम्बिनी प्रदेश	९२८९०	८७३५४	९१४५५३	९६५८७०	३२३४१३	३०२७९७	२९१५१६	३२०६१०	३७४५०७	४३०४८७	२४५२८६	३२६८९१	२३४५२७	२४११८९
दाङ जिल्ला	९००६	८९२१	११३२२३	१२५९३३	४५४०२	४०३४२	३५३०७	४३०३५	५२५७४	६४५४९	२११४८	३०८९३	२४५५२	२३५३१
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२३९४	१८२७	२६८६०	३११६५	९५११	८३४९	७८०९	७४८१	१२४०३	१६००३	८४०९	१२५३८	५५४९	५१६७

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ४४: अनुसार कृषि चलनमा परिवारमूली र कृषि चलनको स्थिती

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	परिवारमुली		कृषि चलनको स्थिति		
		मुख्य कृषक आफै परिवारमूली	परिवारमूली अन्य व्यक्ति	एक-चलन परिवार	बहु-चलन परिवार	साझा-चलन परियार
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	६९५३७५	६९७१७	७४६९००	१५४७०	२७२२
दाङ जिल्ला	१०१८८०	९३४७८	८४०१	१००४८१	१२५९	१४०
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	२३६५४	१५६२	२४४८०	६८०	५६

स्रोतः राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ४५: कृषि चलनको प्रमुख उत्पादन क्रियाकलाप अनुसार कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कृषि चलनको प्रमुख उत्पादन/क्रियाकलाप अनुसार कृषक परिवार संख्या						
		खाद्यान्न बाली	तरकारी बाली	फलफुल बाली	नगदे बाली	पशुपालन	पन्छीपालन	अन्य
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	७०७३६६	३१७५६	१८८७	१५२१	१७२२६	३२४८	२०८८
दाङ जिल्ला	१०१८८०	९१३४७	५७८२	१४०	१००	३२०२	१०८६	२२३
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	२२४०८	११६०	०	२८	१२२१	३१४	८५

स्रोतः राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ४६: कृषि चलनबाट भएको प्रमुख प्रयोग अनुसार कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/जिल्ला/स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कृषि उत्पादनको मुख्य प्रयोग अनुसार कृषक परिवार संख्या			
		सबै घरायसी उपयोग	मुख्य घरायसी उपभोग र केही बिक्री	मुख्य बिक्री र केही घरायसी उपयोगी	सबै बिक्री
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	५३३०७५	२०४०५९	२५२२१	२७३७
दाङ जिल्ला	१०१८८०	७०८७१	२६९६०	३५५३	४९६
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१६५७२	७०१४	१५४३	८८

स्रोतः राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

तालिका नं. ४७: कृषक परिवारको आम्दानीको मुख्य स्रोत, आफ्नै कृषि उत्पादनबाट भएको आम्दानीले मात्र वर्षभरी परिवारलाई खान नपुग्ने अवधिअनुसार कृषक परिवार संख्या

प्रदेश/ जिल्ला/ स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कृषक परिवारको आम्दानीको मुख्य स्रोत		कृषि उत्पादनबाट भएको आम्दानीले मात्र वर्षभरी परिवारलाई खान नपुग्ने कृषक परिवार संख्या	परिवारलाई खान नपुग्ने अवधिअनुसार कृषक परिवार संख्या			
		कृषि	गैर कृषि		१ देखि ३ महिना	४ देखि ६ महिना	७ देखि ९ महिना	१० देखि १२ महिना
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	५०७४८८	२५७६०४	३९०४७४	९७३४२	१७५३५४	८५५२४	३२२५३
दाङ जिल्ला	१०१८८०	६१८२८	४००५२	५०११४	९७८५	२०९४७	१३०४४	६३३८
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१६१५४	९०६३	१०१२४	३१६७	५२१०	१२८६	४६१

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

४.६ कृषि जग्गाको उपयोग सम्बन्धी विवरण

कृषिचलनले के कस्ता बाली कति क्षेत्रफलमा लगाएको छ भन्ने विश्लेषण गर्दा राष्ट्रिय कृषि गणनाको नतिजा अनुसार यस उप-महानगरपालिकामा जम्मा २५,२१६ कृषि परिवार मध्ये खेतीयोग्य जग्गामा कृषिचलन गर्ने परिवार सङ्ख्या २४,८९९ छ भने खेतीयोग्य जमिनको कुल क्षेत्रफल ११४३४.४ हेक्टर रहेको छ ।

खेतीयोग्य जग्गामा खेतीपाती गरिरहेका सबै २४,८९९ परिवारले १११९८.३ जग्गामा अस्थायी बाली लगाएको पाइन्छ । त्यस्तै अन्य खेतीयोग्य जग्गामा बाली लगाउने ३५०७ कृषक परिवारको जग्गाको क्षेत्रफल २३६.१ रहेको छ । यसैगरी ५,७३३ कृषक परिवारले १३३.६ हेक्टर जमिनमा स्थायी बाली लगाएको पाइन्छ । त्यस्तै, स्थायी चौरचरन, निजी खुल्ला क्षेत्र, पोखरी तथा अन्य जग्गाको क्षेत्रफल ९५५.४ रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. ४८: कृषि जग्गाको उपयोग सम्बन्धी विवरण

प्रदेश/जिल्ला/ स्थानीय तह	जम्मा कृषक परिवार संख्या	कृषक परिवारले चलन गरेको जग्गाको जम्मा क्षेत्रफल	जम्मा खेतीयोग्य जग्गा		अस्थायी बाली लागेको जग्गा		अन्य खेतीयोग्य जग्गा		स्थायी बाली लागेको जग्गा		अन्य जग्गा	
			परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)	परिवार संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टर)
लुम्बिनी प्रदेश	७६५०९२	४२६६१४.४	७५७०८३	३४७९७३.४	७५६२७६	३३६१९३.९	९१९८९	११७७९.५	१७९२९१	२९३७९.५	७६५०९२	४९२६१.६
दाङ जिल्ला	१०१८८०	४९२७८.०	१००२०४	४२४५१.०	९९९८३	४१२३१.२	१६२८३	१२१९.८	२४७५०	११४७.४	१०१८८०	५६७९.७
तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	२५२१६	१२५२३.४	२४८९९	११४३४.४	२४८९९	१११९८.३	३५०७	२३६.१	५७३३	१३३.६	२५२१६	९५५.४

स्रोत: राष्ट्रिय कृषिगणना २०७८

४.६.१ सार्वजनिक पोखरी तथा माछ्लापालन सम्बन्धी विवरण

यहाँ प्राकृतिक पोखरी बाहेक मानव निर्मित पोखरीहरु पनी न्युन रहेका छन् । परम्परागत रुपमा ग्रामिण बस्तीहरुमा पशु चौपायाहरुले पानि पिउनको लागि सार्वजनिक ताल, तलैयाहरु बनाएको पाइन्छ समय बद्लिदै जादा मानिसहरु बस्तुभाउ चौपायाहरु पाल्ने कार्य कम गर्न थाले भने ताल पोखरीहरु पनि मासिदै गएको देखिन्छ । यहाँ रहेका केही ताल तथा पोखरीहरुको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ४९: सार्वजनिक पोखरी तथा माछापालन सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	तालको नाम	वडा नं.
१.	गौरीगाउँ ताल	१०
२.	पढा ताल	१०
३.	कमलपोखरी ताल	६
४.	सुकीदह ताल	४
५.	धारपानी ड्याम	१
६.	जम्मुचिरा ड्याम	१

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.६.२ सिँचाई सुविधाको उपलब्धता सम्बन्धी विवरण

जमिन खेतीयोग्य भएर मात्र हुँदैन त्यसमा सिँचाईको सुविधा अनिवार्य पुगेको हुनपर्दछ । खेतीयोग्य जमिनमा खेतीपाती गरी पूर्ण सदुपयोग गर्न त्यसमा सिँचाईको सुविधा पुऱ्याउनु अनिवार्य हुन्छ । तसर्थ स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा रहेको खेतीयोग्य जमिनको यथार्थ विवरण तयार पारी त्यसमध्ये सिँचाई पुगेको र नपुगेको जमिनको समेत सही तथ्याङ्क अध्यावधिक गर्नुपर्दछ । यसपश्चात सिँचाई नपुगेको जमिनमा एक वा अर्को प्रकारले सिँचाई पुऱ्याउन प्राथमिकता केन्द्रीत गर्नु आवश्यक हुन्छ । हाल उप-महानगरपालिका भित्र संचालनमा रहेका कुलो, बाँध, पैनी तथा अन्य सिँचाई पूर्वाधारहरुको वडागत विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ५०: सिँचाई पूर्वाधारहरुको वडागत विवरण

वडा नं.	हाल संचालित कुलो/पैनी/नहर/बोरिङ्को नाम
१.	खोरीया कुलो, एक्ले शाल बोरिङ, देब्रेनी कुलो, कामी सिँचाई कुलो, सिर कुलो रक्षाचौर, खार खोला सिँचाई कुलो, भित्राको माझ कुलो, बाऱ्ह विसे सिँचाई कुलो
२.	छोटे कुलो सिँचाई, शिरकट्टरी कुलो, कुइरेपानी कुलो, मनकामना कुलो, चोर कुलो (खेत+बारी)
३.	दमारगाउँ सिँचाई कुलो, डाँडाखुटी सिँचाई कुलो, दोधारे सिँचाई कुलो, बराहखाली सिँचाई कुलो, कात्तिके सिँचाई कुलो, भट्टे सिचाई कुलो, विसमुरे सिँचाई कुलो
४.	कुमलगडी कुलो, मनिकापुर कुलो, कुइरेपानी कुलो, मचोर कुलो, तकियापुर कुलो, डाँडाचिस लौवस्ता कुला, खैरीपुर खल्वाविस कुलो
५.	सातगाउँले कुलो, रजौरा कुलो, गौरी गाउँले कुलो, गोलौरा कुलो, कराङ्ग कुलो
६.	रोशनि कुलो, डवरा सिँचाई कुलो, रानीघाट सिँचाई कुलो, वेलन्या सिँचाई कुलो, कटहरे कुलो, गोलौरा सिँचाई कुलो, चकुवा सिँचाई कुलो
७.	बर्रा गाउँको कुलो, नवलपुरे कुलो, सातगाउँले शिरकुलो, मलबारे कुलो, गोभ्रे कुलो, खतरे कुलो, मसाने कुलो, ग्याङ्ते कुलो

वडा नं.	हाल संचालित कुलो/पैनी/नहर/बोरिङ्को नाम
८.	गनोरी खेतरवा सिँचाई कुलो, हात्तीगौडा सिँचाइ कुलो, सिउपुर सल्लीपुर राउते चौर कुलो, बटोलपुर सिँचाई कुलो, अश्वारा कुलो/अश्वार गनार कुलो, रेउले कुलो, कन्लेमोहडा कुलो, लौवस्ता, कुलो, टिकवारी कुलो, चमि गनार कुलो, बार्खेरिनी कुलो, कटकुइया झुमरे/कटकुइया झुकिले/कटकुइया बगर, दुधना टिकरी चैलाही कुलो, अंगरे सिँचाई कुलो, सुनवर्षा सिँचाई कुलो
९.	वेलुवा कुलो, चुलेसे कुलो, थर्कुडाँडा कुलो, नयाँवस्ती सिँचाई कुलो, अंगेरे खोला सिँचाई कुलो, सुनवर्षा सिँचाई कुलो, शिवपुर सिँचाई कुलो, सल्लिव, राउटैचौका बारी कुलो, कठकुइ्याको थारुकुलो
१०.	गौलोरी डिप बोरिङ, राइखलियान डिप बोरिङ, गौरीगाउँ डिप बोरिङ (२ वटा), बन्नौ डिप बोरिङ, गौरीगाउँ राइखलियान सम्म कुलो
११.	बेलटाकुरा मोतिपुर सिँचाई कुलो, उरहरी जसपुर सिँचाई कुलो, झमरिया सिँचाई कुलो, गरौरा कुलो, बेलुवा सिँचाई कुलो, जनजहरा सिँचाई कुलो, खेतरवा, फुरा, लैचनी, लौसरी सिँचाई कुलो, दंगिशरण डिप क्युर
१२.	हरिपौरा लिप्ट सिँचाई, उरहरी, हेमनगर जस्पुर ग्वार खोला कुलो, कचिला/कचिलो ग्वार कुलो, कचिला क्वाङ कुलो, हरिचौर डवरा कुलो, बरुवा गाउँले कुलो
१३.	साँजखुट्टी सिँचाई कुलो, ढकना गनारी कुलो
१४.	लुहाडवटी कुलो, ग्वारखोला नहर, बारिङ, लिफ्ट
१५.	स्लो, टयुववेल, कुलो, नहर, बोरिङहरु
१६.	रतौया कुलो, डुरुवा कुलो, मल्वारे कुलो, जमलवुरुवा कुलो, गणेशपुर डिप बोरिङ, रावतगाउँ डिप बोरिङ, जहदागाउँ डिप बोरिङ
१७.	मझगई (उच्च डाँडा)
१८.	गुहारखोला, तेलीया कुलो, बनकट्टी कुलो, दुधरास कुलो, सातकुले, बकुलाई कुलो, जमुनी कुलो, मनिकापुरे कुलो, मनिकापुर बोरिङ, पृथकि कुहिरे खोला, अम्वाखोला सिँचाई
१९.	तेल्लीकुलो सिँचाई कुलो, गुहारखोला सिँचाई, डावर कुलो, मंग्राम खोला

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.६.३ खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषि बालीबाट अपेक्षित उत्पादन लिनका लागि बालीनालीको उचित स्याहार सम्भार आवश्यक छ। विशेषत बालीनालीलाई रोग तथा किराले आक्रमण गर्ने हुँदा रोग तथा किराबाट बच्न समयमै उच्च सतर्कता अपनाउने र रोकथाम बारे जानकारी हासिल गर्नु अति आवश्यक छ। अर्कोतर्फ बालीनालीमा लाग्ने र लाग्न सक्ने रोग तथा किराको सही ढङ्गले पहिचान हुन समेत जरुरी छ। रोग तथा किराको सही पहिचान हुन सके समयमै त्यसको रोकथाम हुन गई उत्पादनलाई सुरक्षित तथा वृद्धि गर्न सकिन्छ।

तालिका नं. ५१: खाद्यान्न बालीमा लाग्ने रोगको विवरण

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
१	धान	फड्के, फट्याङ्ग्रा गवारो, हिस्पा	मरुवा, डढुवा, खैरे रोग
२	गहुँ	कीटकिटे, धमिरा, लाहि	कालो पोके, पहेलो सिन्दुरे, खैरो सिन्दुरे, डढुवा, गन्हाउने कालो पोके आदि।
३	मकै	अमेरिकी फौजी कीरा, खुर्मे किरा, गवारो, फेद कटुवा आदि।	ध्वाँसे थोप्ले रोग, उत्तरी पाते डढुवा, दक्षिणी पाते डढुवा, डाँठ कुहिने रोग आदि।

क्र.सं.	बाली	प्रमुख शत्रु जीव	प्रमुख रोग
४	तोरी	करौते भिङ्गा, लाहि	White Rust, Alternaria leat
५	आलु	फेदकटुवा, आलुको पुतली, रातो कमिला, लाहि आदि	डढुवा, मोजाइफ खैरो पिप, चक्के आदि ।
६	कोदो	खुम्रे कीरा, फड्के कीरा, लाही कीरा, झुसिल कीरा	सिथ ब्लाष्ट, रुट नट, गवारो, ढुसी, जरा कुहिने, डाँठ सुक्ने, मरुवा, थोप्ले रोग, डडुवा रोग

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.६.४ तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

तालिका नं. ५२: तरकारी तथा फलफूलमा लाग्ने रोग तथा किरा

क्र.सं.	बाली	प्रमुख रोग	प्रमुख शत्रु जीव
१.	गोलभेडा	टुटायप्सूलूटा, सेतो भिंगा, लाही, फलको गवारो, पतेरो आदि ।	उडुवा–अगौटे, पछौटे आईलाउने, ममाजाईक आदि ।
२.	काउली, बन्दा	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि ।	सफ्टरट, ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
३.	आलू	डढुवा, मोजाइफ खैरो पिप, फेदकटुवा, लाही, चक्के आदि ।	आलुको पुतली, रातो कमिला, पात खाने लाभ्रे आदि ।
४.	रायो	डाईमण्ड ब्याक मोथ, टोवाको क्याटरपिलर, लाही, उफ्रने फडके आदि ।	सफ्टरट , ब्लाक रट, अल्टरवेरिया, क्लव रुट डेम्पीङ अफ आदि ।
५.	कागती	पतेरो, लाही, फूट फ्लाई, स्केल लिफ, जरा कुहिने रोग, फेद कुहिने, खराने/धुले, भाईनर, pink disease, anthracnose, दादे रोग (citrus scab), गुद निस्किने रोग (Gummosis), कालो ध्वाँसे (sooty mould), Canker, Citrus greening, (Citrus tristeza virus CTV) लेमन डग आदि ।	क्याकर, फूट रट, रुटरघ, हरियो पतेरा, फल कुहाउने भिंगा (fruit fly), स्वीटीमोल्ड, citrus psylla, Leaf miner, Red spider mite, blue bettle, stem & trunk borer, लाही, थ्रिप्स, निमाटोड, Lemon butterfly किरा आदि ।

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.६.५ पशुपंक्षीमा लाग्ने रोग तथा किरा

कृषकहरूको मुख्य आम्दानीको स्रोतको रूपमा रहेको पशुपंक्षीहरूको पालन यस उप-महानगरपालिकाको प्रमुख पेशा मध्ये एक हो । उप-महानगरपालिकामा देखिने पशु रोगहरूमा रेबिज, खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर, भ्यागुते, चरचरे, नाम्ले, माटे, थुनेलो, प्रजनन् सम्बन्धी र जुका पर्दछन् । उप-महानगरपालिकाको वन जंगलसँग जोडिएका वडाहरूमा एन्टी रेविज खोप लगाउनुपर्ने देखिन्छ भने खोरेत, पिपिआर, स्वाइन फिवर जस्ता अत्यन्त संक्रामक रोगको प्रकोप पनि यस उप-महानगरपालिकामा एदाकदा देखिने गरेको छ । यसका कारणहरूलाई हेर्दा पशुको अवैध आवत जावत, दयनीय व्यवस्थापन, खोप लगाउनुपर्छ भन्ने चेतनाको कमी आदि मान्न सकिन्छ । यी रोगको नियन्त्रणका लागि उप-महानगरपालिकाबाट निरन्तर प्रयास भैरहेको देखिन्छ । जिवाणुबाट हुने रोगहरू मध्ये भ्यागुत्ते, चरचरे विरूद्ध यस उप-महानगरपालिकाका किसानहरूले खोप लगाउने गरेको पाइन्छ । तापनि यी रोगहरू फाटफुट रूपमा देखिने गरेका छन् । उप-महानगरपालिकामा स्वाइन

फिवर, खोरेत, रेविज विरुद्धको खोपकार्य विभिन्न वडाहरूमा सञ्चालन गर्न सकेमा धेरै हदसम्म रोग नियन्त्रण गर्न सफल हुने देखिन्छ । सामान्यतया पशुपंक्षीमा ठूलो माहामारी फैलिएको पाइँदैन् । तथापि यहाँका पशुपंक्षीहरूमा खोरेत, भ्यागुते, चरचरे, नाम्लेजुका, रेविज जस्ता रोगहरूको र पंक्षीहरूमा मुलत रानीखेत, गम्बोरा, सिआरडी र बर्डफ्लू मुख्य रूपमा लाग्ने गरेको पाइन्छ ।

४.६.६ व्यवसायिक कृषि तथा पशुपालन फर्महरूको विवरण

नेपालका अधिकांश क्षेत्रमा निर्वाहमूखी, परम्परागत र असंगठित खेती गर्ने प्रणाली विद्यमान छ । कृषि व्यवसायलाई सम्मानित, प्रतिफलमूखी र वैज्ञानिक बनाउन यसलाई संगठित र संस्थागत ढङ्गले विकास गर्न जरुरी छ । हाल देशका विभिन्न स्थानहरूमा व्यवसायिक कृषि फर्महरू दर्ता भई संगठित र संस्थागत हिसाबले खेतीपाती गर्ने अभ्यासको सुरुवात भएको छ । यसरी वैज्ञानिक हिसाबले फर्म दर्ता गरी कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्दा राज्यद्वारा दिइने अनुदान र प्रविधिहरू सहयोग प्रदान गर्न समेत मद्दत पुग्दछ । यसले कृषि व्यवसायलाई संगठित र व्यवसायिक बनाउन पनि मद्दत पुऱ्याउँछ ।

४.६.७ कृषि तथा पशुपालनसँग सम्बन्धित समूह तथा सामुदायिक संस्थाको विवरण

क) कृषक समूहको विवरण

परम्परागत कृषिको व्यवसायिकरण तथा आधुनिकीकरण गर्न अहिले विभिन्न कृषि समूहहरू सञ्चालित छन् । यसले कृषि व्यवसायलाई सहजीकरण गर्नुका साथै कृषि व्यवसायमा केही सेवा सुविधाहरू दिँदै व्यवसायीहरूलाई उर्जा प्रदान गरेको छ । कृषक समूहको विवरणले कुनै पनि उप-महानगरपालिकामा कृषि क्षेत्रमा रहेका कृषकको संलग्नता र कृषि क्रियाकलापको अवस्थाको जानकारी गराउनुको साथै आगामी दिनहरूमा के कस्ता कार्यक्रमहरू ल्याउन आवश्यक छ भन्ने कुरालाई सहज बनाउने देखिन्छ । तुलसीपुर उप-महानगरपालिकामा रहेका कृषि फार्म, कृषि सहकारी तथा एग्रोभेट सम्बन्धी विवरण देहाय बमोजिम रहेको छ ।

तालिका नं. ५३: उप-महानगरपालिकामा रहेका कृषि समूह सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	कृषि समूहहरुको विवरण	वडा नं.
१	झरना कृषक समूह	तु.उ.न.पा -१
२	श्री हिरामोती कृषक समूह	तु.उ.न.पा -१
३	प्रगतिशील कृषक समूह	तु.उ.न.पा -१
४	बालविकास कृषक समूह	तु.उ.न.पा -२
५	प्रगतिशील कृषक समूह	तु.उ.न.पा -२
६	प्रगतिशील महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-२
७	दिगो विकास कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-४
८	सालघारी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-२
९	सामुदायिक कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-२
१०	पशूपती महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-२
११	कालिका कृषक समूह	तु.उ.न.पा -२
१२	लक्ष्मी कृषक समूह	तु.उ.न.पा -३

क्र.सं.	कृषि समूहहरुको विवरण	वडा नं.
१३	प्रगतिशील तरकारी उत्पादन कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-३
१४	गौरवशाली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-३
१५	प्रगतिशील कृषक समूह	तु.उ.न.पा -३
१६	सचेत महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा .-३
१७	साहासी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१
१८	सनीत कृषक समूह	तु.न.पा.-१
१९	समाज कल्याण कृषक समूह	मानपुर-३
२०	प्रगतिशील महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-४
२१	दिवज्योती महिला कृषक समूह	टरीगाउँ-४
२२	शितल दलित महिला कृषक समूह	पवननगर-४
२३	कर्मभूमि कृषक समूह	विजौरी-४
२४	युवा कृषक समूह	हलवार-४
२५	सगरमाथा कृषक समूह	डुरुवा.-४
२६	उमत कृषक समूह	तु.उ.न.पा.४
२७	नमुना प्रगतिशील महिला कृषक समूह	विजौरी-४
२८	सक्रामखोला कृषक समूह	विजौरी-४
२९	बहुजातिय कृषक समूह	हलवार-४
३०	शान्ती महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-४
३१	जन उत्थान कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-४
३२	नमुना कृषक समूह	टरिगाउँ -५
३३	सौभाग्य महिला कृषक समूह	टरिगाउँ -५
३४	पशुपती कृषक समूह	उरहरी -५
३५	लालीगुराँस कृषक समूह	उरहरी -५
३६	ग्रीन भ्याली कृषक समूह	उरहरी -५
३७	सिर्जनशिल कृषक समूह	फुलबारी -५
३८	त्रिवेणी कृषक समूह	फुलबारी -५
३९	आर्यन गगन कृषक समूह	फुलबारी -५
४०	दिपज्योती कृषक समूह	मानपुर-५
४१	मनकामना कृषक समूह	विजौरी-५
४२	उद्यमशिलता कृषक समूह	विजौरी-५
४३	आर्दश कृषक समूह	उरहरी-६
४४	शान्ती मनकामना समूह	टरीगाउँ-६
४५	अन्नपूर्ण तरकारी उत्पादन कृषक समूह	उरहरी-६
४६	सौगात महिला कृषक समूह	उरहरी-६
४७	राजु कृषक समूह	उरहरी-६

क्र.सं.	कृषि समूहहरुको विवरण	वडा नं.
४८	बायो खोला महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
४९	रत्ननाथ कृषक समूह	बिजौरी-६
५०	सुक्रेसुरी कृषक समूह	उरहरी-६
५१	कालिका कृषक समूह	हलवार-६
५२	शित कृषक समूह	फुलवारी-६
५३	सम्झना कृषक समूह	फुलवारी-६
५४	शान्ती कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
५५	मनकामना महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
५६	सुन्दर कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
५७	जय दुर्गा कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
५८	सुर्यमूखी तरकारी उत्पादन कृषक समूह	उरहरी.-६
५९	भरोसा बहुउद्देश्यीय कृषक समूह	मनपुर.-६
६०	प्रगती कृषक समूह	बिजौरी-६
६१	एकिकृत कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
६२	कमल कृषक समूह	फुलबारी.-६
६३	गंगामाला महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
६४	शिव शंकर कृषक समूह	टरीगाउँ-६
६५	फुलबारी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
६६	बबई महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
६७	झरना कृषक समूह	फुलबारी.-६
६८	ग्वारखोला कृषक समूह	विजौरी-७
६९	हरियाली कृषक समूह	विजौरी-७
७०	मिलिजुली कृषक समूह	विजौरी-७
७१	लालिगुराँस कृषक समूह	उरहरी-७
७२	मेलिकेरा कृषक समूह	पवननगर-९
७३	त्रिशक्ति कृषक समूह	डुरुवा-७
७४	प्रगति कृषक समूह	डुरुवा-७
७५	सिर्जना कृषक समूह	विजौरी-७
७६	नागरिक सचेतना कृषक समूह	मानपुर-७
७७	प्रगति महिला मौरी पालन कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-५
७८	नमुना कृषक समूह	डुरुवा-७
७९	शान्ति महिला कृषक समूह	पवनपुर-७
८०	करुणा कृषक समूह	उरहरी-८
८१	लालिगुराँस कृषक समूह	हलवार-८
८२	सचेतना दलित महिला कृषक समूह	विजौरा-८

क.सं.	कृषि समूहहरुको विवरण	वडा नं.
८३	स्वालम्बन कृषक समूह	विजौरा-८
८४	गिताञ्जली महिला कृषक समूह	हलवार-८
८५	सदावहार कृषक समूह	पवनपुर-८
८६	कालिका कृषक समूह	हलवार-६
८७	प्रगतिशिल कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६
८८	प्रगतिशिल महिला कृषक समूह	विजौरा-७
८९	सगरमाथा कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-८
९०	हरियाली कृषक समूह	मानपुर-८
९१	मालिका कृषक समूह	विचौरी-९
९२	एकता महिला कृषक समूह	विचौरी-९
९३	गुमदेवी महिला कृषक समूह	विचौरी-९
९४	प्रगतिशिल महिला कृषक समूह	विचौरी-९
९५	देउराली शान्ती महिला कृषक समूह	विचौरी-९
९६	कालिका महिला कृषक समूह	विचौरी-९
९७	नवज्योति तरकारि कृषक समूह	विचौरी-८
९८	राप्ती कृषक समूह	-
९९	भगवती महिला कृषक समूह	तुलसीपुर -६
१००	मिलिजुली कृषक समूह	मानपुर -९
१०१	सुनौलो बिहानी कृषक समूह	मानपुर -९
१०२	नयाँ सन्देश कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१०
१०३	सृजनशिल महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१०
१०४	हरियाली मिलन तरकारी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१०
१०५	मोती नमुना कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-११
१०६	प्रगतिशिल कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-११
१०७	सयपत्री कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-११
१०८	सामुदायिक विकास कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१०
१०९	लालीगुराँस महिला समूह	तु.उ.न.पा.-१
११०	सम्झना महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
१११	ब्राहसिम कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
११२	लक्ष्मी नारायण कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
११३	नमुना महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१४
११४	शितल अमृत च्याउ उत्पादन कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
११५	महिला जागरण कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१५
११६	शान्ती सुगा कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६
११७	खाद्य कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६

क्र.सं.	कृषि समूहहरुको विवरण	वडा नं.
११८	नुवाकोट कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६
११९	जागरुक कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६
१२०	हात्ति छहारि कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१७
१२१	प्रगति कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६
१२२	मिरमिरे कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१८
१२३	सामाजिक सुधार कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-२
१२४	करेसाबारी मिश्रीत कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१
१२५	नवज्योती महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१९
१२६	चेतनशील महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१
१२७	सुनौलो नमुना कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
१२८	मिलीजुली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१२
१२९	सदाबहार कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१
१३०	प्रगतिशिल महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१८
१३१	परिवर्तनशिल कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-७
१३२	आलुबारी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१२
१३३	जनहित कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-२
१३४	मनकामना महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-४
१३५	हरियाली रजेना कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१२
१३६	एकता कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१५
१३७	नमुना कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१५
१३८	प्रगति महिला मौरीपालन कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-५
१३९	कर्मशिल कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-७
१४०	हरियाली जनकपुर कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१४
१४१	मुक्त कमलरी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
१४२	हरियाली स्वस्थ आमा कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१२, कचिला
१४३	दिदिबहिनी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१, भमके पोखरी
१४४	बहुउद्देश्यीय कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
१४५	हरियाली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
१४६	श्री उद्यमशिल कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६
१४७	श्री जगजागरण कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-२
१४८	सगरमाथा कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१५
१४९	बहुउद्देश्यीय अपाङ्ग कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१०
१५०	मझकटुवा सिँचाई कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
१५१	श्री जनकल्याण कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-११
१५२	श्री पिपल चौतारा कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१९

क.सं.	कृषि समूहहरुको विवरण	वडा नं.
१५३	सुनौला विहानी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
१५४	सम्झना कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
१५५	जागृती कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६
१५६	जनजागृती कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-३
१५७	दंग्याली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-११
१५८	स्वर्गद्धारी गरिबी निवारण कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१२
१५९	व्यवसायिक बेसार बाली ब्लक कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-७
१६०	राधाकृष्ण कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-९
१६१	दिदि बहिनी महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-३
१६२	फूलबारी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१३
१६३	एकीकृत कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
१६४	मिलिजुली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१९
१६५	सचेतना कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-०७
१६६	मिलिजुली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१६
१६७	माहुरीपालन कृषि उद्यमी समूह	तु.उ.न.पा.-३
१६८	शुक्रेश्वरी कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-३
१६९	सुन्दर कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
१७०	शान्ती कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
१७१	हरियाली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-६
१७२	जनजागरण कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-२
१७३	बहुउद्देश्यीय अपाङ्ग कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१०
१७४	जनजागृती महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-३
१७५	हरियाली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-७
१७६	कट्कुईया महिला कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-८
१७७	हरियाली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१८
१७८	जनज्योती कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-४
१७९	मिलीजुली कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-१४
१८०	राधाकृष्ण कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-९
१८१	रानीघाट कृषक समूह	तु.उ.न.पा.-४

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ५४: उप-महानगरपालिकामा रहेका पशुपंक्षी फर्महरुको विवरण

क.सं.	समूहको नाम	वडा नं.
१	श्री सपना बाखापालन फार्म	१७
२	श्री नमुना बाखापालन फार्म	१०

क.सं.	समूहको नाम	वडा नं.
३	श्री कालिका बाखापालन फार्म	१७
४	श्री गुरु शानीदेव बाखापालन फार्म	३
५	श्री वली पशुपालन फार्म	१०
६	श्री रुकुमेली बाखा फार्म	-
७	श्री गुरु शानीदेव बाखापालन फार्म	१३
८	श्री वली पशुपालन फार्म	१०
९	श्री बस्नेत पशुपंक्षी फार्म	११
१०	सिर्जनशिल बाखापालन कृषि फार्म	१९
११	झरना बाखा फार्म	४
१२	सिम्रागाउँ पशुपालन फार्म	७
१३	परिवर्तन भण्डारी बाखापलान फार्म	४
१४	पशुपति पशुपालन फार्म	१७
१५	ज्वाला बाखापालन फार्म	३
१६	रेनुका पशुपालन फार्म	१७
१७	भगवती बाखापालन फार्म	३
१८	गोतामे बाखापालन फार्म	३
१९	श्री लक्ष्मी सेवा पशुपालन फार्म	६
२०	राकेश गाई फार्म	१७
२१	साहारा पशुपालन फार्म	६
२२	बुढाथोकी गाई फार्म	७
२३	बुढाथोकी गाई फार्म	८
२४	कँडेल पशुपालन फार्म	७
२५	न्यौपाने पशुपालन फार्म	७
२६	महालक्ष्मी पशुपालन फार्म	९
२७	सुवाकोटी गाईपालन फार्म	१२
२८	सुरक्षा पशु फार्म	१५
२९	हाम्रो गौरव कृषि फार्म	७
३०	श्रृजनशिल गाईपालन फार्म	१४
३१	प्रिया गाईपालन फार्म	३
३२	भद्रकाली कृषि तथा पशुपंक्षी फार्म	१८
३३	नेप्लीज गाई फार्म	-
३४	बस्नेत पोल्ट्री फार्म	१२

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ५५: उप-महानगरपालिकामा रहेका पशुपंक्षीपालक कृषक समूहहरुको विवरण

क.सं	पशुपंक्षीपालक कृषक समूहको नाम	वडा नं	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नं
१.	शुभकामना व्यवसायिक बाखापालक कृषक समूह	तुलसीपुर १	तुलसीराम न्यौपाने	९८६८९१९०२०६
२.	चुरेघाँटि व्यवसायिक बाखापालन कृषक समूह	तुलसीपुर १	कुल बहादुर पुन	९८४७९४३५६१
३.	कोईलाखानी व्यवसायिक बाखापालन कृषक समूह	तुलसीपुर १	अमृता खत्री	९८२९५९०८१३
४.	झरना व्यवसायिक बाखापालन कृषक समूह	तुलसीपुर १	चुडामणि पाण्डे	९८०६२९४६६३
५.	आँपरुख व्यवसायिक बाखापालन समूह	तुलसीपुर १	दल बहादुर घर्ति	९८०६२७५६२१
६.	लालिगुराँस व्यवसायिक खरी बाखापालन समूह	तुलसीपुर ३	पार्वति कुमारि वली	
७.	बागेडाँडा व्यवसायिक खरी बाखापलन समूह	तुलसीपुर ३	निमा वली	
८.	माझगाउँ व्यवसायिक खरी बाखापालन समूह	तुलसीपुर ३	देविकला के.सि. वली	
९.	ठुलधारा व्यवसायिक खरी बाखापालन समूह	तुलसीपुर ३	रवि कामि	
१०.	सानोधारा व्यवसायिक खरी बाखापालन समूह	तुलसीपुर ३	मञ्जु पुन	
११.	पुष्पाञ्जली व्यवसायिक खरी बाखापालन मुल समिति	तुलसीपुर ३	देविकला के.सि. वली	
१२.	फूलबारि सिकाई तथा पशुपालन समूह	तुलसीपुर ३	पार्वति के.सि.	
४.	लगनशिल पशु कल्याणकारी महिला समूह	तुलसीपुर ११	निर्मला चौधरी	
५.	सगरमाथा बंगुर पालन समूह	तुलसीपुर १२	कर्ण बहादुर कामि	
६.	बयाले माझगाउँ बाखापालन कृषक समूह	तुलसीपुर १	भानुभक्त भट्टराई	९८४५७२१४१०
७.	सृजना पशुपालन समूह	तुलसीपुर ११	बासुदेव के.सि.	
८.	पुष्पाञ्जली बंगुरपालन कृषक समूह	तुलसीपुर १५	दुर्गा बहादुर चौधरी	९८०१८४४६७४
९.	चिनिडाँडा बंगुरपालन कृषक समूह	तुलसीपुर १०	झागु चौधरी	९८०९५०९९३३
१०.	श्रृजना पशुपालन कृषक समूह	तुलसीपुर ११	बासुदेव के.सि.	
११.	अश्व कल्याणकारि समूह	तुलसीपुर १०	जागेश्वर चौधरी	
१२.	कालिका बंगुरपालन कृषक समूह	तुलसीपुर ८		
१३.	मिलिजुलि बंगुर पालन समूह	तुलसीपुर १८	मधुमाया जि.सि.	९८४७८३३३०१
१४.	मुनाल व्यवसायिक कुखुरापालन समूह	तुलसीपुर १८	दिलकुमारी मल्ल	
१५.	प्रगतिशिल आयआर्जन कुखुरा पालन समूह	तुलसीपुर ७	अन्जिला ढकाल/ईन्द्रा थापा रोकाय	९८६२३७२६२६
१६.	लक्ष्मी महिला पशुपालन समूह	तुलसीपुर १०	रंगबदली चौधरी	९८१०९७२७६४
१७.	लालिगुराँस आयआर्जन कुखुरा पालन समूह	तुलसीपुर १८	विमला वली घर्ति मगर	९८६६९०७७९०

क्र.सं	पशुपंक्षीपालक कृषक समूहको नाम	वडा नं	अध्यक्षको नाम	सम्पर्क नं
१८.	त्रिशक्ति भैंसीपालन समूह	तुलसीपुर ८	पुर्ण प्रकाश गैरे	
१९.	गौरी भगवती भैंसीपालन समूह	तुलसीपुर १०	दिपा धिताल	९८४४९१४०११
२०.	अम्बापुर भैंसीपालन समूह	तुलसीपुर १३	डोग बहादुर कार्की	
२१.	कालिका ग्रामिण कुखुरापालन समूह	तुलसीपुर १९	श्रृजना वली	९८४१७८९३१८
२२.	पशु तथा अश्व कल्याणकारी समूह	तुलसीपुर ११	शिवचरण चौधरी	९८४४९७७९७८
२३.	बनगाउँ अश्व कल्याणकारी समूह	तुलसीपुर १०	प्रदिप चौधरी	९८१०९२६३९५
२४.	अविधारा बाखापालन मुल समिति	तुलसीपुर १	तुलसिराम न्यौपाने	९८६८१९०२०६
२५.	तुलसीपुर बंगुर प्रवर्द्धन समिति	तुलसीपुर ८	चुडामणी घर्ति मगर	९८४४८००२८८
२६.	बाँसडवरा बाखापालन कृषक समूह	तुलसीपुर १८	नेब बहादुर खत्री	९८४७२३०१२४
२७.	मनकामना बहुउद्देश्यीय कृषि तथा पशुपालन समिति	तुलसीपुर १४	दुर्गा बहादुर खड्का	९८४४९७५६१७
२८.	पूर्वी आधुनिक मत्स्यपालन समूह	तुलसीपुर १०	यादन भण्डारी	९८७६७६४९५
२९.	कचिला कृषि तथा पशुपंक्षीपालन समूह	तुलसीपुर १२	रम्मिशरण चौधरी	
३०.	उत्थानशिल कृषि तथा दुग्ध उत्पादन तथा वितरक समूह	तुलसीपुर ९	श्रृजना कडेल	९८६८६३००४५
३१	प्रगती पशुपालन महिला कृषि समूह	तुलसीपुर १६	उर्मिला चौधरी	

स्रोत- नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ५६: उप-महानगरपालिकामा कृषि सहकारीहरुको विवरण

क्र.सं.	अनुदान मल वितरण गर्ने सहकारी बिक्रेताहरूको विवरण	ठेगाना
१	श्री अनन्त स्मृति कृषि सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर १
२	श्री पवननगर कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १
३	श्री धनिस्मृति उपभोक्ता सहकारी संस्था	तुलसीपुर १
४	श्री दर्पण कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर २
५	श्री सरस्वती कृषि सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर २
६	श्री झरणा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर २
७	श्री रतननाथ कृषि बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर २
८	श्री अरुणोदय बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर २
९	श्री भट्टे कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ३
१०	श्री सिद्ध बाबा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ३
११	श्री चमेरे गुफा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ४
१२	श्री सार्थक कृषि सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर ४
१३	श्री तुलसीपुर सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ४
१४	श्री ॐ त्रिसिद्धेश्वरी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ६
१५	एकिकृत कृषि तथा पशुपन्छी विकास सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर ६
१६	श्री शुभारम्भ साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ७
१७	श्री हाम्रो पहुँच बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ७
१८	श्री नवबिहानी तरकारी तथा बीउ उत्पादन कृषक सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर ८
१९	श्री शिवशक्ति बहुउद्देश्यीय सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर ७

क.सं.	अनुदान मल वितरण गर्ने सहकारी बिक्रेताहरूको विवरण	ठेगाना
२०	श्री सुविधा महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ७
२१	श्री नवदुर्गा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ८
२२	श्री थरकोट कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ८
२३	सुर्यज्योति कृषि सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर ८
२४	श्री शारदा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ९
२५	श्री अमृतपुर सामाजिक उद्यमी सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर ९
२६	श्री महिला साना किसान कृषि सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर १०
२७	श्री गौरी भगवती कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १०
२८	श्री पातु प्रगन्ना कृषि सहकारी संस्था	तुलसीपुर १०
२९	श्री साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ११
३०	श्री ॐ त्रिशक्ति कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ११
३१	श्री श्रीराम कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ११
३२	श्री पशुपती आत्मनिर्भर बीउ विजन उत्पादन कृषक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर ११
३३	श्री सोमनाथ कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १२
३४	श्री पवित्र कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १२
३५	श्री हाम्रो नवजागरण कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १२
३६	श्री हाम्रो जनमूखी उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १२
३७	श्री पहुँच बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर १२
३८	श्री फुलबारी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १३
३९	श्री उत्तरचुरे कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १३
४०	श्री उज्यालो महिला साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर १३
४१	श्री ग्वारखोला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १४
४२	श्री ग्रामिण किसान सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १४
४३	श्री मटेरा ताजा तरकारी उत्पादन कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १४
४४	श्री सुनगाभा कृषि तथा मत्स्यपालन सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर १४
४५	श्री भुल्यार थान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १५
४६	श्री हरचाली कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १५
४७	श्री डुरवा पहेलपार कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १५
४८	श्री कन्जवार कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १५
४९	श्री मलवार कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १५
५०	श्री मनोहरपुर कृषि सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर १५
५१	श्री सिद्धी बिनायक कृषि सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर १५
५२	श्री बुलबुले कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १६
५३	श्री लहलौरा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १६
५४	श्री पिपल चौतारी कृषि सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर १६
५५	श्री जितुवा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १६
५६	श्री श्रमजिवी उ.कृषि सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर १६
५७	श्री दहरचन्डी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १६

क.सं.	अनुदान मल वितरण गर्ने सहकारी बिक्रेताहरूको विवरण	ठेगाना
५८	श्री गौरीडाँडा कृषि सहकारी सस्था लि.	तुलसीपुर १७
५९	श्री बघौसी हरियाली कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १७
६०	श्री मानपुर महिला साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १७
६१	श्री जनचेतना कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १७
६२	श्री मिरमिरे कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १७
६३	श्री संग्राम खोला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १७
६४	श्री जनता बहुमूखी तथा दुग्ध उत्पादन सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर १८
६५	श्री विजौरी साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १८
६६	श्री प्रतिक कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १८
६७	श्री स्वर्गद्वारी सामुदायिक बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि	तुलसीपुर १८
६८	दाङ भ्याली कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १९
६९	श्री घर आगन कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १९
७०	श्री उर्वर कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर १९

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.६.८ संकलन केन्द्र तथा चिस्यान केन्द्र

ठुलोस्तरको कृषि उत्पादन तथा संकलन केन्द्रको व्यवस्था नभएको ग्रामिण परिवेशमा सानो परिमाणमा उत्पादन हुने उपजहरूलाई विभिन्न पायक पर्ने स्थानहरूमा संकलन केन्द्रको रुपमा विकास गर्दा बजारीकरण गर्न सहयोग पुग्दछ। यसरी विभिन्न स्थानमा संकलन केन्द्रको विकास गर्दा व्यापारीहरूलाई निश्चित स्थानबाट निश्चित परिमाणमा उपजहरूमा खरिद गर्न सहयोग पुग्ने हुँदा यसले बजार प्रणालीको विकास गर्न सहयोग पुग्दछ । कृषि उत्पादन वृद्धि गर्नु जति जरुरी छ त्यति नै उत्पादित सामाग्रीहरूको सूरक्षित भण्डारण गर्नु जरुरी हुन्छ । उचित ढङ्गले भण्डारण गर्दा कृषि उपजमा रहेको पोषक तत्वलाई कायम राख्न समेत मद्दत पुग्दछ । भण्डारण वैज्ञानिक नहुँदा एकातर्फ उत्पादित उपजको गुणस्तर कमजोर हुने र नष्ट समेत हुन जान्छ । तसर्थ कृषि उपजलाई वैज्ञानिक तवरले भण्डारण गरी बेमौसममा समेत बजारमा उपलब्धता भए बजार मूल्य सन्तुलनमा राख्न सहयोग पुग्दछ । यसका लागि आवश्यकताका आधारमा विभिन्न स्थानमा चिस्यान केन्द्र, भण्डारण केन्द्र र डेरीहरू स्थापना गर्नु आवश्यक छ । हाल यस उप-महानगरपालिकामा व्यापारीहरूले निजी रूपमा सामान्य तथा परम्परागत भण्डारणको व्यवस्था गरी खाद्यान्न व्यापार गर्ने गरेका छन् । तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको सहयोगमा संचालित कृषि उपज संकलन, बिक्री तथा चिस्यान केन्द्र निम्नानुसार रहेका छन् ।

तालिका नं. ५७: संकलन, बिक्री तथा चिस्यान केन्द्र सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	संस्थाको नाम	वडा नं.	सम्पर्क व्यक्ति	सर्म्पक नम्बर
१.	साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि. द्वारा सञ्चालित कोल्डस्टोर	११		९८४७८८५५७२
२.	तुलसीपुर तरकारी तथा फलफुल कृषि उपज संकलन तथा बिक्री केन्द्र	६	माधव घिमिरे	९८६६९४१९२३

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.६.९ कृषि बजार तथा हाटबजार सम्बन्धी विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा रहेका कृषि बजार तथा हाटबजार निम्नानुसार रहेका छन्:

तालिका नं. ५८: कृषि बजार तथा हाटबजार सम्बन्धी विवरण

सि.नं.	संस्थाको नाम	वडा नं.	सम्पर्क व्यक्ति	सर्म्पक नम्बर
१.	शितलपुर कृषि बजार तथा हाटबजार	१२	नवराज रावत	९८५७८२४८११
२.	ग्वारखोला कृषि बजार तथा हाट बजार	१८	सञ्चालनको क्रममा रहेको	
३.	तुलसीपुर बसपार्क कृषि बजार तथा हाट बजार	५	सञ्चालनको क्रममा रहेको	

स्रोत : नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.६.१० उप-महानगरपालिका भित्र रहेका कृषि उत्पादन तथा पकेट क्षेत्रको सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ५९: कृषि उत्पादन तथा पकेट क्षेत्र सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	स्थान	उत्पादन
१.	तुलसीपुर, ३ हरेबास, खमारी, भट्टे	तरकारी
२.	तुलसीपुर, २ कुमालगढी	तरकारी, बीउ आलु
३.	तुलसीपुर, १२ कचिला	तरकारी, प्याज, आलु
४.	तुलसीपुर, १३ बखरिया	तरकारी
५.	तुलसीपुर, ४ लामिदमार, छोटि, दमार	तरकारी
६.	तुलसीपुर, ११ मोतिपुर, बेलगनार जसपुर	तरकारी
७.	तुलसीपुर, १४ मटेहा, लुहाडबरा, अकमि	तरकारी, प्याज, आलु
८.	तुलसीपुर, १५ धमकमपुर, कनजवार, मलवार	तरकारी, प्याज, आलु
९.	तुलसीपुर, १५ रत्नै रावतगाउँ	तरकारी
१०.	तुलसीपुर, १९ बासगढी	तरकारी
११.	तुलसीपुर १ र २	तोरी, मकै

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.७ पर्यटन विकास

विशिष्ट भौगोलिक संरचनाले सिर्जना गरेको हावापानी, जनजीवन, वन, वनस्पती र वन्यजन्तु तथा साँस्कृतिक विविधताको कारण नेपाल विश्वमा नै एउटा चित्ताकर्षक पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रूपमा परिचित छ। पर्यटन हाम्रा लागि प्रकृतिले दिएको वरदान हो। यी सम्पूर्ण पर्यटकीय सम्पतिको पूर्ण सदुपयोग गरेमा देशको आर्थिक समृद्धिमा उल्लेखनीय योगदान पुऱ्याई देशको अर्थतन्त्रलाई सबल बनाउन सकिने निश्चित छ। तसर्थ पर्यटन नीति, २०६५ ले मुलभूत रूपमा पर्यटन मार्फत् स्वरोजगार सिर्जना, गरिबी निवारण, मूर्त तथा अमूर्त सम्पदाको खोज अनुसन्धान, हवाई तथा स्थलमार्गको थप विकास र विस्तार गर्ने र पर्यटन पूर्वाधारलाई दिगो

विकासको अवधारणा अनुरुप अगाडि बढाउने उद्देश्य लिएको छ । यस उप-महानगरपालिकामा पनि पर्यटन विकासका प्रचुर सम्भावनाहरू रहेका छन् ।

उप-महानगरपालिकामा रहेको बबई नदीको किनारमा सुन्दर थुम्कोमा यहाको पवित्र धार्मिक स्थल शितलपुर महादेव मन्दिर, कालिका मालिका मन्दिर, राधा कृष्ण मन्दिर, त्रिसिद्धेश्वरी मन्दिर, भद्रकाली मन्दिर, देविस्थानमन्दिर, सिद्धबाबा थान थर्कोट, सुकौरा कोट, छिलिकोट, चमेरे गुफा, राप्ती शान्ति पार्क, सुकौरा कोट, प्रतापकोट, सात तले झरना, ब्रम्हकुमारी राजयोग, लक्ष्मीनारायण मन्दिर लगायतका स्थल धार्मिक, प्राकृतिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक महत्वका स्थलहरू रहेका छन् । यहाँ होम स्टे र साँस्कृतिक पर्यटनको समेत उत्तिकै सम्भावना रहेको छ । क्षेत्री, ब्राह्मण, थारु जातीको संस्कृति झल्कने विभिन्न साँस्कृतिक कार्यक्रमहरूलाई समेटेर साँस्कृतिक पर्यटन प्रर्वद्धन गर्न सकिन्छ । यसका साथै उप-महानगरपालिकामा कृषि उत्पादन, फलफुल, तरकारीबाली, मौरी पालन र नगदेबालीको उत्पादनमा अग्रणी स्थान रहेकाले ती क्षेत्रहरूलाई नमूना कृषि क्षेत्रको रुपमा विकास गर्न सके कृषि पर्यटकहरूलाई आकर्षण गर्न सकिन्छ । तसर्थ हाल पर्यटकहरूका लागि होटल तथा होम स्टेहरूका साथै अन्य आवश्यक सेवा सुविधा विस्तार गर्न आवश्यक रहेको छ ।

४.४.१ धार्मिकस्थल तथा पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

बहुजातीय, बहुभाषीय, बहुधर्म र सामाजिक विविधता एवं तुलसीपुर उप-महानगरपालिकामा परम्परागत मन्दिरहरु तथा ऐतिहासिक स्थलहरु रहेका छन् । यस उप-महानगरपालिकामा रहेका विभिन्न पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरूको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

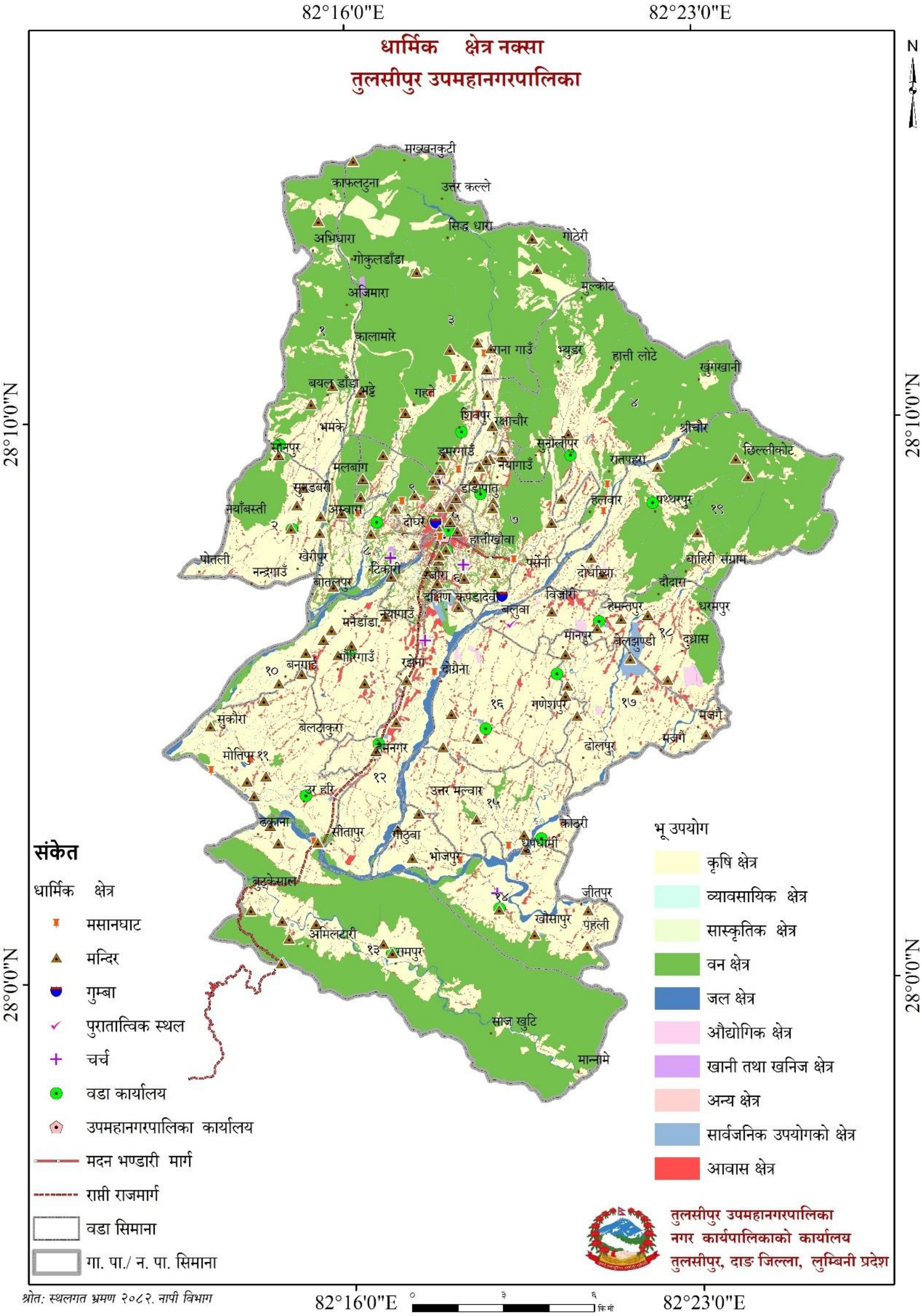

नक्सा नं. ७ : *उशप-महानगरपालिकाको धार्मिक क्षेत्र नक्शा*

तालिका नं. ६०: धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूको विवरण

वडा नं.	पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरुको नाम	महत्व
१	मनकामना मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	जबमुचिरा जलाशय	प्राकृतिक रमणीय क्षेत्र
	शिव मन्दिर शिवलीङ्ग	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	काठेखोली झरना	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
२	तकियापूर शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	भूवनेश्वरी मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	कुहिरेपानी मनिकापुर जलाशय	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
३	विश्वकर्मा बाबा मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	गोरखनाथ मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	गुरुङ् गुम्बा स्तुपा	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	बराखाली राधाकृष्ण मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	खरेल बन्धुद्धारा निर्मित कालिकादेवी मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	खैरावाङ्ग भगवती मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर एकता टोल	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर रानागाउँ	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	कल्याणकारी शिवमन्दिर त्रिवेणी गहत्ते	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	बागेश्वरी भगवती मन्दिर भट्टे	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
४	मुलकोट सिद्ध चमेरे गुफा	धार्मिक/प्राकृतिक/ऐतिहासीक तथा रमणीय क्षेत्र
	सुकिदह	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	खुमखानी	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	विज्ञान पार्क	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	भुवनेश्वरी मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	नमुना शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
५	रतननाथ मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
६	कमल पोखरी	मानवनिर्मित मनोरम ताल
	त्रिसिद्धेश्वरी कालिका मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	लक्ष्मीनारायण बेङ्कटेश्वर मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
७	राप्ती शान्ति उद्यान	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	भुयार थान	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	बुत्रावती मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
८	राधाकृष्ण मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक

वडा नं.	पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरुको नाम	महत्व
	बटोलपुर होमस्टे	स्थानीय परिकार/पर्यतकीय
	बटोलपुर उद्यमीघर	साना उद्यमी उत्प्रेरणा स्थल
	सहिद स्मृती पार्क	ऐतिहासिक पार्क
	कपासेडाँडा ताल	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	हरियाली पार्क	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
९	सत्यशिव सुन्दरा देवीको मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	श्री राधाकृष्ण मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	कालाभैरव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	नवदुर्वा ग्रिन पार्क	धार्मिक महत्व
	थर्कुडाँडामा रहेको शिवमन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	चुलेसेको विश्वकर्मा बाबाको मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	चुलेसेको गुम्वा संग्रालय तथा लामा घर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	पशुपति टोलको शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	नगरविकासमा रहेको चिल्ड्रेन पार्क	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	गौरीशंकर टोलको गौरीशंकर मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	नवदुर्गा सामुदायिक वन	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	महालक्ष्मी सामुदायिक वन	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	आधुनीक अटो भिलेज	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	राधाकृष्ण ग्रिन पार्क	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
१०	गौरीताल (जलाशय)	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	पढ्ढा बराह ताल (जलाशय)	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
११	दंगीशरण थार राजकोट दरबार परिसर	ऐतिहासिक तथा धार्मिक
	श्रीमणी स्मृती पार्क	ऐतिहासिक पार्क
	भाइरल झोलुङ्गे पुल	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
१२	शितलपुर सिद्धेश्वर मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	पशुपति शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	ॐ सोमनाथ मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	श्री ॐ शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	राधाकृष्ण मन्दिर कपडादेवी	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर नमुना टोल	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	टरिगाउँ शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
१३	जन्ती ढुङ्गा	ऐतिहासिक स्थल
	फुलबारी लेक साईड	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	आमखोली लेकसाईड	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	भञ्ज्याङ साईड	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन

वडा नं.	पर्यटकीय तथा धार्मिक स्थलहरुको नाम	महत्व
१४	हात्ति ढुङ्गा	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	खौसापुर जलाशय	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
१५	बाबाकुटी मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	आसुतोष शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिवबाटिका मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
१६	त्रिनेत्रेश्वर शिव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	रत्ननाथ बाबा मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
१७	पञ्चेधारा	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
१८	विश्वनाथधाम मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	विश्वम्भर महादेव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	पृथकी कुहिरेसोता जलाशय	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	रानीताल	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	सुदय रामेश्वर शिवालय	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	त्रैलोक्यश्वर महादेव मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	कुहिरेसोता ड्याम	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	अम्वाखोली ताल तथा पार्क	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
१९	कालिका मालिका छिल्लीकोट	ऐतिहासिक तथा धार्मिक
	रतननाथ मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	कालिका मालिका देविस्थान मन्दिर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	क्रान्ती संग्रालय	ऐतिहासिक तथा धार्मिक
	रतननाथ मन्दिर खरखरे	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	बासगडि खानेपानी पार्क	प्राकृतिक रमणीय स्थल
	झाक्रीगेल झरना	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	रुप्से झरना	प्राकृतिक तथा दृश्यावलोकन
	गौरीताल जलाशय	प्राकृतिक तथा रमणीय
	गणेश गंगा	प्राकृतिक तथा रमणीय
	ज्याङ्गे जरुवा	प्राकृतिक तथा रमणीय
	झारी भर्ने मूहान	प्राकृतिक तथा रमणीय
	जटायु रेष्टुरेन्ट	पर्यापर्यटन तथा अध्ययनको गन्तव्य
	सुगन्धकोकीला बन	प्राकृतिक तथा रमणीय
	गणेश थान	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर कुटेचौर	साँस्कृतिक तथा धार्मिक
	शिव मन्दिर सक्राम	साँस्कृतिक तथा धार्मिक

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

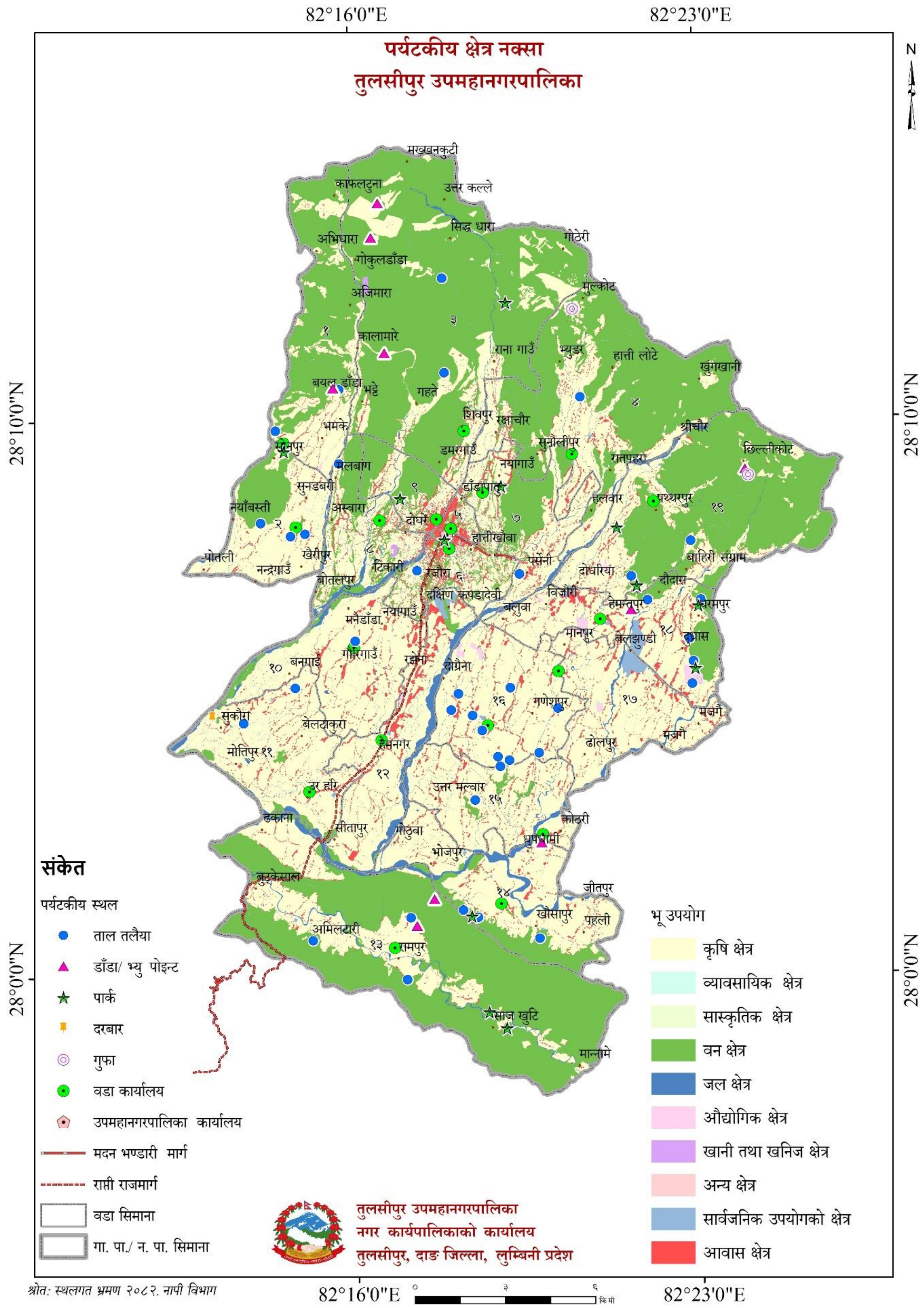

नक्सा नं. ८ : *उप-महानगरपालिकाको पर्यटकीय क्षेत्र नक्शा*

४.४.२ होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

कुनै पनि क्षेत्रको विकासका लागि सो क्षेत्रसँग सम्बन्धित सम्पूर्ण पूर्वाधारहरूको समुचित विकास गर्नु अनिवार्य हुन्छ । नेपालमा पर्यटनको प्रचुर सम्भावना भएतापनि पर्यटन पूर्वाधारको अभावका कारण पर्यटन क्षेत्रको व्यापक विकासमा बाधा सिर्जना भएको छ । पर्यटन पूर्वाधार अन्तर्गत सहज यातायात सुविधा, होटल, लज तथा रेष्टुरेन्ट, पर्यटन गाईड, सूचना केन्द्रहरू, उद्धार संयन्त्र, सञ्चार, सूरक्षा तथा पर्यटकीय गतिविधिहरू नै हुन् । पर्यटनको सम्भावना हेरी यी पूर्वाधारहरूको आवश्यकताका आधारमा क्रमशः विकास गर्नु पर्यटन विकासका लागि अपरिहार्य छ । यस उप-महानगरपालिकामा रहेका होटेल, रिर्सोट तथा रेष्टुरेन्टहरुको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६१: उप-महानगरपालिकामा रहेका होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्ट सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्टको नाम	ठेगाना	जम्मा रुम संख्या	जम्मा बेड संख्या
१.	एकान्त होटल, एण्ड लज	तुलसीपुर	२२	४४
२.	होटल बेस्टर्न प्यालेस	तुलसीपुर	१२	२७
३.	होटल माउनट भ्यु	तुलसीपुर, ग लाइन	२५	५६
४.	सत्कार होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, वरुवागाउँ	२०	५०
५.	होटल भ्याली भ्यु	तुलसीपुर, वरुवागाउँ	७	११
६.	मुनाल होट एण्ड लज	तुलसीपुर, डुम्रीगाउँ	११	२३
७.	मानसरोवर होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, ग लाइन	१०	२०
८.	स्टार होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, ग लाइन	१६	३१
९.	मकालु गेष्टहाउस एण्ड लज	तुलसीपुर, घोरही रोड	७	१४
१०.	अन्नपुर्ण होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, ग लाइन	७	१६
११.	सिद्धार्थ गेष्टहाउस	बसपार्क, तुलसीपुर	१४	१०
१२.	दांग भ्याली गेष्टहाउस	नामीनगर, तुलसीपुर	८	१६
१३.	विश्राम होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, बसपार्क	६	९
१४.	भण्डारी होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, बसपार्क	१२	२३
१५.	शुभकामना होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, बसपार्क	७	१४
१६.	देउराली पाहुनाघर एण्ड लज	तुलसीपुर, बसपार्क	७	२३
१७.	सप्तरंगी होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, बसपार्क	६	१२
१८.	मनिसा होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, बसपार्क	१२	१३
१९.	रुकुमेली वाफीकोट गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	८	१६
२०.	राप्ती गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	१३	१८
२१.	रवी गंगा होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, बसपार्क	१२	१४
२२.	कन्दरा गेष्टहाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	९	१०
२३.	सहिन्सा गेष्टहाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	१०	१८
२४.	चाख्लीघाट होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, बसपार्क	१२	३०
२५.	रुकुमेली शिलशिला गेष्टहाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	८	१६
२६.	गाउँवेशी मल्ल होटल	तुलसीपुर, बसपार्क	२४	४६
२७.	सिद्धार्थ गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	१४	२०
२८.	रुकुमेली ठाराढुंगा गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	१७	२७

क्र.सं.	होटल, रिसोर्ट तथा रेष्टुरेन्टको नाम	ठेगाना	जम्मा रुम संख्या	जम्मा बेड संख्या
२९.	सिम्रुत गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	१२	२२
३०.	न्यु सागर होटल	तुलसीपुर, बसपार्क	१२	२४
३१.	श्रृजना गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, बसपार्क	१२	२५
३२.	केसी होटल	तुलसीपुर, बसपार्क	१२	२२
३३.	सयपत्री होटल	तुलसीपुर, बसपार्क	१०	२०
३४.	कालीमाटी होटल	तुलसीपुर, बसपार्क	१३	२६
३५.	सिस्ने राप्ती होटल	तुलसीपुर, बसपार्क	५	५
३६.	रुकुमेली पीपल होटल	तुलसीपुर, बसपार्क	१४	१५
३७.	हरीयाली गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	४	१०
३८.	प्रकाश गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	९	१४
३९.	कुसारी होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, न्युरोड	१८	१६
४०.	धन गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	११	१७
४१.	गोल्डेन गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	७	१०
४२.	आनन्द गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	५	५
४३.	हिमालय होटल एण्ड सेकुवा कर्नर	तुलसीपुर, न्युरोड	८	१६
४४.	सुन्कोशी गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	८	१०
४५.	हिमचुली गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	१२	१६
४६.	जनसेवा गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	६	९
४७.	जनसेवा गेष्ट हाउस	तुलसीपुर, न्युरोड	१२	२०
४८.	विगवेली होटल एण्ड लज	तुलसीपुर, न्युरोड		

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.५ उद्योग व्यापार तथा बैङ्किङ

कृषिको विकास पश्चात् कुनै पनि देशको आर्थिक क्रान्तिका लागि आवश्यक क्षेत्र भनेको उद्योग नै हो । औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन कालदेखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आए तापनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द

हुनु दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था हो । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रर्वद्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ ।

४.५.१ औद्योगिक विकास (लघु, घरेलु, साना, मझौला, ठूला उद्योग, सरकारी, पब्लिक, निजी र सहकारी)

औद्योगिक विकासका लागि राणाशासन कालदेखि नै विभिन्न प्रयासहरू हुँदै आएतापनि औद्योगिक क्रान्ति नै हुने प्रकारका ठुला स्तरका उद्योगहरू नेपालमा खुल्न सकेका छैनन् । भएका उद्योगहरू समेत रुग्ण हुँदै बन्द हुनु दुर्भाग्यपूर्ण अवस्था हो । कृषिको विकास सँगसँगै कृषि र स्थानीय कच्चा पदार्थमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना गरी नेपालका उत्पादनहरूको उपभोग विश्व बजारमा पुऱ्याउन सकेमात्र नेपाल अतिकम विकसित राष्ट्रबाट माथि उठ्ने आधार तयार हुन्छ । उद्योगलाई प्रवर्द्धन गर्न स्थानीय श्रोतमा आधारित साना तथा मझौला उद्योगहरूलाई उत्तिकै प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ ।

साना उद्योग, कृषिमा आधारित सबै प्रकारका उद्योगहरू, घरेलु उद्योग, मझौला उद्योग, ठूला उद्योग, सेवामूलक उद्योग, सरकारी उद्योग, समुदायमा आधारित उद्योग, संकलन तथा प्रशोधन सम्बन्धी उद्योग उप-महानगरपालिकामा ठुला उद्योगहरू सञ्चालनमा आउन नसके पनि उप-महानगरपालिकाको महाभारत लेकको फेदमा रहेका स-साना पहाडको भित्रि तहमा कोइला/चुनढुंगा खानी रहेको अनुमान छ भने कतिपय स्थानमा उत्खन्न गरेको देखिन्छ यस्ता सम्भावना क्षेत्रहरुलाई प्राथमिकता र प्रोत्साहन गर्न जरुरी हुन्छ जसले उप-महानगरपालिकाको आर्थिक विकासमा टेवा पुऱ्याउँछ ।

४.५.२ व्यापार/व्यवसाय सम्बन्धी विवरण

व्यापार कृषि र उद्योग क्षेत्रको विकाससँग अनोन्याश्रीत सम्बन्ध भएको क्षेत्र हो । कृषि र उद्योग मार्फत उत्पादित सामाग्रीहरूलाई राष्ट्रिय र अन्तराष्ट्रिय बजारमा पुऱ्याउने माध्यम व्यापार भएकाले व्यापार र बाणिज्यको विकास अत्यन्त महत्वपूर्ण हुन्छ । स्थानीय तहहरू आर्थिक रुपले सवल हुन स्थानीय उत्पादनमा सबल भई निर्यात गर्न सक्ने अवस्थामा पुग्नु पर्दछ । आफ्नो क्षेत्रभन्दा बाहिर उत्पादित सामाग्रीहरूको व्यापार गरेर अर्थतन्त्र माथि उठ्न सक्दैन् । यसका लागि कुनै न कुनै प्रकारले स्थानीय उत्पादनमा केन्द्रीत भई यस्ता उत्पादनहरूलाई निर्यात गर्न सक्नुपर्दछ । यस उप-महानगरपालिकामा रहेका व्यापार/व्यावसायहरुको विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६२: उप-महानगरपालिकामा रहेका व्यापार/व्यावसाय सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	व्यवसायको समूह	संख्या
१.	किराना वा खाद्य वस्तु	१२३७
२.	मासु बिक्री केन्द्र	२६८
३.	तरकारी तथा फलफूल	३२५
४.	दुध डेरी तथा बिक्री केन्द्र	८७
५.	औषधि पसल वा क्लिनिक	३२१
६.	कपडा, फेन्सी	७६५

क्र.स.	व्यवसायको समूह	संख्या
७.	रेष्टुरेन्ट तथा खाजा नास्ता पसल	५३१
८.	सुनचाँदी तथा गहना पसल	१२३
९.	बुक्स एण्ड स्टेसनरी	१५२
१०.	कृषि उद्योग तथा एग्रोभेट	९८
११.	इन्टरप्राइजेज एण्ड थोक बिक्री पसल	१५३
१२.	प्रेस, मिडिया, सञ्चार, फोटो, फोटोकपी	१८२
१३.	भाडा पसल, होम डेकोर, फर्निचरर्स	२३८
१४.	निर्माण सामग्री, हार्डवेयर	१८७
१५.	मर्मत सेवा केन्द्र अटो सोरुम	३२२
१६.	मोबाईल तथा कम्प्युटर	४३१
१७.	इलेक्ट्रोनिक इलेक्टिकल पसल	८३
१८.	कस्मेटिक एण्ड ब्युटी पार्लर	१६७
१९.	निर्माण सेवा सम्बन्धी ढुवानी सेवा	८४
२०.	कम्प्युटर तथा साइबर, कम्प्युटर ट्रेनिङ्ग सेन्टर	५३
२१.	छाला जुता पसल	१५२
२२.	टेलरिङ सेन्टर तथा बुटीक पसल	१८४
२३.	होटेल रेष्टुरेन्ट व्यवसाय	५१
२४.	मोटरसाईकल तथा साईकल मर्मत	३१
	जम्मा	६२२५

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.५.३ खनिज तथा खानी सम्बन्धी विवरण

खनिज तथा खानीको अध्ययन र उत्खननका साथै प्रशोधनका क्षेत्रमा नेपाल अत्यन्त पछाडि परेको छ । प्रविधि, जनशक्ति र ठोस योजनाको अभावका कारण नेपालको खानी तथा खनिज क्षेत्र झण्डै कुमारी अवस्थामा नै छ । यस क्षेत्रबाट लाभ लिन स्थानीय तहहरूले आफ्नो क्षेत्रमा यस सम्बन्धी अध्ययन तथा अनुसन्धान गराउनु आवश्यक छ ।

उप-महानगरपालिकामा रहेको प्रमुख बबई नदी, हापुर खोला, गुहार खोला, ग्वांग खोला, पातु खोला, कालाखोला, पत्रे खोला, संक्राम खोला, गहते खोला, भमके खोला, चौवा खोला लगायतका खोला तथा नदीबाट उपलब्ध हुने कच्चा पदार्थमा रोडा, ढुंगा, बालुवा आदि प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । यसका साथै उप-महानगरपालिकाको उत्तरतर्फ रहेको महाभारत लेकमा चुनढुंगा र कोइलाको कच्चा पदार्थ रहेको अनुमान छ त्यसैले उप-महानगरपालिकामा रहेका सम्भावनाका क्षेत्रहरुलाई पहिल्याएर विभिन्न प्राकृतिक साधनको प्रशोधन गर्न सकेको खण्डमा उद्योगको विकास तथा अर्थतन्त्रको बलियो सम्भावना देखिन्छ । हाल सञ्चालित आयोजनाहरूले पनि यसलाई थप पुष्टि गर्दछन् । तर, यिनीहरूको वैज्ञानिक व्यवस्थापन हुन भने जरुरी

देखिन्छ। यस उप-महानगरपालिकामा खानी तथा खनिज सम्भाव्यता अध्ययन स्थलहरु रहेका छन जुन उत्खन्न र व्यवस्थापन गर्न आवश्यक देखिन्छ।

तालिका नं. ६३: उप-महानगरपालिकामा रहेका खानी तथा खनिज सम्बन्धी विवरण

क्र.स.	खानी तथा खनिज	स्थान
१.	कोइला खानी	तुलसीपुर, १ अविधारा
	चुन खानी	तुलसीपुर, १ चुरेघाँटी
	तामा खानी	तुलसीपुर, १ चुरेघाँटी
	सिसा खानी	तुलसीपुर, १ चुरेघाँटी
२.	कोइला खानी	तुलसीपुर, ३ काटेखोली
	कोइला खानी	तुलसीपुर, ३ ऋठेकोट
३.	चुन ढुङ्गा	तुलसीपुर, ४ खुमखानी
४.	ढुङ्गा, बालुवा र गिट्टी	तुलसीपुर, १४
५.	ढुङ्गा, बालुवा र गिट्टी	तुलसीपुर, १६ ग्वारखोला
६.	ढुङ्गा, बालुवा र गिट्टी	तुलसीपुर, १९ ग्वारखोला

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.५.४ स्थानीय बजार तथा व्यापारिक केन्द्रहरूको विवरण

देशका ठुला शहरहरू बाहेक ग्रामिण इलाकाहरूमा सघन बस्तीहरू भएका क्षेत्रमा मानवीय गतिविधिहरू जस्तैः शिक्षा, स्वास्थ्य, अन्य सेवा, व्यापार तथा बाणिज्य केन्द्रीत भएको पाइन्छ। यस्ता केन्द्रहरूलाई नै बजार केन्द्रहरू भनिन्छ। शहरी विकास र सुविधाका दृष्टिकोणले पूर्ण रुपमा विकास हुन नसकेता पनि भविष्यमा विकसित हुन सक्ने क्षेत्रका रुपमा यस्ता केन्द्रहरूमा मानवीय गतिविधिहरू केन्द्रीत र विकसित भईरहेको पाईन्छ। उपयुक्तता हेरी नयाँ क्षेत्रमा बजारको विकास गर्न नसकिने होइन। तथापि केही मात्रामा विकसित

भइसकेका यस्ता क्षेत्रहरूमा थप विकास गर्न सहज भने हुन्छ। यस उप-महानगरपालिकाका मुख्य व्यापारिक केन्द्रहरू निम्न अनुसार रहेका छन् ।

तालिका नं. ६४: प्रमुख बजार सम्बन्धी विवरण

क.स.	नाम	वडा नं.
१	तुलसीपुर बजार	वडा नं ५, ६ ,७, ८,९ र १२
२	दोघरे दुधेना बजार	वडा नं ८ र ९
३	बिजौरी बजार	वडा नं १८ र १९
४	मानपुर बजार	वडा नं १७
५	दुधरास बजार	वडा नं १७
६	पर्सेनी बजार	वडा नं ७
७	कोठरी बजार	वडा नं १५
८	उरहरी बजार	वडा नं ११ र १२
९	बालापुर बजार	वडा नं २
१०	भ्युडर सुनपुर बजार	वडा नं १
११	रक्षाचौर गोटीखोला बजार	वडा नं ३ र ४
१२	दमारगाउँ बजार	वडा नं ३

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

४.५.५ बैङ्क तथा वित्तीय संस्था सम्बन्धी विवरण

आधुनिक अर्थव्यवस्थामा आर्थिक कारोबार बैङ्कबाट हुँदा त्यो व्यवस्थित र सहज हुन जान्छ । बैङ्किङ प्रणालीहरूमा व्यापक विकास भइरहँदा उनीहरूले प्रदान गर्ने सेवाहरू समेत विस्तार हुँदै गइरहेका छन् । हाल विभिन्न बैङ्कहरूले ए.टी.एम.सेवा, भिसा कार्ड सेवा महशुल भुक्तानी सेवा लगायत बीमाहरूको समेत व्यवस्था गरेका छन् । यसर्थ आधुनिक आर्थिक प्रणालीमा ग्रामिण जनताहरूको समेत बैङ्किङ सेवामा पहुँच पुऱ्याउन अपरिहार्य जस्तै भइसकेको छ। यस उप-महानरपालिकामा २२ वटा क वर्गका र ८ वटा ख वर्गका गरी ३० वटा बैङ्क तथा वित्तीय संस्थाहरु मार्फत बैङ्किङ कारोबार हुने गरेको छ भने यहाँ १६१ वटा सहकारी संस्थाहरु सकृय रुपमा सञ्चालनमा रहेका छन्। यसका अलवा विभिन्न बचत समूहहरु मार्फत पनि आर्थिक कारोबार हुने गरेको छ।

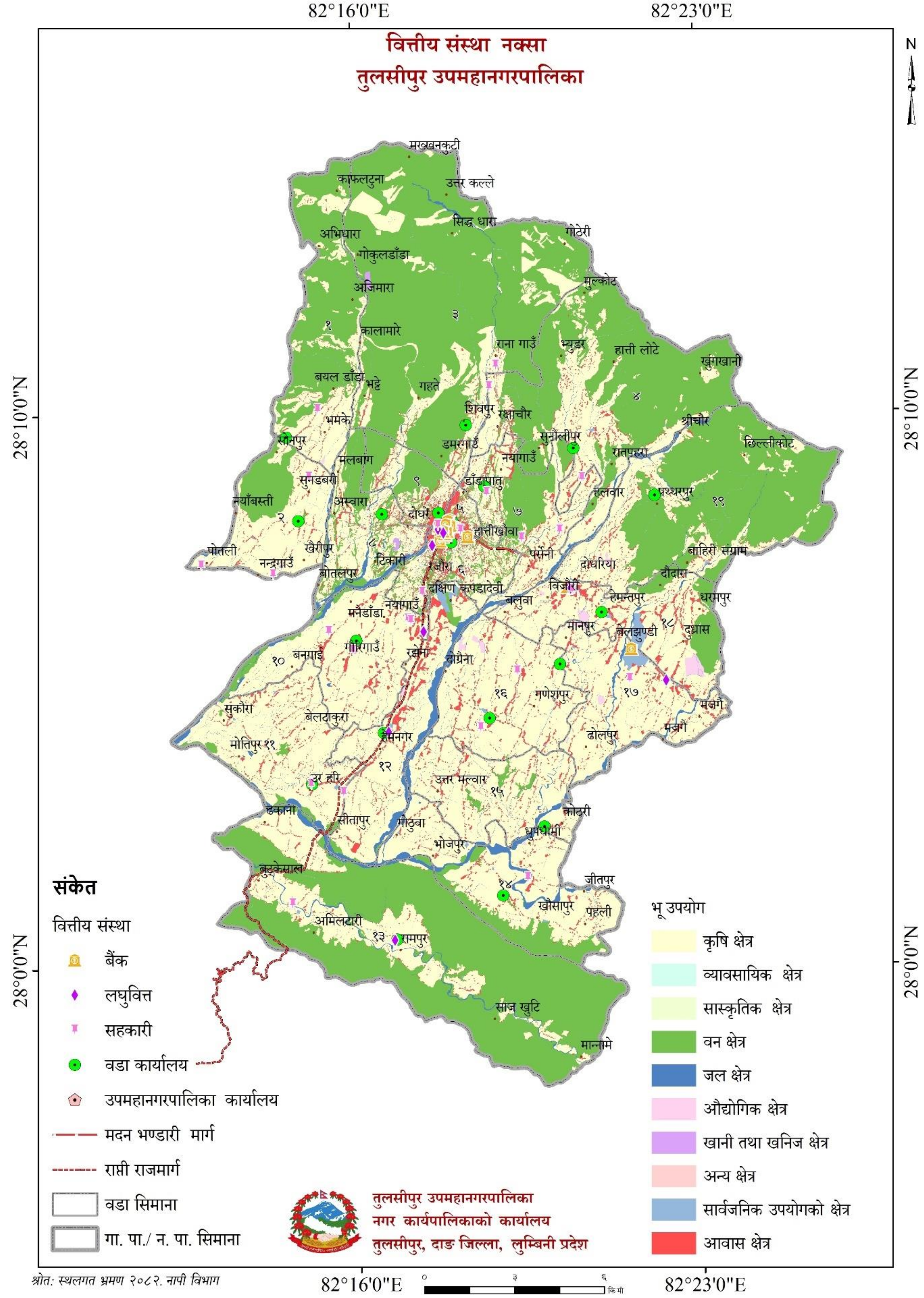

नक्सा नं. ९ : *उप-महानगरपालिकाको वित्तीय संस्था नक्शा*

४.५.६ सहकारी संस्थाहरूको विवरण

उप-महानगरपालिकाको आर्थिक तथा सामाजिक विकासमा यहाँका सहकारी संस्थाको भूमिका महत्वपूर्ण रहेको छ । सहकारी संस्थाले स्थानीयस्तरको बचतलाई उप-महानगरपालिका बाहिर जानबाट रोकी स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न आयमूलक कार्यमा लगानी गरिरहेका छन् । सहकारी संस्थाप्रति जनताको अपनत्व बढी र प्रशासनिक झन्झट कमी हुने हुँदा वित्तीय क्षेत्रमा यहाँका जनताको पहुँच समेत बढेको छ । नगरको उद्योग व्यापार क्षेत्रमा लगानी गर्ने उद्देश्यका साथ बचत तथा ऋण, कृषि, उपभोक्ता र बहुउद्देश्यीय आदि प्रकृतिका सहकारी संस्थाहरूबाट कर्जा लगानी हुने गरेको छ। साथै यी संस्थाहरूले नियमित रुपमा सदस्यहरूबाट बचत संकलन पनि गर्दै आएको देखिन्छ। यी सहकारी संस्थाहरूबाट कृषि, उद्योग तथा व्यापार क्षेत्रमा लगानी हुने गरेको छ । यस उप-महानगरपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ६५: उप-महानगरपालिकामा रहेका सहकारी संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सहकारी संस्थाहरुको नाम	हालको ठेगाना	सम्पर्क नं
१.	जनसेवा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
२.	जनता बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
३.	शिखर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
४.	सहारा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
५.	तुलसीपुर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-९	
६.	शिवालिक बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
७.	पशुपति महिला तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
८.	सहयोगी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
९.	जनआस्था बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१०.	लक्ष्मीवास बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
११.	उत्तरगंगा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
१२.	बाबा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
१३.	वैकल्पिक बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१४.	पेवा बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
१५.	राप्ती श्रमिक बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
१६.	सृजनशिल महिला बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
१७.	नारी जागरण बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
१८.	कमल बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
१९.	हाम्रो पहुँच बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-७	
२०.	परिवर्तन कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-३	
२१.	दिदि बहिनी कृषि उद्यमी सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-९	
२२.	उन्नत कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	

क्र.सं.	सहकारी संस्थाहरुको नाम	हालको ठेगाना	सम्पर्क नं
२३.	सुर्य ज्योती कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-८	
२४.	गाउँबेशी जनकृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-३	
२५.	त्रिवेणी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
२६.	थरकोट कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
२७.	चन्द्रसुर्य कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
२८.	सिद्धबाबा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-३	
२९.	जिवनसहारा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-७	
३०.	भट्टे कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-३	
३१.	अश्वारा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-८	
३२.	ऊँ सिद्धेश्वरी उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
३३.	उषाकिरण उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
३४.	जयलक्ष्मी दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
३५.	गौमाता दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-३	
३६.	रजौरा पशुपंक्षीपालन सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
३७.	समावेशी सूचना तथा सञ्चार सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
३८.	बरदान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
३९.	अमृतपुर सामाजिक उद्यमी सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
४०.	सार्थक कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
४१.	तुलसी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
४२.	रारा बचत तथा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
४३.	कमलपोखरी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
४४.	नवदुर्गा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-८	
४५.	शारदा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-९	
४६.	संगालो कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
४७.	भरोसा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
४८.	रेवती महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
४९.	नारी उत्थान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-६	
५०.	सृजना महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
५१.	नव अवसर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
५२.	नव गौरव बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
५३.	हाम्रो नव जागरण कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	

क्र.सं.	सहकारी संस्थाहरुको नाम	हालको ठेगाना	सम्पर्क नं
५४.	सोमनाथ कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
५५.	गौरी भगवती कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
५६.	टरीगाउँ महिला साना किसान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
५७.	पातु पगन्ना कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
५८.	दंगाली माहुरीपालन सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
५९.	जुनतारा सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६०.	जनचासो बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६१.	सिद्धेश्वरी महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६२.	मितेरी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६३.	मिलन बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६४.	पशुपति आत्मनिर्भर वि.वि.कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६५.	सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-११	
६६.	ॐ त्रिशक्ति कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६७.	बाली विकास कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६८.	कचिला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
६९.	हाम्रो जनमूखी उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७०.	श्री राम कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७१.	सशक्तिकरण महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७२.	शिवशक्ति बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७३.	अजम्बरी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७४.	चमेरे गुफा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७५.	रानीघाट विद्युत सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७६.	बेत्रावती सामाजिक उद्यमी सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७७.	शुभारम्भ साना किसान महिला सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७८.	फत्त स्मृती उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
७९.	नव बिहानी तरकारी बीउ उत्पादक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
८०.	सुविधा महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
८१.	ज्योती महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
८२.	फुलबारी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
८३.	गरिबी निवारण बाखापालन पशुपंक्षीपालक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१३	

क्र.सं.	सहकारी संस्थाहरुको नाम	हालको ठेगाना	सम्पर्क नं
८४.	उज्यालो महिला सानाकिसान सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
८५.	उत्तर चुरे कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
८६.	ईन्द्रेणी महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१४	
८७.	कन्जवार महिला कृषक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१४	
८८.	ग्रामिण किसान सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१४	
८९.	ग्वारखोला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१४	
९०.	हरचाली कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
९१.	भञ्ज्याङ कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
९२.	मलवार कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
९३.	सिद्धिविनायक कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
९४.	दिउहार कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
९५.	पवित्रा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
९६.	करंगा महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
९७.	डुरुवा पहेलपार सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
९८.	भवरनाथ कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
९९.	मटेरा ताजा तरकारी उत्पादन कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१००.	कञ्ज्वार ग्रामिण विद्युत सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१४	
१०१.	पतखौली सामुदायिक ग्रामिण विकास सं संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
१०२.	सुनगाभा मत्स्यपालन सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१४	
१०३.	मनोहरपुर कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
१०४.	डुरुवा महिला सानाकिसान सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
१०५.	सक्षम महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१५	
१०६.	उन्नतिशिल महिला बचत तथा ऋण स.संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
१०७.	कल्याणकारी महिला बचत तथा ऋण स.संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
१०८.	प्रकृति कृषि उद्यम वीकास सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१०९.	जनचेतना कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
११०.	संग्राम खोला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
१११.	वघौसी हरीयाली कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
११२.	मिरमिरे कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
११३.	जितुवा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
११४.	पिपल चौतारी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१६	

क्र.सं.	सहकारी संस्थाहरुको नाम	हालको ठेगाना	सम्पर्क नं
११५.	बुलबुले कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
११६.	सजनेवा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
११७.	मानपुर महिला सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
११८.	गौरीडाँडा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
११९.	अग्रसर कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
१२०.	दहरचण्डी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१६	
१२१.	लहचौरा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१६	
१२२.	श्रमजिवी उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
१२३.	लगनशिल सामाजिक उद्यमी महिला सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
१२४.	जनभावना बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	
१२५.	प्रतिक्षा सामाजिक उद्यमी सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१७	
१२६.	शुभ संजिवनी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	
१२७.	कालिका महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	
१२८.	जनविश्वास बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	
१२९.	दुधरास बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१३०.	शुभकोटी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	
१३१.	सुर्यमुखी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१३२.	गन्यारी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	
१३३.	शुभविहानी महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१३४.	गणेशगंगा कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१९	
१३५.	कालिका मालिका दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	
१३६.	दिव्य ज्योती दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१३७.	साधना बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१९	
१३८.	अग्रगामी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१९	
१३९.	साईनो बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१९	
१४०.	प्रतिक कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१४१.	उर्वर कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१९	
१४२.	घरआगत कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१९	
१४३.	विजौरी सानाकिसान कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	
१४४.	शिलशिला महिला कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१९	
१४५.	साक्षि बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१८	

क्र.सं.	सहकारी संस्थाहरुको नाम	हालको ठेगाना	सम्पर्क नं
१४६.	पवननगर कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१	
१४७.	अनन्त स्मृति कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१	
१४८.	दर्पण कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-२	
१४९.	झरना कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१५०.	सरस्वती कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१५१.	धनी स्मृति उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१	
१५२.	क्वाङ्गी सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१२	
१५३.	भुवनेश्वरी कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-१२	
१५४.	स्वजन बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-५	
१५५.	नेत्रभरत स्मृति उपभोक्ता सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१५६.	ॐ नव जागृती कृषि सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-३	
१५७.	मनकामना दुग्ध उत्पादक सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१५८.	तुलसीपुर सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१५९.	तुलसी गौशाला तथा सरसफाई बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	
१६०.	सम्झना बहुउद्देश्यीय सहकारी संस्था लि.	तुलसीपुर उ.म.न.पा.वडा नं-	

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

परिच्छेद - ५: सामाजिक अवस्था

५.१ शैक्षिक तथा मानव संसाधन विकास

कुनै पनि देशको सामाजिक तथा आर्थिक विकासमा शिक्षाले ठूलो भूमिका खेलेको हुन्छ । यसलाई मानव विकासको सूचकको रूपमा लिइन्छ । यसै शिलशिलामा यहाँ उप-महानगरपालिकाको शैक्षिक स्थिति देखाउन खोजिएको छ। विकासको प्रमुख आधारशिला शिक्षा नै हो, शिक्षाको माध्यमबाट व्यक्तिमा अर्न्तनिहित प्रतिभाहरूको विकास हुन गई समग्र समाज र राष्ट्रमा नै सकारात्मक परिवर्तन ल्याउन सकिन्छ भन्ने सर्वमान्य सिद्धान्त रहि आएको छ । सचेत, अनुशासित तथा उत्पादनशील जनशक्ति निर्माण गर्नका लागि शिक्षा क्षेत्रको नै सर्वोपरि भूमिका अनिवार्य रहन्छ । योजना निर्माणमा गरिबी निवारण तथा चौतर्फी विकासका लागि शिक्षा क्षेत्रलाई मानव संसाधन विकासको एक सशक्त माध्यमको रुपमा नीतिगत रुपमा अवलम्बन गरिएको छ। राज्यको निति समेत शिक्षालाई विकासको प्रमुख पूर्वाधारको रुपमा विकसित, सर्वसुलभ र प्रभावकारी बनाउँदै लैजाने रहेको छ ।

नेपालको संविधान २०७२ को भाग ३, धारा ३१ शिक्षा सम्बन्धी मौलिक हकमा देहाय बमोजिमको व्यवस्था गरिएको छ :

१. प्रत्येक नागरिकलाई आधारभूत शिक्षामा पहुँचको हक हुनेछ ।

२. प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य र निःशुल्क तथा माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा निःशुल्क पाउने हक हुनेछ ।

३. अपाङ्गता भएका र आर्थिक रूपले विपन्न नागरिकलाई कानून बमोजिम निःशुल्क उच्च शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।

४. दृष्टिविहीन नागरिकलाई ब्रेललिपि तथा बहिरा र स्वर वा बोलाई सम्बन्धी अपाङ्गता भएका नागरिकलाई सांकेतिक भाषाको माध्यमबाट कानून बमोजिम निःशुल्क शिक्षा पाउने हक हुनेछ ।

५. नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई कानून बमोजिम आफ्नो मातृभाषामा शिक्षा पाउने र त्यसका लागि विद्यालय तथा शैक्षिक संस्था खोल्ने र सञ्चालन गर्ने हक हुनेछ ।

संविधान तथा योजनाको ठूला ठूला बहस भएता पनि विश्व सामु तुलनात्मक अध्ययन गर्दा हाम्रो शिक्षा क्षेत्रमा उल्लेखनीय विकास भने भएको देखिदैन् । शिक्षाले ज्ञान र सिपको प्रयोगात्मक परिवर्तन ल्याउने, पिछडिएको, विपन्न र अभावग्रस्त वर्गको पक्ष पोषण गर्ने, अवोध बालबालिका एवं आवाज विहिनका पक्षमा रही देशलाई समृद्ध बनाउने परिकल्पनालाई साकार पार्नुपर्दछ । देशका लागि आवश्यक नेतृत्वदायी क्षमताको विकास, अथक रूपमा सिक्ने र सिकाउने प्रवृति, सामाजिक र मानवीय मूल्यमान्यता र आत्मविश्वास जस्ता आधारभूत समग्र पक्षको विकास गर्न सघाउनु नै गुणस्तरीय शिक्षाको विशेषता हो । यस्तो शिक्षामा विश्लेषणात्मक र मौलिक सोचको पर्याप्तता हुनुपर्छ । निर्दिष्ट सिकाई मात्र स्तरीयता होइन । आज व्यवहारिक परिवर्तन, श्रमसँगको आस्था, जीवनोपयोगी खोज अनुसन्धान, सान्दर्भिकता देश र संस्कृतिप्रति प्रेम, नैतिक जिम्मेवारी, मौलिक रूपमा विज्ञानको उपयोग गर्न स्तरीय शिक्षाको आवश्यकता छ । शिक्षाको स्तरीय विकासले रोजगारीको अवसर, कलकारखानाको विकास, सुविधाको पहुँच, प्रविधिको विस्तार, उत्पादनमूखी कृषि, आयमूखी व्यवसाय, स्थानीय साधन श्रोतको प्रचुर सदुपयोगले जनताको जीवनस्तर उकास्न सकिन्छ जसले उप-महानगरपालिकाको अर्थतन्त्र बलियो हुनुको साथै सामाजिक विकासमा महत्वपूर्ण टेवा पुऱ्याउँछ ।

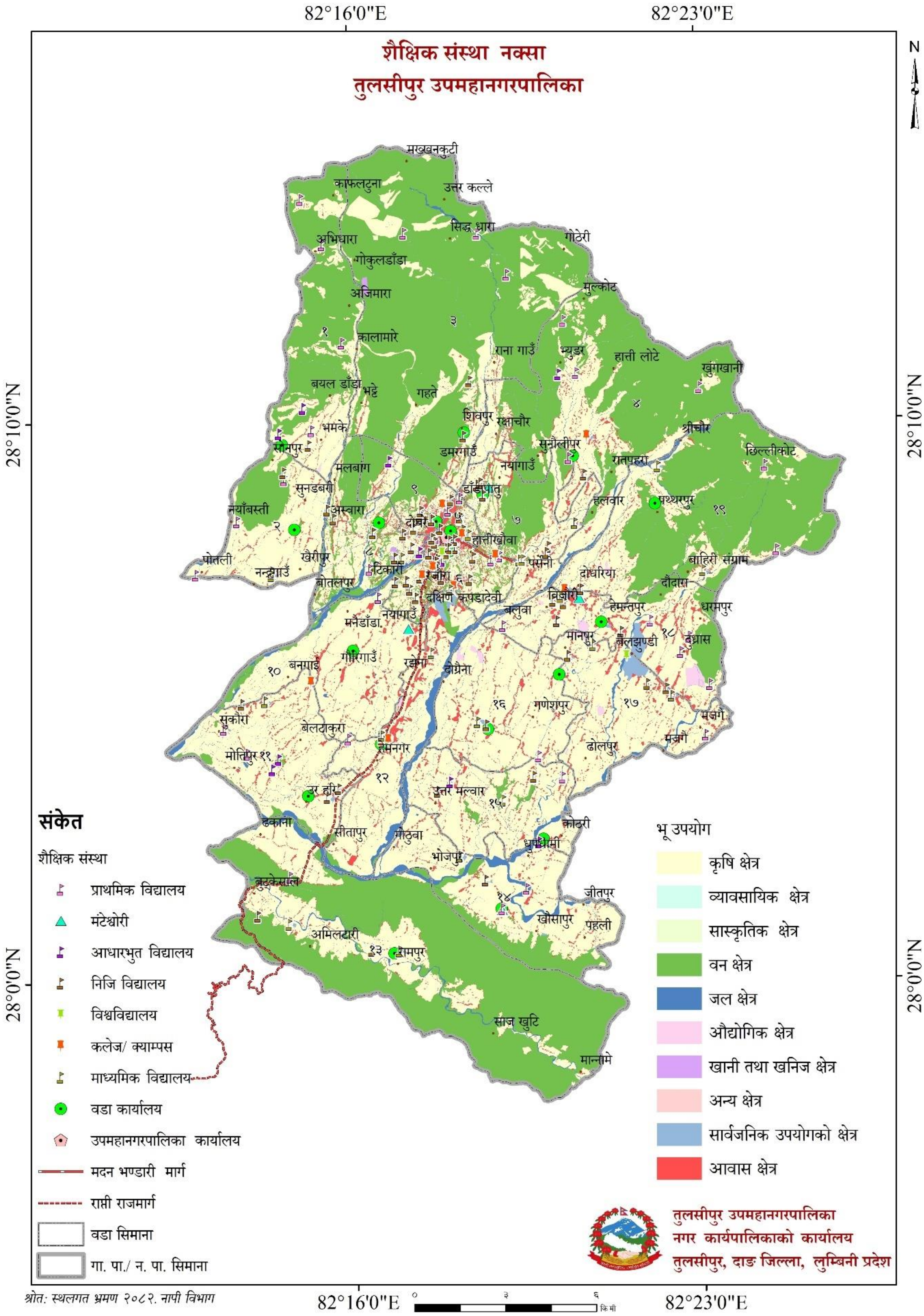

श्रोत: स्थलगत भ्रमण २०८२. नापी विभाग

नक्सा नं. १० : *उप-महानगरपालिकाको शिक्षा क्षेत्र नक्शा*

५.१.१ पाँच वर्ष माथिको जनसंख्याको साक्षरता

तालिका नं. ६६: ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिल्लो उमेर समूहका जनसंख्याको वडागत साक्षरताको विवरण

वडा	लिङ्ग	पढ्न लेख्न जान्नेको संख्या	पढ्न मात्र जान्नेको संख्या	पढ्न र लेख्न नजान्नेको संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	जम्मा	३४१३	१७	८५०	८	४२८८
	पुरुष	१६९१	५	२४६	३	१९४५
	महिला	१७२२	१२	६०४	५	२३४३
२	जम्मा	३७२९	१	७७०	०	४५००
	पुरुष	१९१९	०	२३४	०	२१५३
	महिला	१८१०	१	५३६	०	२३४७
३	जम्मा	६१७१	२९	११४९	०	७३४९
	पुरुष	३१४२	८	३११	०	३४६१
	महिला	३०२९	२१	८३८	०	३८८८
४	जम्मा	६९८३	८	१५१२	०	८५०३
	पुरुष	३४८७	१	४३१	०	३९१९
	महिला	३४९६	७	१०८१	०	४५८४
५	जम्मा	११४७१	१४	११४१	१५	१२६४१
	पुरुष	५७०६	५	२८९	६	६००६
	महिला	५७६५	९	८५२	९	६६३५
६	जम्मा	१८४१०	५२	१७४५	२८	२०२३५
	पुरुष	९००९	२२	४२६	१७	९४७४
	महिला	९४०१	३०	१३१९	११	१०७६१
७	जम्मा	१०६५४	१८	२१६२	१७	१२८५१
	पुरुष	५२७९	४	६२३	८	५९१४
	महिला	५३७५	१४	१५३९	९	६९३७
८	जम्मा	६६९७	२२	१३४६	६	८०७१
	पुरुष	३४२६	४	३९०	२	३८२२
	महिला	३२७१	१८	९५६	४	४२४९
९	जम्मा	१०८३५	४५	१४३३	६	१२३१९
	पुरुष	५३४१	२१	३४६	२	५७१०
	महिला	५४९४	२४	१०८७	४	६६०९
१०	जम्मा	४५७६	२०	१५२६	२	६१२४
	पुरुष	२३४०	८	४९२	१	२८४१
	महिला	२२३६	१२	१०३४	१	३२८३
११	जम्मा	६३९७	१९	१७६३	३	८१८२
	पुरुष	३२८१	७	५४१	२	३८३१
	महिला	३११६	१२	१२२२	१	४३५१

वडा	लिङ्ग	पढ्न लेख्न जान्नेको संख्या	पढ्न मात्र जान्नेको संख्या	पढ्न र लेख्न नजान्नेको संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
१२	जम्मा	८१३०	२४	१९०९	०	१००६३
	पुरुष	४१४५	५	५९३	०	४७४३
	महिला	३९८५	१९	१३१६	०	५३२०
१३	जम्मा	४२३८	७	११८७	०	५४३२
	पुरुष	२१६४	४	३२४	०	२४९२
	महिला	२०७४	३	८६३	०	२९४०
१४	जम्मा	४४०२	६०	१४४५	०	५९०७
	पुरुष	२२७२	१८	४४०	०	२७३०
	महिला	२१३०	४२	१००५	०	३१७७
१५	जम्मा	५४७८	२०	१६४०	२	७१४०
	पुरुष	२७६६	५	४६३	२	३२३६
	महिला	२७१२	१५	११७७	०	३९०४
१६	जम्मा	५७६८	६१	१४७९	६	७३१४
	पुरुष	२९८५	१५	४४६	२	३४४८
	महिला	२७८३	४६	१०३३	४	३८६६
१७	जम्मा	७०६०	११	१५६३	०	८६३४
	पुरुष	३५५८	३	४५६	०	४०१७
	महिला	३५०२	८	११०७	०	४६१७
१८	जम्मा	७३७५	२२	१३४९	०	८७४६
	पुरुष	३७१९	८	३८७	०	४११४
	महिला	३६५६	१४	९६२	०	४६३२
१९	जम्मा	६०८७	१५	१४४१	१	७५४४
	पुरुष	३००६	५	४३४	०	३४४५
	महिला	३०८१	१०	१००७	१	४०९९
जम्मा	पुरुष	६९२३६	१४८	७८७२	४५	७७३०१
	महिला	६८६३८	३१७	१९५३८	४९	८८५४२
	जम्मा	१३७८७४	४६५	२७४१०	९४	१६५८४३
प्रतिशत		८३.१४	०.२८	१६.५३	०.०६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

साक्षरताले पढ्न र लेख्न सक्ने सीपभन्दा माथि समग्र मानव विकास सूचकलाई इंगित गर्दछ । उप-महानगरपालिकामा ५ वर्ष वा सो भन्दा माथिको उमेर समूहका कुल १,६५,८४३ जनसंख्या मध्ये १,३७,८७४ अर्थात् ८३.१४ प्रतिशत साक्षर रहेका छन् । पालिकामा पढ्न मात्र सक्ने साक्षर जनसंख्या ४६५ जना अर्थात ०.२८ प्रतिशत छन् भने पढ्ने र लेख्न नजान्ने (दुवै सिप नभएका अर्थात निरक्षर) जनसंख्या २७,४१० अर्थात १६.५३ प्रतिशत रहेको छ । जसको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

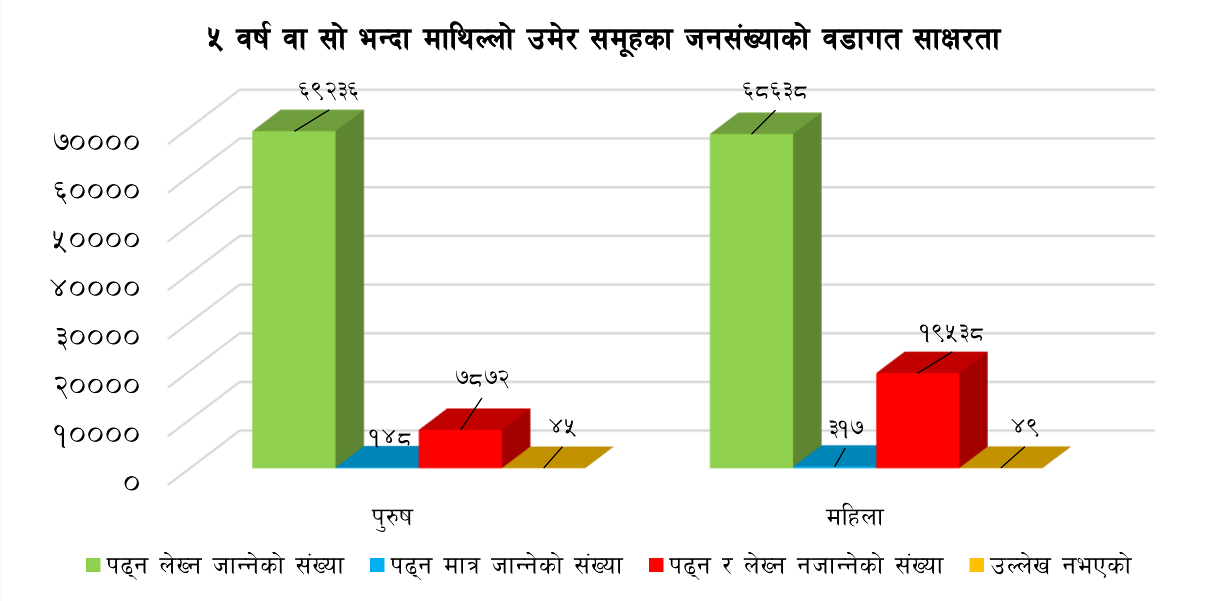

क) औपचारिक शिक्षाको आधारमा जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

युनेस्कोले सन् १९५६ मा सामान्य पढ्न, लेख्न र दैनिक जीवनमा आइपर्ने गणितीय जोड घटाउ गर्न सक्ने व्यक्ति साक्षर भएको मानिने भनी परिभाषा गरेको थियो । नेपालले पनि यसै परिभाषालाई आधार मानेर साक्षरता अभियान सञ्चालन गरिरहेको छ। यस उप-महानगरपालिकामा रहेका ५ वर्ष देखि २५ वर्ष सम्मका कुल जनसंख्या मध्ये ४२,५५३ अर्थात ७६.११ प्रतिशत हाल विद्यालय तथा कलेज गइरहेका, १२,४२५ जना अर्थात २२.२२ प्रतिशत जनसंख्या पहिला विद्यालय तथा कलेज गएका र ८४१ जना अर्थात १.५० प्रतिशत कहिले पनि स्कुल तथा कलेज औपचारिक शिक्षा हाँसिल नगरेको पाउन सकिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका नं. ६७: औपचारिक शिक्षाको जनसंख्याको साक्षरताको स्थिति

वडा	लिङ्ग	हाल विद्यालय/कलेज गएका	पहिला विद्यालय/कलेज गएका	कहिले विद्यालय/कलेज नगएका संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	जम्मा	२२८५	१	८६८	०	३१५४
	पुरुष	१११२	३४५	१०	९	१४७६
	महिला	५३१	१४९	४	४	६८८
२	जम्मा	५८१	१९६	६	५	७८८
	पुरुष	१११३	४४८	११	०	१५७२
	महिला	५८२	२०८	५	०	७९५
३	जम्मा	५३१	२४०	६	०	७७७
	पुरुष	२०८४	६७५	२४	०	२७८३
	महिला	१०९२	३२०	८	०	१४२०
४	जम्मा	२२१८	७५५	४५	०	३०१८
	पुरुष	११६५	३२२	१९	०	१५०६
	महिला	१०५३	४३३	२६	०	१५१२

वडा	लिङ्ग	हाल विद्यालय/कलेज गएका	पहिला विद्यालय/कलेज गएका	कहिले विद्यालय/कलेज नगएका संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
५	जम्मा	३३४२	७९७	६९	१०	४२१८
	पुरुष	१७४८	३५८	३७	६	२१४९
	महिला	१५९४	४३९	३२	४	२०६९
६	जम्मा	४९३३	७९३	८४	२८	५८३८
	पुरुष	२६२१	३७८	४२	१७	३०५८
	महिला	२३१२	४१५	४२	११	२७८०
७	जम्मा	३३८१	८३५	७९	१६	४३११
	पुरुष	१७६१	३९३	३३	७	२१९४
	महिला	१६२०	४४२	४६	९	२११७
८	जम्मा	२२१७	४९५	४७	५	२७६४
	पुरुष	११६८	२०४	२४	१	१३९७
	महिला	१०४९	२९१	२३	४	१३६७
९	जम्मा	३४९३	८२१	५६	५	४३७५
	पुरुष	१८९०	३७७	२५	२	२२९४
	महिला	१६०३	४४४	३१	३	२०८१
१०	जम्मा	१४०४	४६७	३२	१	१९०४
	पुरुष	७०९	२१५	१२	०	९३६
	महिला	६९५	२५२	२०	१	९६८
११	जम्मा	१८६४	७६४	५४	३	२६८५
	पुरुष	९७९	३३३	२४	२	१३३८
	महिला	८८५	४३१	३०	१	१३४७
१२	जम्मा	२४३३	८८०	६६	०	३३७९
	पुरुष	१२३३	४२२	३२	०	१६८७
	महिला	१२००	४५८	३४	०	१६९२
१३	जम्मा	१४०९	४६१	३८	३	१९११
	पुरुष	७३०	१९९	१९	१	९४९
	महिला	६७९	२६२	१९	२	९६२
१४	जम्मा	१४४०	६७४	३५	०	२१४९
	पुरुष	७४५	२८९	१८	०	१०५२
	महिला	६९५	३८५	१७	०	१०९७
१५	जम्मा	१७२७	६९६	२७	२	२४५२
	पुरुष	८४४	३००	८	२	११५४
	महिला	८८३	३९६	१९	०	१२९८

वडा	लिङ्ग	हाल विद्यालय/कलेज गएका	पहिला विद्यालय/कलेज गएका	कहिले विद्यालय/कलेज नगएका संख्या	उल्लेख नभएको	जम्मा
१६	जम्मा	१८५१	५८७	४७	५	२४९०
	पुरुष	९६२	२६०	१५	२	१२३९
	महिला	८८९	३२७	३२	३	१२५१
१७	जम्मा	२१४२	५७८	३९	०	२७५९
	पुरुष	१०९३	२७९	१९	०	१३९१
	महिला	२१४२	५७८	३९	०	२७५९
१८	जम्मा	२३२०	६६१	३१	२	३०१४
	पुरुष	१२२१	२९१	१७	१	१५३०
	महिला	१०९९	३७०	१४	१	१४८४
१९	जम्मा	२०७०	६९३	४७	१	२८११
	पुरुष	१०३४	३२१	२३	०	१३७८
	महिला	१०३६	३७२	२४	१	१४३३
जम्मा	पुरुष	२२१०८	५६१८	३८४	४५	२८१५५
	महिला	२०४४५	६८०७	४५७	४५	२७७५४
	जम्मा	४२५५३	१२४२५	८४१	९०	५५९०९
प्रतिशत		७६.११	२२.२२	१.५०	०.१६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

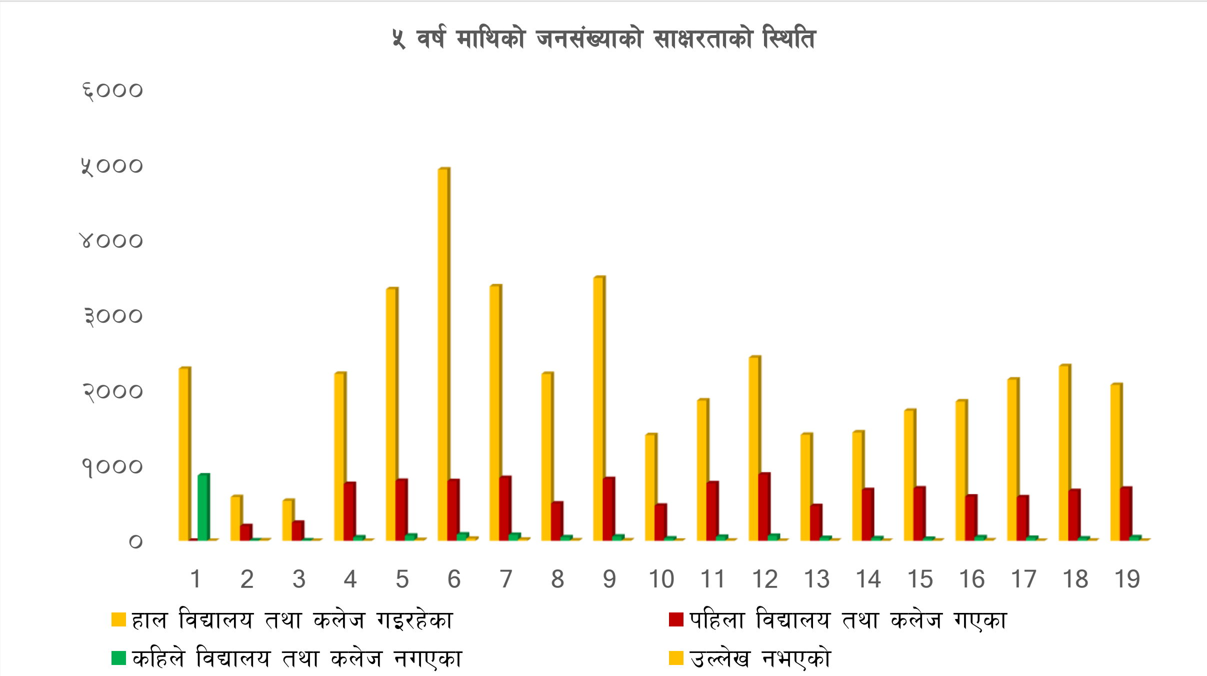

५.१.२ तहगत रुपमा शैक्षिक संस्था/विद्यालय र विद्यार्थी विवरण

क) सामुदायिक विद्यालयहरुको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास			कक्षा १-५			कक्षा १-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा	
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
१	Aa Vi	७	१०	१७	३५	२८	६३	३०	२५	५५	०	०	०	०	०	०	७२	६३
२	Aa Vi Kothari	१२	१६	२८	६२	४४	१०६	३२	४२	७४	०	०	०	०	०	०	१०६	१०२
३	Aa.Vi. Ranagaun	१३	२०	३३	२७	२४	५१	१५	१७	३२	०	०	०	०	०	०	५५	६१
४	Aadharbhuta school Lohadabara	१३	८	२१	३५	४०	७५	३६	२६	६२	०	०	०	०	०	०	८४	७४
५	Adharbhut Vidhyalaya	५	११	१६	२२	२७	४९	२१	१७	३८	०	०	०	०	०	०	४८	५५
६	Amar Ma Vi	१९	१७	३६	६५	७५	१४०	९२	७३	१६५	९४	९३	१८७	५५	३६	९१	३२५	२९४
७	Ambeshori Ma V	४	११	१५	४६	३३	७९	५२	५७	१०९	५२	३७	८९	३९	२४	६३	१९३	१६२
८	Bageshwori Pra V Bhatte	७	५	१२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	७	५
९	Bal Bikash Pra V Luhadabara	९	७	१६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९	७
१०	Bal Chetana Aa. Vi.	५	२	७	१९	२०	३९	२२	२५	४७	०	०	०	०	०	०	४६	४७
११	Bal Jana Kalyan Pra V Pahelpar	१५	३	१८	२१	२५	४६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३६	२८
१२	Bal Kalyan Pra V	११	२३	३४	२५	१६	४१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३६	३९
१३	Bal Miteri Ma Vi	१४	१३	२७	४३	४७	९०	९७	७३	१७०	९७	८७	१८४	९२	८५	१७७	३४३	३०५
१४	Bal Pra V Abidara	४	१	५	२	७	९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६	८
१५	Bal Primary School Kumalgaun	५	७	१२	१९	२२	४१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२४	२९
१६	Balsangini Pra V	६	११	१७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६	११
१७	Banahari Pra V Banahari	५	१०	१५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५	१०
१८	Bhadra Kali Pra V	७	८	१५	१३	१५	२८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२०	२३
१९	Bhagawati Pra V Dadakutti	२०	१९	३९	३२	३१	६३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५२	५०
२०	Birendra Ma Vi	१२	१०	२२	४६	४१	८७	६२	७३	१३५	६९	४७	११६	६१	३५	९६	२५०	२०६
२१	Deep Jyoti Aa.Vi	८	१०	१८	४४	४७	९१	२७	१७	४४	०	०	०	०	०	०	७९	७४
२२	Dharapani Pra V Damargaun	६	९	१५	२३	२०	४३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२९	२९
२३	Dipendra Ma V	११	८	१९	५९	४९	१०८	६७	५६	१२३	५५	३६	९१	०	०	०	१९२	१४९
२४	Faijane Mustafa Pra Vi Tulsipur	१२	१५	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१२	१५

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास			कक्षा १-५			कक्षा १-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा	
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
२५	Ganesh Pra V Tinukhola	८	७	१५	१६	१३	२९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२४	२०
२६	Gurujajur Ma Vi	१७	२५	४२	२३०	२१९	४४९	२९५	३२१	६१६	३१८	२९६	६१४	४५८	३५१	८०९	१३१८	१२१२
२७	Gyan Jyoti Aa Vi	३३	२८	६१	६८	९१	१५९	५०	५०	१००	०	०	०	०	०	०	१५१	१६९
२८	Jana Chetana Pra V Gairasuire	३	५	८	९	८	१७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१२	१३
२९	Jana Jagriti Ma V	४	४	८	१९	१८	३७	३८	३५	७३	३६	२७	६३	०	०	०	९७	८४
३०	Jana Jyoti Ma V Tuhiraniyapur	८	७	१५	२६	२७	५३	२२	२५	४७	४२	२१	६३	०	०	०	९८	८०
३१	Jana Jyoti Pra V Lamidamar	५	७	१२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५	७
३२	Jana Kalyan Ma V Dudharas	१०	१६	२६	६८	६६	१३४	११७	१२९	२४६	९६	८४	१८०	७१	७६	१४७	३६२	३७१
३३	Jana Kalyan Pra V Kwangi	७	६	१३	१६	१३	२९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२३	१९
३४	Jana Mukhi Pra V	२७	३२	५९	१७	३१	४८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४४	६३
३५	Janashram Secondary School	११	४	१५	१२४	१०५	२२९	६३	४९	११२	३३	३७	७०	६१	६४	१२५	२९२	२५९
३६	Janashramik Pra V Gairapatu	२०	१४	३४	७७	४२	११९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९७	५६
३७	Janata Aa V Harneti	५	५	१०	२२	३६	५८	१४	१८	३२	०	०	०	०	०	०	४१	५९
३८	Janata Pra V	४	७	११	१५	१६	३१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१९	२३
३९	Janata Pra V Barleni	४	८	१२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४	८
४०	Janata Sanskrit Ma V	१०	८	१८	६१	६९	१३०	८२	९५	१७७	७६	४४	१२०	६३	४६	१०९	२९२	२६२
४१	Kisan Pra V Akamimatera	११	६	१७	३४	३७	७१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४५	४३
४२	Laxmi Ma Vi	११	१०	२१	६२	४१	१०३	७४	४३	११७	४९	२७	७६	०	०	०	१९६	१२१
४३	Ma V Ashwara	१८	५	२३	७५	९०	१६५	९९	९८	१९७	७६	६९	१४५	९४	७५	१६९	३६२	३३७
४४	Ma V Bhitrisakram	५	३	८	३२	२६	५८	३३	३३	६६	२३	२४	४७	०	०	०	९३	८६
४५	Ma Vi Balapur	१०	७	१७	२६	१९	४५	७५	५०	१२५	४४	३८	८२	०	०	०	१५५	११४
४६	Ma Vi Beljhundi	७	१५	२२	४३	३४	७७	२२	२२	४४	२२	९	३१	०	०	०	९४	८०
४७	Ma Vi Kalakhola	२५	२७	५२	८६	८८	१७४	११५	११६	२३१	११४	५६	१७०	१००	६५	१६५	४४०	३५२
४८	Ma Vi Tulsipur Center	३१	३३	६४	२००	२०३	४०३	३२०	३१८	६३८	२९६	२८५	५८१	४१२	२८४	६९६	१२५९	११२३
४९	Ma. Vi. Doghare	२०	३०	५०	८३	८९	१७२	९१	७२	१६३	७५	३६	१११	०	०	०	२६९	२२७
५०	MA.Vi.	२	७	९	२४	३४	५८	३१	३६	६७	१७	१८	३५	०	०	०	७४	९५
५१	Mahendra Ma Vi	२८	२२	५०	७२	५९	१३१	८८	८३	१७१	५९	४३	१०२	१८३	१२०	३०३	४३०	३२७

क.सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास			कक्षा १-५			कक्षा १-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा	
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
५२	Mahendra Open School	०	०	०	०	०	०	०	१	१	२६	२४	५०	०	०	०	२६	२५
५३	Maheshwori Pra V Pahaduwa	४	६	१०	६	६	१२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०	१२
५४	Malika Pra Vi Bhitrisakram	१२	११	२३	८	५	१३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२०	१६
५५	Namuna Pra V Gothuwa	१३	६	१९	२५	२५	५०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३८	३१
५६	Nawa Jagaran Ma V	९	१२	२१	७५	७०	१४५	४५	३८	८३	३१	२८	५९	०	०	०	१६०	१४८
५७	Netra Jyoti Pra V Bhelahi	६	७	१३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६	७
५८	Netra Lal Pra V Akkasi	५	८	१३	१८	१४	३२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२३	२२
५९	Pashupati Ma V	१२	२९	४१	२८	२६	५४	६९	३९	१०८	७२	५४	१२६	३०	२३	५३	२११	१७१
६०	Pashupati Pra V Raikhaliyan	५	१०	१५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५	१०
६१	Pra V	५	११	१६	१५	९	२४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२०	२०
६२	Pra V	१७	१४	३१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१७	१४
६३	Pra V Bakhariya	१	८	९	१९	१७	३६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२०	२५
६४	Pra V Bankatta	४	१	५	४	४	८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८	५
६५	Pra V Halawar	९	९	१८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९	९
६६	Pra V Kalle Ramrikot	४	९	१३	१५	१२	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१९	२१
६७	Pra V Kankate	२	१०	१२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२	१०
६८	Pra V Khumkhani	०	२	२	६	७	१३	०	०	०	०	०	०	०	०	०	६	९
६९	Pra V Motipur	२२	२९	५१	१३	१३	२६	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३५	४२
७०	Pra V Peergaun	९	१५	२४	४	७	११	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१३	२२
७१	Pra V Thapapani	४	५	९	१२	१५	२७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१६	२०
७२	Ratannath Pra V Potali	७	७	१४	३६	२४	६०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४३	३१
७३	Ratri Pra Vi Daljitpur	१०	९	१९	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१०	९
७४	Sahid Smriti Awasiya Secondary School	७	३	१०	६५	११४	१७९	७७	७४	१५१	२६	५०	७६	२९	३९	६८	२०४	२८०
७५	Sahid Smriti Pra V	४	६	१०	८	१६	२४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१२	२२
७६	Saraswoti Ma VI Damargaun	४	८	१२	२९	४२	७१	५१	४१	९२	३२	२४	५६	०	०	०	११६	११५
७७	Saraswoti Pra V	९	१३	२२	३७	४४	८१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४६	५७
७८	Shanti Secondary School	२५	३५	६०	३२	४०	७२	३७	३७	७४	२३	१८	४१	१२	८	२०	१२९	१३८

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास			कक्षा १-५			कक्षा १-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा	
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
७९	Shree Saraswati Chautara Secondary School	३	१४	१७	५१	३३	८४	४०	३६	७६	२८	३४	६२	०	०	०	१२२	११७
८०	Siddheshwori Pra V	२	६	८	७	४	११	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९	१०
८१	Sirjansil Pra V Hemantapur	१४	३	१७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१४	३
८२	Srijanshil Adharbhut Vidyalaya	७	९	१६	२७	३३	६०	२९	२६	५५	०	०	०	०	०	०	६३	६८
८३	Sukreshwori Pra V	११	१	१२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	११	१
८४	Suvakoti Pra V Manikapur	११	११	२२	३६	२५	६१	०	०	०	०	०	०	०	०	०	४७	३६

स्रोत: उप-महानगरपालिका शिक्षा शाखा

ख) संस्थागत विद्यालयहरूको विवरण

क्र.सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास			कक्षा १-५			कक्षा १-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा	
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
१	Acharyakulam Dang	२३	४६	६९	५४	९२	१४६	९	२५	३४	०	०	०	०	०	०	८६	१६३
२	Adarsh Academy English Medium School	०	०	०	१०९	१५७	२६६	४९	८५	१३४	३६	४१	७७	०	०	०	१९४	२८३
३	Amar Ebs	९१	१२०	२११	२२१	३२९	५५०	११३	१७८	२९१	७१	७५	१४६	०	०	०	४९६	७०२
४	Amrit Academy School	१२७	१८७	३१४	१९६	२७९	४७५	८७	१०८	१९५	४८	४९	९७	०	०	०	४५८	६२३
५	Bal Amrit Ebs Dudharas	९५	१३५	२३०	१५४	१६७	३२१	७४	८४	१५८	३४	३४	६८	०	०	०	३५७	४२०
६	Bal Sahara Ebs	४१	४८	८९	१२९	१५१	२८०	५९	७५	१३४	३०	३८	६८	०	०	०	२५९	३१२
७	Chandra Jyoti Ebs	३०	४४	७४	६१	७९	१४०	३९	४०	७९	१४	२९	४३	०	०	०	१४४	१९२
८	Chandrodaya Vidya Kunj	३८	२७	६५	१९३	२०९	४०२	६९	६५	१३४	३४	४५	७९	०	०	०	३३४	३४६
९	Children Heaven Ebs	८२	१०८	१९०	१४१	१६१	३०२	४४	७६	१२०	१९	१५	३४	०	०	०	२८६	३६०
१०	Dang Valley Ebs	३९	४९	८८	४८	६०	१०८	२५	३७	६२	१७	१३	३०	१	४	५	१३०	१६३
११	Dangisaran Viddhyakunj	४२	४९	९१	४२	७०	११२	२३	३४	५७	१९	१७	३६	०	०	०	१२६	१७०
१२	Deep Ebs	६१	५०	१११	९६	१५२	२४८	५८	७६	१३४	३१	२९	६०	०	०	०	२४६	३०७
१३	Divine Temple Academy	१८	२३	४१	३६५	५११	८७६	७९	११९	१९८	४३	४९	९२	३६	४२	७८	५४१	७४४

क.सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास			कक्षा १-५			कक्षा १-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा	
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
१४	Divya Jyoti Ebs	६१	८१	१४२	२०५	१७६	३८१	८८	८९	१७७	३३	५३	८६	०	०	०	३८७	३९९
१५	Divya Kunj Academy	२०४	२४४	४४८	२०६	२४१	४४७	५९	७१	१३०	१४	२६	४०	०	०	०	४८३	५८२
१६	Forty Nine Ebs	१६	१०	२६	१५९	२०३	३६२	९९	१४२	२४१	५२	६१	११३	०	०	०	३२६	४१६
१७	Galaxy English School	२७	४३	७०	७१	८३	१५४	५५	६६	१२१	३२	२२	५४	०	०	०	१८५	२१४
१८	Gorkha Residential School	१	०	१	२१	४२	६३	१५	२६	४१	०	०	०	०	०	०	३७	६८
१९	Gorkha Secondary School	१०४	१३७	२४१	३२८	५६१	८८९	२४०	३३९	५७९	१८८	२५२	४४०	४१८	५१०	९२८	१२७८	१७९९
२०	Great Araniko English Secondary School	२८	३२	६०	८४	९२	१७६	४३	७०	११३	२७	३०	५७	४५०	३६२	८१२	६३२	५८६
२१	Gurukul Academy Tulsipur	०	०	०	३९	५१	९०	२१	३०	५१	५	४	९	०	०	०	६५	८५
२२	Gyan Jyoti Public School	०	०	०	२९३	५०३	७९६	१३२	२००	३३२	६८	१२६	१९४	०	०	०	४९३	८२९
२३	Gyan Jyoti Secondary School	४६	५३	९९	२८७	३६७	६५४	१७६	२३५	४११	११७	१३३	२५०	७०४	७५६	१४६०	१३३०	१५४४
२४	Hamro Pahunch Secondary School	१२	१५	२७	२६२	३२९	५९१	१३८	१८५	३२३	५०	८७	१३७	४८	३९	८७	५१०	६५५
२५	Happy Home Boarding School Dang	०	०	०	२२	३२	५४	५	३	८	०	०	०	०	०	०	२७	३५
२६	Himal Academy Dang	६	५	११	३५६	५१३	८६९	१५३	२१९	३७२	९३	१४०	२३३	१७७	१९४	३७१	७८५	१०७१
२७	Himalaya Ebs Hemantpur Dang	४७	७२	११९	६०	८४	१४४	१८	३४	५२	१७	१४	३१	०	०	०	१४२	२०४
२८	Himchuli Ebs Satkule	३१	३५	६६	५१	६०	१११	३१	१९	५०	०	०	०	०	०	०	११३	११४
२९	Ideal Ebs	६२	१०३	१६५	२२८	३०२	५३०	११८	१८०	२९८	६०	६०	१२०	०	०	०	४६८	६४५
३०	Jana Namuna Ebs	८९	९९	१८८	१४८	१५७	३०५	०	०	०	०	०	०	०	०	०	२३७	२५६
३१	Jana Priya Ebs	३३	३६	६९	१७२	१९३	३६५	६३	७०	१३३	३८	४३	८१	०	०	०	३०६	३४२
३२	Jeevan Jyoti English Model Biddyasharm	६२	८५	१४७	१०१	१०८	२०९	२२	४५	६७	१९	२३	४२	०	०	०	२०४	२६१
३३	Jeevan Premi Educare Academy	६१	५९	१२०	१०४	११३	२१७	७७	६४	१४१	३१	४१	७२	०	०	०	२७३	२७७
३४	Lakshya Academy	३९	४३	८२	८१	१००	१८१	३०	५९	८९	१५	२१	३६	०	०	०	१६५	२२३
३५	Laxmi Secondary English Boarding Schoool	०	०	०	५५	७३	१२८	२३	३५	५८	१८	१९	३७	०	०	०	९६	१२७
३६	Little Flower Ebs	१३६	११०	२४६	१९७	१८८	३८५	७९	९९	१७८	३१	३८	६९	२६	१२	३८	४६९	४४७

क.सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास			कक्षा १-५			कक्षा १-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा	
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
३७	Little Heaven Secondary School	६७	१०१	१६८	११०	१२०	२३०	५८	७४	१३२	२४	३०	५४	३९	४०	७९	२९८	३६५
३८	Lokpriya Bal Bikash Academy	५५	४८	१०३	६०	६९	१२९	१८	२१	३९	०	०	०	०	०	०	१३३	१३८
३९	Marigold English Boarding School	५५	५३	१०८	१९२	२३७	४२९	९०	१०१	१९१	४९	४५	९४	०	०	०	३८६	४३६
४०	Muna English Boarding School	३१	२१	५२	१२०	१३५	२५५	४०	५३	९३	३५	३६	७१	०	०	०	२२६	२४५
४१	Namuna Ebs	४९	७१	१२०	९०	७०	१६०	३१	४८	७९	२९	४०	६९	०	०	०	१९९	२२९
४२	New Mini Valley Ebs	५३	५२	१०५	४६	६६	११२	०	०	०	०	०	०	०	०	०	९९	११८
४३	New Ratnashila Ebs	५२	४३	९५	४४	४३	८७	९	९	१८	०	०	०	०	०	०	१०५	९५
४४	New Shanti Ebs	२८	३२	६०	६३	७५	१३८	३३	३४	६७	१८	२०	३८	०	०	०	१४२	१६१
४५	New Star Ebs Bijauri Dang	५०	७५	१२५	११३	१२५	२३८	५६	६६	१२२	३४	४६	८०	०	०	०	२५३	३१२
४६	P and K Pathshala	०	१	१	१४५	१६२	३०७	८७	७५	१६२	३८	३१	६९	०	०	०	२७०	२६९
४७	Parijat English School	६८	८५	१५३	११०	१२८	२३८	४०	५६	९६	२८	२९	५७	०	०	०	२४६	२९८
४८	Peace Pioneer English Model School	१२३	१५८	२८१	२९	३१	६०	०	०	०	०	०	०	०	०	०	१५२	१८९
४९	Praganna Public Academy	२१	१५	३६	९	८	१७	०	०	०	०	०	०	०	०	०	३०	२३
५०	Rapti Bal Academy	३९	६९	१०८	११८	१५४	२७२	६४	६९	१३३	३१	३२	६३	०	०	०	२५२	३२४
५१	Rapti Vidya Mandir Ma V Dang	२९	३५	६४	४२	५६	९८	२५	२७	५२	९	२८	३७	०	०	०	१०५	१४६
५२	Sadhana Pathashala	५८	८४	१४२	१३८	१८०	३१८	४१	५७	९८	१७	२२	३९	०	०	०	२५४	३४३
५३	Sagarmatha Balbatika English School	९७	१२५	२२२	१११	११५	२२६	४८	५९	१०७	१८	३१	४९	०	०	०	२७४	३३०
५४	Sanskar Pathshala	६१	८०	१४१	२८	३०	५८	०	०	०	०	०	०	०	०	०	८९	११०
५५	Sanskar Pathshala Dang	१५८	१९५	३५३	१२४	२०२	३२६	३८	६७	१०५	२९	२२	५१	०	०	०	३४९	४८६
५६	Saptarangi Ebs	०	१	१	२६१	४०८	६६९	८३	१२२	२०५	३२	४४	७६	०	०	०	३७६	५७५
५७	Saraswati English Medium School	३४	३६	७०	६९	७८	१४७	६१	८१	१४२	७	१०	१७	०	०	०	१७१	२०५
५८	Shantideep Ebs	४३	४२	८५	१८४	२७०	४५४	८५	९६	१८१	४८	४१	८९	०	०	०	३६०	४४९
५९	Sharada Sisne Ebs	०	०	०	१०१	१२९	२३०	४०	५४	९४	२७	२८	५५	०	०	०	१६८	२११

क.सं.	विद्यालयको नाम	वालविकास			कक्षा १-५			कक्षा १-८			कक्षा ९-१०			कक्षा ११-१२			जम्मा	
		छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र	जम्मा	छात्रा	छात्र
६०	Sharada Viddhya Mandir	४८	६४	११२	१०३	१२५	२२८	२३	३२	५५	१३	१६	२९	०	०	०	१८७	२३७
६१	Shikha Ebs	४१	३८	७९	३८	७१	१०९	३३	२८	६१	१८	१७	३५	०	०	०	१३०	१५४
६२	Shining Sun Beam Education	९०	१०५	१९५	७३	१०८	१८१	२०	३९	५९	१२	९	२१	०	०	०	१९५	२६१
६३	Shishu Niketan Ebs	२०	१५	३५	२७	२७	५४	११	१२	२३	८	५	१३	०	०	०	६६	५९
६४	Shree Modern Technical Future English School	२५	३४	५९	३३	४१	७४	०	०	०	०	०	०	०	०	०	५८	७५
६५	Srijana Balvatika Ebs	२९	३०	५९	१३२	१८०	३१२	५१	६३	११४	२५	३१	५६	४२	५३	९५	२७९	३५७
६६	Tridev Ebs	१२६	१३०	२५६	१३५	२१४	३४९	४०	६३	१०३	२६	४०	६६	०	०	०	३२७	४४७
६७	Tulsi Boarding Secondary School	५०	५४	१०४	३२५	४७८	८०३	२४६	३०६	५५२	१५५	१९२	३४७	१०४	१२५	२२९	८८०	११५५
६८	United Academy	१७	१५	३२	९९	१२५	२२४	४१	३७	७८	७	३५	४२	०	०	०	१६४	२१२

स्रोतः उप-महानगरपालिका शिक्षा शाखा

ग) सामुदायिक विद्यालयमा कार्यरत शैक्षिक जनशक्तिको विवरण

क्रस	विद्यालयको नाम	वडा नं	कार्यालय सहयोगी	लेखा सहायक कर्मचारी	बाल विकास शिक्षक	प्राथमिक तह			निम्न माध्यमिक तह			माध्यमिक तह			साविक उ मा वि तह	शिक्षण सिकाइ अनुदान	नगर अनुदान	प्राविधिक धार	जम्मा शिक्षक सख्या कक्षा १ देखि
						दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा					
१	श्री विरेन्द्र मा.वि. भ्यूडहरसुनपुर	१	१	१	२	६		६	३	१	४	४	१	५	२				१७
२	श्री बाल प्रा.वि. कुमालगाउँ	१	१		२	२	२	४			०			०					४
३	श्री सृजनशिल आ.वि. छोटे	१	१		२	४	३	७	१		१			०		१	१		१०
४	श्री धारापानी प्रा.वि. दमारगाउँ	१	१		१		१	१			०			०					१
५	श्री बाल प्रा.वि. अविधारा	१	१		१	१		१			०			०					१
६	श्री जनचेतना प्रा.वि. गैरेसिउरे	१	१		१	१		१			०			०					१
७	श्री भद्रकाली प्रा.वि. कूइरेपानी	२	१		१		२	२			०			०					२

क्रस	विद्यालयको नाम	वडा नं	कार्यालय सहयोगी	लेखा सहायक कर्मचारी	बाल विकास शिक्षक	प्राथमिक तह			निम्न माध्यमिक तह			माध्यमिक तह			साविक उ मा वि तह	शिक्षण सिकाइ अनुदान	नगर अनुदान	प्राविधिक धार	जम्मा शिक्षक सख्या कक्षा १ देखि
						दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा					
८	श्री बाल संगीनी प्रा.वि. घोरवण्डा	२	१		१			०			०			०					०
९	श्री रतननाथ प्रा.वि. पोटली	२	१		१	१	१	२			०			०					२
१०	श्री मा.वि. बालापुर	२	१	१	२	६	१	७	२	१	३	१	१	२		१	२		१५
११	श्री सरस्वती मा.वि. दमारगाउँ	३	१	१	२	५	१	६	१	३	४	१	१	२			१		१३
१२	श्री मा.वि. प्रतापकोट अम्बास	३	१		१	६	१	७			०			०		२	१		१०
१३	श्री जनता आ.वि. हरनेटी	३	१		१	२	२	४			०			०			२		६
१४	श्री आ.वि. रानागाउँ	३	१		१	५		५			०			०					५
१५	श्री प्रा.वि. कल्लेराम्रीकोट	३	१		१	१	१	२			०			०					२
१६	श्री प्रा.वि. थापापानी	३	१		१		१	१			०			०					१
१७	श्री बागेश्वरी प्रा.वि. भट्टे	३	१		२			०			०			०					०
१८	श्री प्रा.वि. डाडाखुटी	३	१		१	२		२			०			०					२
१९	श्री गुरुजजुर मा.वि. रक्षाचौर	४	१	१	२	१८	४	२२	५	२	७	४	१	५	४				३८
२०	श्री जनश्रम मा.वि. खाद्रे	४	१	१	२	४	२	६	६		६	४	२	६	२		२		२२
२१	श्री दीपज्योति आ.वि. घोरानेटी	४	१		२	४	२	६	१	२	३			०					९
२२	श्री जनज्योति प्रा.वि. लामिदमार	४	१		१			०			०			०					०
२३	श्री प्रा.वि. वनहरी	४	१		१			०			०			०					०
२४	श्री प्रा.वि. खुमखानी	४	१		१		१	१			०			०					१
२५	श्री सिद्धेश्वरी प्रा.वि. मुलकोट	४	१		१	२	०	२			०			०					२
२६	श्री ज्ञानज्योति आ.वि. सुन्दरनगर	५	१		४	३	७	१०			०			०		१			११
२७	श्री जनश्रमिक प्रा.वि. गैरापातु	५	१		२	४	१	५			०			०					५
२८	श्री प्रा.वि. फैजानेमुस्तफा तुलसीपुर	५	१		२			०			०			०					०

क्रस	विद्यालयको नाम	वडा नं	कार्यालय सहयोगी	लेखा सहायक कर्मचारी	बाल विकास शिक्षक	प्राथमिक तह			निम्न माध्यमिक तह			माध्यमिक तह			साविक उ मा वि तह	शिक्षण सिकाइ अनुदान	नगर अनुदान	प्राविधिक धार	जम्मा शिक्षक सख्या कक्षा १ देखि
						दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा					
२९	श्री मा.वि. तुलसीपुर सेन्टर	६	१	१	३	१४	५	१९	१	४	५	४	१	५			१	८	३८
३०	श्री प्रा.वि. श्रीगै	७	१		१			०			०			०					०
३१	श्री प्रा.वि. डाँडापातु	७	१		१	४	१	५			०			०					५
३२	श्री प्रा.वि. मोतिपुर	७	१		२	२		२			०			०					२
३३	श्री मा.वि. कालाखोला	७	१	१	४	१०	१	११	५		५	२	१	३	१		२		२२
३४	श्री प्रा.वि. हलवार	७	१		२			०			०			०					०
३५	श्री मा.वि. अश्वारा	८	१	१	२	११		११	३	१	४	४		४	२		१		२२
३६	श्री सहिदस्मृति प्रा.वि. टिकरी	८	१		२	१	१	२			०			०					२
३७	श्री सरस्वती चौतारा मा.वि. सल्लीवन	९	१		२	८	१	९			०			०		१	२		१२
३८	श्री मा.वि. दोघरे	९	१		३	८	१	९		३	३			०		२	१		१५
३९	श्री पशुपति प्रा.वि. राइखलियान	१०	१		२			०			०			०					०
४०	श्री जनजागृत मा.वि. पातुवनगाउँ	१०	१	१	२	६		६	२	१	३	१	२	३			१		१३
४१	श्री प्रा.वि. गौरीगाउँ	१०	१		१	२		२			०			०					२
४२	श्री शान्ति मा.वि. नवलपुर	११	१		२	६	१	७			०			०		१	१		९
४३	श्री शुक्रेश्वरी प्रा.वि. सुकौरा	११	१		१			०			०			०					०
४४	श्री प्रा.वि. पिरगाउँ	११	१		३	१		१			०			०					१
४५	श्री आ.वि. कटाहा	११	१		२	४	४	८			०			०		१			९
४६	श्री अमर मा.वि. उरहरी	११	१	१	२	८	३	११	५	१	६	४	१	५	१		१		२४
४७	श्री पशुपति मा.वि. हरीपौरी	१२	१	१	४	७	२	९	२	१	३	२	१	३			२		१७
४८	श्री जनकल्याण प्रा.वि. क्वाडी	१२	१		३	२		२			०			०					२
४९	श्री जनमुखी प्रा.वि. टरिगै	१२	१		३	३		३			०			०					३

क्रस	विद्यालयको नाम	वडा नं	कार्यालय सहयोगी	लेखा सहायक कर्मचारी	बाल विकास शिक्षक	प्राथमिक तह			निम्न माध्यमिक तह			माध्यमिक तह			साविक उ मा वि तह	शिक्षण सिकाइ अनुदान	नगर अनुदान	प्राविधिक धार	जम्मा शिक्षक सख्या कक्षा १ देखि
						दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा					
५०	श्री महेन्द्र मा.वि. तुलसीपुर	१२	१	१	२	८	२	१०	६	१	७	६		६	२		१		२६
५१	श्री प्रा.वि. बखरीया	१३	१		१	२	१	३			०			०					३
५२	श्री अम्वेश्वरी मा.वि. अम्बापुर	१३	१	१	२	५	२	७		३	३	१		१		२	१		१४
५३	श्री जनज्योती मा.वि. तुहिरनियापुर	१३	१	१	१	५		५	२	१	३	१	२	३			२		१३
५४	श्री आ.वि. बराहखुटी	१३	१		१	५	२	७	१		१			०		१	१		१०
५५	श्री आ.वि. लोहाडवरा खौसापुर	१४	१		२	६	२	८			०			०		१			९
५६	श्री किसान प्रा.वि. अकमिमटेरा	१४	१		२	२	१	३			०			०					३
५७	श्री रात्री प्रा.वि. दलजितपुर	१४	१		१			०			०			०					०
५८	श्री बालमितेरी मा.वि. भोजपुर	१४	१	१	२	४		४	६	२	८	४	१	५	३		१		२१
५९	श्री नमुना प्रा.वि. करङ्गा	१४	१		१			०			०			०					०
६०	श्री बालविकास प्रा.वि. लोहाडवरा	१४	१		१			०			०			०					०
६१	श्री आ.वि. कोठरी	१५	१		२	५	२	७			०			०		१	१		९
६२	श्री बालचेतना आ.वि. धमकापुर	१५	१		२	५	३	८			०			०		१			९
६३	श्री बालकल्याण प्रा.वि. पहेलपार	१५	१		१	१	२	३			०			०					३
६४	श्री महेश्वरी प्रा.वि. पहरुवा	१५	१		१		१	१			०			०					१
६५	श्री लक्ष्मी मा.वि. लक्ष्मीपुर	१६	१		३	७	१	८		२	२			०		२			१२
६६	श्री सरस्वति प्रा.वि. मजगाउ	१६	१		२	३	२	५			०			०					५
६७	श्री दिपेन्द्र मा.वि. मानपुर	१७	१	१	२	७	१	८	५	१	६	४		४			१		१९
६८	श्री प्रा.वि. बनकट्टा	१७	१		१	१		१			०			०					१
६९	श्री नेत्रज्योति प्रा.वि. भेलाही	१७	१		१			०			०			०					०
७०	श्री जनता प्रा.वि. मज्गौ	१७	१		२	३	१	४			०			०					४

क्रस	विद्यालयको नाम	वडा नं	कार्यालय सहयोगी	लेखा सहायक कर्मचारी	बाल विकास शिक्षक	प्राथमिक तह			निम्न माध्यमिक तह			माध्यमिक तह			साविक उ मा वि तह	शिक्षण सिकाइ अनुदान	नगर अनुदान	प्राविधिक धार	जम्मा शिक्षक सख्या कक्षा १ देखि
						दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा	दरवन्दी	राहत	जम्मा					
७१	श्री प्रा.वि. कानकाटे	१७	१		२			०			०			०					०
७२	श्री मा.वि. बेलभ्रुण्डी	१८	१		२	८	२	१०			०			०		१	१		१२
७३	श्री जनकल्याण मा.वि. दुधरास	१८	१	१	३	११	२	१३	५		५	५	१	६	१				२५
७४	श्री जनता संस्कृत मा.वि. बिजौरी	१८	१	१	२	८	१	९	५		५	६		६	१		१		२२
७५	श्री शुभकोटी प्रा.वि. मनिकापुर	१८	१		२	३	१	४			०			०					४
७६	श्री सिर्जनशिल प्रावि हेमन्तापुर	१८	१		२			०			०			०					०
७७	श्री जनता प्रा.वि. बर्लेनी	१८	१		१			०			०			०					०
७८	श्री नवजागरण मा.वि. कुटेचौर	१९	१	१	२	७	२	९		१	१			०		२	१		१३
७९	श्री मा.वि. भित्रीसंक्राम	१९	१	१	१	४	३	७		२	२	१		१		२	१		१३
८०	श्री गणेश प्रा.वि. तिनुखोला	१९	१		१	१		१			०			०					१
८१	श्री नेत्रलाल प्रा.वि. अक्कासी	१९	१		२		२	२			०			०					२
८२	श्री मालिका प्रा.वि. संक्राम	१९	१		१	१		१			०			०					१
	जम्मा		८२	२०	१४३	२८६	८९	३७५	६७	३३	१००	५९	१६	७५	१९	२३	३३	८	६३३

घ) शैक्षिक तह अनुसार विद्यार्थीहरुको विवरण

शैक्षिक तह					जम्मा
पूर्व प्राथमिक तह	कक्षा १-५	कक्षा ६-८	कक्षा ९-१०	कक्षा ११-१२	
९१८४	२५२६८	१३७७२	८१७५	७२७३	६३६७२

स्रोत: उप-महानगरपालिका शिक्षा शाखा

ङ) उप-महानगरपालिका भित्र रहेका विश्वविद्यालय तथा क्याम्पसहरुको विवरण

सि.नं.	नाम	ठेगाना
१.	नेपाल संस्कृत विश्व विद्यालय	बेलझुण्डी
२.	राप्ती बबई क्याम्पस	कपडादेवी
३.	आयुर्वेद चिकित्सा शास्त्र संस्थान	
४.	जनता क्याम्पस	बेलझुण्डी
५.	मिड वेस्ट कृषि कलेज	बरुवा गाउँ
६.	नोभेक्स शिक्षा क्याम्पस	डुम्री गाउँ
७.	तुलसीपुर ईन्जिनियरिङ्ग कलेज	दोघरे
८.	तुलसीपुर मेट्रो कलेज	हरीपौरी

स्रोत: उप-महानगरपालिका शिक्षा शाखा

च) उप-महानगरपालिकाको आन्तरिक श्रोतबाट सञ्चालित बालविकास केन्द्रको विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा रहेका सबै आधारभूत विद्यालयहरुमा बाल विकास केन्द्र रहेको छ। आधारभूत तहका साना कक्षाहरुमा अध्ययन गर्ने बालबालिकाहरुको लागि बालविकास केन्द्रमा मनोरञ्जन, खेलकुद, नाचगान लगायतका क्रियाकलापहरु सञ्चालन गरी विद्यार्थीहरुलाई पढाई र स्कुल प्रति ध्यान केन्द्रित गर्ने गरिएको छ । बालबालिकालाई विद्यालय तर्फ आकर्षित गर्नका लागि बालविकास केन्द्रहरुलाई व्यवस्थित गरिएको छ ।

५.१.३ विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका छात्रछात्राको विवरण

तालिका नं. ६८: तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाका विद्यालयहरुमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरुको विवरण

वडा	सरकारी	निजी	क्याम्पस	जम्मा
१.	१०४६	४६०	१७२	१६७८
२.	५३०	९३१	१६७	१६२८
३.	१०९७	४८३	१९०	१७७०
४.	२५६३	२२९०	२०७	५०६०
५.	३६७	२९८९	५८२	३९३८
६.	११५३	८७२६	७४४	१०६२३
७.	९८४	२४०५	६३१	४०२०
८.	७७५	१२९१	३३८	२४०४
९.	६७८	२२१८	२२७	३१२३

वडा	सरकारी	निजी	क्याम्पस	जम्मा
१०.	४७६	१०७३	१७८	१७२७
११.	९७८	१०७४	२३३	२२८५
१२.	२०१७	१७०१	२७६	३९९४
१३.	११४४	१७२	१०७	१४२३
१४.	१३२१	३३१	१९८	१८५०
१५.	५४५	९७७	२२१	१७४३
१६.	३१७	७४४	२६७	१३२८
१७.	१२७५	१४५६	३७९	३११०
१८.	२३२२	२५७४	४५३	५३४९
१९.	६५९	११५७	१८९	२००५
जम्मा	२०२४७	३३०५२	५७५९	५९०५८

स्रोत: उप-महानगरपालिका शिक्षा शाखा

५.१.४ शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

तालिका नं. ६९: उप-महानगरपालिकाको शिक्षक तथा शैक्षिक जनशक्ति विवरण

क्र.स.	विवरण	शिक्षिका	शिक्षक	जम्मा
१.	सामुदायिक विद्यालय	२४०	४१९	६५९
२.	संस्थागत विद्यालय	६१५	७०१	१३१६
३.	क्याम्पस	९	१३७	१४६
४.	टेक्निकल स्कुल तथा कलेज	२	२२	२४
५.	प्राइभेट क्याम्पस	३	३४	३९
६.	विश्व विद्यालय	०	४६	४६
जम्मा		८६९	१३५९	२२३०

स्रोत: उप-महानगरपालिका शिक्षा शाखा

५.१.५ उप-महानगरपालिकाको प्राविधिक धारका कलेज तथा विद्यार्थीको संख्या सम्बन्धी विवरण

कलेज/क्याम्पसको नाम	वडा	संकाय	पढाई हुने तह	पढाई हुने प्रमुख विषय	विद्यार्थी संख्या		
					छात्रा	छात्र	जम्मा
Campus of live science	१३	B.Sc.Ag	Bachelor	B.Sc.Ag	१०८	९०	१९९

तालिका नं. ७०: इन्टरनेट सुविधा उपलब्ध भएका विद्यालयहरुको विवरण

क्र.स	विद्यालयको नाम	ठेगाना
१	Birendra Ma. Vi. Bhyudahar Sunpur	तुलसीपुर १ दाङ
२	Bal Pra Vi. Kumalgaun	तुलसीपुर १ दाङ
३	Srijanshil Aa. Vi. Chhote	तुलसीपुर १ दाङ
९	Ratannath Pra Vi. Potali	तुलसीपुर २ दाङ

क्र.स	विद्यालयको नाम	ठेगाना
१०	Ma Vi. Balapur	तुलसीपुर २ दाङ
११	Saraswoti Ma Vi. Damargaun	तुलसीपुर ३ दाङ
१२	Ma Vi. Pratapkot Ambas	तुलसीपुर ३ दाङ
१३	Janata Pra Vi. Harneti	तुलसीपुर ३ दाङ
१४	Aa Vi Ranagaun	तुलसीपुर ३ दाङ
१६	Pra Vi. Thapapani	तुलसीपुर ३ दाङ
१९	Gurujajur Ma V Rakshyachaur	तुलसीपुर ४ दाङ
२०	Janasharm Ma V Khadre	तुलसीपुर ४ दाङ
२१	Deep Jyoti A.V.Ghoraneti	तुलसीपुर ४ दाङ
२६	Gyan Jyoti Aa V Sundarnagar	तुलसीपुर ५ दाङ
२७	Janashramik Pra V Gairapatu	तुलसीपुर ५ दाङ
२९	Ma V Tulsipur Center	तुलसीपुर ६ दाङ
३१	Bal Kalyan Pra V Dadapatu	तुलसीपुर ७ दाङ
३२	Pra V Motipur	तुलसीपुर ७ दाङ
३३	Ma Vi Kalakhola	तुलसीपुर ७ दाङ
३५	Ma V Ashwara	तुलसीपुर ८ दाङ
३७	Saraswoti Chautara Aa. Vi. Salliban	तुलसीपुर ९ दाङ
३८	Ma. Vi Doghare	तुलसीपुर ९ दाङ
४०	Jana Jagriti Ma V Patubangaun	तुलसीपुर १० दाङ
४१	Pra V Gaurigaun	तुलसीपुर १० दाङ
४२	Shanti Aa Vi Nawalpur	तुलसीपुर ११ दाङ
४५	Adharbhut Vidyalaya Kataha	तुलसीपुर ११ दाङ
४६	Amar Ma V Urahari	तुलसीपुर ११ दाङ
४७	Pashupati Ma V Haripauri	तुलसीपुर १२ दाङ
४८	Jana Kalyan Pra V Kwangi	तुलसीपुर १२ दाङ
४९	Jana Mukhi Pra V Tarigain	तुलसीपुर १२ दाङ
५०	Mahendra Ma V Tulsipur	तुलसीपुर १२ दाङ
५१	Pra V Bakhariya	तुलसीपुर १३ दाङ
५२	Ambeshori Ma V Ambapur	तुलसीपुर १३ दाङ
५३	Jana Jyoti Ma V Tuhiraniyapur	तुलसीपुर १३ दाङ
५४	Adharbhut Vidyalaya Barahakhuti	तुलसीपुर १३ दाङ
५५	Adharbhut Vidyalaya Lohadabara	तुलसीपुर १४ दाङ
५६	Kisan Pra V Akamimatera	तुलसीपुर १४ दाङ
५८	Bal Miteri Ma V Bhojpur	तुलसीपुर १४ दाङ
६१	Aa. Vi. Kothari	तुलसीपुर १५ दाङ

क्र.स	विद्यालयको नाम	ठेगाना
६२	Bal Chetana Aa. Vi. Dhamakapur	तुलसीपुर १५ दाङ
६३	Bal Kalyan Pra V Pahelpar	तुलसीपुर १५ दाङ
६५	Laxmi Ma. Vi Laxmipur	तुलसीपुर १६ दाङ
६६	Saraswoti Pra V Majagaun	तुलसीपुर १६ दाङ
६७	Dipendra Ma V Manpur	तुलसीपुर १७ दाङ
७०	Janata Pra V Majgai	तुलसीपुर १७ दाङ
७२	Ma.Vi. Beljhundi	तुलसीपुर १८ दाङ
७३	Jana Kalyan Ma V Dudharas	तुलसीपुर १८ दाङ
७४	Janata Sanskrit Ma V Bijauri	तुलसीपुर १८ दाङ
७५	Suvakoti Pra V Manikapur	तुलसीपुर १८ दाङ
७८	Nawa Jagaran Ma V Kutechour	तुलसीपुर १९ दाङ
७९	Ma V Bhitrisakram	तुलसीपुर १९ दाङ
८०	Ganesh Pra V Tinukhola	तुलसीपुर १९ दाङ
८१	Netra Lal Pra V Akkasi	तुलसीपुर १९ दाङ

स्रोत: उप-महानगरपालिका शिक्षा शाखा

५.१.६ शैक्षिक गुणस्तर सम्बन्धी विवरण

- विद्यालय सहयोग संयन्त्र
- परीक्षा व्यवस्थापन
- शिक्षककहरुको क्षमता विकास तालिम
- नियमित रुपमा अनुगमन सुपरीवेक्षण
- ऐन नियमावली कार्यविधि निर्माण

५.१.७ बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी विवरण

हाल तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाले बालमैत्री शिक्षा सम्बन्धी गरेका प्रयासहरु निम्न बमोजिम रहेका छन् ।

प्रयासहरु :

- दण्डरहित शिक्षा
- बालविकासमा खेल सामाग्रीको व्यवस्था
- क्षमता विकास तालिमको व्यवस्था
- बालमैत्री खानेपानी तथा शौचालयको व्यवस्था
- बालक्लबहरुको गठन
- बाल शिक्षा सम्बन्धी कार्यक्रम सञ्चालन

५.२ स्वास्थ्य तथा पोषण

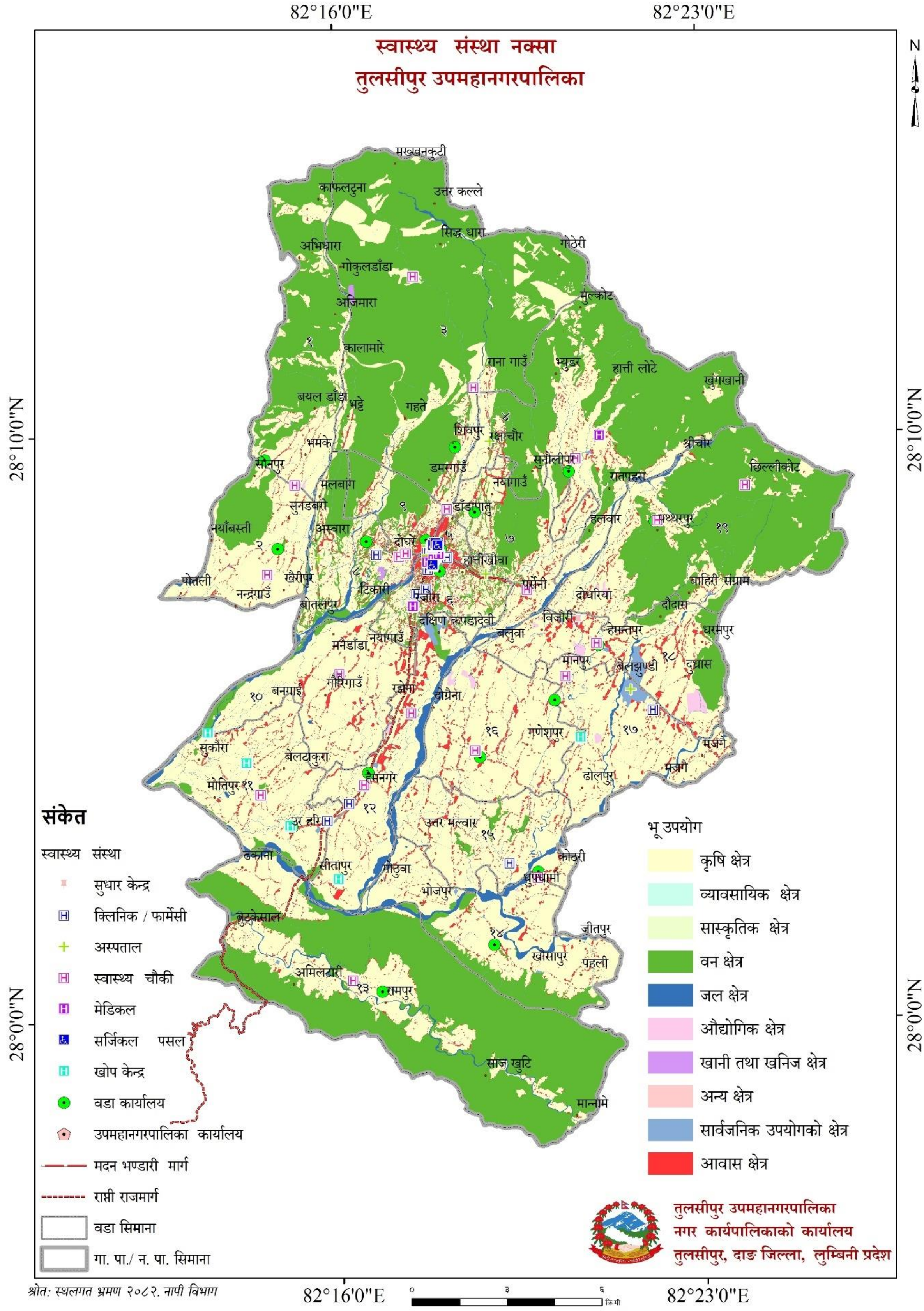

नक्सा नं. १ : *उप-महानगरपालिकाको स्वास्थ्य क्षेत्र नक्शा*

नेपालको संविधानको धारा ३५ मा स्वास्थ्य सम्बन्धी हकलाई मौलिक हकको रुपमा स्थापित गरिएको छ। उपधारा १ मा प्रत्येक नागरिकलाई राज्यबाट आधारभूत स्वास्थ्य सेवा निःशुल्क प्राप्त गर्ने हक हुनेछ र कसैलाई पनि आकस्मिक स्वास्थ्य सेवाबाट बञ्चित गरिने छैन भनि उल्लेख गरिएको छ। यसै हकको कार्यान्वयन गराउने दायित्व स्थानीय सरकारको भएकोले उप-महानगरपालिकामा आधारभूत स्वास्थ्य पूर्वाधार र सेवाहरूको प्रबन्ध हुन अपरिहार्य छ।

यो उप-महानगरपालिका भौगालिक रुपमा सुगम तथा प्रादेशिक राजधानीका कारण अत्यावश्यक भौतिक तथा सामाजिक पूर्वाधारहरुको अवस्था राम्रो छ। शिक्षा, स्वास्थ्य, गरिबी तथा अन्य सूचकहरु पनि तुलनात्मक रुपमा देशका अन्य स्थानीय तहहरुको तुलनामा मजबुत देखिन्छ। हाल उप-महानगरपालिका भित्र राप्ती प्रादेशिक अस्पताल, आयुर्वेद चिकित्सालय, प्रसुती गृह, बालअस्पताल, आँखा उपचार केन्द्र लगायतका निजी क्षेत्रबाट संचालनमा रहेका अस्पतालका साथै तुलसीपुर उपमहानगरपालिका अन्तर्गत १० वटा शहरी स्वास्थ्य केन्द्र, एक स्वास्थ्य प्रवर्द्धन केन्द्र, ८ वटा स्वास्थ्य चौकी मार्फत स्वास्थ्य सेवा प्रवाह भइ रहेको छ। यहाँ निजी तवरबाट चारवटा प्राकृतिक चिकित्सा केन्द्र, एचआईभी परीक्षण केन्द्र लगायतका स्वास्थ्य संस्थाहरु संचालनमा रहेका छन्।

५.२.१ स्वास्थ्य संस्थाको विवरण

तालिका नं. ७१: उप-महानगरपालिकामा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरू सम्बन्धी विवरण

क्र.सं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	ठेगाना
१.	पवननगर स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.१
२.	ताकियापुरनगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.२
३.	प्रतापकोटनगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.३
४.	रानागाउँनगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.३
५.	हलवार स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.४
६.	राप्ती प्रादेशिक अस्पताल	वडा नं.५
७.	गोलौरानगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.६
८.	पर्सेनीनगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.७
९.	भीमसेन शहरी स्वास्थ्य प्रवर्द्धन केन्द्र	वडा नं.८
१०.	दोघरेनगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.९
११.	टरिगाउँ स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.१०
१२.	उरहरी स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.११
१३.	हेमनगर नगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.१२
१४.	फुलबारी स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.१३
१५.	डयाङ्गपुर्नगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.१४
१६.	डुरुवा स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.१५
१७.	लक्ष्मीपुर नगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.१६
१८.	मानपुर स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.१७

क्र.सं	स्वास्थ्य संस्थाको नाम	ठेगाना
१९.	हेमन्तपुरनगर स्वास्थ्य केन्द्र	वडा नं.१८
२०.	बिजौरी स्वास्थ्य चौकी	वडा नं.१९
२१.	छिल्लिकोट सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	वडा नं.१९

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

तालिका नं. ७२: उप-महानगरपालिकामा रहेका जम्मा स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण

क्र.सं	स्वास्थ्य संस्थाहरुको विवरण	संख्या
१.	राप्ती प्रादेशिक अस्पताल	१
२.	स्वास्थ्य चौकी	८
३.	निजी अस्पताल	४
४.	आयुर्वेद चिकित्सालय	२
५.	आँखा उपचार केन्द्र	१
६.	प्रसुती गृह	७
७.	बाल अस्पताल	१
८.	रक्तसञ्चार केन्द्र	१
९.	एचआईभी परीक्षण तथा परार्मश केन्द्र	२०
१०.	शहरी स्वास्थ्य केन्द्र	१०
११.	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	१
१२.	निजी पोलीक्लिनिक	८
१३.	गाउँघर क्लिनिक	२६
१४.	खोप क्लिनिक	५१
१५.	फार्मेसी	५४
१६.	म.स्वा.स्व.से.	२१८ जना
१७.	प्रादेशिक आयुर्वेद चिकित्सालय	१
१८.	शहरी स्वास्थ्य प्रवर्द्धन केन्द्र	१
१९.	बेड संख्या सरकारी	१६०

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

तालिका नं. ७३: स्थानीय तह मातहतका स्वास्थ्य संस्थाको भौतिक पूर्वाधार, उपलब्ध सेवाको विवरण

क्र.सं.	विवरण	भएको संख्या	नभएको संख्या	विवरण	जम्मा स्वास्थ्य संस्था संख्या
१.	स्वास्थ्य संस्थाको मापदण्ड बमोजिमको भवन	१	५	सुरक्षित गर्भपतन सेवा साइट संख्या	७
२.	आफ्नै भवन भएका स्वास्थ्य संस्था	१७	५	Implant सेवा साइट सेवा	११
३.	ल्यापटप वा कम्प्युटर	२३	०	IUCD सेवा साइट सेवा	९

४.	इन्टरनेट सुविधा	२३		६ वटै परिवार नियोजनको सेवा भएको स्वास्थ्य संस्था संख्या	९
५.	कार्य क्षेत्रभित्र FCHV संख्या	१९२		ड्टस सेन्टर संख्या	१२
६.	खोप केन्द्र संख्या	६२		माइक्रोस्कोपी सेन्टर संख्या	९
७.	खोप केन्द्रको आफ्नै भवन	४४	१५	प्रयोगशाला सेन्टर संख्या	९
८.	गाउँघर क्लिनिक संस्था	३८		HTC साईट संख्या	१
९.	गाउँघर क्लिनिक आफ्नै भवन नभएको संख्या	२३	१५	PMTCT साईट हो/होईन	१०
१०.	बर्थिङ सेन्टर संख्या	७		किशोर किशोरी मैत्री साइट संख्या	४
११.	OTC साईट संख्या	९		शौचालय संख्या	२३

स्रोत: उप-महानगरपालिकाको स्वास्थ्य शाखा

५.२.२ खोप सेवा तथा सुरक्षित मातृत्व सम्बन्धी विवरण

क) खोपको विवरण

बालबालिका भविष्यका निर्माता हुन्। यसको लागि यिनीहरू स्वस्थ र निरोगी हुनु आवश्यक छ। बाल्य अवस्थामा उनीहरूलाई बी.सी.जी. एक पटक, डी.पी.टी.तीन पटक, दादुरा एक पटक, पोलियो र भिटामिन तोकिएको मात्रामा दिनै पर्दछ। बालबालिकाहरूको लागि पाँच वटै खोपहरू नियमित र पुरा मात्रामा दिनु पर्दछ। नेपाल सरकारले राष्ट्रिय खोप कार्यक्रमलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेको छ। खोप कार्यक्रम कम खर्चिलो तथा मितव्ययी रुपमा गरिने स्वास्थ्य क्षेत्रको एउटा प्रभावकारी प्रयत्न हो। खोप कार्यक्रमले उल्लेख्य रुपमा बालमृत्युदर घटाउन र विभिन्न रोगलाई रोकथाम गर्न सहयोग पुऱ्याएको छ। जसले गर्दा दिगो विकास लक्ष्यको बालमृत्युदर घटाउने लक्ष्य (एम.डी.जी.-४) प्राप्त गर्न सहयोग पुगेको छ।

बाल्यकाल तथा उमेर पुगेपछि लाग्न सक्ने प्राणघातक रोगहरू जस्तै: क्षयरोग, भ्यागुते रोग, लहरे खोकी, धनुष्टंकार, हेपाटाइटिस बी, इन्फुल्युन्जा टाइप बी, पोलियो, न्यूमोनिया, दादुरा, रुबेला र जापानीज इन्सफलाइटिस् विरुद्ध चरणबद्ध रुपमा समयमै खोपहरू अनिवार्य रुपमा लगाउनु पर्दछ। ती खोपहरू क्रमशः BCG, DPT, OPV, PCV, IPV, MR, JE / ID हुन्। यसरी खोपहरू समयमै लगाउँदा सिमित लगानीमा ठूला रोगहरूको जोखिमबाट मुक्त भई बाल मृत्युदर नियन्त्रण गर्ने प्रभावकारी उपाय हुन्छ।

खोप सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	सुचकहरू	श्रावण २०७८ देखि असार २०७९	श्रावण २०७९ देखि असार २०८०	श्रावण २०८० देखि असार २०८१	श्रावण २०८१ देखि असार २०८२
१	% of 1 year children immunized with rota2	१०३.४१	११४.५६	१११.१	८३.५५

क.सं.	सुचकहरू	श्रावण २०७८ देखि असार २०७९	श्रावण २०७९ देखि असार २०८०	श्रावण २०८० देखि असार २०८१	श्रावण २०८१ देखि असार २०८२
२	% of children <1 year immunized with DPT-HepB-Hib3	१०८.०३	११३.७९	११३.८७	८७.१४
३	% of children <1 year immunized with DPT-HePB-Hib1	१०७.२१	११६.६४	११३.८७	८४.१५
४	% of children aged 12-23 months immunized with JE	१०९.६३	१०५.६४	१३०.५३	१००.५३
५	% of children aged 12-23 months immunized with MR2	१०८.४	९५.०९	१३२.९७	१०२.८९

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

क.सं.	सुचकहरू	श्रावण २०७८	श्रावण २०७९	श्रावण २०८०	श्रावण २०८१	श्रावण २०८२
१	6.1-Percentage of children under one year immunized with BCG	१२५.२४	१२७.४१	१२३.३१	१०३.३४	८९.३७
२	6.10- Percentage of children under one year immunized with DPT-HepB-Hib1	१०७.२१	११६.६४	११३.६९	८४.१५	८१.५७
३	6.11-Percentage of children under one year immunized with DPT-HepB-Hib3	१०८.०३	११३.७९	११३.८७	८७.१४	७२.७९
४	6.13- Percentage of children aged 12-23 months immunized with JE	१०९.६३	१०५.६४	१३०.५३	१००.५३	५६.७४
५	6.14- Percentage of children aged 12-23 months immunized with measles/rubella	१०८.४२	९५.०९	१३२.९७	१०२.८९	५६.३७
६	6.20-DPT-HepB-Hib dropout rate (DPT-HepB-Hib 1 vs 3)	-०.७६	२.४४	-०.१६	-३.५६	१०.७७
७	6.21- DPT-HepB-Hib1 vs MR2 dropout rate	-०.१३	१८.१४	-७.१	-१७.५९	२.०३
८	6.3- Percentage of 1 year children immunized with rota 2	१०३.४१	११४.५६	१११.१	८३.५५	७३.८८

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

ख) सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

बालबालिकालाई गर्भमा रहँदा देखि र जन्मेपछि स्याहार तथा रेखदेख गर्न सकिएन भने उनीहरू विभिन्न रोगबाट संक्रमित हुने जोखिम हुन्छ । गर्भमा रहँदा मूलत: आमाको उमेर, पोषण, आराम, मादक तथा सुर्तिजन्य पदार्थको सेवन लगायतका अवस्थाले बालबालिकाको स्वास्थ्य निर्भर रहन्छ । बालबालिका स्वस्थ जन्मनका लागि गर्भवती महिलाले कम्तीमा पनि चारपटक नियमित स्वास्थ्य जाँच गराउनुपर्दछ र आवश्यक खोप (टि.टि.) तथा आइरन, भिटामिन चक्कीहरू नियमित सेवन गर्नुपर्दछ। कम उमेरमै गर्भवती हुंदा आमा र शिशु दुवैको स्वास्थ्यमा हानी नोक्सानी पुग्ने भएकाले सरकारले कानूनी रुपमा विवाह गर्ने न्यूनतम उमेर २० वर्ष तोकेको छ । तर, १७ प्रतिशत किशोरीहरू १५ देखि १९ वर्ष उमेरमा गर्भवती भएका वा आमा भइसकेका हुन्छन् (नेपाल जनसांख्यिक तथा स्वास्थ्य सर्वेक्षण, २०११) । सरकारले स्वास्थ्य सेवा विभाग मार्फत सुरक्षित मातृत्व तथा नव शिशु स्वास्थ्यका लागि समुदायमा आधारित कार्यक्रम सञ्चालन गरिरहेको छ ।

तालिका नं. ७४: सुरक्षित मातृत्वको अवस्थाको विवरण

क्र.सं.	सुचकहरू	श्रावण २०७९ देखि असार २०८०	श्रावण २०८० देखि असार २०८१	श्रावण २०८१ देखि असार २०८२
१	Newborn care-Managed with KMC-Hypothermia	०	०	१
२	Newborn care-Managed with KMC-Preterm	११	७	१२
३	Newborn care-Managed-Package A+B+C	१	४	२
४	Newborn care-outcome-LAMA/Absconded	२०	१८	३२
५	Newborn care-sick admitted-Congential anamolies	२	३	४

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

५.२.३ बालस्वास्थ्य तथा कुपोषणको अवस्था

कुनै पनि ठाउँको पोषणको अवस्था त्यस ठाउँका बालबालिकालाई हेरेर सजिलै अनुमान लगाउन सकिन्छ। पोषित बालबालिकालाई कुनै पनि ठाउँको सामाजिक र आर्थिक विकासको सूचकको रुपमा हेर्न सकिन्छ। सरकारले पनि पोषणलाई प्राथमिकता दिई ५ वर्षमुनिका बालबालिकाहरूलाई नियमित रुपमा बालवृद्धि अनुमान गर्दै आएको छ। बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धी, १९८९ ले समेत बालबालिकालाई अवहेलना, बेवास्ता, हेलचेक्राई, दुव्यर्वहार, हिंसा लगायतबाट जोगाई खाना र पोषणको अधिकार सुनिश्चित गर्नुपर्ने उल्लेख गरेको छ। नेपालको संविधान (२०७२) ले पनि खाद्य सम्प्रभुतालाई मौलिक हकका रुपमा राखेको छ। स्वास्थ्य र पोषण मानव जीवनको पहिलो महत्वपूर्ण आवश्यकता भएको र स्वस्थ नागरिक बिना राष्ट्रका अन्य विकास क्रियाकलापहरू प्रभावकारी हुन नसक्ने भएको हुँदा जनस्वास्थ्यको अध्ययन योजना तर्जुमा प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण हिस्सा हुन आउँछ। यस उप-महानगरपालिकामा राष्ट्रिय नीति तथा कार्यक्रममा आधारित भई नेपाल सरकारले प्रदान गर्दै आएको बालपोषण भत्तालाई पोषणमा सुधार ल्याउने गरी प्रभावकारी रुपमा अनुगमन गर्दै बालबालिकाको पोषणमा सुधार ल्याउने व्यवस्था गर्नुका साथै बहुक्षेत्रीय पोषण कार्यक्रमलाई विगतबाट शिक्षा लिएर प्रभावकारी पोषणमा सुधार ल्याउने जस्ता कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुँदै आएका छन्। यस बाहेक स्वास्थ्य तथा पोषण सम्बन्धी कार्य गर्नका लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संघसंस्थाहरू समेत कार्यरत रहेका छन्। यस उप-महानगरपालिकामा पोषण कार्यक्रम विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका नं. ७५: पोषण कार्यक्रम विवरण

यस महिनामा वृद्धि अनुगमनका लागि दर्ता भएका वच्चा	वृद्धि अनुगमन गरिएका बालबालिकाहरुको पोषण स्थिति						वृद्धि अनुगमनका लागि दर्ता गरिएका २३ महिना पुरा गरेका जम्मा बालबालिकाको संख्या	वृद्धि अनुगमनका लागि दर्ता गरिएका २३ महिना पुरा गरेका जम्मा बालबालिकाले तौल लिएको जम्मा पटक संख्या	आइरन/जुकाको औषधी पाएका गर्भवती महिला			१८० क्याल्सियम चक्की पाएका महिला	४५ आइरन फोलिक एसिड पाएका सुत्केरी महिला	भिटामिन k1 पाएका बच्चाको संख्या	भिटामिन ए र जुकाको औषधी पाएका ५वर्ष भन्दा कम उमेरका बालबालिका (अर्ध-वार्षिक)			जुकाको औषधी पाएका छात्राछात्रहरु (अर्ध-वार्षिक)	
	०-११ महिना			१२-२३ महिना					पहिला पटक आइरन चक्की	१८० आइरन चक्की	जुकाको औषधी				भिटामिन ए		जुकाको औषधी	छात्रा	छात्र
	सामान्य	जोखिम	अति जोखिम	सामान्य	जोखिम	अति जोखिम									६-११ म	१२-५९			
१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	२०
पहिलो पटक भेट	२६२२	७१	१४	६८९	११७	३१													
दोहोर्‍याई आएको	१२५९०	१७०	१९	११२२५	३०८	२३	२२०६	२३३९७	२६३७	२०३१	२६३७	३०८	२६६९		३००६	२५०५९	२५०६१	५५४०४	५२५०७

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

५.२.४ प्रमुख रोग र उपचार सम्बन्धी विवरण

यस उप-महानगरपालिका अन्तर्गतका स्वास्थ्य संस्थाका ओपिडीमा दर्ता भएका बिरामीको संख्या अनुसार पछिल्लो समय देखा परेका १० प्रमुख स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ७६: प्रमुख १० स्वास्थ्य समस्याहरुको विवरण

क्र.सं.	प्रमुख रोगहरू	OPD (२०८१/८२)
१.	APO	१२०८१
२.	URTI	७६०३
३.	HYPERTENSION	७१०३
४.	CONDUCTIVITIES	६८०३
५.	LRTI	६७९८
६.	CATARACT	६६७८१
७.	COPD	६४३३
८.	DM	५१४८
९.	AGE	५०१९
१०.	REFRACTIVE ERROR	४६११
जम्मा		१,२८,३८०

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

५.२.५ उप-महानगरपालिकामा स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ७७: वडागत रुपमा स्वास्थ्य बीमा सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	विमित संख्या	वडा नं.
१.	६१६	वडा नं. १
२.	५२१	वडा नं. २
३.	५४५	वडा नं. ३
४.	७१९	वडा नं. ४
५.	१२०९	वडा नं. ५
६.	१८४०	वडा नं. ६
७.	१५१३	वडा नं. ७
८.	७६३	वडा नं. ८
९.	१०५२	वडा नं. ९
१०.	४३९	वडा नं. १०
११.	४७९	वडा नं. ११
१२.	९७७	वडा नं. १२
१३.	३५८	वडा नं. १३

क्र.सं.	बिमित संख्या	वडा नं.
१४.	१०८७	वडा नं. १४
१५.	१००७	वडा नं. १५
१६.	५७९	वडा नं. १६
१७.	१२३२	वडा नं. १७
१८.	१२६४	वडा नं. १८
१९.	१२३६	वडा नं. १९

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

तालिका नं. ७८: विगत ३ आर्थिक वर्षमा स्वास्थ्य बीमा गर्नेहरुको विवरण

जम्मा बिमित संख्या	महिला	पुरुष	ज्येष्ठ नागरिक	आ.व.
११,४७९	६,१११	५३६८	१५५६	२०८१/०८२
१२,५९१	६,६७६	५९१५	४०४२	२०८०/०८१
६,४४२	३,४०८	३०३४	२१४१	२०७९/०८०

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

तालिका नं. ७९: ८० वर्ष माथिका ज्येष्ठ नागरिकहरुको उपचार कार्यक्रम सम्बन्धी विवरण

आ.व.	महिला	पुरुष	जम्मा	मुख्य रोगहरुको विवरण
२०८०/०८१	३१०	३१५	६२५	मुटु, दम, उच्च रक्तचाप, हाडजोर्नी, निद्रा नपर्ने, कमजोरी, मधुमेह, ग्याष्ट्रिक (APD) दृष्टि कमजोर
२०७९/०८०	६५६२	५८८६	१२५४८	मुटु, दम, उच्च रक्तचाप, हाडजोर्नी, निद्रा नपर्ने, कमजोरी, मधुमेह, ग्याष्ट्रिक (APD) दृष्टि कमजोर (७० वर्ष भन्दा माथि)
२०७८/०७९	८९४	९३९	१८३३	मुटु, दम, उच्च रक्तचाप, हाडजोर्नी, निद्रा नपर्ने, कमजोरी, मधुमेह, ग्याष्ट्रिक (APD) दृष्टि कमजोर

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

५.२.४ जटिल प्रकृतिको रोग लागेका बिरामीहरु मध्ये उप-महानगरबाट सहुलियत खर्च प्राप्त गर्ने हरुको विवरण

उप-महानगरपालिका भित्र मृगौला डाईलासिस, प्रत्यारोपण गरेका, क्यान्सर पिडित र मेरुदण्डमा समस्या भएका विपन्न समुदायका बिरामीहरु मध्ये पालिकाबाट उपचार खर्च बापतको रकम प्राप्त गर्नेहरुको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ८०: आ.व. २०८१/८२ उप-महानगरपालिकामा जटिल रोगको उपचार खर्च बापत सहुलियत रकम प्राप्त गर्नेहरुको विवरण

क्र.स.	लाभग्राहीको नाम थर	ठेगाना	समस्या	जम्मा भएको रकम रु.
१	सृजना बुढा	तु.उ.म.न.पा १	क्यान्सर	२०००
२	युनिक भुसाल	तु.उ.म.न.पा १	क्यान्सर	१००००

क्र.स.	लाभग्राहीको नाम थर	ठेगाना	समस्या	जम्मा भएको रकम रु.
३	श्रीया सुनार	तु.उ.म.न.पा १	क्यान्सर	८९३६
४	अमाराज पुरी	तु.उ.म.न.पा ४	मृगौला डाइलाइसिस	१००००
५	देवेन्द्र खड्का	तु.उ.म.न.पा १४	क्यान्सर	१००००
६	अंकित महरा	तु.उ.म.न.पा १८	क्यान्सर	१००००
७	देवीसरा महरा क्षेत्री	तु.उ.म.न.पा १८	क्यान्सर	१००००
८	कैलसिया चौधरी	तु.उ.म.न.पा १८	क्यान्सर	१००००
९	रविन्द्र उच्च नेपाली	तु.उ.म.न.पा १८	क्यान्सर	१००००
१०	लक्ष्मी बि.क.	तु.उ.म.न.पा १८	क्यान्सर	१००००
११	टकमान घर्ती मगर	तु.उ.म.न.पा १८	क्यान्सर	१००००
१२	कमली कवर	तु.उ.म.न.पा १८	क्यान्सर	१००००
१३	शान्ती सार्की	तु.उ.म.न.पा १८	क्यान्सर	१००००
१४	विमला देखि श्रीवास्तव	तु.उ.म.न.पा १५	क्यान्सर	१००००
१५	तुलसा चौधरी	तु.उ.म.न.पा १९	क्यान्सर	१००००
१६	राधिका चौधरी	तु.उ.म.न.पा २	मेरुदण्ड पक्षघात	५७४४
१७	टंक शाह	तु.उ.म.न.पा १५	मृगौला फालेको	१००००
१८	शिव वहादुर चन्द	तु.उ.म.न.पा ११	क्यान्सर पिडित	१००००
१९	सरस्वती बुढाथोकी	तु.उ.म.न.पा -६	स्तन क्यान्सर	१००००
२०	चन्द्र प्रसाद शर्मा	तु.उ.म.न.पा ८	क्यान्सर	१००००
२१	सिता सेजवाल	तु.उ.म.न.पा ८	मृगौला डाईलासिस	१००००
२२	रातो खड्का	तु.उ.म.न.पा ९	आन्द्रा क्यान्सर	१००००
२३	जानका बुढाथोकी	तु.उ.म.न.पा -६	थाईराईड क्यान्सर	१००००
२४	अङ्गल्या चौधरी	तु.उ.म.न.पा १०	मेरुदण्ड पक्षघात	५७४४
२५	प्रेम बहादुर सुनार	तु.उ.म.न.पा १०	मेरुदण्ड पक्षघात	५७४४
२६	आत्मराम घिमिरे	तु.उ.म.न.पा १२	मृगौला डाईलासिस	१००००
२७	सेवकी बस्नेत	तु.उ.म.न.पा १८	मृगौला	१००००
२८	गगन बहादुर चौधरी	तु.उ.म.न.पा १६	मृगौला डाईलासिस	१००००
२९	मङरु थारु	तु.उ.म.न.पा २	क्यान्सर	१००००
३०	बसन्ता देवकोटा	तु.उ.म.न.पा ७	क्यान्सर	१००००
३१	कालिप्रसाद वि.क.	तु.उ.म.न.पा ७	मेरुदण्ड पक्षघात	५७४४
३२	सेवन्ती जैसी	तु.उ.म.न.पा ७	क्यान्सर	१००००

क्र.स.	लाभग्राहीको नाम थर	ठेगाना	समस्या	जम्मा भएको रकम रु.
३३	भक्ती के.सी.	तु.उ.म.न.पा ७	मेरुदण्ड पक्षघात	५७४४
३४	टिका चौधरी	तु.उ.म.न.पा ७	मृगौला डायलासिस	१००००
३५	लक्ष्मण चौधरी	तु.उ.म.न.पा ७	मृगौला डायलासिस	१००००
३६	प्रकाश सुनार	तु.उ.म.न.पा ७	मृगौला प्रत्यारोपण	१००००
३७	गौंथली विश्वकर्मा	तु.उ.म.न.पा ७	मृगौला डायलासिस	४६८०
३८	गणेश चौधरी	तु.उ.म.न.पा ७	मेरुदण्ड पक्षघात	५७४४
३९	गौरी वि.क.	तु.उ.म.न.पा ७	क्यान्सर	१००००
४०	लक्ष्मण वली	तु.उ.म.न.पा ७	क्यान्सर	१००००
४१	मान ब. गोल्डस्मित	तु.उ.म.न.पा ७	मृगौला प्रत्यारोपण	४६८०
४२	मेनुका पन्थी	तु.उ.म.न.पा ७	क्यान्सर	१००००
४३	शोभा नेपाली	तु.उ.म.न.पा ७	क्यान्सर	१००००
४४	विष्णु चौधरी	तु.उ.म.न.पा ७	मेरुदण्ड पक्षघात	१००००
४५	परेउनी दमेनी	तु.उ.म.न.पा ७	डायलासिस	१००००
४६	विष्णु जि.सी.	तु.उ.म.न.पा ७	डायलासिस	१००००
४७	नैने पुन	तु.उ.म.न.पा ११	मृगौला डायलाइसिस	१००००
४८	छविनारायण कँवर	तु.उ.म.न.पा १४	क्यान्सर	१००००
४९	नारायण चौधरी	तु.उ.म.न.पा १४	मृगौला डाईलासिस	१००००
५०	यम बहादुर केसी	तु.उ.म.न.पा ९	मृगौला डाईलासिस	१००००
५१	सृजना चौधरी	तु.उ.म.न.पा ९	मृगौला डाईलासिस	१००००
५२	धनविर घर्तिमगर	तु.उ.म.न.पा ४	मेरुदण्ड पक्षघात	१००००
५३	चोपेन्द्र बहादुर रोका	तु.उ.म.न.पा ४	क्यान्सर	१००००
५४	रिता विष्ट	तु.उ.म.न.पा ४	मृगौला डाईलासिस	१००००
५५	भागिरथी पुन	तु.उ.म.न.पा१४	क्यान्सर	१००००
५६	पम्फावती चौधरी	तु.उ.म.न.पा १४	मृगौला डाईलासिस	१००००
५७	सुन्तली सुनार्नी	तु.उ.म.न.पा ' १८	क्यान्सर	१००००
५८	परगनी चौधरी	तु.उ.म.न.पा २	क्यान्सर	१००००
५९	सन्ध्या मगर	तु.उ.म.न.पा ७	क्यान्सर	१००००
६०	नारायण ब.घर्ती	तु.उ.म.न.पा ७	मृगौला प्रत्यारोपण	१००००
६१	सिता चौधरी	तु.उ.म.न.पा १२	मृगौला डाईलासिस	१००००
६२	जानकी भण्डारी	तु.उ.म.न.पा ४	क्यान्सर	१००००

क्र.स.	लाभग्राहीको नाम थर	ठेगाना	समस्या	जम्मा भएको रकम रु.
६३	दीपक सार्की	तु.उ.म.न.पा १७	मृगौला डायलाइसिस	१००००
६४	देवन्र्या चौधरी	तु.उ.म.न.पा १७	क्यान्सर	१००००
६५	भिखन्या थरुनी	तु.उ.म.न.पा १७	क्यान्सर	१००००
६६	वेल कुमारी नेपाली	तु.उ.म.न.पा १७	क्यान्सर	५७४४
६७	सुस्मिता चौधरी	तु.उ.म.न.पा १७	क्यान्सर	१००००
६८	हिमराज बुढामगर	तु.उ.म.न.पा १७	मेरुदण्ड पक्षघात	५७४४
६९	खेमराज न्यौपाने	तु.उ.म.न.पा ८	क्यान्सर	१००००
७०	विरु सार्की	तु.उ.म.न.पा ८	क्यान्सर	१००००
७१	बेलमती चौधरी	तु.उ.म.न.पा १३	क्यान्सर	१००००
७२	मीना देवी डाँगी	तु.उ.म.न.पा १३	क्यान्सर पिडित	१००००
७३	सिर्जना बुढाथोकी	तु.उ.म.न.पा १३	मृगौला हेमोडायलाइसिस	१००००
७४	क्षेत्र बहादुर विश्वकर्मा	तु.उ.म.न.पा १३	मृगौला हेमोडायलाइसिस	१००००
७५	रितु नेपाली	तु.उ.म.न.पा १३	क्यान्सर	१००००
७६	खोगिन्द्र कुमार भण्डारी	तु.उ.म.न.पा १३	क्यान्सर फ्लोअपमा रहेको	१००००
७७	डण्ड बहादुर मल्ल	तु.उ.म.न.पा १३	क्यान्सर	१००००
७८	सन्तकली विटालु	तु.उ.म.न.पा १३	क्यान्सर	१००००
७९	अभिषेक नेपाली	तु.उ.म.न.पा ४	क्यान्सर	१००००
८०	गोमा थापा मग/	तु.उ.म.न.पा ४	क्यान्सर	१००००
८१	ओम बहादुर घर्ती	तु.उ.म.न.पा ८	मृगौला प्रत्यारोपन	१००००
८२	शसिकला नेपाली	तु.उ.म.न.पा १५	मृगौला डाईलासिस	१००००
८३	चमेली थरुनी चौधरी	तु.उ.म.न.पा १६	क्यान्सर	१००००
८४	नन्दकला बुढामगर	तु.उ.म.न.पा ३	क्यान्सर	१००००
८५	टुमा कुमारी थापा	तु.उ.म.न.पा ३	क्यान्सर	१००००
८६	गणेश गुरुङ्ग	तु.उ.म.न.पा ३	दुवै मृगौला फेल	१००००
८७	तारा वली	तु.उ.म.न.पा ३	क्यान्सर	१००००
८८	प्रकाश सिंह बाठा	तु.उ.म.न.पा ३	क्यान्सर	१००००
८९	मिना पौदेल	तु.उ.म.न.पा ४	क्यान्सर	१००००
९०	डिल्ली बहादुर के.सी.	तु.उ.म.न.पा -६	पित्तको क्यान्सर	१००००
९१	देउकली कामी	तु.उ.म.न.पा -६	हड्डीको क्यान्सर	४६८०
९२	धनि घर्ति	तु.उ.म.न.पा १४	क्यान्सर	१००००

क्र.स.	लाभग्राहीको नाम थर	ठेगाना	समस्या	जम्मा भएको रकम रु.
९३	डिल्ली प्रसाद पन्त	तु.उ.म.न.पा १४	क्यान्सर	१००००
९४	सीता कुमारी केसी	तु.उ.म.न.पा १६	क्यान्सर	१००००
९५	हुमा कुमारी गिरी	तु.उ.म.न.पा ५	मृगौला डायलाइसिस	४६८०
९६	शिवा लम्साल	तु.उ.म.न.पा -६	स्तन क्यान्सर पिडित	१००००
९७	झुपलाल चौधरी	तु.उ.म.न.पा -६	दुबै मृगौला फेल	१००००
९८	कालीमैया चौधरी	तु.उ.म.न.पा १२	क्यान्सर पिडित	१००००
९९	भुवन चौधरी	तु.उ.म.न.पा ८	मृगौला प्रत्यारोपन	१००००
१००	यमुना केसी	तु.उ.म.न.पा ८	क्यान्सर	१००००
१०१	सुन्तली चौधरी	तु.उ.म.न.पा १२	मृगौला डाईलासिस	१००००
१०२	कौशला चौधरी	तु.उ.म.न.पा १६	क्यान्सर	१००००
१०३	खिमा खड्का	तु.उ.म.न.पा १९	मृगौला डाईलासिस	१०००
१०४	रावित्रा पोखरेल	तु.उ.म.न.पा ४	क्यान्सर	१००००
१०५	कमला कुमारी बुढाथोकी	तु.उ.म.न.पा -६	दुबै मृगौला फेल	१००००
१०६	गहनी चौधरी	तु.उ.म.न.पा ११	क्यान्सर पिडित	१००००
१०७	कुल बहादुर चौधरी	तु.उ.म.न.पा ११	क्यान्सर पिडित	१००००
१०८	चेत कुमारी रावत	तु.उ.म.न.पा ११	क्यान्सर पिडित	१००००
१०९	पाण्डव प्र.भट्टराई	तु.उ.म.न.पा ७	मृगौला प्रत्यारोपण	१००००
११०	कुलमाया खत्री	तु.उ.म.न.पा ४	मृगौला डाईलासिस	१००००
१११	सुनिता डाँगी	तु.उ.म.न.पा ४	क्यान्सर	१००००
११२	हेमराज पौडेल	तु.उ.म.न.पा १४	क्यान्सर	१००००
			जम्मा रु.	१०५५६०८

स्रोतः उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

५.२.५ सुरक्षित मातृत्व

क) परिवार नियोजन

परिवार नियोजनबाट हुने फाईदाका बारेमा विभिन्न संघ संस्थाबाट गरिएका अध्ययन अनुसन्धानबाट आमा, बच्चा र नवजात शिशुको स्वास्थ्य सुधार गर्न उल्लेखनीय भूमिका खेल्ने कुरा प्रमाणित भएको छ । साथै यसले लैङ्गिक समानता, महिलाको शिक्षा र वृद्धि विकास गर्नको लागि सहयोग पुऱ्याउँछ । त्यस कारण गुणस्तरीय परिवार नियोजन सेवा प्रदान गर्ने उद्देश्यले सन् १९९१ देखि प्रजनन स्वास्थ्य कार्यक्रम र परिवार नियोजन कार्यक्रमलाई विस्तार गरी अस्पताल, स्वास्थ्य चौकी, आधारभूत स्वास्थ्य केन्द्रहरू र नगरघर

क्लिनिकहरूमा विस्तार गरी महिला स्वास्थ्य स्वयंसेवीकाद्वारा सेवा पुऱ्याउँदै आएको छ । यस उप-महानगरपालिकामा परिवार नियोजन कार्यक्रमको विवरण तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ८१: परिवार नियोजन कार्यक्रमको विवरण

अस्थायी साधन	नयाँ प्रयोगकर्ता		हाल अपनाई रहेका	सेवामा नियमित नभएका	साधन वितरण	
	२० वर्ष	२० वर्ष			ईकाई	परिणाम
कण्डम					गोटा	११७७४२
आकस्मिक गर्भनिरोध चक्की	१	२९			डोज	२९
पिल्स	२८	४०५	५९३९	९६०	साईकल	५२७०
डिपो	१६	३८१	१९२२९	१८९४	डोज	४१०९
सायना प्रेस	२४	७४१	७७८४	१०६४	डोज	२३११
आई.यु.सि.डी.		६४	६९४८	७५	सेट	८६
इम्प्लान्ट (५ वर्ष अवधिको)	१०	३९०	३७०३६	४६८	सेट	५७५
इम्प्लान्ट (३ वर्ष अवधिको)			३०		सेट	

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

बन्ध्याकरण	नयाँ प्रयोगकर्ता				हाल अपनाईरहेका	
	स्वास्थ्य संस्था		शिविर			
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष
सरकारी	२२	१	२	२	५९४	९६
गैर सरकारी						

स्रोत: उप-महानगरपालिका स्वास्थ्य शाखा

ख) बच्चाको लिङ्ग र आमाको उमेर समूहको आधारमा जन्मेका, जीवित र मृत्यु भएका बच्चाहरुको विवरण

तालिका नं. ८२: बच्चाको लिङ्ग र आमाको उमेर समूहका आधारमा जन्मेका जीवित र मृत बच्चाहरुको विवरण

लिङ्ग	महिलाको उमेर समूह							जम्मा
	१५देखि १९	२०देखि २४	२५देखि २९	३० देखि ३४	३५देखि ३९	४०देखि ४४	४५देखि ४९	
कुल जन्म भएका बच्चा								
छोरा	३७०	३२३७	६९६९	८६५०	८८३९	८१६२	६६१३	४२८४०
छोरी	३५८	२९९४	६२०१	७७९४	७८९९	७३५१	५८४७	३८४४४
जम्मा	७२८	६२३१	१३१७०	१६४४४	१६७३८	१५५१३	१२४६०	८१२८४
हाल सम्म जिवित भएका बच्चा								
छोरा	३६०	३१९५	६८४६	८४२५	८५६१	७८३१	६२९६	४१५१४

लिङ्ग	महिलाको उमेर समूह							जम्मा
	१५देखि १९	२०देखि २४	२५देखि २९	३० देखि ३४	३५देखि ३९	४०देखि ४४	४५देखि ४९	
छोरी	३५१	२९६४	६११७	७६६०	७७०७	७१२३	५६३८	३७५६०
जम्मा	७११	६१५९	१२९६३	१६०८५	१६२६८	१४९५४	११९३४	७९०७४
मृत्यु भएका बच्चा								
छोरा	१०	४२	१२३	२२५	२७८	३३१	३१७	१३२६
छोरी	७	३०	८४	१३४	१९२	२२८	२०९	८८४
जम्मा	१७	७२	२०७	३५९	४७०	५५९	५२६	२२१०

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकामा रहेका १५ देखि ४९ वर्ष उमेर समूहका महिलाले पछिल्लो १२ महिनामा जिवित जन्म दिएका जम्मा ८१,२८४ बच्चाहरु मध्ये हाल सम्म जिवित रहेका बच्चाको संख्या ७९,०७४ जना रहेका छन् । यसैगरी सोही समयावधीमा मृत्यु भएका बच्चाको संख्या २,२१० जना रहेका छन् जसको लिङ्ग अनुसार विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

ग) पहिलो बच्चा जन्मदिँदा महिलाको उमेरको विवरण

कानूनी र प्रजनन् स्वास्थ्यको दृष्टिकोणबाट २० वा सो वर्षभन्दा कम उमेरमा आमा बन्नु गैरकानूनी र मातृ तथा शिशु दुवैको स्वास्थ्यका दृष्टिकोणबाट जोखिमपूर्ण मानिन्छ। शारिरीक, मानसिक, आर्थिक रुपमा अपरिपक्व अवस्थामा गर्भाधान र सन्तान जन्माउँदा एकातर्फ अपरिपक्व, कम तौलको, शारिरीक र बौद्धिक रुपमा विकलाङ्ग शिशु जन्मन सक्ने जोखिम उच्च रहन्छ भने अर्कोतर्फ गर्भावस्थाको हेरविचार, मातृ तथा शिशुको स्याहार, खानपान, सरसफाई जस्ता विषयमा पर्याप्त जानकारी नहुँदा आमा र शिशु विभिन्न प्रकारका संक्रमणको शिकार हुन सक्ने सम्भावना रहन्छ।

नेपालले सहश्राब्दी विकास लक्ष्य २०००-२०१५ का बिचमा मातृ तथा शिशु स्वास्थको क्षेत्रमा उल्लेखनीय प्रगति हासिल गरेको छ। सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा नेपालमा कूल १००० जीवित जन्म भएका शिशुमध्ये १०८ जनाको मृत्यु हुने गरेकोमा यो संख्यामा सारभूत रुपमा गिरावट आई सन् २०१५ सम्म ३३ मा झरेको छ भने ५ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको मृत्युदर (प्रति हजार) ३८ मा झरेको छ। त्यसैगरी सन् १९९० लाई आधार वर्ष मान्दा मातृमृत्यु (प्रति एकलाख) मा ८५० रहेकोमा सन् २०१५ सम्म २५८ मा झरेको देखिन्छ भने तालिम प्राप्त स्वास्थ्यकर्मीबाट प्रसुति गराउने महिलाको अनुपात ५५.६ प्रतिशत पुगेको तथ्याङ्क देखिन्छ (Nepal and the Millennium Development Goals Final Status Report, 2000- 2015) । यसरी हेर्दा समग्र मातृ तथा शिशु स्वास्थ्यको क्षेत्रमा सकारात्मक प्रभावका संकेतहरू पालिकामा देखा परिरहेका छन् ।

तालिका नं. ८३: १५-४९ उमेर समूहका विवाहित महिलाहरूले हाल सम्म जिवित जन्माएका बच्चाहरुको संख्या अनुसार महिलाको जनसंख्या

पहिलो बच्चा जन्मदिदा आमाको उमेर								
हाल सम्म जिवित भएका बच्चा	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	जम्मा विवाहित महिला संख्या
बच्चा नभएको	८५५	१६८५	८८०	४३३	३१२	३०६	४००	४८७१

पहिलो बच्चा जन्मदिदा आमाको उमेर								
हाल सम्म जिवित भएका बच्चा	१५-१९ वर्ष	२०-२४ वर्ष	२५-२९ वर्ष	३०-३४ वर्ष	३५-३९ वर्ष	४०-४४ वर्ष	४५-४९ वर्ष	जम्मा विवाहित महिला संख्या
१ बच्चा	५७८	३६१८	३६४९	१६९१	८०८	५२०	४१६	११२८०
२ बच्चा	६७	१०९५	३६५७	४५१६	३७८१	२६२३	१४८६	१७२२५
३ बच्चा	४	१११	५७६	१४०१	१७२३	१७०८	१३९१	६९१४
४ बच्चा	१	२०	९८	२७९	५१७	६८०	६५८	२२५३
५ बच्चा	०	२	१५	५२	१५१	२३७	२७१	७२८
६ बच्चा	०	०	२	१९	५३	८०	९९	२५३
७ बच्चा	०	०	०	४	६	१५	२७	५२
८ बच्चा	०	०	०	०	२	१३	११	२६
९ भन्दा धेरै बच्चा	०	०	०	०	०	३	४	७
जम्मा	१५०५	६५३१	८८७७	८३९५	७३५३	६१८५	४७६३	४३६०९
प्रतिशत	३.४५	१४.९८	२०.३६	१९.२५	१६.८६	१४.१८	१०.९२	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकाका कूल विवाहित महिला संख्या ४३,६०९ मध्ये १,५०५ जना अर्थात् ३.४५ प्रतिशत महिलाले १५-१९ वर्षको बिचमा पहिलो सन्तान जन्माएको देखिन्छ। त्यसैगरी ६,५३१ अर्थात् १४.९८ प्रतिशत महिला २०-२४ वर्ष उमेरमा, ८,८७७ अर्थात् २०.३६ प्रतिशत महिला २५-२९ वर्ष उमेरमा र ८,३९५ जना अर्थात् १९.२५ प्रतिशत महिला ३०-३४ वर्ष उमेरमा आमा बनेको देखिन्छ भने ३५-३९ वर्षमाथि पहिलो पटक आमा बन्नेको संख्या जम्मा ७,३५३ जना अर्थात् १६.८६ प्रतिशत रहेको छ। यसैगरी ४०-४४ वर्षको महिला ६,१८५ अर्थात १४.१८ प्रतिशत रहेका छन् भने ४५-४९ वर्षका ४,७६३ अर्थात १०.९२ प्रतिशत महिलाले पहिलो बच्चालाई जन्म दिएका छन्।

५.२.६ विवाहित तथा अविवाहित महिला तथा पुरुषको विवरण

तालिका नं. ८४: विवाहित तथा अविवाहित महिला तथा पुरुषको विवरण

क्र.सं.	विवाहित तथा अविवाहित	पुरुषको संख्या	महिलाको संख्या	जम्मा	प्रतिशत
१.	अविवाहित	२५३२३	२१,९३४	४७२५७	३१.६६
२.	विवाहित	४१५१७	५३,५९५	९५११२	६३.७२
३.	एकल (विधुर/विधवा)	१३७१	४,६५६	६०२७	४.०४
४.	पारपाचुके	१०७	१७३	२८०	०.१९
५.	छुट्टिएको	१७५	४०५	५८०	०.३९
	जम्मा	६८४९३	८०७६३	१४९२५६	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

५.३ खानेपानी तथा सरसफाई

स्वच्छ पानी तथा सरसफाई मानवीय स्वास्थ्य लाई प्रभाव पार्ने प्रमुख तत्वहरू भएको र दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं. ६ ले खानेपानी तथा सरसफाईलाई सुनिश्चितता गर्नुका साथै नेपालको संविधानले पनि खानेपानी तथा सरसफाई सुविधालाई नागरिकको मौलिक हकको रुपमा व्याख्या गरेको हुनाले स्वस्थ नागरिक उत्पादनमा योगदान पुऱ्याउन गुणस्तरीय खानेपानी र सरसफाईको क्षेत्रलाई उच्च प्राथमिकतामा राखी थप खानेपानी

आयोजनाहरू निर्माण गर्नुपर्ने साथै वैज्ञानिक विधिहरूको प्रयोग गरी फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्नुपर्ने आवश्यकता रहेको छ ।

५.३.१ खानेपानीको श्रोतको विवरण

तालिका नं. ८५: खानेपानीको मुख्य श्रोतको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा नं.	पाइप धारा (घरपरिसर भित्र)	पाइप धारा (घरपरिसर बाहिर)	ट्युवेल/हेन्ड पम	ढाकिएको ईनार/कुवा	नढाकिएको खुला ईनार/कुवा	मूल धारा	नदी/खोला	जार/बोत्तल	अन्य	जम्मा
१	९८३	२३३	१	०	८	६	१	०	०	१२३२
२	७५६	२३२	९	८५	९५	३	२	०	०	११८२
३	१२०७	५५२	१५	६०	१३	१२२	३३	०	१	२००३
४	१६३३	५९२	३	१५	२२	५६	१५	०	२	२३३८
५	१५६६	२४५	४७९	८८१	२३५	६	०	१८०	१६	३६०८
६	४११३	१२११	१२	४५५	६३	५७	१	१२	१४९	६०७३
७	१५७१	५२२	१२०	७३७	३८३	१६७	५	१२	९	३५२६
८	१४२८	३६३	४	७०	२२२	६५	६	१	४९	२२०८
९	१५८०	२९९	१७०	८३२	७८९	९	४	५९	३१	३७७३
१०	४७३	२८९	१३	५६२	२२९	१५	०	१	१८	१६००
११	११०५	२६७	७८	४७५	९०	८४	२६	०	२५	२१५०
१२	९३६	२७२	३०	८३०	५३२	५	२	९	५७	२६७३
१३	४८३	४०	४७	४०३	३४४	३६	११३	०	१४	१४८०
१४	५९९	२२	३३६	४५६	१९१	१३	५	०	५	१६२७
१५	२९०	१५०	१९३	८७५	३८०	३१	५	०	४	१९२८
१६	५२७	१६७	१०	४२६	६३४	११४	०	०	२९	१९०७
१७	४२६	१३८	१९	१२०४	३१५	५३	४८	३	८६	२२९२
१८	१३०७	३१६	८	५४५	१४६	२४	११	२	२५	२३८४
१९	९९२	४००	११	२०५	६९	२५६	५७	०	४४	२०३४
जम्मा	२१९७५	६३१०	१५५८	९११६	४७६०	११२२	३३४	२७९	५६४	४६०१८
प्रतिशत	४७.७५	१३.७१	३.३९	१९.८१	१०.३४	२.४४	०.७३	०.६१	१.२३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

यस उप-महानगरपालिकामा रहेका ४६,०१८ घरपरिवारहरू मध्ये सामान्यतया धेरैजसो धारा/पाइप (घरपरिसर भित्र) को पानी पिउने परिवारको संख्या २१,९७५ अर्थात ४७.७५ प्रतिशत, धारा/पाइप (घरपरिसर बाहिर) बाट पिउनेको संख्या ६,३१० अर्थात १३.७१ प्रतिशत रहेको छ । ट्युवेल/हेन्डपम्पबाट पानी पिउनेको संख्या १,५५८ अर्थात ३.३९ प्रतिशत यसैगरी घरपरिवारले ढाकिएको इनारको पानी पिउनेको संख्या ९,११६ अर्थात १९.८१ गर्ने गर्दछन् भने नढाकिएको इनारको पानी पिउनेको संख्या ४,७६० अर्थात १०.३४ प्रतिशत रहेका छन् । यसैगरी मूल धाराको पानी पिउने गरेका घरपरिवार संख्या १,१२२ अर्थात २.४४ प्रतिशत, नदी/खोलाको पानी पिउनेको संख्या ३३४ अर्थात ०.७३ प्रतिशत, जार/बोतल प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या २७९ अर्थात ०.६१ प्रतिशत र अन्य पानीको स्रोत प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या ५६४ अर्थात १.२३ प्रतिशत रहेको छ । वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

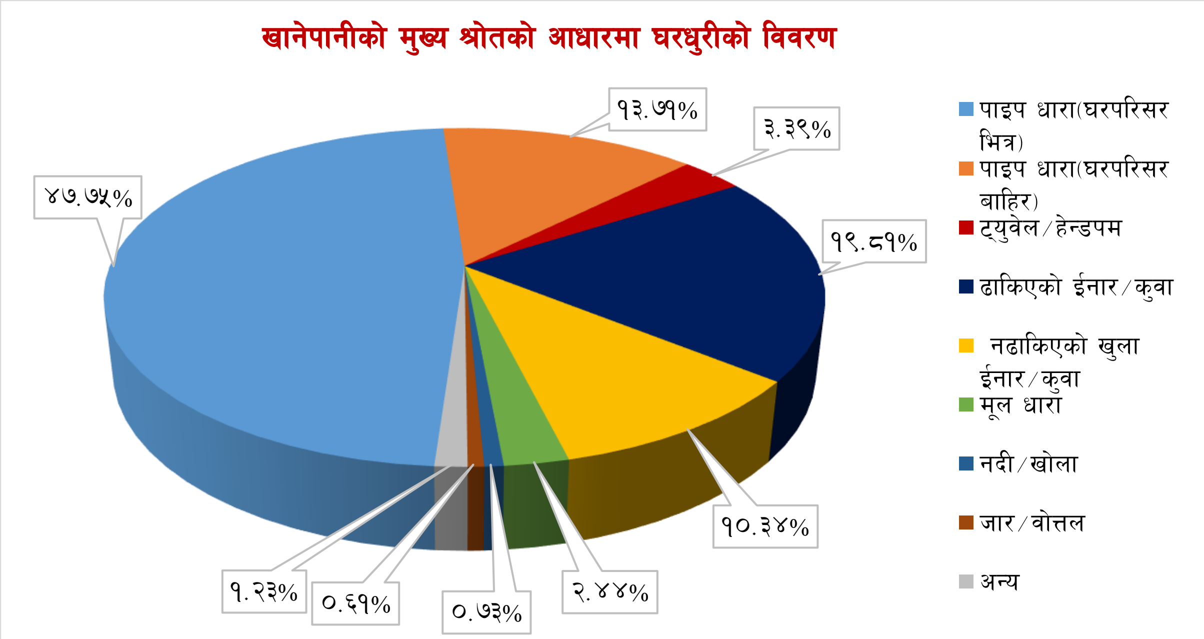

Sustainable Development Goals Status & Roadmap: २०१६-२०३० का अनुसार (SDG– 6) आधार वर्ष २०१५ मा सुरक्षित पिउने पानी उपभोग गर्ने जनसंख्या १५ प्रतिशत मात्र देखिन्छ। दिगो विकास लक्ष्य अनुगमन ढाँचा समेत उल्लेख भएको उक्त दस्तावेज अनुसार यो जनसंख्या क्रमश: वृद्धि गर्ने अपेक्षा गरिएको छ। जस अनुसार २०१९ मा ३५ प्रतिशत, २०२२ मा ५० प्रतिशत, २०२५ मा ६५ प्रतिशत हुँदै सन् २०३० सम्म सुरक्षित पिउने पानी प्रयोगकर्ता कूल जनसंख्याको ९० प्रतिशत हुने महत्वाकांक्षी लक्ष्य राखिएको छ। उक्त राष्ट्रिय लक्ष्य प्राप्तिमा टेवा पुऱ्याउन तथा आम जनसाधारणको जनस्वास्थमा सुधार गर्न पानी प्रयोग गर्दा पानीको उपयुक्तताको परीक्षण र सुरक्षाको उपायहरूबारे व्यापक जनचेतना फैलाउनुपर्ने देखिन्छ।

५.३.२ शौचालयको प्रयोगको अवस्था

कतिपय दुर्गम नगरबस्तीमा अहिले पनि मानिसहरू पानीका स्रोत तथा खुला ठाउँमा दिसा पिसाब गर्ने गर्दछन्। सभ्य समाजको निम्ति यो अभ्यास असभ्यताको प्रतीक हो। खुला क्षेत्रमा गरिने मलमुत्र विर्सजनले मानिसको शरीरमा खाना, पानी र श्वासप्रश्वास मार्फत किटाणुको प्रवेश हुन्छ। त्यसकारण प्रत्येक घरमा शौचालयको निर्माण अनिवार्य आवश्यकता हो। सरकार तथा विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूले हाल आएर शौचालय निर्माणलाई प्राथमिकता दिएको पाईन्छ। निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हातधुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ। विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा सरकार विशेष गरी स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ।

तालिका नं. ८६: परिवारले प्रयोग गर्ने चर्पीको प्रकारका आधारमा परिवारको विवरण

वडा नं.	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्)	खाल्डे चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	जम्मा
१	१६	८९८	२८२	०	३६	१२३२
२	२८	६९४	४५८	१	१	११८२
३	२१२	१६२४	११९	२	४६	२००३
४	१३९	१५५३	५७३	३५	३८	२३३८

वडा नं.	फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल)	फ्लस भएको (सेप्टिक ट्याङ्क)	खाल्डे चर्पी	सामुदायिक चर्पी	चर्पी नभएको	जम्मा
५	३५	३३७२	१८५	२	१४	३६०८
६	८७	५१५४	८०७	५	२०	६०७३
७	१३५	२७९५	५५३	१२	३१	३५२६
८	११९	१३०८	७५१	१७	१३	२२०८
९	५१	३४८६	२२८	१	७	३७७३
१०	१७९	७२६	६८२	८	५	१६००
११	१८३	११८७	७२७	१२	४१	२१५०
१२	१५२	१९५५	५३२	८	२६	२६७३
१३	२२	६४८	७१६	१	९३	१४८०
१४	११३	१००३	४७९	२	३०	१६२७
१५	७६	१३०७	५१७	०	२८	१९२८
१६	२३	१६६८	२००	१	१५	१९०७
१७	४७	१९६९	२३३	८	३५	२२९२
१८	८५	२०६८	२०९	५	१७	२३८४
१९	९७	७८८	११२३	४	२२	२०३४
जम्मा	१७९९	३४२०३	९३७४	१२४	५१८	४६०१८
प्रतिशत	३.९१	७४.३३	२०.३७	०.२७	१.१३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

नगरपालिकामा कुल घरपरिवारहरू मध्ये सबैभन्दा धेरै ७४.३३ प्रतिशतले फ्लस भएको (सेप्टि ट्याङ्क), २०.३७ प्रतिशतले खाल्डे चर्पी प्रयोग गरेको देखिन्छ भने ३.९१ प्रतिशतले फ्लस भएको (सार्वजनिक ढल), ०.२७ प्रतिशतले सामुदायिक चर्पी र १.१३ प्रतिशतले भने चर्पीको प्रयोग नगरी खुल्ला स्थानहरुमा दिसा पिसाब गर्ने गरेको देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ।

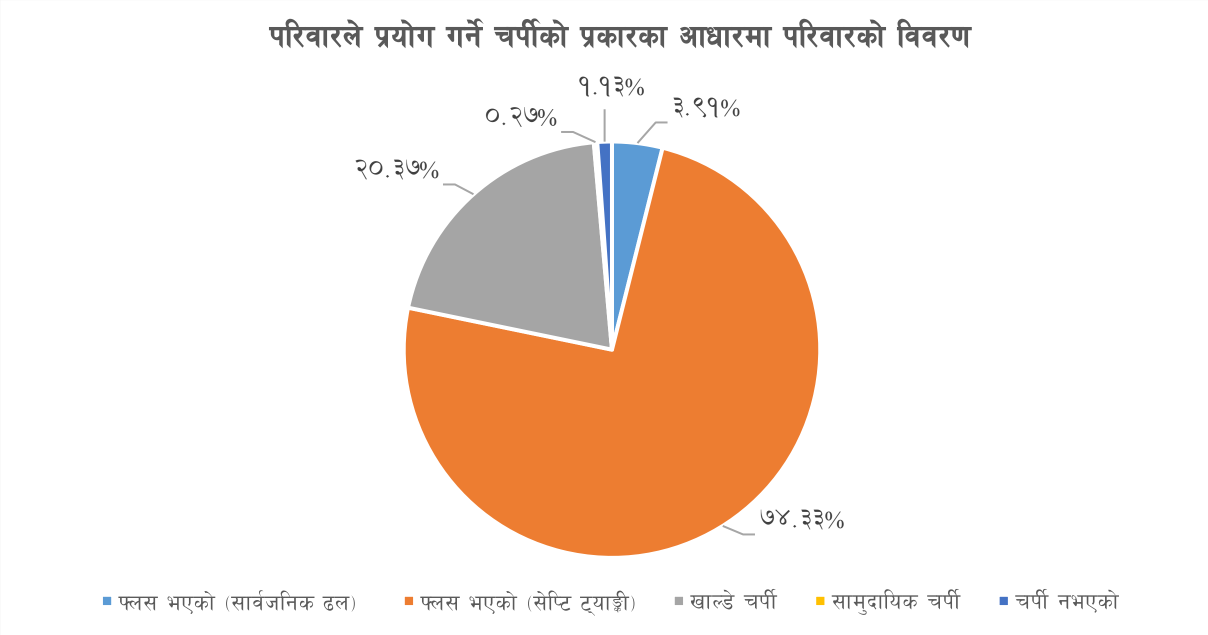

५.३.३ सार्वजनिक शौचालयको विवरण

निजी घर तथा सार्वजनिक स्थलहरूमा हात धुने पानी सहित शौचालय हुनुपर्दछ । विपन्न समुदायका परिवारहरूले आफै शौचालय निर्माण गर्न नसकेको अवस्थामा स्थानीय सरकारले शौचालय निर्माणमा अनुदान दिनुपर्ने हुन्छ। यस उप-महानगरपालिकाको घर आँगन, सडक, बजार तथा सार्वजनिक क्षेत्रहरुलाई सरसफाई युक्त बनाउनका लागि विभिन्न स्थानहरुमा सार्वजनिक शौचालयहरु निर्माण भएका छन् । सार्वजनिक शौचालयहरुलाई सरसफाई युक्त राख्नका लागि टोल स्वास्थ्य समिति तथा उप-महानगरपालिकाले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्नु पर्दछ। सार्वजनिक शौचालय प्रयोग गरेबापत केही शुल्क लिई शौचालयहरु सरसफाई र व्यवस्थापनमा खर्च गर्न सकिन्छ यसका साथै घर आँगन, बजार, सडकहरु सफा रहन्छन् भने उप-महानगरपालिकाको राजश्वमा समेत केही टेवा पुऱ्याउन सकिन्छ।

५.३.४ फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी घरपरिवारको विवरण

विशेष गरी शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा जनघनत्व बढी हुने भएका कारण मानव उत्सिर्जित तथा उद्योगधन्दा र कलकारखानाबाट निस्कने फोहोरले बस्तीको सौन्दर्यलाई विरुप पार्नुको साथै सार्वजनिक स्वास्थ्यमा नकारात्मक प्रभाव पार्दछ । यस्तो अवस्थामा सरकार तथा समुदाय दुवैको तर्फबाट फोहोर व्यवस्थापन प्रणालीलाई दीर्घकालीन रुपमा सम्बोधन गर्नुपर्दछ। फोहोरले स्वास्थ्य र सौन्दर्य दुवैलाई हानी गर्दछ भन्ने कुरा हृदयंगम गर्दै फोहोरको समुचित व्यवस्थापन गर्नु आवश्यक छ। कतिपय कुहिने प्रकृतिको फोहोरबाट प्राङ्गारिक मल पनि बनाउन सकिन्छ । उप-महानगरपालिकाले योजना बद्ध रुपमा फोहोरमैला व्यवस्थापनको कार्यथालनी नगरेता पनि स्थानीयहरुले कुहिने र नकुहिने फोहोरको परम्परागत ढंगले व्यवस्थापन गर्दै आइरहेका छन् ।

फोहोर व्यवस्थापनमा देखिएका समस्याहरू

हाल यस उप-महानगरपालिकामा देखिएका समस्याहरू देहाय बमोजिम रहेको छ :

- फोहोर व्यवस्थापनका नाममा फोहोरहरू खोला-खोल्साका होचा भागमा अनियन्त्रित तरिकाले फाल्ने प्रवृत्ति यत्रतत्र देखिन्छ। यसरी फालिएको फोहोर वर्षातका समयमा पानीले बगाएर खोला खोल्सा तथा नदीका तल्लो भाग सम्म पुर्‍याएर प्रदुषणलाई विस्तारित गर्दछ।
- जमिनका होचा भाग पानीका स्रोत पनि हुने भएका र तिनै पानी सतहमा देखिने एवं जमिनको भित्र पानी छिरेर जाने हुँदा होचा भागमा फालिएको फोहोरले सतहको पानी तथा जमिन भित्रको पानी समेतलाई प्रदुषित गर्दछ।

फोहोरमैला व्यवस्थापनमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू

- भान्छा कोठाबाट निस्केको फोहोरलाई कुहिने र नकुहिने गरी छुट्याउने।
- कुहिनेलाई मलमा प्रयोग गर्न तालिम तथा हरेक घरधनीलाई उत्प्रेरित गर्ने कार्यक्रम उप-महानगरपालिकाले गर्ने।
- नकुहिने फोहोरलाई पुनः विभिन्न तहमा छुट्याउने जस्तै काठ, प्लाष्टिक, धातु, सीसा। यी फोहोरलाई आवश्यकतानुसार पहिचान गरिसकेपछि पुनः प्रयोगमा आउनेलाई सम्बन्धित सेवा व्यवस्थापन तर्फ जोड दिने। यस उप-महानगरपालिका क्षेत्रका खुला स्थान जहाँ पानीको स्रोत छैन त्यहाँ वैज्ञानिक तवरबाट छनौट गर्न व्यवस्था गर्ने।

५.३.५ ढल निकास तथा ल्याण्डफिल साइटको अवस्था

शहर बजार केन्द्र र एकीकृत बस्ती भएका ठाउँमा ढल निकासको राम्रो प्रबन्ध हुनु आवश्यक छ। ढल निकास पनि भौतिक विकासको एक महत्वपूर्ण पूर्वाधार हो। सडक निर्माण सँगै ढल निकासको व्यवस्थापन भएको खण्डमा सरकार पूर्वाधार विकासमा गरिने दोहोरो खर्चबाट बच्दछ। यसका अलावा मानव बस्तीबाट उत्सर्जित फोहोरलाई मानव बस्तीभन्दा निश्चित टाढाको दुरीमा ल्याण्डफिल साईट बनाएर व्यवस्थापन गर्नुपर्दछ। फोहोर रहित स्वच्छ र सफा वातावरण सभ्यताको परिचायक हो।

उप-महानगरपालिकाले यथोचित रूपमा ढल निकासको उचित प्रबन्ध गर्न सकेको छैन। यद्यपि शहरी विकास योजना निर्माण गरी अगाडि बढ्न उप-महानगरपालिका प्रतिबद्ध रहेको छ। फोहोरमैला व्यवस्थापनका लागि उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा निश्चित ल्याण्डफिल साइटको व्यवस्था हुन सकेको छैन।

५.३.६ घरपरिवारविहिन बालबालिकाको अवस्था

नेपालको संविधानको धारा ३९ अन्तर्गत उपधारा ९ बमोजिम मौलिक हकमा, असहाय, अनाथ, अपाङ्गता भएका, द्वन्द्व पिडित, विस्थापित एवं जोखिममा रहेका बालबालिकालाई राज्यबाट विशेष संरक्षण र सुविधा पाउने हक हुनेछ भनी उल्लेख छ भने धारा ४३ मा आर्थिक रुपले विपन्न, अशक्त र असहाय अवस्थामा रहेका, असहाय एकल महिला, अपाङ्गता भएका, बालबालिका, आफ्नो हेरचाह आफै गर्न नसक्ने तथा लोपोन्मुख जातिका नागरिकलाई कानून बमोजिम सामाजिक सुरक्षाको हक हुनेछ भनी उल्लेख गरिएको छ। यसर्थ स्थानीय सरकारको रुपमा रहेको उप-महानगरपालिकाले यस प्रकारको बेसहारा अवस्थामा रहेका बालबालिका र अन्य नागरिकलाई अनिवार्य संरक्षण गर्नुपर्ने दायित्व रहेको छ।

५.३.७ ज्येष्ठ नागरिक परिचय पत्र विवरण

उप-महानगरपालिकाले आ.व. २०७४/०७५ देखि हाल सम्म ७,१०७ जनालाई परिचय पत्र वितरण गरेको छ । जसको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ८७: ज्येष्ठ नागरिक परिचय पत्र विवरण

आ.व.	पुरुष	महिला	जम्मा	कैफियत
२०७४/०७५	१४८३	१६९८	३१८१	
२०७५/०७६	७२९	७००	१४२९	
२०७६/०७७	६११	५२६	११३७	
२०७७/०७८	११४	६४	१७८	
२०७८/०७९	१९३	१४७	३४०	
२०७९/०८०	१७५	१४४	३१९	
२०८०/०८१	१८०	१४६	३२६	
२०८१/०८२	१०५	९२	१९७	
जम्मा	३५९०	३५१७	७१०७	

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

५.३.८ अपाङ्गताका आधारमा परिचय पत्र विवरण

तालिका नं. ८८: आ व २०८१/८२ असार मसान्तसम्मको अपाङ्गताको परिचय पत्रको विवरण

वडा नं.	शारिरीक		दृष्टि सम्वन्धी						सुनाई सम्वन्धी				श्रवण दृष्टिविहिन		स्वर र बोलाई सम्वन्धी		मानसिक वा मनोसामाजिक		बौद्धिक		अनुवंशिय/ रक्तश्राव		अटिजम		बहु अपाङ्गता		जम्मा		
			दृष्टि विहिन		न्युन दृष्टि विहिन		पुर्ण दृष्टि विहिन		बहिरा		सुस्त श्रवण																		
	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	ज
१	१६	१५	३	३	०	३	०	०	२	६	०	१	०	०	३	१	०	१	१	२	०	०	१	०	१	३	२७	३५	६२
२	२२	१८	०	२	०	१	०	०	२	४	०	०	०	०	०	०	०	१	०	३	०	०	०	०	१	६	२५	३५	६०

वडा नं.	शारिरीक		दृष्टि सम्वन्धी						सुनाई सम्वन्धी				श्रवण दृष्टिविहिन		स्वर र बोलाई सम्वन्धी		मानसिक वा मनोसामाजिक		बौद्धिक		अनुवंशिय/ रक्तश्राव		अटिजम		बहु अपाङ्गता		जम्मा		
			दृष्टि विहिन		न्युन दृष्टि विहिन		पुर्ण दृष्टि विहिन		बहिरा		सुस्त श्रवण																		
	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	म	पु	ज
३	१६	१८	७	७	३	१	१	१	७	१२	१	०	०	०	०	१	३	०	६	५	०	०	०	१	४	८	४८	५४	१०२
४	२३	२८	१	४	२	४	०	१	९	१०	१	०	०	०	१	१	१	२	३	६	०	०	०	०	७	११	४८	६७	११५
५	१६	२०	४	२	२	३	०	०	३	५	१	०	०	०	०	२	१	१	२	६	०	०	०	०	७	१४	३६	५३	८९
६	२०	३०	३	२	२	२	०	०	६	२	०	१	०	०	०	०	१	१	४	११	०	०	१	०	५	१२	४२	६१	१०३
७	२१	४०	५	३	१	३	०	०	५	१३	१	१	०	०	१	०	१	४	५	९	०	५	०	०	९	१०	४९	८८	१३७
८	८	२४	०	१	१	०	०	०	१२	११	०	०	०	०	१	२	२	१	६	८	०	०	०	०	३	१०	३३	५७	९०
९	१३	१८	४	२	३	०	०	०	३	८	०	१	०	०	१	१	१	१	४	४	०	१	०	१	७	८	३६	४५	८१
१०	११	१५	१	४	१	०	०	०	३	२	१	०	०	०	०	०	०	०	४	३	०	१	०	०	५	८	२६	३३	५९
११	१५	२७	४	५	२	०	०	०	३	१०	१	१	०	०	१	०	१	१	४	७	०	०	०	०	८	१०	३९	६१	१००
१२	१२	२२	३	१	१	४	१	०	६	८	०	२	०	०	०	२	०	०	३	५	०	०	०	०	५	८	३१	५२	८३
१३	११	१२	२	३	०	२	०	१	२	५	०	०	०	०	०	०	०	१	३	७	०	०	०	०	२	२	२०	३३	५३
१४	२२	२०	४	५	१	३	०	१	०	१	०	१	०	०	१	१	१	०	२	०	०	०	१	०	४	९	३६	४१	७७
१५	१०	२०	४	६	०	७	०	०	५	५	१	०	०	०	०	१	०	१	३	३	०	०	०	०	६	५	२९	४८	७७
१६	१३	२३	५	८	२	६	०	०	५	४	१	१	०	०	०	०	१	०	५	५	०	०	०	०	३	६	३५	५३	८८
१७	८	२२	६	६	०	०	०	०	४	४	०	१	०	०	०	२	०	०	८	६	०	०	०	१	८	७	३४	४९	८३
१८	१४	२७	२	१	०	२	०	०	५	९	०	१	०	०	०	२	०	०	२	५	०	०	१	२	१	७	२५	५६	८१
१९	१२	१६	५	१	१	४	०	०	४	१	१	०	०	०	२	२	०	१	३	२	०	०	०	०	३	७	३१	३४	६५
जम्मा	२८३	४१५	६३	६६	२२	४५	२	४	८६	१२०	९	११	०	०	११	१८	१३	१६	६८	९७	०	७	४	५	८९	१५१	६५०	९५५	१६०५

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ८९: गाम्भिर्यताका आधारमा २०८२ असार मसान्तसम्मको अपाङ्गता परिचय पत्रको विवरण

वडा नं	क वर्ग		ख वर्ग		ग वर्ग		घ वर्ग		कुल जम्मा		जम्मा
	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	महिला	पुरुष	
१	२	७	१०	१६	९	६	६	६	२७	३५	६२
२	१	७	११	१३	७	१०	६	५	२५	३५	६०
३	३	६	३०	३४	१३	८	२	६	४८	५४	१०२
४	५	१०	२४	३२	१५	१९	४	६	४८	६७	११५
५	४	९	२०	२८	७	१०	५	६	३६	५३	८९
६	८	१७	२१	२३	९	१२	४	९	४२	६१	१०३
७	११	१२	२५	४९	६	२१	७	६	४९	८८	१३७
८	५	१२	१८	२८	८	११	२	६	३३	५७	९०
९	६	१०	१६	२४	९	५	५	६	३६	४५	८१
१०	५	९	१५	१४	६	७	०	३	२६	३३	५९
११	९	८	१६	३६	९	१०	५	७	३९	६१	१००
१२	३	१४	१७	१७	९	१५	२	६	३१	५२	८३
१३	३	४	१०	२२	५	६	२	१	२०	३३	५३
१४	६	६	१४	१७	१०	९	६	९	३६	४१	७७
१५	९	४	१५	२२	४	१६	१	६	२९	४८	७७
१६	६	८	१८	१९	९	१४	२	१२	३५	५३	८८
१७	१०	१२	२१	२७	२	५	१	५	३४	४९	८३
१८	४	७	१०	२१	६	१९	५	९	२५	५६	८१
१९	३	५	१५	१६	१०	८	३	५	३१	३४	६५
जम्मा	१०३	१६७	३२६	४५८	१५३	२११	६८	११९	६५०	९५५	१६०५

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ९०: उप-महानगरपालिका भित्र हिंसाको प्रभावमा परेकाहरूको विवरण

घटना विवरण/वर्ष	२०७९/०८०	२०८०/०८१	२०८१/०८२ को मंसिर ७ गतेसम्म
मानव बेचविखन तथा ओसारपसार	१	१	०
बहु-विवाह	१९	१३	१
बाल विवाह	१	१	०
जवरजस्ती करणी	३३	३५	१२
जवरजस्ती करणीको उद्योग	५	१२	२
अवैध गर्भपतन	१	१	०
अप्राकृतिक मैथुन	०	०	०
बोक्सीको आरोप	०	०	०
सामुहिक जजक	०	५	०
बालयौन दुरुपयोग	४	१	१
हाडनाता जजक	०	४	०
घरेलु हिंसा	१२५	५०	८
सामाजिक हिंसा	६६	४४८	१३२
जम्मा	२५५	५७१	१५६
हराएका मानिसहरु	२९८ (महिला १७१, बालिका ६५, बालक ६०, ज्ये.ना. २)	३११ (महिला १७९, बालिका ७९, बालक ५१, ज्ये.ना. २)	१०२ (महिला ५२, बालिका २७, बालक २०, ज्ये.ना. ३)

तालिका नं. ९१: उप-महानगरपालिकाभित्र न्यायिक समितिमा उजुरी परेका घटनाहरुको विवरणहरुको विवरण

घटना विवरण	आ.व.२०७९/८०	आ.व.२०८०/८१	आ.व.२०८१/८२
घरेलु हिंसा	१०	१९	०
यौन हिंसा	९	५	२
सामाजिक हिंसा	३	२	२
अन्य हिंसा	१२	९	५
साथमा आएका बालबालिका संख्या	२	७	-
जम्मा	३६	४२	९

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ९२: अस्पतालमा आधारित एकद्वार संकट व्यवस्थापन केन्द्रमा आएका घटना विवरणहरुको विवरण

घटना विवरण	२०७९/०८०	२०८०/०८१
जवर जस्ती करणी	५०	७६
यौन हिंसा	१०	१४
शारिरीक हिंसा	४१	६३
मनोसामाजिक तथा मानसिक हिंसा	४२	७०
बाल विवाह	११	७
आर्थिक हिंसा	२	२४
जम्मा	१५६	२५४

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. ९३: महिला पुर्नस्थापना केन्द्र (ओरेक) बाट सेवा लिनेहरुको विवरण

घटना विवरण	सन् २०२२	सन् २०२३	सन् २०२४ को हालसम्म
घरेलु हिंसा	५३	७४	२३
यौन हिंसा	२	४	३
सामाजिक संजालबाट हिंसा	०	१	२
लिभिंग टुगेदर	०	२	३
सामाजिक हिंसा	५	७	४
बहु-विवाह	०	३	३
आत्महत्या	०	३	२
बाल विवाह	०	२	२
मानव अधिकार हनन	०	१	२
जजक उद्योग	०	१	२
जजक	०	२	४
बैवाहिक बलात्कार	०	२	२
बोक्सीको आरोप	२	०	०
बलात्कार	३	०	०
सामुहिक बलात्कार	१	१	२
अन्य हिंसा	२	०	०
जम्मा	६८	१०३	५४

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

५.४ युवा, खेलकुद तथा मनोरञ्जन

५.४.१ खेलमैदान, पार्क, पिकनिक स्थल तथा मनोरञ्जनस्थल सम्बन्धी विवरण

खेलकुद क्षेत्रमा स्वस्थ, प्रतिस्पर्धा जनशक्ति उत्पादन गरी उप-महानगरपालिकाको खेल अनुशासन र खेलकुद विकासलाई बल पुऱ्याउन सकिन्छ भन्ने मान्यता अनुसार यस उप-महानगरपालिकामा खेलकुदको विकास भएको पाइन्छ । उप-महानगरपालिकामा मनोरञ्जनको लागि राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलकुद मैदानहरू नभएपनि भलिबल तथा फुटबल मैदानहरू खुल्ला जमिन, चौर, पार्कहरूमा यहाँका मानिसहरूले मनोरञ्जन लिने गरको पाइन्छ तर ती खुला जमिन, चौर तथा खेलमैदान व्यवस्थित मैदानको रुपमा विकसित भइसकेको छैन् । यहाँका किसानहरू धेरै समय आफ्नो खेत बारीमा बिताउने गर्दछन् भने फुर्सदको समयमा उनीहरू त्यहाँको स्थानीय प्रकृतिमा रमाउने र आफ्नो पहुँचमा रहको मनोरञ्जनका क्रियाकलापहरू गर्ने गरेको पाइन्छ । हाल उप-महानगरपालिकामा रहेका खेलकुद मैदान सम्बन्धी विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ९४: रंगशाला तथा खेल मैदान सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	खेल मैदान	ठेगाना
१.	बेलझुण्डी रंगशाला	
२.	अरनिको मैदान	
३.	कोटेडाँडा मैदान	
४.	भ्युडर सुनपुर मैदान	
५.	दमारगाउँ मैदान	
६.	तुलसीपुर कभर्ड हल	
७.	बेलझुण्डी कभर्ड हल	
८.	देविथान पार्क	वडा नं १
९.	रानागाउँ खेलमैदान	वडा नं ३
१०.	टाइगर यूवा क्लबको खेलमैदान	वडा नं.३
११.	मुन लाइट यूवा क्लबको खेलमैदान	वडा नं.३
१२.	मदन भण्डारी रङ्गशाला (विरेन्द्र मा.वि.प्राङ्गन)	वडा नं.१
१३.	योगा भवन (उपकार टोल)	वडा नं.१
१४.	कार्तिके मैदान	वडा नं.२
१५.	मा.वि.बालामुर खेलमैदान	वडा नं.२
१६.	न्याउली क्लबको खेल मैदान	वडा नं.४
१७.	ठुलाचौर खेल मैदान	वडा नं.४
१८.	पामखोला खेल मैदान	वडा नं.४
१९.	लामीदमार खेल मैदान	वडा नं.४
२०.	राताडाँडा बनहरी खेल मैदान	वडा नं.४
२१.	पुष्पलाल बाटिका	वडा नं ५
२२.	गौरीडाँडा खेल मैदान	वडा नं.६
२३.	राप्ती शान्ति पार्क	वडा नं ७
२४.	गैराखाली खेलकुद मैदान	वडा नं.७
२५.	थारु गैरा खेलकुद मैदान	वडा नं.७
२६.	तेक्वान्दो कर्भड हल	वडा नं. ८
२७.	चेतनाटोल खेलमैदान	वडा नं.८
२८.	गैरीचौर खेलमैदान	वडा नं.९
२९.	कराँते भवन	वडा नं. ९
३०.	गौरी गाउँ झुमरे डाँडा खेलकुद मैदान	वडा नं.१०
३१.	गौरीगाउँ व्यामशाला	वडा नं. १०
३२.	चैलाई व्यामशाला	वडा नं. १०
३३.	मोतिपुर खेलकुद मैदान	वडा नं.११
३४.	बेलगनारी खेलकुद मैदान	वडा नं.११

क्र.सं.	खेल मैदान	ठेगाना
३५.	सुकौरा खेलकुद मैदान	वडा नं.११
३६.	बेलटाकुरा खेलकुद मैदान	वडा नं.११
३७.	महेन्द्र मा.वि. र पशुपति मा.वि. हरिचौर हावाभित्रका खेल मैदान	वडा नं.१२
३८.	तरुल सामुदायिक बनको हाताभित्र रहेका खेल मैदान	वडा नं.१२
३९.	कचिला मगरा खेल मैदान	वडा नं. १२
४०.	नौखाना चौर चिसापानी खेलकुद मैदान	वडा नं.१३
४१.	ड्वाङपुर खेल मैदान	वडा नं. १४
४२.	कोठरी डाँडा खेल मैदान	वडा नं.१५
४३.	लक्ष्मीपुर खेल मैदान	वडा नं. १६
४४.	पञ्चधारा खेल मैदान	तुलसीपुर, १७-मानपुर
४५.	विश्वविद्यालय पार्क	वडा नं १७

स्रोतः नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

उप-महानगरपालिकामा रहेका पार्क तथा उद्यानहरू सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन् । उप-महानगरपालिकाको पर्यावरणीय प्रणालीलाई सुरक्षित गरी हरित क्षेत्रलाई प्रवर्द्धन गर्न यी क्षेत्रहरूको संरक्षण गर्नु आवश्यक छ । दैनिक नियमित कामकाजबाट पर रही मानसिक स्फूर्ति र स्वच्छताका लागि मनोरञ्जनको आवश्यकता पर्दछ । मनोरञ्जनका विभिन्न उपायहरू मध्ये स्वच्छ तथा प्राकृतिक वातावरणमा रमाउने तथा वनभोज गर्ने चलन सर्वव्यापी र प्राचिन चलन हो ।

सार्वजनिक सम्पदाको रुपमा रहेका उद्यान, पार्क तथा खेलमैदानहरूको दिगो रुपमा संरक्षण विकास र विस्तार गर्न सके उप-महानगरपालिकाको विकास र विस्तार हुँदै जाँदा यी क्षेत्रहरू पर्यावरणीय महत्वका हिसाबले अत्यन्त आवश्यक र महत्वपूर्ण हुन्छन् । यी क्षेत्रहरूलाई हरित क्षेत्रको रुपमा विश्रामस्थल तथा उप-महानगरपालिकाको प्राकृतिक सुन्दरता कायम गर्न सहयोग गर्दछन् ।

५.४.२ व्यवसायिक खेलाडी सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. ९५: उप-महानगरपालिकामा रहेका व्यवसायिक खेलाडीहरुको विवरण

क्र.सं.	युवा क्लब तथा खेलकुद क्लबको नाम	खेल	ठेगाना
१.	निशा चौधरी	एथलेटिक्स	वडा नं. १६
२.	प्रतिक न्यौपाने	तेक्वान्दो	वडा नं. ९
३.	बलराज नेपाली	कराँते	वडा नं. ९
४.	करुणा रिजाल	एथलेटिक्स	वडा नं. ९
५.	सिमान्त पाण्डे	एथलेटिक्स	वडा नं.९
६.	सन्जु नेपाली	कराँते	वडा नं.९
७.	मोहन सुनार	तेक्वान्दो	वडा नं. ८
८.	खगेन्द्र नेपाली	क्रिकेट	वडा नं. १
९.	प्रकाश पौडेल	कराँते	वडा नं. १
१०.	सुमन रास्कोटी	फुटबल	वडा नं. १
११.	टेक ब. भण्डारी	भलिबल	वडा नं. १

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

५.५ कला, भाषा तथा संस्कृति

५.५.१ सार्वजनिक स्थल, पाटी, पौवा र चौतारा

पाटी, पौवा, धर्मशाला चौतारा तथा विश्रामस्थलहरू हाम्रा साँस्कृतिक चिनारी हुन् । यी परम्परागत संरचनाले हाम्रो पुर्ख्यौली संस्कृतिलाई प्रतिनिधित्व गर्दछन् । त्यसैले यी संरचनाहरूको संरक्षण, सम्बर्द्धन र स्तरोन्नति गरी भावी पुस्तालाई समेत हाम्रो परम्परा र संस्कृतिसँग परिचित गराउनु पर्दछ । यसो गरेको खण्डमा हाम्रो परम्परागत मौलिक पहिचान बच्दछ । विकासका आधुनिक संरचना बनाउने क्रममा हामीले मौलिक साँस्कृतिक सम्पदाको संरक्षणमा विशेष ध्यान दिनु आवश्यक छ ।

कसैको हक वा स्वामित्वमा नभएको परापूर्वदेखि सार्वजनिक रुपमा प्रयोग हुँदै आएको बाटो, वस्तुभाउ निकाल्ने निकास, वस्तुभाउ चराउने चौर, कुलो, नहर, पोखरी, पाटी, पौवा, अन्त्येष्टी स्थल, धार्मिक स्थल वा अन्य कुनै सार्वजनिक प्रयोगको स्थल वा सम्पत्ति नै सार्वजनिक सम्पत्तिहरू हुन्। विगतमा सडक यातायातको विस्तार र विकास नहुँदा यी पार्टी, पौवा तथा चौताराहरू बटुवाहरूका विश्रामस्थल (Refresh Center) वा थकान मेटाउने महत्वपूर्ण स्थलको रुपमा विकसित भएको र हाल यी स्थलहरू सार्वजनिक बहस र सामुदायिक अन्तरक्रिया हुने अनौपचारिक स्थलको रुपमा रहेका छन् भने सडक सञ्जालको समुचित विकास नभएको स्थानहरूमा यी विश्राम स्थलकै रुपमा प्रयोग हुँदै आइरहेका छन्। यस्ता क्षेत्रहरूको विकास र संरक्षण गर्ने दायित्व हामी सबैको हो।

तालिका नं. ९६: उप-महानगरपालिकामा रहेका सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	सार्वजनिक स्थल, पाटी पौवा र चौतारा	संख्या
१	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा/पाटी पौवा	११
२	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	६
३	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा/पाटी पौवा	१२
४	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	१४
५	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा/पाटी पौवा	१०
६	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	१७
७	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	१४
८	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	१५
९	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	७
१०	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	९
११	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	१५
१२	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	१७
१३	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	११
१४	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	१६
१५	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	६
१६	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा	७
१७	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा/पाटी पौवा	१४
१८	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा/पाटी पौवा	१७
१९	प्रतिक्षालय/सार्वजनिक चौतारा/पाटी पौवा	१२

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

५.५.२ स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा विभिन्न जाति, धर्म सम्प्रदाय र भेषभूषाका मानिसहरू बसोबास गर्दछन्। यहाँ अधिकांश हिन्दु धर्म मान्ने मानिसहरू रहेका छन् भने हिन्दु, क्रिश्चियन, इस्लाम, बौद्ध, प्रकृति धर्म मान्ने केही मानिसहरू पनि बसोबास गर्दछन्। सबै जातजाति र सम्प्रदायका आ-आफ्नै खाले धर्म संस्कृति र चालचलन

रहेका छन् । जसमा बडादशैं, तिहार, रामनवमी, महाशिवरात्री, हरितालिका, श्री पञ्चमी, श्रीकृष्ण जन्माष्टमी, विवाह पञ्चमी, होली, चैतेदशैं, साउने-माघे संक्रान्ति, मातातीर्थ औंसी, अक्षय तृतीया, हरिशयनी-हरिबोधनी एकादशी, नागपञ्चमी, रक्षाबन्धन (जनैपूर्णिमा), कुशेऔंसी, बालाचर्तुदशी, कोजाग्रत पूर्णिमा, श्री स्वस्थानी पूर्णिमा, ईद, बुद्धजयन्ती, क्रिशमस डे, ल्होसार, असारे १५ लगायतका चाडपर्वहरू रहेका छन् । यस उप-महानगरपालिकामा मनाइने स्थानीय चाडपर्व, जात्रा तथा मेला सम्बन्धी विवरण तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ९७: स्थानीय चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

क.सं.	चाडपर्व/जात्रा/मेला	कहिले मनाइन्छ	मनाउने जातजाति/समुदाय
१.	दशै, तिहार, जनै पूर्णिमा लगायतका पर्वहरु		हिन्दु
२.	शिवरात्री, साउने संक्रान्ति, चैते दशैं		फाल्गुन, साउन, चैत
३.	माघे संक्रान्ति, तिज		हिन्दु
४.	कृष्णजन्माष्टमी	भदौ	हिन्दु
५.	शिवरात्री मेला	शिवरात्री	हिन्दु
६.	होली (फागु पूर्णिमा)	फाल्गुण	हिन्दु
७.	अटवारी, होली		हिन्दु (थारु समुदाय)
८.	क्रिश्मस	पौष	क्रिश्चियन धर्मावलम्बी
९	ईद		मुस्लिम
१०	बुद्धजयन्ती		बौद्ध धर्मावलम्बी

स्रोत: नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

५.५.३ शान्ति तथा सुरक्षाको विवरण

संविधानमा उल्लेख भए अनुरुप राज्यले नागरिकलाई सुरक्षाको अनुभूति दिलाउन सक्नुपर्दछ । हरेक राष्ट्रका नागरिकहरूलाई नागरिक सुरक्षा प्रदान गर्नु राज्यको प्रमुख दायित्व हो । नागरिकले आफ्नो राज्यमा सुरक्षित महशुस गर्न पाउनुपर्छ । यसलाई चुस्त र दुरुस्त बनाउन नागरिक समाजको पनि त्यतिकै महत्वपूर्ण भूमिका रहन जान्छ ।

उप-महानगरपालिकामा भएका अपराधिक तथा सामाजिक नियम बाहिरका कार्य चोरी-डकैती लगायतका अन्य कार्यहरू सुरक्षा निकाय मार्फत समाधान हुने गरेको पाइन्छ । यस उप-महानगरपालिकामा वर्षभरिमा कुनै अप्रिय घटना घटेको दर्ता खासै गरिएको देखिदैन् । उप-महानगरपालिकामा सानातिना झै-झगडा, कुटपिट, साँध, सिमानामा विवाद, चोरी डकैती, ठगी, घरेलु हिंसाका घटनाहरू यदाकदा हुने गरेको स्थानीयबासीको भनाई छ । यस उप-महानगरपालिकाभित्र रहेका मुख्य मुख्य सुरक्षा निकायहरुको विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ९८: उप-महानगरपालिकामा रहेका प्रमुख सुरक्षा निकायहरुको विवरण

क.सं.	सुरक्षा निकायहरूको नाम
१	ईलाका प्रहरी कार्यालय, तुलसीपुर

क्र.सं.	सुरक्षा निकायहरूको नाम
२	सशस्त्र प्रहरी बल (APF) बेस क्याम्प, तुलसीपुर
३	नगर प्रहरी (तुलसीपुर उप-महानगरपालिका)
४	ईलाका प्रशासन कार्यालय, तुलसीपुर
५	उच्च अदालत तुलसीपुर (सुरक्षा इकाई)
६	ट्राफिक प्रहरी पोष्ट (उप-महानगर क्षेत्र भित्र विभिन्न स्थानहरुमा)

स्रोत- नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

परिच्छेद - ६: वन तथा वातावरणीय स्थिति

६.१ वन क्षेत्रको अवस्था

उप-महानगरपालिकाको कूल भू-भाग मध्ये १४५.८ वर्ग कि.मि. भू-भाग वनजंगल क्षेत्रले ओगटेको छ। दिगो विकास लक्ष्यको लक्ष्य नं. १५ मा वनको दिगो व्यवस्थापन गर्ने, मरुभूमिकरण विरुद्ध लड्ने, भू-क्षयीकरण रोकेर त्यस्तो प्रक्रियालाई उल्ट्याउने तथा जैविक विविधताको क्षतिलाई रोक्ने कुरा उल्लेख गरिएको छ । तसर्थ पर्यावरणीय प्रणाली सन्तुलन, वायुमण्डलको स्वच्छता तथा जीवजन्तुको बासस्थान कायम राख्न वनजंगलको संरक्षण प्राथमिकतामा राख्नु जरुरी छ । अर्कोतर्फ यस उप-महानगरपालिकामा वनजंगल क्षेत्रबाहेक रहेको बाँझो जमिन, नदीको किनारका बगरहरुमा व्यापक जनपरिचालन गरी बृक्षारोपण गरेमा उप-महानगरपालिकालाई एक प्रकारको हरित बगैंचाको रुपमा विकास गरी सिमित मात्रामै भएपनि वनलाई आयआर्जनसँग जोड्न सकिन्छ। त्यसैगरी भू-संरक्षणका हिसाबले अति संवेदनशील क्षेत्रहरुमा बृक्षारोपण, बाँध निर्माण, तारजाली, तटबन्ध तथा परम्परागत बाढी तथा डुबान नियन्त्रण र भू-संरक्षणका कार्यक्रमहरु सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै भू-संरक्षणको प्रभावकारी उपाय बृक्षारोपण भएकाले सो कार्यलाई प्राथमिकतामा राख्नु अति आवश्यक छ ।

६.१.१ वन व्यवस्थापन सम्बन्धी विवरण (सरकारद्वारा व्यवस्थित, सामुदायिक, कबुलियती, धार्मिक र निजी वन)

क. सामुदायिक वन

सामुदायिक वन भन्नाले सामुहिक हितका लागि वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न उपभोक्ता समूहलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ । स्थानीय बासिन्दालाई वन संरक्षण र उपयोगमा सहभागी बनाउने नेपाल सरकारको नीति अनुसार यस उप-महानगरपालिकामा जिल्ला वन कार्यालय मार्फत सामुदायिक वन उपभोक्ता समूह गठन गरी वन हस्तान्तरण गर्ने काम पनि भइरहेको छ। वन ऐन, २०४९ तथा वन नियमावली, २०५१ ले व्यवस्था गरे बमोजिम सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा व्यवस्थापनको सम्पूर्ण जवाफदेही सम्बन्धित वन उपभोक्ता समूहहरू नै हुन्छन्। यो कार्यक्रम शुरुमा लागू हुँदा यसको उद्देश्य नाङ्गा डाँडा पाखाहरूमा हरियाली बढाउने र सर्वसाधारण जनतालाई, काठ, दाउरा र डालेघाँस लगायत

वनपैदावारको आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने रहेको थियो । तर, अहिले यस कार्यक्रमको मुख्य उद्देश्यमा विपन्न परिवारहरूको गरिबी निवारण, जीविकोपार्जन, जैविक विविधताको संरक्षण, दिगो वन व्यवस्थापन, सुशासन, समावेशीकरण, लैङ्गिक समानता, विशेष गरी महिला, दलित तथा जनजातिको सहभागिता जस्ता नयाँ-नयाँ सवालहरू समेत समावेश भएकोले यस कार्यक्रमले गरिबी न्यूनीकरणमा समेत सहयोग पुऱ्याउन सक्ने विश्वास गरिएको छ । जिल्ला वन कार्यालयको प्राविधिक सहयोगमा समूहको स्वीकृत विधान तथा वन कार्ययोजना बमोजिम उपभोक्ता समूहको क्रियाकलापहरू संचालन तथा सामुदायिक वनको संरक्षण, सम्बर्द्धन, व्यवस्थापन तथा वन पैदावारको सदुपयोग हुने गरेको छ । विगतको समयमा थोरै जनसंख्याको तुलनामा प्रशस्त वन क्षेत्र भएकोले पनि वन संरक्षण भन्दा उपयोगमा मात्र जोड दिएको पाइन्छ तर गएको केही वर्षदेखि वनक्षेत्र वरिपरिका जनतामा नयाँ जागरण देखिएको छ। सामुदायिक वनहरूमा विद्यमान संरक्षण र आफ्नो सामुदायिक वन प्रतिको लगावको परिणाम स्वरुप उजाड र मरुभूमीकरणतर्फ उन्मुख हुँदै खोला र खहरेहरूले ग्रसित भएका वनक्षेत्रहरू आज प्राकृतिक रुपमा संरक्षित भएका छन् । सामुदायिक वनका उपभोक्ताहरूसँग प्राविधिक ज्ञान र वनको उत्पादकत्व बढाउन आवश्यक पर्ने प्रविधिको अभाव खड्किएको छ । तसर्थ वन व्यवस्थापन कार्यलाई प्रभावकारी बनाउन सामुदायिक वनहरूलाई स्रोत, साधन र प्रविधियुक्त जनशक्तिको उपलब्धता हुनु जरुरी छ । उपभोक्ताहरूमा रहेका परम्परागत वन संरक्षण विधिहरूका अतिरिक्त नयाँ विधि र कार्यशैलीहरूको विकास गराउन जरुरी देखिन्छ । दक्षता अभिवृद्धिका निमित्त सामुदायिक वन उपभोक्ताहरूलाई तालिम, गोष्ठी, सेमिनार र अवलोकन भ्रमणका अवसरहरू प्रदान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

उप-महानगरपालिका र सामुदायिक वन उपभोक्ता समूहहरूको सहभागितामा सामुदायिक वनभित्र गैरकाष्ठ वनपैदावारको उत्पादनलाई प्रोत्साहित गर्न र विभिन्न तालिम गोष्ठी अध्ययन भ्रमणहरू गरिदै आएका छन् । यसले स्थानीयस्तरबाट वन व्यवस्थापनका सम्पूर्ण पक्षहरूलाई अघि बढाउन र वन क्षेत्रको उत्पादन बढाउन थप मद्दत मिल्ने देखिन्छ । सामुदायिक वनहरूको सुदृढीकरणका निमित्त जिल्ला वन कार्यालयको जनशक्ति मात्रले सम्भव नदेखिएकाले उक्त कार्यका निमित्त वनसँग आबद्ध विभिन्न गैरसरकारी संस्थाहरूलाई उप-महानगरपालिकामा परिचालन गर्नुपर्ने देखिन्छ । यस उप-महानगरपालिकामा दर्ता भएका सामुदायिक वनको विवरण तल उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. ९९: उप-महानगरपालिकामा रहेका सामुदायिक वनहरुको विवरण

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हेक्टर)
१	मनहर सामुदायिक वन	१	१५३.३८
२	मनकामना सामुदायिक वन	१	१३२.४५
३	सिसाखानी सामुदायिक वन	१	१४७.००
४	नवदुर्गा सामुदायिक वन	१	१५७.९०
५	जनता सामुदायिक वन	१	१४०.००
६	भ्युडहर सुनपुर सामुदायिक वन	१/२	३४८.०२
७	सरस्वती सामुदायिक वन	२	२.०७
८	शान्ति सामुदायिक वन	२	२.३०

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हेक्टर)
९	तिकयापुर सामुदायिक वन	२	२.८८
१०	शिवशक्ति सामुदायिक वन	२	१.५७
११	लक्ष्मी कमल सामुदायिक वन	२	
१२	रिठेकोट सामुदायिक वन	३	३०७.९०
१३	धर्मशाला सामुदायिक वन	३	१११.५५
१४	सम्झना सामुदायिक वन	३	४२६.५९
१५	नमुना महिला सामुदायिक वन	३	२६३.२७
१६	त्रिवेणी सामुदायिक वन	३	२००.११
१७	फुलवारी सामुदायिक वन	३	११३.३१
१८	भगवती सामुदायिक वन	३	२१४.७८
१९	तुषारेणी सामुदायिक वन	३	२०४.३७
२०	रायपानी सामुदायिक वन	३	१८५.९०
२१	सल्लीवन सामुदायिक वन	३	७७.००
२२	भैरव सामुदायिक वन	३	२८०.५८
२३	मुलपानी सामुदायिक वन	४	१७६.७५
२४	विरेन्द्र सामुदायिक वन	४	२१८.२४
२५	जरायोटाकुरी सामुदायिक वन	४	१७९.९५
२६	न्याउली सामुदायिक वन	४	३२०.३२
२७	सुकीदह सामुदायिक वन	४	११५.४९
२८	ठुलाचौर सामुदायिक वन	४	४२.७९
२९	खुजुवारानी सामुदायिक वन	४	२४.५५
३०	तारेपहरा सामुदायिक वन	४	५३.४६
३१	कालिका सामुदायिक वन	४	३८.७२
३२	गादीवराह सामुदायिक वन	४	३०२.४१
३३	सरस्वती सामुदायिक वन	६	१०.९६
३४	लक्ष्मीकमल सामुदायिक वन	६	१०.२५
३५	गैराखाली सामुदायिक वन	६/७	१०२.९८
३६	धारापानी सामुदायिक वन	७	१३१.८९

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हेक्टर)
३७	श्रीगणेश सामुदायिक वन	७	१०५.८६
३८	अश्वारा सामुदायिक वन	८	२४१.५३
३९	सृजना महिला सामुदायिक वन	८	३.४९
४०	अन्नपुर्ण सामुदायिक वन	८	५.५४
४१	मायालु सामुदायिक वन	८	३६.८९
४२	महालक्ष्मी सामुदायिक वन	८/९	२१८.०५
४३	नवदुर्गा सामुदायिक वन	८/९	२०७.१२
४४	पशुपति महिला सामुदायिक वन	१०	७.०५
४५	लोकतान्त्रिक हरियाली सामुदायिक वन	१०	४.४८
४६	किरातेश्वर सामुदायिक वन	१०	२४.४०
४७	मोती सामुदायिक वन	११	३१.४७
४८	दंगीशरण सामुदायिक वन	११	२.०३
४९	शिवशक्ति सामुदायिक वन	११	११.३३
५०	नवलपुर घोडाडबरा सामुदायिक वन	११	२.५९
५१	शान्ती सामुदायिक वन	११	५.८४
५२	मनकामना सामुदायिक वन	११	५.८८
५३	खैरेनी सामुदायिक वन	११	५.६२
५४	बेलगनार सामुदायिक वन	११	१३.१९
५५	बल्लाजुरे सामुदायिक वन	१२	४०७.७६
५६	आनन्दबाग सामुदायिक वन	१२	१९.५०
५७	तरुण सामुदायिक वन	१२	२८.२०
५८	जनकल्याण सामुदायिक वन	१३	५३४.६०
५९	सिद्धदेवलेरुवा पहाड सामुदायिक वन	१३	१९०.१०
६०	चिसापानी सामुदायिक वन	१३	१२७.५०
६१	जुम्लिकोट लेरुवा पहाड सामुदायिक वन	१३	४०६.६०
६२	नेवारीकोट लेरुवा पहाड सामुदायिक वन	१३	२३८.६०
६३	झाक्रीढुङ्गा सामुदायिक वन	१३	२६९.८०
६४	बराहबाबा सामुदायिक वन	१३	३८०.६०

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हेक्टर)
६५	बराह बाबा कार्तिके सामुदायिक वन	१३	२९०.३०
६६	सिमचिसापानी सामुदायिक वन	१३	३०२.७०
६७	गौरीशंकर सामुदायिक वन	१३	३५६.४०
६८	गौरी सामुदायिक वन	१३	३५७.४०
६९	झरना सामुदायिक वन	१३	४१.८४
७०	सिद्धेश्वरी सामुदायिक वन	१३	१३.४१
७१	अम्बिकेश्वरी महिला सामुदायिक वन	१३	५.५०
७२	मिलनसुन्दर सामुदायिक वन	१४	२०६.२०
७३	चपर्के सामुदायिक वन	१४	४७६.७०
७४	मटेरा सिमवागनार सामुदायिक वन	१४	१४.०३
७५	सुन्दररानी सामुदायिक वन	१४	२८८.४०
७६	सदावहार सामुदायिक वन	१४	४१९.७०
७७	चौपरिया सामुदायिक वन	१४	२.५३
७८	बग्गीगनार सामुदायिक वन	१४	९.११
७९	दिव्यज्योती सामुदायिक वन	१४	१२.४२
८०	बेलन्याडाडा सामुदायिक वन	१४	१७.७५
८१	नबदुर्गा सामुदायिक वन	१४	२.१६
८२	खैरागनार सामुदायिक वन	१४	६.१४
८३	कञ्जवार सामुदायिक वन	१५	३.८३
८४	घडेरीडाँडा सामुदायिक वन	१५	२.०८
८५	पहेलपार सामुदायिक वन	१५	६.०४
८६	शिवबाटिका सामुदायिक वन	१५	९.५८
८७	गौरी गुरबन्दि सामुदायिक वन	१५	१३.१६
८८	सृजना महिला सामुदायिक वन	१६	०.८०
८९	लालीगुरास सामुदायिक वन	१६	४८७.६०
९०	पाखापानी सामुदायिक वन	१६	४४०.२०
९१	पर्दियाडाँडा सामुदायिक वन	१६	१.९३
९२	महिला नमुना सामुदायिक वन	१७	२.६६

सि.नं.	सामुदायिक वनको नाम	वडा नं.	क्षेत्रफल (हेक्टर)
९३	कात्तिकेरानी सामुदायिक वन	१८	१०४.७०
९४	अम्माखोली सामुदायिक वन	१८	१९०.४०
९५	रानी सामुदायिक वन	१८	८१.९४
९६	शुभाकोटी सामुदायिक वन	१८	४.३४
९७	जानकी महिला सामुदायिक वन	१८	०.८३
९८	भुल्के सामुदायिक वन	१९	२३०.६०
९९	शिद्धथरी सामुदायिक वन	१९	४९२.२०
१००	शान्ति कर्मकोट सामुदायिक वन	१९	११०.००
१०१	पकरें सामुदायिक वन	१९	१४०.१०
१०२	मान्द्र कोट सामुदायिक वन	१९	२९४.३०
१०३	कालिका सामुदायिक वन	१९	१४९.२०
१०४	कालिका मालिका किसान जलुके सामुदायिक वन	१९	७३.४९
१०५	लामाखोला सामुदायिक वन	१९	१३०.७०
१०६	झरना सामुदायिक वन	१९	७४.५०
१०७	खानेपानी सामुदायिक वन	१९	९३.२७
१०८	घर्तिगाउँ सामुदायिक वन	१९	१०.६१

स्रोतः नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

क. राष्ट्रिय वन

राष्ट्रिय वन भन्नाले वातावरण सन्तुलन कायम राखी वनको विकास, संरक्षण तथा वन पैदावारको उपयोग र बिक्री वितरण गर्न तयार गरिएको वन सम्बन्धी कार्ययोजना भन्ने बुझिन्छ ।

राष्ट्रिय वन भन्नाले निजी वन बाहेक नेपालभित्रको वन सिमाना लगाइएको वा नलगाइएको सबै वन सम्झनु पर्छ र सो शब्दले वनले घेरिएको वा वनको छेउछाउमा रहेको पर्ती वा ऐलानी जग्गा तथा वनभित्र रहेको बाटो, पोखरी, ताल वा खोलानाला र बगर समेत जनाउँछ ।

ख. चकला वन

चकला वन भन्नाले कम्तिमा पाँच सय हेक्टर क्षेत्रफल भएको सरकारद्वारा व्यवस्थित वनको कुनै भाग भन्ने बुझिन्छ ।

ग. साझेदारी वन

साझेदारी वन भन्नाले डिभिजन वन कार्यालय, स्थानीय तह र उपभोक्ताको साझेदारीमा व्यवस्थापन गरिने राष्ट्रिय वनको कुनै भाग बुझिन्छ ।

घ. धार्मिक वन

धार्मिक वन भन्नाले वनको विकास, संरक्षण र उपयोग गर्न कुनै धार्मिक निकाय, समूह वा समुदायलाई सुम्पिएको राष्ट्रिय वनलाई सम्झनु पर्छ ।

ङ. निजी वन

निजी वन भन्नाले प्रचलित कानून बमोजिम कुनै व्यक्तिको हक पुग्ने निजी जग्गा लगाई हुर्काइएको वा संरक्षण गरिएको वनलाई जनाउँछ ।

छ. कवुलियती वन

कवुलियती वन भन्नाले (केही नेपाल संसोधन गर्ने ऐन, २०७५ द्वारा थप गरिएको समेत), विभिन्न उद्देश्य प्राप्तिका लागि प्रचलित कानून बमोजिम स्थापित कुनै संस्था वन पैदावारमा आधारित कुनै उद्योग वा समुदायलाई कवुलियत गरी प्रदान गरिएको राष्ट्रिय वनलाई जनाउँछ। राष्ट्रिय वन ऐन, २ (४) को परिच्छेद-६ मा उल्लेख भए अनुसारको राष्ट्रिय वनको भागलाई नै कवुलियती वन भनिन्छ । कवुलियती वन देहाय बमोजिमको उद्देश्य प्राप्तिको लागि छुट्याइएको हुन्छ :

(क) वन पैदावारमा आधारित उद्योगहरूलाई आवश्यक पर्ने कच्चा पदार्थ उत्पादन गर्न,
(ख) बृक्षारोपण गरी वन पैदावारको उत्पादनमा अभिवृद्धि गरी बिक्री वितरण गर्न वा उपयोग गर्न,
(ग) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी पर्यटन व्यवसाय सञ्चालन गर्न,
(घ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कृषि वन बाली कार्य सञ्चालन गर्न,
(ङ) वनको संरक्षण र विकास हुने गरी कीट, पतङ्ग तथा वन्यजन्तुको फार्म सञ्चालन गर्न ।

६.१.२ बृक्षारोपणका लागि खाली स्थान सम्बन्धी विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा रहेको बबई नदी, काला खोला, पत्रे खोला, संक्राम खोला, हापुर खोला, पातु खोला, ग्वार खोला, भमके खोला, तुई खोला, गहते खोला, चौवा खोला, क्वांग खोला लगायतका नदी तथा खोलाका किनारहरु, खेलमैदानका किनारहरु, सामुदायिक वन क्षेत्रहरु आदि बृक्षारोपणका लागि खाली स्थानका रुपमा रहेका छन् ।

६.१.३ जडिबुटी उत्पादन, संकलन तथा निकासी सम्बन्धी विवरण

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

उप-महानगरपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा टिमुर, चिराइतो, पाषाण वेद, सुगन्ध कोकिला, मलायागिरी जस्ता जडिबुटीहरु यस क्षेत्रबाट निर्यात हुने गरेका छन् । पहाडी भू-भागको उच्च क्षेत्रमा गुराँस, मध्य भागमा चिउरी, उत्तिस, काफल लगायतका जडिबुटीहरू यहाँ पाउनुका साथै समथर क्षेत्रमा साल, साज, सिसौ, बढधाइरो, बकाइनो, इपिल जिंगेट, सिमल लगायतका बोटविरुवा र वनस्पतिहरु संकलन तथा बिक्री हुने प्रशस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १००: तुलसीपुर उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा पाइने महत्वपूर्ण स्थानीय जडिबुटीहरू

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
१.	असुरो	Malabar nut	*Adhatoda vasica* Nees
२.	अदुवा	Ginger	*Zingibar officinale* Rose

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
३.	आँक	Madar	*Calotropis procera*
४.	ऐसेलु	Golden raspberry	*Rubus ellipticus Smith*
५.	करेला	Bitter Gourd	*Memordia charantia* Linn.
६.	कागती	Lemon	*Citrus eurantifolia* (Christm) Swingle
७.	काँस	Thatch grass	*Saccharum spontareum* Linn.
८.	कुरिलो	Asparagus	*Asparagus racemosus* Willd.
९.	कुश	Kus-grass	*Desmostachya bipinnata* Staff
१०.	केरा	Banana	*Musa parasiciaca* Linn.
११.	गुर्जो		*Tinosphora cordifolia* Willd Miers
१२.	गुलाफ	Rose	*Rosa sp.*
१३.	घण्टिफूल (बाऱ्हमास)	China rose	*Hibiscus rosa-sinensis* Linn.
१४.	घोडथाप्रे	Water pennywort	*Centella asistica* (Linn.) Vrbm
१५.	ध्यूकुमारी	Aloe	*Aloe barbadensis* Mill
१६.	चरीअमिलो	India sorrel	*Oxalis carniculata* Linn.
१७.	तितेपाती	Mug-wort	*Artemisia vulgaris* Linn.
१८.	तुलसी	Holy basil	*Ocimum sanctum* Linn.
१९.	दुधेभ्कार		*Euphorbia thymifolia* L
२०.	दुबो	Conch grass	*Cynodon dactylon Pers*
२१.	धतुरो	Datura	*Datura metel* Linn.
२२.	धनिया	Coriender	*Corienfrum sativum* Linn.
२३.	धगेरी	Fire flame bush	*Woodforbia fruiticosa* Kutz.
२४.	सिमली (निर्गुण्डी)	Fire-leaved chaste	*Vitex negundo* Linn.
२५.	नीम	Neem tree	*Azadhiracta indica* A.Juss
२६.	पारिजात	Night Jusmine	*Nyctantanthes arbor-tristis* Linn
२७.	पालुङ्गो	Spinas	*Spicia oleracea* Linn.
२८.	पिप्ला	Long pepper	*Piper longum* Linn.
२९.	पुदिन	Garden mint	*Mentha spicata* Linn.
३०.	बकाइनो	China berry	*Melia azadhirach* Linn.
३१.	बाटुलपाते		*Cissampelos pareira* Linn.
३२.	विहीं		*Solanum indicum Linn.*
३३.	बेथे	Lambs quarters	*Chenopoidium album* L
३४.	बोभ्को	Sweet flag	*Acorus calamus* Linn.
३५.	भूईं अमला		*Phyllanthus urinaria* L.
३६.	मुला	Radish	*Raphanus sativus* Linn.

क्र.सं.	नेपाली नाम	अंग्रेजी नाम	वैज्ञानिक नाम
३७.	मोथे	Nut Grass	*Cyperus rotundus* Linn.
३८.	लज्जावती	Sensitive plant	*Mimosa pudica* Linn
३९.	लसुन	Garlic	*Allium sativum* Linn.
४०.	लाहा	Lac insect	Laccifer lacca Kerr.
४१.	लुँडे	Pickly amaranth	*Amaranthus spinosus L.*
४२.	सर्पगन्धा	Serpentina	*Rauwolfia serpentine* Bethex Kurz
४३.	सयपत्री	Marigold	*Tagetus erecta* Linn.
४४.	सिधुरे	Kamala	*Mallotus Phillipinensis* Muell.Arg.
४५.	सिस्नु	Neetle	*Urtica dioca* Linn.
४६.	सुँप	Dill	*Anethum sowa* Kurz
४७.	हर्रो	Chebulic myrobalan	*Terminalia chebula* Retz.
४८.	हलेदो	Turmeric	*Curcuma longa* Linn.

६.१.४ उप-महानगरपालिका क्षेत्रबाट निकासी हुने वन पैदावरको विवरण

सामान्यतया: वन पैदावारको रुपमा प्रयोग हुने वस्तुहरू भनेका काठ, दाउरा, जडिबुटी आदि हुन् । वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन गरी वा हरित क्षेत्रको विकास गरी यस प्रकारका वन पैदावारहरूको व्यवसायिक उत्पादन तथा निकासी गरी आर्थिक उपार्जन गर्न सकिन्छ। विशेष गरी वनले ओगटेको क्षेत्रफल बढी भएको क्षेत्रहरूमा वनलाई नै स्थानीय विकासको मेरुदण्डको रुपमा लिन सकिन्छ ।

६.२ जलश्रोत तथा जलाधार क्षेत्र

यस उप-महानगरपालिकामा रहेका बबई नदी लगायतका नदी तथा खोलाहरु यहाँका जलाधारका मुख्य स्रोतको रुपमा रहेका छन् । यो उप-महानगरपालिकामा रहेका बबई नदी, काला खोला, पत्रे खोला, संक्राम खोला, हापुर खोला, पातु खोला, ग्वार खोला, भमके खोला, तुई खोला, गहते खोला, चौवा खोला, क्वांग खोला लगायतका खोलाहरू जलाधारका आधार क्षेत्र हुन यसका साथै यहाँ रहेका ताल तथा पोखरीहरु, गौरीगाउँ ताल, पढा ताल, कमल पोखरी ताल, सुकीदह लगायतका ताल जलस्रोतको रुपमा रहेका छन् भने उक्त तालमा माछापालनका साथै आंशिक रुपमा सिँचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ । यस उप-महानगरपालिका भित्र रहेका जलाधार क्षेत्रहरु तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. १०१: तुलसीपुर उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा रहेका जलाधार क्षेत्रहरु

वडा नं.	जलाधार क्षेत्रहरुको नाम
१.	जम्मुचिरा, धारापानी ड्याम, भमके खोला, कोजेखोला, काठीखोली झरना, धारापानी खानेपानी मुहान
२.	मनिकापुर कुइरेपानी जलासय, भमके खोला
३.	राम्री मुल, ठुला सम्म मुल, कात्तिके पानी टयाङ्की, कात्तिकेमा रहेको ड्याम
४.	मुलकोट, हात्तिलोटे मुहान, बसन्त धारी मुहान
७.	घुसौरी सिमतारा

वडा नं.	जलाधार क्षेत्रहरुको नाम
८.	चामेखोला तटबन्ध, पातुखोला तटबन्ध, गहतेखोला, भमके खोला तटबन्ध
९.	पातुखोला तटबन्ध, बबई (केही भाग), गौरी ताल, पढा ताल
११.	बबई, कन्जरुवा ताल
१३.	चिसापानी भुतिया ताल, आमखोली लेक साइड, तुई खोला
१४.	खौसापुर ड्याम, बबई नदी
१५.	खैरेनी ड्याम
१६.	बुलबुले जलाधार क्षेत्र
१७.	बनकट्टी भुत ताल
१८.	मैखा चौवा खोला भू-संरक्षण, गुहार खोला भू-संरक्षण, संक्राम खोला भू-संरक्षण

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

६.२.१ प्रमुख नदी तथा खोलाहरू

उप-महानगरपालिकाका विभिन्न भौगोलिक क्षेत्र तथा वडाहरूमा फैलिएर रहेका खोलानालाहरूले प्रशस्त जलभण्डार गर्नुका साथै विभिन्न किसिमका जलचरहरू र पन्छीहरूलाई सुरक्षित बासस्थानको रुपमा आश्रय दिइरहेको पाइन्छ। साथै यस्ता खोलाहरूबाट पशुहरूले पानी पिउने र किसानहरूले समेत बेलाबखत आंशिक रुपमा सिँचाईको लागि पानीको प्रयोग गरेको देखिन्छ। मानव बस्तीको विकास र बसाइँसराईको चापका साथै अनुत्पादक पशुहरूको अत्याधिक चरीचराउ र उपयोगले प्राकृतिक नदी/खोलामा भू-क्षय भई पुरिने क्रम जारी छ।

तालिका नं. १०२: उप-महानगरपालिकामा भएका नदी तथा खोलानालाहरूको विवरण

क.स.	उप-महानगरपालिकामा रहेका नदी तथा खोलाहरु	ठेगाना
१.	गुहार खोला	वडा नं.७, १९, १८, ६, १२, १५
२.	पातु खोला	वडा नं. ३,४, ५, ६, ९, ८, १०, ११
३.	बबई नदी	वडा नं. १४, १२, ११, १३
४.	हापुर खोला	वडा नं. १७, १५, १४
५.	पत्रे खोला, संक्राम खोला, चौवा खोला	वडा नं. १७
६.	ग्वार खोला, चौवा खोला	वडा नं. १६
७.	गहते खोला	वडा नं. ३, ८
८.	भमके खोला	वडा नं. १, २, ८
९.	क्वांग खोला	वडा नं. १०, ११
१०.	तुई खोला	वडा नं. १३
११	काला खोला	वडा नं.७, ६, १, २
१२	संक्राम खोला, चौवा खोला, गणेश खोला, कुहिरे खोला	वडा नं.१८
१३	गुहार खोला, स्यालापानी खोला, संक्राम खोला	वडा नं.१९

स्रोतः उप-महानगरकार्यपालिकाको कार्यालय

तालिका नं. १०३: उप-महानगरपालिकामा भएका, ताल, पोखरी, सिमसार क्षेत्रहरूको विवरण

क्र.सं.	तालतलैया, पोखरी, सिमसार क्षेत्र र झरनाको नाम	(पोखरीहरुको संख्या)	वडा नं.
१.	गौरीगाउँ ताल	१	१०
२.	पढा ताल	१	१०
३.	कमल पोखरी ताल	१	६
४.	सुकीदह ताल	१	४
५.	जोगीडाँडा ताल	१	१६
६.	खल्वा लहलौरा	१	१६
७.	बैरागी ताल	१	१६
८.	भुतिया ताल	१	१३
९.	बराउखुट्टी भुत्ति ताल	१	१३
१०.	मजवढुवा ताल	१	१३
११.	सिमरुवा ताल	१	११
१२.	कन्जरुवा ताल	१	११
१३.	सुकौरा ताल	१	११
१५.	कपासेडाँडा जलाशय	१	८
१६.	टिकरी गाउँ पोखरी	१	८
१७.	जम्मुचिरा ड्याम	१	१
१८.	धारापानी ड्याम	१	१

स्रोतः उप-महानगरकार्यपालिकाको कार्यालय

६.३ जैविक विविधता र वातावरणीय सेवा

६.३.१ बासस्थानका आधारमा महत्वपूर्ण जनावर र चराचुरुङ्गीको विवरण

प्रमुख वन्यजन्तुहरूको विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा पाइने प्रमुख वन्यजन्तुहरूमा बदेल, खरायो, चितुवा, स्याल, ब्वाँसो, रतुवा, बाँदर, घोरल, बाघ आदि रहेका छन् ।

प्रमुख चराचुरुङ्गीहरूको विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा पन्छी प्रजातिमा सुगा, तिथ्रा, वकुला, सारस, कोइली, काग, गिद्ध आदि छन् ।

घस्रिने जीवजन्तुहरू

यस उप-महानगरपालिकामा विशेष गरी घस्रिने जीवजन्तु अन्तर्गत सर्प, पानी सर्प, छेपारो, गोहोरा, भ्यागुता पाइन्छन् ।

कीरा फट्याङ्ग्राहरू

पुतली, फट्याङ्ग्रा, पतेरा, गाइनेकीरा, झ्याउँकीरी, लाही, किर्थिका, जुनकीरी, अरिंगाल, मौरी, माकुराहरु, सुलसुले, अरिगाँठे, कनसुत्ले, आदि पाइन्छन् ।

६.३.२ महत्वपूर्ण वनस्पती विवरण

उप-महानगरपालिकाको पहाडी भागको उच्च क्षेत्रमा गुराँस, चिउरी, उत्तिस, काफल लगायतका वनस्पती पाउनुका साथै समथर क्षेत्रमा साल, साज, सिसौ, बढधाइरो, बकाइनो, इपिल जिंगेट, सिमल लगायतका वनस्पतीका प्रजातिहरु पाइन्छन् ।

जडिबुटी सम्बन्धी विवरण

उप-महानगरपालिकाको वन क्षेत्रमा पाइने जडिबुटीहरूमा टिमुर, चिराइतो, पाषाणवेद, सुगन्ध कोकीला, मालागेडी, कुरिलो लगायतका वनस्पतीका प्रजाति पाईन्छ यसका साथै पिठो चिउरी, उत्तिस, काफल, इपिल जिंगटे जस्ता जडिबुटीहरु पाईन्छ। यी जडिबुटीहरु संकलन तथा बिक्री हुने प्रशस्त सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

६.४ विपद् जोखिम व्यवस्थापन

उप-महानगरपालिकाका नदी तथा खोला किनारका भागहरू भू-क्षयको दृष्टिकोणले संवेदनशील क्षेत्रमा पर्दछ । प्राकृतिक वातावरणमा असर पर्ने मानवीय गतिविधिका कारणबाट उप-महानगरपालिका क्षेत्रमा अनियन्त्रित डढेलो, चरीचरन गर्ने प्रवृत्ति एवं खोलाबाट अव्यवस्थित ढंगले ढुंगा तथा बालुवाहरू झिक्नाले प्राकृतिक सन्तुलन बिग्रन गई बस्ती एवं खेतीतर्फ अनियन्त्रित बाढीको प्रकोप केन्द्रीत भएको छ । खोलाको क्षमता भन्दा बढी मात्रामा नदीजन्य वस्तु निकासी भएकाले खोलाको सतह गहिरिदै जाँदा आसपासका क्षेत्रहरूमा कटान तथा भू-क्षयको सम्भावना बढ्दो देखिन्छ मूलतः उप-महानगरपालिकाका खोलाहरूको वरिपरि नै केन्द्रीत भएर रहेको मानव बस्तीको मानवीय गतिविधिले भूकम्पीय प्रकोपका कारण समेत यो संवेदनशिल क्षेत्रमा भू-क्षयको दृष्टिकोणले प्रतिकूल प्रभाव पारेको छ । यस क्रमलाई रोक्नका लागि तटबन्धको व्यवस्था र ढल निकासको व्यवस्था मिलाउनुपर्ने देखिन्छ। त्यस्तै, मानव र वन्यजन्तु बिचको द्वन्द्वले विभिन्न किसिमका मानविय घटनाहरु घट्ने गरेका छन् । अल्पकालीन, मध्यकालीन र दीर्घकालीन उपायहरू अवलम्बन गर्नुपर्ने आवश्यकतालाई ध्यानमा राख्दै अल्पकालीन उपायको रुपमा स्पष्ट एवं तटबन्ध निर्माण गर्ने मध्यकालीन उपायको रुपमा प्रभावित क्षेत्रको वरिपरि बृक्षारोपण गर्ने र दीर्घकालीन उपायको रुपमा सम्पूर्ण खोला प्रभावित क्षेत्रलाई संरक्षण गर्ने, मानव र वन्यजन्तु बिचको द्वन्द्वलाई न्यूनीकरण गर्नेतर्फ काम अगाडि बढाउनुपर्ने देखिन्छ। उल्लेखित क्षेत्रलाई मानवीय गतिविधिबाट अप्रभावित पार्ने र सघन जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिएको छ ।

६.४.१ विपद् प्रकोपबाट भएको मानवीय र भौतिक क्षतिको विवरण

यस उप-महानगरपालिकामा वर्षातको समयमा बाढी पहिरोले मानवीय तथा भौतिक क्षति गर्ने गर्दछ । जसबाट वर्षेनी धेरै घरधुरीको भौतिक क्षति हुने गर्दछ। जग्गा जमिन कटान, माछापोखरीमा क्षति, पशुपंक्षीमा क्षति, घरहरू आदिमा क्षति आदि समस्या हुने गर्दछ । यस उप-महानगरपालिकामा आ.व. ०८१/८२ मा प्राकृतिक प्रकोप, क्षति र राहतको विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. १०४: उप-महानगरपालिकामा प्राकृतिक प्रकोप र क्षतिको विवरण

क्र.सं.	प्रकोप	क्षतिको विवरण	संख्या	राहत रकम
१.	वर्षा	घरगोठ	१०५	१,२३८,०००.०
		माछा/पोखरी	३	४५,०००.०
		अन्नबाली	१६	८६,०००.०
२.	हावाहुरी	घरगोठ	१५	१५३,०००.०
३.	चट्याङ	घरगोठ	१	४०,०००.०
४.	आगलागी	घरगोठ/पराल	२०	२३६,०००.०
५.	पशुचौपाय		१	८,०००.०
६.	विपन्न			
७.	मानवीय क्षति		३	१५०,०००.०
८.	जस्तापाता सहयोग		१२	३००,०००.०
जम्मा			१७६	२,२५,६०००

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

६.४.२ विपद्को किसिम अनुसार जोखिमको समय

तालिका नं. १०५: उप-महानगरपालिकामा हुन सक्ने सम्भावित प्रकोपको विवरण

क स	सम्भावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
१.	भूकम्प	भूकम्पीय जोखिमका दृष्टिले नेपाल विश्वको ११औं स्थानमा रहेको र उप-महानगरपालिकामा भूकम्प प्रतिरोधात्मक भवन कमै मात्रामा भएको, भवन आचारसंहिता पूर्ण रूपमा लागू नभएको ।	जुनसुकै समयमा
२.	बाढी	उप-महानगरपालिकामा रहेका विभिन्न खहरे खोलाहरुले वर्षातको समयमा खेतीयोग्य जमिन कटान तथा डुबानमा पारेको । वर्षेनी धेरै सङ्ख्यामा परिवारहरू प्रभावित भैरहेका छन् ।	जेष्ठ–असोज
३	पहिरो	उप-महानगरपालिका भएर बग्ने विभिन्न खोलाहरुमा जेष्ठ असार साउन भदौ महिनामा अकस्मात आउने बाढी तथा पहिरोले खेतीयोग्य जमीन, घर, बाटो, पुल बगाएर मानवीय क्षति पुऱ्याउने गरेको ।	जेष्ठ–असोज
४.	डढेलो	उप-महानगरपालिकाको धेरै जसो भू–भागमा घनाबस्ती रहेका (सुकुम्बासी, बाढी विस्थापित) लगायतका अति विपन्न समुदायका घरहरू सचेतना अभाव, अग्नी नियन्त्रण यन्त्रको अभाव, चुल्होमा आगो सल्काउँदा मट्टीतेलको प्रयोग गर्नु र सलाई लाईटर जस्ता आगो बाल्ने वस्तुहरू बच्चाले खेलाउँदा आगलागीका घटना बढी हुने गरेका छन्। साथै डढेलोको समस्या पनि देखिन्छ ।	चैत्र–जेष्ठ
५	महामारी	प्रकोपका रूपमा झाडापखाला लगायतका पानीजन्य रोग बढ्ने गरेको, स्रोत साधन अभाव र जनचेतनाको कमी, अनुकूल क्षमताको अभाव।	विपद् पछि, अन्य समयमा
६	कोरोना भाइरस, वर्डफ्लु, अन्य फ्लु	अव्यवस्थित कुखुरा पालन, स्वाइन फ्लु आदि ।	जुनसुकै समयमा

क्र स	सम्भावित प्रकोप	विद्यमान अवस्था	समय
७	जंगली जनावर	नगरपालिकाका विभिन्न क्षेत्रहरु (वन जंगलका आसपासका क्षेत्रमा) (बाँदर, बँदेल, दुम्सी) आदिको आक्रमण तथा बद्मासीको डर त्रास भइरहन्छ ।	जुनसुकै समयमा
८.	किट आतंक	जलवायु परिवर्तन, बढी विषादी प्रयोगका कारण लाभकारी चरा, किरा लोप आदि ।	खेती मौसम
९.	चट्याङ, असिना	बढी जसो वर्षायाम र पानी परेको समयमा ।	जुनसुकै समयमा

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

६.४.३ विपद् व्यवस्थापनको पूर्वतयारी

भौगोलिक जटिलताका कारण नेपाल प्राकृतिक प्रकोपको उच्च जोखिम क्षेत्रमा रहेको छ । नेपालमा वर्षेनी प्राकृतिक प्रकोपका कारण ठूलो मात्रामा जनधनको क्षति हुने गरेको छ। नेपालमा २०७२ सालको महाभूकम्पको पिडा अझै ताजा नै छ। यो उप-महानगरपालिका पनि प्राकृतिक प्रकोपको दृष्टिकोणले संवेदनशील अवस्थामा रहेको छ। यस उप-महानगरपालिकामा विशेष गरी बाढी, नदी कटान, हावाहुरी, असिना, चट्याङ, अनावृष्टि, सुख्खा खडेरी, डढैंलो जस्ता प्राकृतिक प्रकोपहरू देखापर्दै आइरहेका छन् । विगतमा भएको कोभिड-१९ तथा विभिन्न समयमा फैलने महामारीहरुले आर्थिक तथा अन्य क्षेत्रमा समेत गहिरो प्रभाव पारेको छ। यस्ता प्रकोपहरू सामान्यतया पूर्ण नियन्त्रण गर्न नसकेपनि प्रभाव न्यूनीकरणका उपायहरू अवलम्बन गरी जनधनको क्षतिलाई न्यूनीकरण गर्न सकिन्छ ।

६.४.४ आपतकालिन यातायात साधन सम्बन्धी विवरण

उप-महानगरपालिकाको केन्द्रमा स्वास्थ्य सेवाहरुको पहुँच भएतापनि सबै वडाहरुको स्वास्थ्य संस्थाहरुबाट आपतकालीन स्वास्थ्य सेवाहरु पुर्‍याउन सकिरहेको अवस्था छैन । आपतकालिन अवस्थामा बिरामीहरुलाई स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउनका लागि पालिका भित्र २४ घण्टा सेवा सहित २६ वटा एम्बुलेन्स र एक दमकल सञ्चालनमा रहेका छन् । अनियन्त्रित डढेलोको प्रभावबाट यस नगरपालिका पनि अछुतो रहन सकेको छैन । त्यसकारण यस नगरपालिकामा बारुण यन्त्रको आवश्यकता रहेको छ भने विभिन्न समुदायमा आपतकालिन अवस्थामा सेवा प्रवाह गर्नका लागि पालिकाका विभिन्न वडाहरुमा आवश्यक एम्बुलेन्सको व्यवस्था गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

तालिका नं. १०६: उप-महानगरपालिकामा एम्बुलेन्स तथा वारुणयन्त्र लगायतका साधनहरुको विवरण

क्र.स.	संघ संस्थाहरुको नाम	सम्पर्क नं.
१	तुलसी हस्पिटल प्रा.ली	९८०१०२०८३५
२	राप्ती लाइफ केयर हस्पिटल	९८४७८२०४९१
३	आर.जि.एम	९८५७८२०४९१
४	मानव परोपकार	९८५७८२००५२
५	लाइन्स क्लव अफ तुलसीपुर	९८४७८३०२६२

क्र.स.	संघ संस्थाहरुको नाम	सम्पर्क नं.
६	कमल बहुउद्देश्यीय सहकारी	९८४७८३०२६२
७	तुलसीपुर उद्योग बाणिज्य संघ	९८५७८२१०००
८	कोमल वली फाउण्डेसन	
९	सञ्जिवनी विकास केन्द्र	९८५७८२३१२३
१०	शोसल अफ ब्रेट	९८५७८२०३९३
११	श्री सुवास स्मृती	
१२	नेपाल भारत मैत्री संघ	९८५७८२२४९७
१३	नेपाल स्वतन्त्र मजदुर	९८५७८२२७४१
१४	राप्ती अञ्चल सवारी मजदुर	९८५७८२२१०९
१५	राप्ती अञ्चल सार्वजानिक समिति	९८५७८२०००१
१६	रोटरी क्लव तुलसीपुर	९८५७८२०२८०
१७	टाइगर क्लव तुलसीपुर आयुर्वेद	९८५७८२३११७
१८	आयुर्वेद बिजौरी	
१९	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	
२०	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	
२१	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	
२२	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	
२४	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	
२५	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	
२६	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका	
२७	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका (दमकल)	०८२-५२०३०५

परिच्छेद - ७: भौतिक विकासको अवस्था

७.१ यातायात पूर्वाधार

७.१.१ सडक सञ्जालको विद्यमान अवस्था

कुनै पनि स्थानको भौतिक विकासको निम्ति सडक सञ्जाल प्रारम्भिक शर्त हो । सम्पूर्ण सुविधा सम्पन्न सडक यातायातको विकाससँगै समग्र विकासको ढोका खुल्दछ । स्थानीय तहको हकमा वडा केन्द्रहरूलाई नगर केन्द्रसँग जोड्नु तथा नगर केन्द्रलाई जिल्ला सडक हुँदै राष्ट्रिय राजमार्ग प्रणालीमा जोड्नु आवश्यक हुन्छ । नगरबस्तीहरूमा कृषि सडकहरूको विकास र स्तरोन्नति मार्फत् कृषि उत्पादनहरूको बजारीकरण गरी जनताको आर्थिक अवस्थालाई मजबुत बनाउन सकिन्छ। सुविधा सम्पन्न सडक सञ्जाल मार्फत उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकास गरी आर्थिक क्रान्ति सम्भव छ। यसको अलावा धार्मिक क्षेत्रहरूमा सडक सञ्जाल मार्फत पहुँच पुऱ्याएर आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरू आकर्षित गर्न सकिन्छ।

२०५० को नक्शाङ्कन कार्य गर्ने समयसम्म नेपालका पहाडी क्षेत्रमा सडकको अवस्था निकै कमजोर थियो । तर, २०४६ को आम परिवर्तन पछि स्थानीय निकायलाई राष्ट्रिय कोषबाट रकम बिनियोजन गर्ने परिपाटी भए अनुसार ग्रामिण क्षेत्रमा पनि सडक बिस्तारको कार्यले गति लिन थाल्यो । तत्पश्चात सडक सञ्जालको विस्तारमा ग्रामिण क्षेत्रले पनि फड्को मारेको छ । तर, दुर्गम पहाडी भू-भागका कारण कतिपय त्यस्ता स्थलगत संरचनाको नक्शाङ्कन कार्य हुन नसकेको र तथ्यगत सूचनाको अभावमा ती क्षेत्रहरूमा के कति सडक सञ्जालको विस्तार भएको छ भन्ने एकिन तथ्याङ्क उपलब्ध छैन । पालिकाको सडक पूर्वाधार सम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. १०७: उप-महानगरपालिकामा रहेका मुख्य सडकहरु सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	मुख्य सडकहरूको विवरण	सडकको अवस्था
१	वालापुर-भमके-बयाले-देवीथान सडक	ग्राभेल
२	भमके-देवीथान-अजिमारा-रानटाकुरा सडक	ग्राभेल/कच्ची
३	भ्युडर सुनपुर-छोटे सडक	ग्राभेल

क्र.सं.	मुख्य सडकहरूको विवरण	सडकको अवस्था
४	वालापुर-कुइरेपानी सडक	ग्राभेल
५	बटलपुर-अश्वारा-भट्टे-काठीखोला सडक	ग्राभेल
६	अश्वारा-कटकुइया-गहते-चिसापानी सडक	ग्राभेल/कच्ची
७	अश्वारा-भमके-शान्तिनगर सडक	कच्ची
८	गहते खोला-भमके-शान्तिनगर सडक	ग्राभेल
९	दुधेना-टीकरी सडक	ग्राभेल
१०	दोघरे-दमारगाउँ-प्रतापकोट बल्ले सडक	ग्राभेल/कच्ची
११	तुलसीपुर-सजनेवा लक्षिणपुर सडक	ग्राभेल/कच्ची
१२	तुलसीपुर-गौरीगाउँ बेल्गनार सडक	ग्राभेल/कच्ची
१३	तुलसीपुर-खर्चवा-शान्तिपार्क-तरुले सडक	ग्राभेल/कच्ची
१४	लेरुवापहाड रनियापुर पनालीबोट सडक	ग्राभेल/कच्ची
१५	बखरिया-ढकना-गोल्टाकुरी सडक	ग्राभेल/कच्ची
१६	हेमन्तपुर-संक्राम सडक	ग्राभेल/कच्ची
१७	हेमन्तपुर-वनकटा सडक	ग्राभेल/कच्ची
१८	विजौरी-मानपुर-डुरुवा सडक	ग्राभेल/कच्ची
१९	विजौरी-थानगाउँ-छिलीकोट सडक	ग्राभेल/कच्ची
२०	विजौरी-लक्ष्मीपुर-मलवार सडक	ग्राभेल/कच्ची
२१	विजौरी-दोघरे-कुटीचौर सडक	ग्राभेल/कच्ची
२२	डवांगपुर-गोठुवा-उरहरी सडक	ग्राभेल/कच्ची
२३	हापुर-हलवार-रक्षाचौर सडक	ग्राभेल/कच्ची
२४	दुधरास-होलेरी सडक	ग्राभेल/कच्ची
२५	तुलसीपुर-भोजपुर सडक	ग्राभेल/कच्ची
२६	पर्सेनी-खाद्रे सडक	ग्राभेल/कच्ची
२७	पर्सेनी-हलवार सडक	ग्राभेल/कच्ची
२८	तुलसीपुर-हस्नापुर सडक	ग्राभेल/कच्ची
२९	तुलसीपुर-सुकौरा सडक	ग्राभेल/कच्ची
३०	तुलसीपुर पातु-दमारगाउँ सडक	ग्राभेल/कच्ची
३१	तुलसीपुर-कटाहा-वेल्टारकुरा सडक	ग्राभेल/कच्ची

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

७.१.२ सवारी सुविधा र रुट

विभिन्न स्थान र भौगोलिक क्षेत्रमा बस्ने जनताहरूको बिचमा आपसी सम्पर्क स्थापनाका लागि सार्वजनिक यातायातलाई सहज, प्रभावकारी, सुलभ र नियमित तुल्याउन रुटहरूको विकास जरुरी हुन्छ । विभिन्न

रुटहरूमा यातायात सेवा सञ्चालनमा आएको खण्डमा यसले विभिन्न समुदाय र क्षेत्रलाई एक आपसमा जोडेर जनताको बिचमा एकताको भावना स्थापित गर्दछ ।

७.१.३ उप-महानगरपालिका क्षेत्रभित्र चल्ने सवारी साधन

हाल आएर नेपालका शहरी क्षेत्र र बजार केन्द्रहरूमा सडक यातायात अन्तर्गत लामो दुरीमा बस, मिनिबस तथा हायस, माईक्रो बस सञ्चालनमा आएका पाइन्छन् भने छोटो दुरीमा माईक्रोबस र मोटरसाईकलहरू, अटो रिक्सा लगायतका सवारी साधन रहेका छन् । यी सवारी साधनहरू मध्ये कतिपय निजी र कतिपय सार्वजनिक हुन्छन् ।

कुनै पनि क्षेत्रको आर्थिक सामाजिक विकासलाई गतिशील बनाउन सार्वजनिक वस्तु तथा सेवा प्रवाहलाई सरल र सहज बनाउन कृषि तथा गैरकृषि क्षेत्रको विकास गर्न यातायात एउटा महत्वपूर्ण पूर्वाधारको रुपमा रहेको हुन्छ । यस उप-महानगरपालिकामा मुख्यतया ट्रक, ट्रेक्टर, जिप, बस, मोटरसाइकल, रिक्सा, इभी गाडीहरूको उपयोग गरिएको देखिन्छ। उप-महानगरपालिकाका सबै वडाहरूमा बाह्रै महिना सुचारु हुने गरी सडक मार्गहरूको स्तरोन्नति गर्नुपर्ने देखिन्छ । साथै सडक यातायातको लागि आवश्यक विभिन्न पूर्वाधारहरू जस्तैः सवारी साधन पार्किङ स्थल, बस स्टप, यात्रु प्रतिक्षालय, सडक बत्ती, सडक संकेत चिह्न, बसको अन्तिम बिसौनी सम्बन्धी सेवा सुविधाहरू व्यवस्थित रुपमा विकास गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.१.४ बसपार्क तथा बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण

बिजुली, पानी, यात्रु, प्रतिक्षालय, शौचालय, पब्लिक मोबाइल चार्जिङ स्टेशन लगायतका सुविधाहरू भएका बसपार्कको निर्माण गरी जनताको अवागमनलाई सहज बनाउन सकिन्छ । विकसित मुलुकहरूको अभ्यास हेर्दा बसपार्कहरूमा हेल्प डेस्क लगायत शान्ति सुरक्षाको उचित प्रबन्ध मिलाएको पाइन्छ । सुविधा सम्पन्न र सुरक्षित बसपार्कहरू निर्माण भएको खण्डमा यातायात सेवाको गुणस्तर वृद्धि हुन्छ । बसपार्कमा बनाइने संरचनाहरू अपाङ्गतामैत्री हुनुपर्दछ । यस उप-महानगरपालिकामा बसपार्क तथा बस बिसौनी रहेता पनि व्यवस्थित हुन नसकेको अवस्था छ । यसैगरी उप-महानगरपालिकाका मुख्य बजार क्षेत्रहरू बस बिसौनीको रुपमा रहेका छन् । यहाँ यात्रु प्रतिक्षालय तथा शौचालयको अभाव रहेको छ ।

तालिका नं. १०८: उप-महानगरपालिकाका रहेका बसपार्क तथा बस बिसौनी सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	बसपार्कको नाम	वडा न.	हालको अवस्था	कैफियत
१.	तुलसीपुर बसपार्क	-	सञ्चालन	
२.	बजार क्षेत्रभित्र	-	सञ्चालन	

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

७.२ विद्युत् तथा वैकल्पिक उर्जा

केही सिमित क्षेत्रका विपन्न घरहरूमा विद्युतीकरण नभए तापनि त्यसको सङ्ख्या नगन्य रहेकाले विद्युतीकरणमा ठूलो लगानी गर्नुपर्ने अवस्था छैन् । तथापि प्रशारण लाइनको सुदृढीकरणका लागि भने प्रशस्त काम गर्नुपर्ने देखिन्छ । विद्युत् प्रशारण लाईन सुधारमा सर्वप्रथम काठका पोलहरू पक्की वा फलामका पोलहरूले विस्थापन गर्नुपर्ने देखिन्छ भने Low Voltage हुने स्थानहरूमा ट्रान्सफर्मर जडान गर्नुपर्ने देखिन्छ ।

विद्युत सेवा बाहेक वैकल्पिक र नवीकरणीय ऊर्जा प्रवर्द्धनका लागि ठोस कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ। पशुपालन हुने क्षेत्रमा गोबरग्याँस निर्माणमा प्रोत्साहन र अनुदान दिने र अन्य दुर्गम तथा सुगम दुवै क्षेत्रमा सौर्य ऊर्जा जडान गर्न सके त्यसबाट ऊर्जाको नियमित आपूर्ति हुनुको साथै थप विकासका क्रियाकलापहरूलाई ऊर्जाको सदुपयोग मार्फत गति दिन सकिन्छ। सौर्य ऊर्जाबाट लिफ्ट सिँचाई खानेपानी आयोजना सञ्चालन गर्न गार्हस्थ उपभोगका निम्ति प्रयोग गरी बढी भएको ऊर्जालाई राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बिक्री समेत गर्न सकिन्छ।

सामान्तयाः एउटा सामान्य परिवारले दैनिक २ किलोवाट विद्युत खपत गर्दछ। त्यसमा पनि यो उपभोगको मात्रा ग्रामिण भेगहरूमा त्यो भन्दा न्यून हुन्छ।१७.६ वर्ग फिटको सोलार प्यानलले २५० वाट विद्युत उत्पादन गर्दछ। दिनभर करिब ६.८ घण्टा सुर्यको किरणबाट २५० वाट X ६.८ घण्टा गर्दा १.७ किलोवाट विद्युत निस्कन्छ। १.७ किलोवाट X ३० दिन उत्पादन गर्दा महिनामा ५१ किलोवाट विद्युत उत्पादन हुन सक्दछ।

यसको अर्थ ६०० वर्ग फिट ओगट्ने घरबाट

$$५१ \text{ कि.वा. } \times \frac{६००}{१७.६} = १७३८ \text{ कि.वा.}$$

यसको अर्थ ६०० वर्गफिट ओगट्ने घरमा सौर्यऊर्जा जडान गर्दा सो घरलाई पुग्ने ऊर्जा उत्पादन गर्न सकिन्छ। यद्यपी, ग्रामिण घरहरू सौर्य ऊर्जा उत्पादनमैत्री बनाउनुपर्ने हुन्छ। अर्कोतर्फ पानीका सदाबहार स्रोतहरू भएको र जलाशयमा आधारित विद्युतको समेत सम्भावना अध्ययन गरी लघुविद्युत योजनाहरू सञ्चालन गर्न सकिन्छ। यसरी उत्पादित विद्युत बढी भएको खण्डमा राष्ट्रिय प्रशारण लाइनमा बेच्न सकिन्छ। हालसम्म समेत काठ/दाउरालाई खाना पकाउने मुख्य इन्धनको रूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार धेरै भएकाले काठ/दाउरा विस्थापन गर्न विद्युत तथा सौर्य ऊर्जाले सहयोग पुऱ्याउन सक्दछ। यसबाट वातावरण संरक्षणमा समेत टेवा पुग्दछ। तसर्थ, उप-महानगरपालिकाका विभिन्न वडामा विद्युत प्रशारण लाईन मर्मत सम्भार तथा सुधार, ट्रान्सफर्मर जडान, वैकल्पिक तथा नवीकरणीय ऊर्जा प्रवर्द्धनका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्नुपर्ने देखिन्छ।

७.२.१ इन्धन उपयोग विवरण (खाना पकाउने इन्धनको आधारमा घरपरिवार)

तालिका नं. १०९: खाना पकाउने मुख्य इन्धनको आधारमा घरपरिवारको विवरण

वडा	काठ, दाउरा, कोइला	एलपी ग्याँस	विद्युत	गुईठा	बायो ग्याँस	मट्टितेल	अन्य	जम्मा
१	९०६	३११	१	०	१४	०	०	१२३२
२	८२३	३४४	०	४	११	०	०	११८२
३	१४०८	५८५	२	१	४	३	०	२००३
४	१७८१	५२६	५	३	१९	२	२	२३३८
५	२६५	३२१६	७	१	११९	०	०	३६०८
६	४२४	५३९१	१५	१	२४०	१	१	६०७३
७	१०४३	२४२६	१४	२६	१५	१	१	३५२६
८	७७०	१४०१	६	५	२१	४	१	२२०८
९	४७०	३२८३	५	६	९	०	०	३७७३
१०	११६३	३५०	०	८०	६	१	०	१६००

वडा	काठ, दाउरा, कोइला	एलपी ग्याँस	विद्युत	गुईठा	बायो ग्याँस	मट्टितेल	अन्य	जम्मा
११	१३६३	७०६	५	३	१९	५३	१	२१५०
१२	१४१३	११४३	१९	३७	५९	२	०	२६७३
१३	१३२०	१४६	१	२	११	०	०	१४८०
१४	१४६६	१४७	२	५	६	०	१	१६२७
१५	१४२७	४५२	७	११	३०	१	०	१९२८
१६	१११८	४०१	३	३६३	२२	०	०	१९०७
१७	१०४८	१०८२	३	८३	७३	१	२	२२९२
१८	११४१	१२०८	८	१३	१४	०	०	२३८४
१९	१२६८	७०६	७	१४	२६	६	७	२०३४
जम्मा	२०६१७	२३८२४	११०	६५८	७१८	७५	१६	४६०१८
प्रतिशत	४४.८०	५१.७७	०.२४	१.४३	१.५६	०.१६	०.०३	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

नेपाल जलस्रोतको धनी देश भएतापनि यसको सदुपयोग हुन नसकिरहेको कारण शहर र ग्रामिण ईलाकामा ऊर्जा संकट व्याप्त छ। नेपालको पहाडी तथा हिमाली क्षेत्रमा अहिले पनि ठुलो संख्यामा जनताहरूले खाना पकाउने इन्धनको रुपमा काठ/दाउरा/कोइलाको प्रयोग गर्दछन् भने तराई क्षेत्रमा गुइँठाको प्रयोग व्यापक रूपमा भइरहेको छ।

यस तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको कुल घरपरिवारहरू मध्ये खाना पकाउनका लागि २०,६१७ अर्थात् ४४.८० प्रतिशतले काठ/दाउरा/कोइला, २३,८२४ अर्थात् ५१.७७ प्रतिशतले एल.पी. ग्याँसको प्रयोग गर्दछन् । त्यसैगरी विद्युतको प्रयोग गर्ने परिवार संख्या ११० अर्थात ०.२४ प्रतिशत, मट्टितेलको प्रयोग गर्ने परिवारको संख्या ७५ अर्थात ०.१६ प्रतिशत, बायो ग्याँस प्रयोग गर्नेको संख्या ७१८ अर्थात १.५६ प्रतिशत, ६५८ अर्थात १.४३ प्रतिशत गुइँठा र अन्य इन्धनका स्रोतको प्रयोग गर्नेको संख्या १६ अर्थात ०.०३ प्रतिशत रहेको छ। स्थानीयहरूले अधिकांश काठ/दाउराको प्रयोग गर्नाले एकातर्फ वनजंगल र पर्यावरणमा क्षति पुग्ने र अर्कोतर्फ धुवाँ र दाउरा संकलन गर्दा लाग्ने समयले क्रमश: स्वास्थ्यमा असर पुऱ्याउनुका साथै समय समेत बढी खर्च हुने देखिन्छ। तसर्थ ग्रामिण भेगहरूमा वैकल्पिक उर्जाको उत्तम उपायको रुपमा गोबर ग्याँसको प्रयोगलाई प्रोत्साहन गर्ने र आयआर्जनका कार्यक्रमहरूमा केन्द्रीत गरी उप-महानगरपालिकाबासीलाई काठ/दाउराको विकल्पतर्फ लैजानुपर्ने देखिन्छ। जसको विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

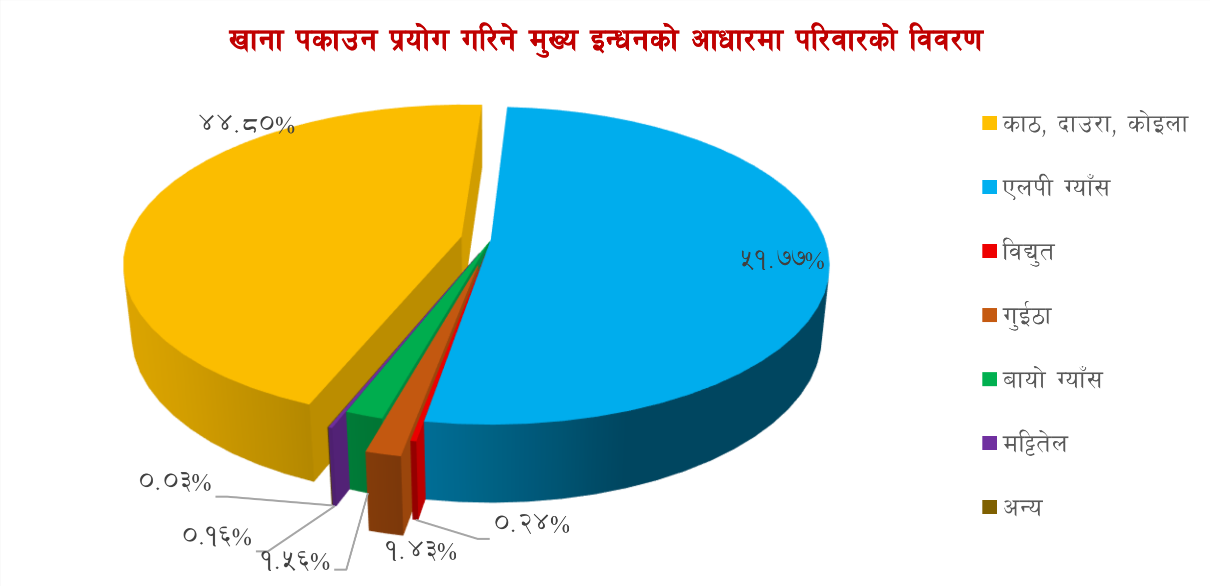

दिगो विकासको अवधारणा अनुसार पर्यावरणीय सन्तुलन बनाई राख्न मानिसको उपभोग शैलीमा परिवर्तन गर्नु अपरिहार्य छ। उदाहरणका लागि नेपालले आधार वर्ष २०१५ मा ७४.७ प्रतिशत रहेको इन्धनको प्राथमिक श्रोतको रुपमा काठ, दाउरा, गुइँठा आदि प्रयोग गर्ने जनसमुदाय सन् २०३० सम्म ३० प्रतिशतमा झार्ने (SDG–7) तथा पकाउने प्रयोजनार्थ एल.पी.ग्याँस प्रयोगलाई १८ प्रतिशत (२०१५) बाट ३३ प्रतिशतमा पुऱ्याउने लक्ष्य राखेको छ । यसै राष्ट्रिय लक्ष्यलाई आत्मसाथ गर्दै यस उप-महानगरपालिकाका नीति तथा कार्यक्रमहरूलाई त्यसतर्फ उन्मुख बनाउनु आवश्यक छ।

७.२.२ बत्ती बाल्ने इन्धनको प्रयोगको आधारमा घरपरिवार

यस नगरपालिकाका सबै वडाहरूमा विद्युत मर्मतसम्भार, महशुल असुली तथा विद्युतीकरण योजनाको कार्यान्वयन नेपाल विद्युत प्राधिकरणले गर्दै आएको छ। राष्ट्रिय जनगणना, २०७८ को तथ्याङ्क अनुसार दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनमा विद्युत प्रमुख स्रोतको रुपमा रहेको देखिन्छ।

तालिका नं. ११०: दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गरिने इन्धनको विवरण

वडा	बिजुली	सोलार	मट्टितेल	बायो ग्याँस	अन्य	जम्मा
१	१०७८	१२८	११	०	१५	१२३२
२	११४९	२०	७	०	६	११८२
३	१७५१	२२४	१४	०	१४	२००३
४	२२४४	५६	४	०	३४	२३३८
५	३५३२	७३	०	१	२	३६०८
६	६०१६	५२	०	०	५	६०७३
७	३३२६	१८२	१०	०	८	३५२६
८	२०९८	१०३	३	१	३	२२०८
९	३७३३	३५	१	२	२	३७७३
१०	१५८१	१२	१	०	६	१६००
११	२०२३	९४	१०	१	२२	२१५०
१२	२४९०	१२६	३५	४	१८	२६७३

वडा	बिजुली	सोलार	मट्टितेल	बायो ग्याँस	अन्य	जम्मा
१३	१३४७	४१	४५	१	४६	१४८०
१४	१५३९	५५	१४	०	१९	१६२७
१५	१८६८	२६	१२	१	२१	१९२८
१६	१८६४	१६	१०	३	१४	१९०७
१७	२२४३	२४	७	०	१८	२२९२
१८	२२५४	११९	६	०	५	२३८४
१९	१८१७	१५८	३३	६	२०	२०३४
जम्मा	४३९५३	१५४४	२२३	२०	२७८	४६०१८
प्रतिशत	९५.५१	३.३६	०.४८	०.०४	०.६०	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

उप-महानगरपालिकामा घरपरिवारहरूले दैनिक बत्ती बाल्न प्रयोग गर्ने इन्धनको स्रोत विश्लेषण गर्दा नगरपालिकाका कुल ४६,०१८ घरपरिवारहरू मध्ये ४३,९५३ अर्थात ९५.५१ प्रतिशतले विद्युत, १,५४४ अर्थात ३.३६ प्रतिशतले सोलार, २२३ अर्थात ०.४८ प्रतिशतले मट्टितेल, २० अर्थात ०.०४ प्रतिशतले बायो ग्याँस र २७८ अर्थात ०.६० प्रतिशतले अन्य इन्धनको स्रोत प्रयोग गर्ने गरेको पाईयो । जसको वडागत विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

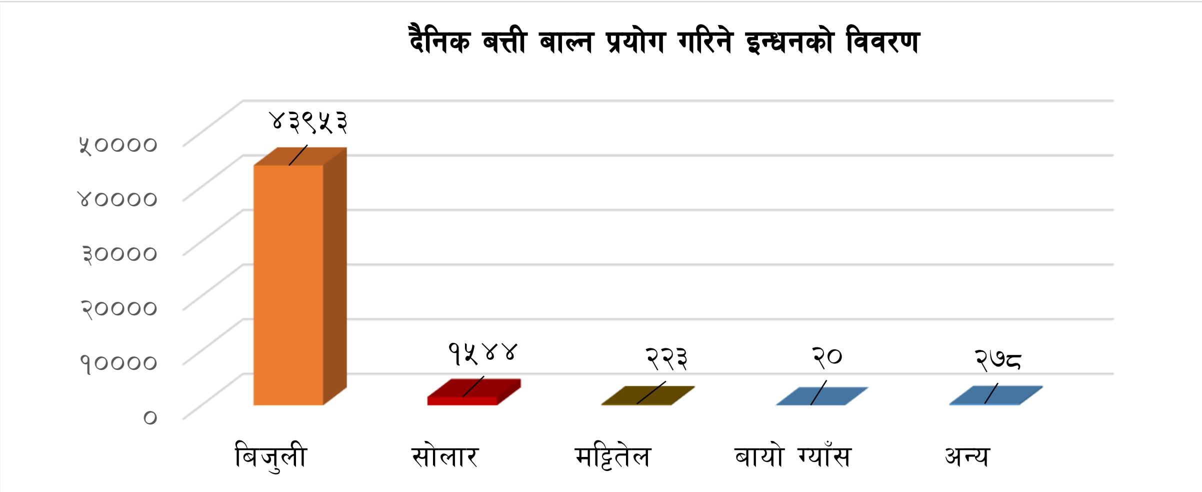

७.२.३ वैकल्पिक ऊर्जा (लघु जलविद्युत, सोलार, बायोग्याँस, सुधारिएको चुल्हो) प्रयोग गर्ने परिवार

पेट्रोलियम पदार्थ माथिको निर्भरतालाई घटाउँदै नवीकरणीय वैकल्पिक ऊर्जाको प्रयोगमा व्यापकता ल्याउन सकेको खण्डमा पर्यावरणीय सन्तुलनलाई कायम राख्न मद्दत पुग्दछ । डिजेल, पेट्रोल, मट्टितेल जस्ता पदार्थको उत्पादन नेपालमा नहुने भएका कारण वर्षेनी अरबौं रूपैयाँ हामीले पेट्रोलियम पदार्थको आयातमा खर्चिनु परेको छ । तेस्रो विश्वको एक भू-परिवेष्ठित विकासोन्मुख देश नेपालका लागि यो वैदेशिक व्यापार घाटाको एक प्रमुख कारण हो । हामीले आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रबन्धको नीतिलाई व्यवहारमा प्रभावकारी तरिकाले उतार्न नसकिरहेको परिप्रेक्ष्यमा वायू ऊर्जा, सौर्य ऊर्जा, विद्युत ऊर्जा तथा बायो ग्याँसको विकास मार्फत ऊर्जाको श्रोतमा हामी आत्मनिर्भर बन्न सक्छौं । त्यसैले नेपालको हकमा स्थानीय सरकार, प्रादेशिक सरकार र संघीय सरकारले नवीकरणीय वैकल्पिक ऊर्जाको विकासमा आवश्यक नीति निर्माण गरी काम गर्नु पर्दछ ।

७.३ सञ्चार तथा प्रविधि

एक्काईसौं शताब्दीको भूमण्डलीकृत समाज सूचना र सञ्चारको युगमा छ । सूचना र सञ्चारको क्षेत्रमा आएको क्रान्तिलाई नेपालको शहरी क्षेत्रले लगभग आत्मसाथ गरिसकेको भएतापनि ग्रामिण क्षेत्रमा टेलिभिजन, पत्रपत्रिका, ईन्टरनेट, टेलिफोन, मोबाइल र कुरियर सेवा विस्तार हुन बाँकी छ । सञ्चार र प्रविधिका यी माध्यमहरूको पूर्ण रूपले विकास गरी ग्रामिण जनतालाई सूचना र सञ्चारको दुनियाँमा प्रवेश गराउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ । नेपालको संविधानले जनताको सूचनाको हकलाई मौलिक हकको रुपमा परिभाषित गरेको छ । तुलसीपुर उप-महानगरपालिकामा उपलब्ध भएका सञ्चार तथा प्रविधिको विवरण निम्न प्रकार रहेका छन् । यहाँ NCELL र NTC मार्फत सञ्चारका माध्यमहरु सञ्चालित छन् ।

७.३.१ आधुनिक सुविधामा पहुँच सम्बन्धी विवरण

तालिका नं. १११: परिवारमा भएको साधन तथा सुविधाको विवरण (बहुउत्तरमा आधारित)

विवरण	वडा नं.																			जम्मा
	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६	१७	१८	१९	
कुनै पनि सुविधा नभएको	९४	१२	४०	१४८	४९	१०८	११२	७५	२९	३७	६९	४७	६५	१२८	६८	३६	४५	६८	८४	१३१४
कम्तीमा एउटा सुविधा भएको	११३८	११७०	१९६३	२१९०	३५५९	५९६५	३४१४	२१३३	३७४४	१५६३	२०८१	२६२६	१४१५	१४९९	१८६०	१८७१	२२४७	२३१६	१९५०	४४७०४
रेडियो सुविधा	४१०	४७६	१०७६	६२२	१०३७	२६१३	१६६२	७१४	४७७	३४६	५४७	८६४	४०७	१७९	८८१	११०५	१६५८	१२६२	९५८	१७२९४
टेलिभिजन	५३३	६७६	९५१	१२०५	२०१०	३७५८	२०६१	१२६५	१८७३	८९५	१२९२	११४४	६७३	७२५	९८३	९५४	१४५१	१३०६	८७१	२४६२६
ल्याण्डलाइन टेलिफोन	८	५	७	१६	४९७	६५२	९७	६५	६३	१३	४२	५७	२	१०	३१	२६	६३	७७	३०	१७६१
मोबाइल फोन (साधारण)	९१२	९९४	१६४०	१८०७	२६६९	४१७८	२७९९	१७८५	२२८७	११८२	१८४४	१८९४	११५६	११६०	१३६७	१५८९	१६८९	१९८७	१४५२	३४३९१
स्मार्ट मोबाइल फोन	५६३	८९७	१४१७	१६५६	३२८२	५४९८	२९६५	१६४८	३४९०	१२३४	१२५६	१९४२	९७५	११२८	१४०३	१६०२	१८८८	२०६४	१०६८	३५९७६
कम्प्युटर/ल्यापटप	७३	५८	१२५	१०२	९५४	१७५३	६७२	२२६	७३४	१३३	५७८	१६६	४१	३२	८३	१२४	२५८	२८१	११८	६५११
इन्टरनेट सुविधा	३५३	२८७	९६९	३८४	२२२७	४०६७	१४६५	७१६	१९७७	४७७	५७४	३८४	१८०	६६	३१५	९६३	१३६८	११२१	२४६	१८१३९
कार/जीप/भ्यान	२	१०	१०	२५	१९१	२६४	६२	३५	१४४	१०	१०३	३३	७	५	९	२०	३५	४८	१२	१०२५
मोटरसाइकल/स्कुटर	१५५	१९६	२३४	२३५	९८६	२२४५	७१८	४९९	९४१	३५७	४४६	४६०	१२०	१६६	२३९	३९०	५१३	४५६	१९९	९५५५
साइकल	६८	३५४	१०६	११८	२६२	८४२	३८७	३२७	३६७	६४९	४२०	६१७	१७६	३५०	६४५	७४०	६७४	३९६	२१५	७७१३
विद्युतीय पंखा	३००	५५१	५४९	४१०	२७६४	४७१७	१७३०	१००१	२८९१	६८७	७०३	११८५	४५३	६१३	७५४	८८७	११२२	१०५७	४९०	२२८६४
रेफ्रिजरेटर	५३	११२	१६२	२१९	११२७	२३१६	७६८	३४२	९९२	१५९	२७८	३२९	३६	५८	९५	१६८	४३०	३९१	६५	८१००
वासिङ मेशिन	०	४	२	७	१६८	२९४	४७	१९	५४	५	२	१९	०	१	२	४	२६	१७	४	६७५
एयर कन्डिसनर	०	०	२	२	२१	७१	९	५	१२	०	०	३	१	०	१	१	६	३	२	१३९

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

साधन तथा सेवा सुविधाको आधारमा उप-महानगरपालिकामा साइकल सुविधा उपलब्धता भएको घरपरिवारको संख्या उच्च रहेको देखिन्छ । उप-महानगरपालिकाका कुल घरपरिवारहरू मध्ये ३५,९७६ घरपरिवारमा स्मार्ट मोबाइल फोन प्रयोग भएको देखिन्छ। दोस्रोमा साधारण मोबाइल हुने परिवारको संख्या ३४,३९१ रहेको छ। टेलिभिजन सुविधा भएको परिवारको संख्या २४,६२६ रहेको छ भने यसैगरी विद्युतीय पंखा हुने परिवारको संख्या २२,८६४ रहेको छ।

समग्रमा तथ्याङ्कलाई हेर्दा सञ्चार क्षेत्रको प्रमुख मोबाइल सेवामा वृद्धि हुँदै गएको देखिन्छ भने इन्टरनेट सेवा भने विस्तार हुने क्रममा देखिएको छ। मोबाइल प्रयोगकर्ताले सबै खाले सञ्चारका सुविधा जस्तै श्रव्य, दृष्य, सूचना, गीत, खबर आदान प्रदान लगायतका धेरै काम गर्न सहज हुने भएकाले मोबाइलको तुलनामा टेलिभिजन, रेडियो प्रयोगकर्ता घटिरहेको देखिन्छ। अर्कोतर्फ कार/जीप/भ्यान, ल्याण्ड लाइन फोन, पानी तान्ने विद्युतीय मोटर पम्प, एयर कन्डिसनर, माइक्रोवेभ ओभन, राष्ट्रिय दैनिक पत्रिकाको पहूँच जस्ता उच्च सुविधाका सामाग्रीहरूको संख्या घटिरहेको छ। यद्यपी, ग्रामिण ईलाकाहरूमा समेत क्रमशः आधुनिक सुख सुविधाका सामग्रीहरूको प्रयोगकर्ताहरू बढ्नाले उपभोक्तावादी संस्कृतिको विकास भइरहेको देखिन्छ। वडागत रुपमा विस्तृत विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

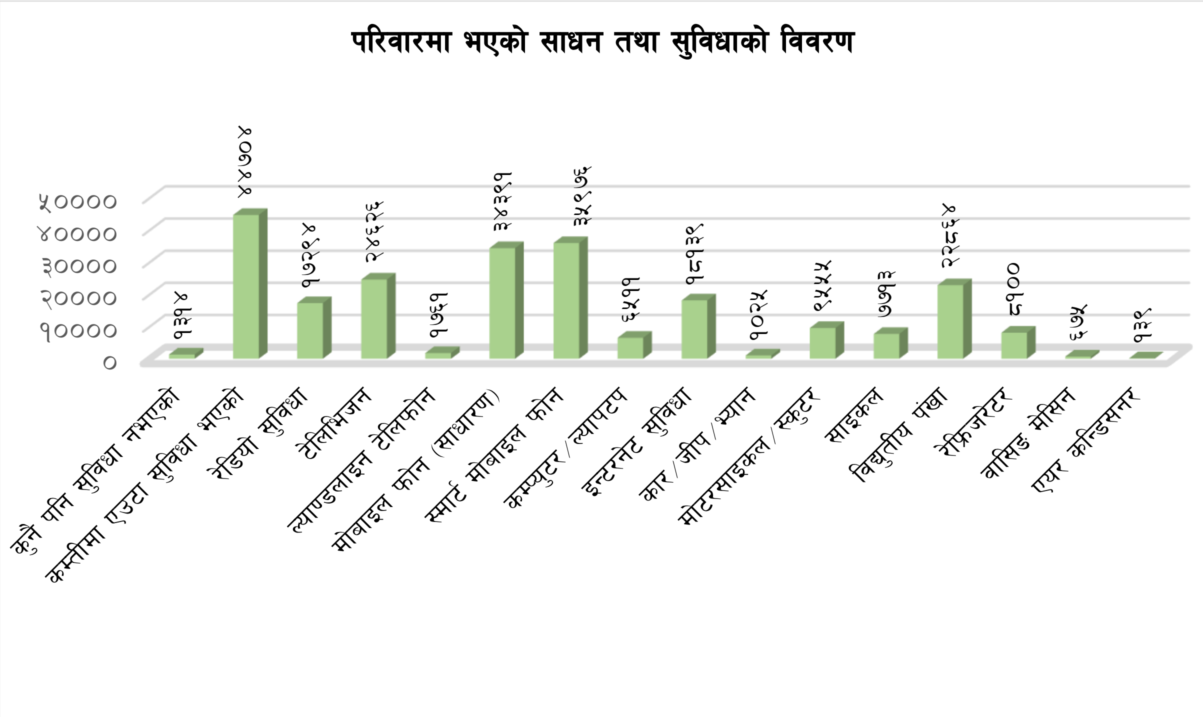

७.४ आवास तथा भवन

उप-महानगरपालिकामा मिश्रित जनघनत्व भएका बस्तीहरु छन्। यहाँ बस्ती बसाल्ने सन्दर्भमा बजारको सम्भाव्य क्षेत्र, पानीको सुविधा, खेतीयोग्य क्षेत्र, पशुपालनलाई पायक र अन्न उत्पादनका लागि उपयुक्त जमिन भएको स्थानमा यत्रतत्र छरिएर बस्ने प्रचलन भएकाले पायक पर्ने स्थान अनुसार सबै वडाहरूमा कतै बाक्लो तथा कतै पातलो बस्तीहरु रहेका छन्। यहाँका अधिकांश घरहरू अर्धपक्की तथा पक्की अवस्थाका छन् भने न्यून घरहरु मात्र कच्ची अवस्थामा रहनुले यस क्षेत्रका घरहरू भूकम्पीय तथा अन्य प्रकोप सुरक्षाको दृष्टिकोणले जोखिममुक्त अवस्थामा भने छैनन्।

७.४.१ छानोको प्रकारका आधारमा घरधुरी

तालिका नं. ११२: छानोको आधारमा घुरधुरीको विवरण

वडा	जस्ता/टिन	सिमेन्ट/ ढलान	खर/पराल/ छ्वाली	टायल	ढुङ्गा/स्लेट	काठ/फल्याक	अन्य	जम्मा
१	९७८	१५५	६४	३३	२	०	०	१२३२
२	८८२	१७८	३४	८५	३	०	०	११८२
३	१६०१	३३४	६६	१	०	१	०	२००३
४	१८८३	३३९	११०	२	४	०	०	२३३८
५	४५३	३१०७	११	९	२८	०	०	३६०८
६	९४८	५०६०	११	११	४१	०	२	६०७३
७	१७९०	१६७०	६	९	५१	०	०	३५२६
८	१०३५	११४८	५	१४	५	०	१	२२०८
९	६६१	३०७८	४	१	२९	०	०	३७७३
१०	११८९	३५३	४	५२	२	०	०	१६००
११	१६४१	३८९	१२	९५	८	४	१	२१५०
१२	१७३९	८१८	९	८०	२५	१	१	२६७३
१३	१२०७	१३७	१२५	१०	१	०	०	१४८०
१४	१३९९	१३५	८१	१२	०	०	०	१६२७
१५	१६७६	१८३	३२	२७	९	१	०	१९२८
१६	१६०९	२८०	८	३	७	०	०	१९०७
१७	१७३७	५३४	११	५	३	१	१	२२९२
१८	१७२६	६३८	८	४	८	०	०	२३८४
१९	१५१७	३९९	११५	२	१	०	०	२०३४
जम्मा	२५६७१	१८९३५	७१६	४५५	२२७	८	६	४६०१८
प्रतिशत	५५.७८	४१.१५	१.५६	०.९९	०.४९	०.०२	०.०१	१००

स्रोत: राष्ट्रिय जनगणना, २०७८

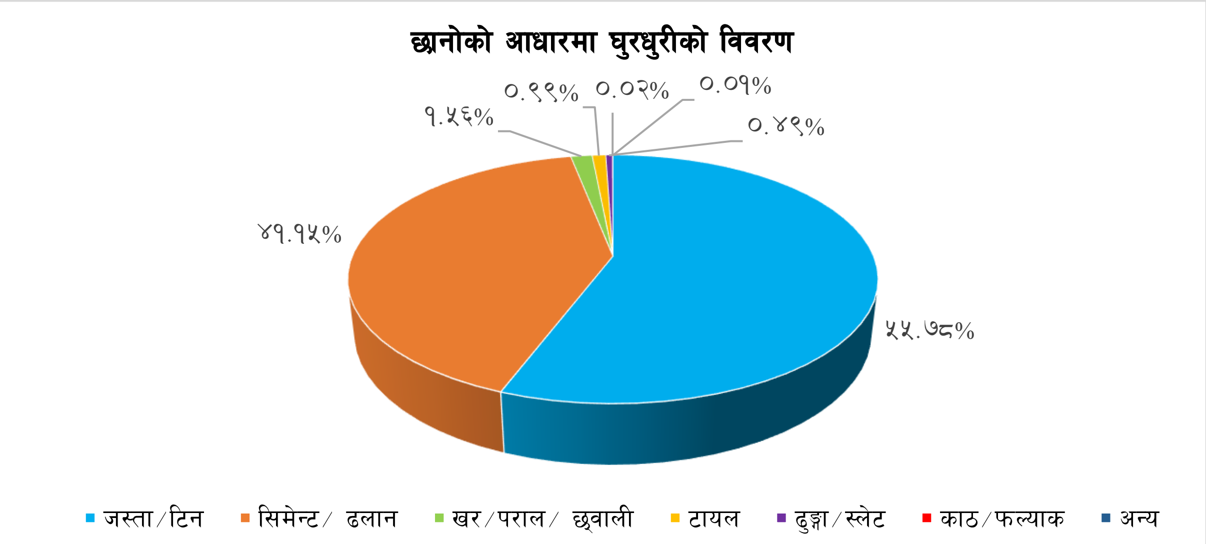

यहाँका जम्मा घरधुरी ४६,०१८ मध्ये जस्तापाता/टिनको छानो भएको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या सबैभन्दा बढी अर्थात २५,६७१ अर्थात ५५.७८ प्रतिशत रहेको छ । सिमेन्ट ढलानको छानो भएको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या १८,९३५ अर्थात ४१.१५ प्रतिशत, खर/पराल/छवालीको छानो भएको घरमा बसोबास गर्नेको संख्या ७१६ अर्थात १.५६ प्रतिशत, टायलको छानो भएको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या ४५५ अर्थात ०.९९ प्रतिशत, ढुङ्गा/स्लेटको छानो भएको घरमा बसोबास गर्ने परिवार संख्या २७७ अर्थात ०.४९ प्रतिशत रहेका छन् । यसैगरी काठ/फल्याक र माटो लगायतको छानो भएको घरमा बसोबास गर्नेको संख्या नगण्य रहेको पाइन्छ ।

७.४.२ उप-महानगरपालिका अन्तर्गतका सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अत्यावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्तदुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ । यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रूप धारण गर्दै जान्छ ।

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारको कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप नगरपालिका/गाउँपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ ।

७.४.३ पशु बधशालाको विवरण

स्थानीय सरकारले जनस्वास्थ्यलाई उच्च प्राथमिकतामा राखेर काम गरेको खण्डमा स्वस्थ्य, निरोगी र सकारात्मक सोच भएका नागरिकहरूको उत्पादन भई उनीहरूले विकास, निर्माण र सेवाका क्षेत्रमा योगदान पुऱ्याउन सक्छन् । त्यसकारण आधुनिक प्रविधियुक्त सफा पशु बधशालाको निर्माण गरी जनताको खाद्य सुरक्षाको अधिकारलाई सुनिश्चित गर्दै स्थानीय सरकारले मासुजन्य पशुपंक्षीको बध गर्नुभन्दा पहिले निश्चित मापदण्ड पुरा गर्नुपर्ने नीति निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नु बाञ्छनीय देखिन्छ । हाल तुलसीपुर उप-महानगरपालिका भित्र रहेका पशुबधशाला विवरण तलको तालिकामा समावेश गरिएको छ ।

तालिका नं. ११३: उप-महानगरपालिका भित्र रहेका पशुबधशाला विवरण

क्र.सं.	बधशाला विवरण	वडा नं.	हालको अवस्था	कैफियत
१.	रांगो बधस्थल	तुलसीपुर-५	चालु अवस्थामा रहेको	
२.	खसी बधस्थल	तुलसीपुर-५	चालु अवस्थामा रहेको	
३.	बंगुर बधस्थल	तुलसीपुर-५	चालु अवस्थामा रहेको	

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

७.४.४ शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण

नेपालमा आफ्नो धार्मिक परम्परा अनुसार मृत्यु संस्कार गर्ने चलन परापूर्व कालदेखि नै चलिआएको छ। हरेक नगरपालिका/गाउँपालिका तथा हरेक समुदायको आ-आफ्नो धर्म र संस्कृति अनुसार शवदाहस्थल र समाधीस्थल व्यवस्थापन एक महत्वपूर्ण र संवेदनशील विषय र आवश्यकता हो। भावनात्मक अर्थ समेत बोकेको यो विषयलाई कुनै पनि योजनाले समयमै सम्बोधन गर्नुपर्दछ। अन्यथा अव्यवस्थित दाहसंस्कार गरिनुले नगरको पर्यावरणीय, सामाजिक तथा साँस्कृतिक व्यवस्थामा चुनौती थपिन्छ। परम्परागत रुपमा सञ्चालनमा रहेका शवदाहस्थल र समाधीस्थललाई भविष्यमा सहज र व्यवस्थित बनाउनु पर्दछ। हाल यहाँ व्यवस्थित शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलहरुको अभावको कारण खुल्ला स्थान तथा परम्परागत रुपमा अभ्यासमा रहेका नदी किनारमा अन्तिम संस्कार गर्ने गरिएको छ। आगामी दिनमा नगरपालिकाले आवश्यक स्थानमा शवदाहस्थल तथा समाधीस्थलको व्यवस्थापनका लागि आश्रयस्थल बनाउने तथा काठ/दाउराको व्यवस्थापन, मृत्यु संस्कारका लागि आवश्यक सामाग्रीहरू उपलब्ध हुने गरी पूजा पसल व्यवस्थापन आदि कार्यहरु सुरुवात गर्न जरुरी रहेको छ। उप-महानगरपालिकामा रहेका शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण तलका तालिकामा समावेश गरिएको छ।

तालिका नं. ११४: उप-महानगरपालिका भित्र रहेका शवदाहस्थल सम्बन्धी विवरण

क्र.सं.	शवदाहस्थलको विवरण	वडा नं.
१.	सतीघाट, रानीघाट, त्रिवेणी घाट, खारखोली घाट, कोत्रेखोला घाट, वेलत्तरी घाट	तुलसीपुर - १
२.	सातबास शवदाहस्थल, त्रिवेणीघाट शवदाहस्थल, गोठी खोला शवदस्थल, घोडाबास विवेपानी समाधीस्थल, लाहेचौर शवदाहस्थल, बिसमुरे शवदाहस्थल	तुलसीपुर-३
३.	साङ्दे शवदाह, गयाघाट, रातापहरा, खाद्रे नवलपुर	तुलसीपुर-४
४.	सतीघाट, कालाखोला घाट, वेगावती, बग्गे सतीघाट	तुलसीपुर-७
५.	गहतेखोला शवदाह, मकैखोला शवदाह, अंगेरे खोला शवदाह	तुलसीपुर-८
६.	अंगेरेखोला शवदाह गृह	तुलसीपुर-९
७.	बेलटाकुरा मसानघाट, सकौरा गोल्टाकुरी शवदाहस्थल, शितलपुर उरहरी घाट	तुलसीपुर-११
८.	सितलपुर शवदाहस्थल, जमलवुर्रा शवदाहस्थल, कचिला भूम्की चिहान, रानीघाट शवदाह, मुस्लिम समुदायको चिहान	तुलसीपुर-१२
९.	बबई नदी, तुई सोना	तुलसीपुर-१३
१०.	डबकपुर जीनपुर दोभान, खौसापुर लुहाडवरा दोभान, उत्रेनी दोभान, भोजपुर दोभान, गोठुवा ग्वारखोला दोभान	तुलसीपुर-१४

क्र.सं.	शवदाहस्थलको विवरण	वडा नं.
११.	भोजपुर घाट, हापुरे नदीको दोभान, ग्वारखोला, गरगरुवा घाट	तुलसीपुर-१५
१२.	जमलवुरुवा शवदाहस्थल, चौवाखोला शवदाहस्थल, जहदागाउँ शवदाहस्थल, उत्तरकुरहरिया शवदाहस्थल, भेलाही शवदाहस्थल	तुलसीपुर-१६
१३.	भद्रखोला, हापुर खोला, बनकट्टी खोला, चौवाखोला	तुलसीपुर-१७
१४.	पत्रेखोला शवदाहस्थल, बेलारुख शवदास्थल, चौवाखोला शवदाहस्थल	तुलसीपुर-१८
१५	जतिकुवा शवदाहगृह, स्यालापानी खोलापानी, गुहारखोला शवदाहगृह, संक्राम खोला शवदाहगृह, दारिका शवदाहगृह	तुलसीपुर-१९

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

७.४.२ उप-महानगरपालिका अन्तर्गतका सरकारी भवन सम्बन्धी विवरण

स्थानीय तहले पालिका कार्यालय भवन, वडा कार्यालय भवनहरू तथा अत्यावश्यक अन्य सरकारी भवनहरू आफ्नै जग्गामा अथवा नेपाल सरकारबाट प्राप्त जग्गामा निर्माण गरी कार्यसम्पादनलाई चुस्तदुरुस्त र प्रभावकारी बनाई जनतालाई सरकारको उपस्थितिको आभास दिलाउनु आवश्यक हुन्छ । यस्ता प्रकारका स्थायी संरचनाहरूको निर्माण भएपछि संघीयताले संस्थागत रूप धारण गर्दै जान्छ ।

संघीय शासन प्रणाली अन्तर्गत निर्माण भएका स्थानीय तहमा आवश्यक भौतिक संरचनाहरू निर्माण गरी स्थानीय सरकारको कार्यक्रमहरू सञ्चालन हुनुपर्ने मान्यता अनुरुप गाउँपालिका/नगरपालिकाको आफ्नै सामुदायिक भवन तथा सभाहल हुनु आवश्यक छ । हाल उप-महानगरपालिका भित्र रहेका सामुदायिक भवनहरु तथा सभाहल सम्बन्धी विवरण तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ११५: उप-महानगरपालिकामा रहेका सामुदायिक भवनहरु तथा सभाहलको विवरण

क्र.सं.	सरकारी तथा सामुदायिक भवनको नाम	ठेगाना
१.	योगा भवन	तुलसीपुर १, कुमालगाउँ
२.	ज्येष्ठ नागरिक भवन	तुलसीपुर १, रामनगर
३.	पवननगर स्वास्थ्य चौकी	तुलसीपुर १, पवननगर
४.	सामुदायिक स्वास्थ्य इकाई	तुलसीपुर १, ठाटीगाउँ
५.	सम्झना सभाहल	तुलसीपुर ३, डाँडाखुटी
६.	टाइगर युवा क्लवको भवन	तुलसीपुर ३, दमारगाउँ
७.	ठुलाचौर सामुदायिक वनको भवन	तुलसीपुर ४
८.	विरेन्द्र सामुदायिक वनको भवन	तुलसीपुर ४
९.	लामिदमार सामुदायिक वनको भवन	तुलसीपुर ४
१०.	गादिवरा सामुदायिक वनको भवन	तुलसीपुर ४
११.	प्रतिभा टोल विकास सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, ५ प्रतिभा टोल
१२.	प्रगतिशील टोल विकास सामुदायिक भवन	प्रगतिशील टोल
१३.	राजापुर टोल विकास समिती भवन	तुलसीपुर, ६ राजापुर
१४.	सरस्वती टोल विकास समिती भवन	तुलसीपुर, ६ सरस्वतीटोल
१५.	एकता टोल विकास समिती भवन	तुलसीपुर, ६ एकताटोल

क्र.सं.	सरकारी तथा सामुदायिक भवनको नाम	ठेगाना
१६.	आजिवन टोल विकास समिती भवन	तुलसीपुर, ६ आजिवन
१७.	पशुपति टोल विकास समिती भवन	तुलसीपुर, ६ पशुपति
१८.	अरनिको टोल विकास समिती भवन	तुलसीपुर, ६ अरनिको
१९.	मोतीपुर टोल विकास समिती भवन	तुलसीपुर, ६ मोतीपुर
२०.	श्री गणेश सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, ७
२१.	गैराखाली सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, ७
२२.	धारापानी सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, ७
२३.	सभाहल	तुलसीपुर, ८ दुधेना
२४.	थारु सांस्कृतिक भवन	तुलसीपुर, ८ मनकामना टोल
२५.	राधा कृष्ण सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, ८ कृष्ण मन्दिर
२६.	वटोलपुर सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, ८ बटोलपुर
२७.	तेक्वान्दो कर्भड हल	तुलसीपुर, ८ कृष्ण मन्दिर
२८.	गौरीगाउँ सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १०
२९.	चैलाई सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १०
३०.	वनगाई सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १०
३१.	वनगाई सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १०
३२.	वन्नौ सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १०
३३.	बेलटाकुरा	तुलसीपुर, ११
३४.	उरहरी खोप क्लिनिक	तुलसीपुर, ११
३५.	ज्येष्ठ नागरिक भवन	तुलसीपुर, ११
३६.	डवकपुर सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १४
३७.	खौसापुर सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १४
३८.	ड्वाङपुर सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १४
३९.	लुहाडपुर सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १४
४०.	भोजपुर सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १४
४१.	पहरुवा सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १५ कोठरी
४२.	भायार थान सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १५, पहरुवा
४३.	कृषि सहकारी भवन	तुलसीपुर, १५ पहरुवा
४४.	कान्जोर सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १५ कान्जोर
४५.	पटखौली घडेरीडाँडा सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १५ पटखौली
४६.	उत्तरकुरहरिया सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १६ उत्तरकुरहरिया
४७.	रतौ टोल विकास सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १६ रत्तौ
४८.	बुलबुले कृषि सहकारी संस्था भवन	तुलसीपुर, १६ भितुरिया

क्र.सं.	सरकारी तथा सामुदायिक भवनको नाम	ठेगाना
४९.	उत्तर मजगाउँ सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १६ मजगाउँ
५०.	लालीगुराँस सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १६ लहेलौरा
५१.	सजनेवा टोल निवास भवन	तुलसीपुर, १६ सजनेवा
५२.	हाजगाउँ सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १७
५३.	जमिना सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १७
५४.	बन्तफा सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १७
५५.	ज्येष्ठ नागरिक भवन विकलौटी	तुलसीपुर, १८
५६.	समुदायिक भवन हेमन्तपुर	तुलसीपुर, १८
५७.	बालुवा टोल सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १८
५८.	बासडवरा सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १८
५९.	माथिल्लो हेमन्तपुर सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १८
६०.	शान्ति कर्मकोट सामुदायिक भवन	तुलसीपुर, १९ कुटेचौर

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

परिच्छेद - ८: संस्थागत तथा सुशासनको स्थिति

८.१ संगठनात्मक तथा मानव संसाधनको अवस्था

८.१.१ उप-महानगरपालिकाको संगठनात्मक ढाँचा: संगठनात्मक सर्वेक्षणमा रहेको प्रस्तावित संगठन तालिका

क.स.	शाखाको नाम/पदनाम	पद	तह	सेवा/समुह	स्वीकृत दरवन्दी
१		प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सहसचिव	प्रशासन/सा प्र	१
२	नगर प्रमुखको सचिवालय	वरिष्ठ प्र सहायक/ सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन/सा प्र	१
३	नगर उप-प्रमुखको सचिवालय	वरिष्ठ प्र सहायक/ सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन/सा प्र	१
४	प्रमुख प्रशासकीय अधिकृतको सचिवालय	वरिष्ठ प्र सहायक/सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन/सा प्र	१
५	का.स.				३
६	ह.स.चा				३
	कुल जम्मा				१०
१	**प्रशासन महाशाखा**	उपसचिव/उपनिर्देशक/वरिष्ठ उपसचिव/ निर्देशक	९/१० औं	प्रशासन, सा.प्र	१
१.१	प्रशासन तथा जनशक्ति व्यवस्थापन	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत	७/८	प्रशासन, सा.प्र	१
		वरिष्ठ प्र सहायक/सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन, सा.प्र	२
		प्रशासन सहायक	४	प्रशासन, सा.प्र	२
		स.क.अ	४	प्रशासन, विवध	१
		ह.स.चा.			२
		नगर प्रहरी			१७
१.२	आन्तरिक व्यवस्थापन तथा खरिद	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत	७/८	प्रशासन, सा.प्र	१
		वरिष्ठ प्र सहायक/सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन, सा.प्र	१
		स.क.अ	४	प्रशासन, विवध	१
		सहायक मेकानिकल	४	ईञ्जिनियरिङ,	१
		सहायक ईलेक्ट्रिकल/पलम्वर	४	ईञ्जिनियरिङ,	१
१.३	आर्थिक प्रशासन	वरिष्ठ/लेखा अधिकृत	७/८	प्रशासन, लेखा	१
		वरिष्ठ लेखा सहायक/सहायक ले अ	५/६	प्रशासन, लेखा	२
		लेखा सहायक	४	प्रशासन, लेखा	२
१.४	कानूनी मामिला	कानुन अधिकृत		प्रशासन, कानुन	१
		सहायक		प्रशासन, कानुन	१
१.५	महिला र बालबालिका शाखा	वरिष्ठ/महिला विकास अधिकृत	७/८	प्रशासन, विवध	१

क.स.	शाखाको नाम/पदनाम	पद	तह	सेवा/समुह	स्वीकृत दरवन्दी
		वरिष्ठ महिला विकास सहायक	५/६	प्रशासन, विवध	१
		महिला विकास सहायक	४	प्रशासन, विवध	१
		का.स.			७
	जम्मा				४८
२.	**योजना तथा बजेट महाशाखा**	उपसचिव/उपनिर्देशक/वरिष्ठ उपसचिव/निर्देशक	९/१० औं तह	प्रशासन, सा.प्र	१
२.१	योजना बजेट अनुगमन तथा मूल्याङ्कन	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत		प्रशासन, सा.प्र	१
		वरिष्ठ प्र सहायक/सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन, सा.प्र	१
		क.अ	५/६	प्रशासन, विवध	१
२.२	राजस्व व्यवस्थापन	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत		प्रशासन, सा.प्र	१
		क.अ	५/६	प्रशासन, विवध	१
		प्रशासन सहायक	४	प्रशासन, सा.प्र	२
२.३	भूमी व्यवस्थापन तथा सहकारी	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत		प्रशासन, सा.प्र	१
		सर्वेक्षक/सहायक प्राविधिक अधिकृत	५/६	ईन्जिनियरिङ, सर्भे	१
		प्रशासन सहायक	४	प्रशासन, सा.प्र	१
		अमिन	४	ईन्जिनियरिङ, सर्भे	७
२.४	वन, वातावरण, सरसफाई तथा विपद् व्यवस्थापन	वातावरण ईन्जिनियर	७/८		१
		वरिष्ठ प्र सहायक/सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन, सा.प्र	२
		प्रशासन सहायक	४	प्रशासन, सा.प्र	१
		स्वीपर			३६
		हेभी			२
		ह.स.चा.			६
		फायरम्यान			४
२.५	सूचना तथा सञ्चार	सूचना प्राविधिक अधिकृत		सूचना प्रविधि	१
		तथ्याङ्क सहायक	५/६	प्रशासन, तथ्याङ्क	१
		का.स.			५
	जम्मा				७७
३	**आर्थिक विकास महाशाखा**	उपसचिव/उपनिर्देशक/वरिष्ठ उपसचिव/ निर्देशक	९/१० औं तह	प्रशासन, सा.प्र/कृषि	१
३.१	उद्योग, व्यवसाय,पर्यटन,	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत		प्रशासन, सा.प्र	१
		वरिष्ठ प्र सहायक/सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन, सा.प्र	१
३.१	उपभोक्ता हित संरक्षण	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत		प्रशासन, सा.प्र	१
		वरिष्ठ प्र सहायक/ सहायक प्र अ	५/६	प्रशासन, सा.प्र	१

क.स.	शाखाको नाम/पदनाम	पद	तह	सेवा/समुह	स्वीकृत दरवन्दी
		खाद्य प्राविधिक/ अधिकृत	५/६	कृषि,फुड न्युट्रि क्वा कन्ट्रोल	१
३.२	कृषि विकास	कृषि प्रसार/अर्थ अधिकृत/वरिष्ठ कृषि प्रसार अधिकृत/अर्थ विज्ञ	७/८		१
		कृषि प्राविधिक/सहायक कृषि प्रसार अधिकृत/ वाली विकास/संरक्षण	५/६		१
		सहायक कृषि प्राविधिक समुहकृत नहुने	४		२
३.३	पशुपंक्षी विकास शाखा	पशु चिकित्सक		कृषि/भेटेरिनेरि	१
		मत्स्य प्राविधिक	५/६	कृषि/मत्स्य	१
		पस्वाप्रा	५/६	कृषि/भेटेरिनेरि	१
		पसेप्रा	५/६	कृषि/लापोडेडे	१
		नापस्वाप्रा	४	कृषि/भेटेरिनेरि	२
	कृषि/पशुसेवा केन्द्र उरहरी	कृषि प्राविधिक/पस्वाप्रा	५/६	कृषि/भेटेरिनेरि	२
	कृषि/पशुसेवा केन्द्र डवाङ्पुर	कृषि प्राविधिक/पस्वाप्रा	५/६	कृषि/भेटेरिनेरि	२
	कृषि/पशुसेवा केन्द्र विजौरी	कृषि प्राविधिक/पस्वाप्रा	५/६	कृषि/भेटेरिनेरि	२
३.५	सामाजिक सुरक्षा तथा पञ्जिकरण शाखा	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत	७/८	प्रशासन, सा.प्र	१
		वरिष्ठ सहायक प्रशासन	५/६	प्रशासन, सा.प्र	१
		का.स.			७
	जम्मा				३१
४	**शिक्षा महाशाखा**	वरिष्ठ/शिक्षा निर्देशक	९/१०	शिक्षा प्र र परिक्षण तथा मु सेवा	१
४.१	शिक्षा, युवा तथा खेलकुद शाखा	वरिष्ठ/शिक्षा अधिकृत	७/८	शिक्षा प्र र परिक्षण तथा मु सेवा	३
		वरिष्ठ प्र सहायक/ सहायक शिअ	५/६	शिक्षा प्र र परिक्षण तथा मु सेवा	३
	का.स.				१
	कुल जम्मा				८
६	**शहरी विकास तथा पूर्वाधार महाशाखा**	डिभिजनल ईन्जिनियर	९/१०	ईन्जिनियरिङ सेवा	१
६.१	सडक यातायत तथा पुल	वरिष्ठ/ईन्जिनियर	७/८	ईन्जिनियरिङ/ सिभिल	१
		सव ई/प्रा अ	५/६	ईन्जिनियरिङ/ सिभिल	२
६.२	सिँचाई खानेपानी तथा भवन निर्माण शाखा	वरिष्ठ/ईन्जिनियर	७/८	ईन्जिनियरिङ/ सिभिल	१

क.स.	शाखाको नाम/पदनाम	पद	तह	सेवा/समुह	स्वीकृत दरवन्दी
		सव ई/प्रा अ	५/६	ईन्जिनियरिङ/ सिभिल	२
		खानेपानी ल्याव टेक्निसियन	५/६	ईन्जिनियरिङ, खानेपानी	१
		सहायक प्र.अ/वरिष्ठ प्रशासन सहायक	५/६	प्रशासन/सा.प्र	१
६.३	बस्ती विकास अन्य पूर्वाधार भवन अनुमति तथा मापदण्ड कार्यान्वयन शाखा	वरिष्ठ/ईन्जिनियर	७/८	ईन्जिनियरिङ/ सिभील	१
		वरिष्ठ/ईन्जिनियर	७/८	आर्किटेक	१
		सव ई/प्रा अ	५/६	ईन्जिनियरिङ/ सिभिल	१
		सुपरभाइजर	४	ईन्जिनियरिङ/	१
6.3	गुणस्तर परीक्षण तथा अनुगमन शाखा	वरिष्ठ/ईन्जिनियर	७/८	ईन्जिनियरिङ/ सिभिल	१
		ल्याव टेक्निसियन	५/६	ईन्जिनियरिङ/	१
	असई (वडा कार्यालयको लागि)	अ सव ई	४	ईन्जिनियरिङ/ सिभिल	९
	हेभी सवारी चालक				७
	का.स.				४
	कुल जम्मा				३५
७	आन्तरिक लेखा परीक्षण शाखा				
७.१	आन्तरिक लेखा परीक्षण शाखा	वरिष्ठ/आलेप अधिकृत	७/८	प्रशासन/लेखा	१
		आलेप सहायक/सहायक आलेप अधिकृत	५/६	प्रशासन/लेखा	१
	कुल जम्मा				२
वडा कार्यालयहरु					
८	वडा न १ देखि १९ सम्म प्रति वडा				
	८ हजार देखि माथि जनसंख्या भएका	वरिष्ठ/प्रशासकीय अधिकृत	७/८	प्रशासन, सा.प्र	१२
	८ हजार सम्म जनसंख्या भएका	सहायक प्रशासकीय अधिकृत	६	प्रशासन, सा.प्र	७
	सवै वडाहरुमा	वरिष्ठ प्र सहायक	५	प्रशासन, सा.प्र	१९
	सवै वडाहरुमा	लेखा सहायक	४	प्रशासन, सा.प्र	१९
	८ हजार देखि माथि जनसंख्या भएका	प्रशासन सहायक	४	प्रशासन, सा.प्र	१२
	कार्यालय सहयोगी				३८
	जम्मा				१०७
	कुल जम्मा				३१८
महाशाखा, शाखा, वडाको अनुमानित दरबन्दी संख्या					
१		प्र.प्र.अधिकृत	प्रशासन, सा.प्र	१	
२	९/१० औ	उपसचिव/उपनिर्देशक/वरिष्ठ उपसचिव/निर्देशक	प्रशासन, सा.प्र	३	

क.स.	शाखाको नाम/पदनाम	पद	तह	सेवा/समुह	स्वीकृत दरवन्दी
			शिक्षा	१	
			ईन्जिनियरिङ	१	
३	७/८ औ		प्रशासन, सा.प्र	२०	
			लेखा	१	
			आ.ले.प	१	
			शिक्षा	३	
			कानुन	१	
			ईन्जिनियरिङ सिभिल,गुण परिक्षण	४	
			आर्किटेक	१	
			वातावरण ईन्जिनियर	१	
			महिला विकास	१	
			सूचना प्र अधिकृत	१	
			कृषि	१	
			पशु	१	
४	५/६ औ		प्रशासन, सा.प्र	१३	
			प्रशासन, सा.प्र (६)	७	
			प्रशासन, फुड डेरी	१	
			प्रशासन, सा.प्र (५)	१९	
			लेखा	२	
			आ.ले.प	१	
			शिक्षा	३	
			ईन्जिनियरिङ सिभिल	५	
			ईन्जिनियरिङ सर्भे	१	
			खानेपानी ल्याव टे	१	
			ल्याव टेक्निसियन	१	
			महिला विकास	१	
			क.अ	२	
			तथ्याङ्क सहायक	१	
			कानून	१	
			कृषि	१	
			पशु, मत्स्य	१	

क.स.	शाखाको नाम/पदनाम	पद	तह	सेवा/समुह	स्वीकृत दरवन्दी
			पशु, पसेप्रा	१	
			पशु, पस्वाप्रा	७	
५	४		प्रशासन, सा.प्र	१८	
			लेखा	२१	
			महिला विकास सहायक	१	
			ईन्जिनियरिङ सिभिल	९	
			ईन्जिनियरिङ अमिन	७	
			मेकानिकल ई	१	
			प्लम्बर	१	
			सुपरभाईजर	१	
			स.क.अ	२	
			कृषि	२	
			पशु, नापस्वाप्र	२	
६	का.स.			६५	
७	स्वीपर			३६	
८	ह.स.चा.			११	
	हेव्भी			९	
	फायम्यान			४	
९	नगर प्रहरी		नायव निरिक्षक	१	
			सहायक निरिक्षक	१	
			हवल्दार	२	
			जवान	१३	
	जम्मा			३१८	
५	**स्वास्थ्य महाशाखा**	जनस्वास्थ्य प्रशासक/ ब.जनस्वास्थ्य प्रशासक	९/१०	स्वास्थ्य/हे.ई	१
५.१	**जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धन शाखा**	जनस्वास्थ्य अधिकृत/ ब. जनस्वास्थ्य अधिकृत	७/८	स्वास्थ्य/हे.ई	१
		हे.अ./ज.स्वा.नि/सि.अ.हे.व. अधिकृत	५/६/७	स्वास्थ्य/हे.ई	२
		कविराज / क. निरीक्षक / क. निरीक्षक अधिकृत	५/६/७	स्वास्थ्य/आयुर्वेद	१
		फार्मेसी सहायक	५/६/७	स्वास्थ्य/फार्मेसि	१
		को.चे.अ.	४/५/६	स्वास्थ्य/हे.ई	१
५.२	**परिवार कल्याण तथा मातृ शिशु स्वास्थ्य शाखा**	नर्सिङ अधिकृत/ ब. नर्सिङ अधिकृत	७/८	स्वास्थ्य/प.हे.न	१
		प.हे.न. / सि.अ.न.मी. अधिकृत नि.	५/६/७	स्वास्थ्य/प.हे.न	१
		का.स.			२

क.स.	शाखाको नाम/पदनाम	पद	तह	सेवा/समुह	स्वीकृत दरवन्दी
	कुल जम्मा				११
५.३	**समुदायस्तर स्वास्थ्य चौकीः संख्या ८ (नयाँ नामाकरणः आधारभूत स्वास्थ्य सेवा केन्द्र) दरवन्दी साविक कै। ल्याव दरवन्दी थप गर्ने।**	ल्याव असिस्टेन्ट	४/५	स्वास्थ्य/ मे.ल्या.टे	८
		वर्थिङ अ.न.मी.	४/५	स्वास्थ्य/प.हे.न	४
		का.स.			१२
५.४	**समुदायस्तर नगर स्वास्थ्य केन्द्र संख्या १० (हालसम्म संघीय सरकारले संस्था दर्ता तथा दरवन्दी कायम नगरेको) (१ घटाइ १० हुने।**	हे.अ./ स्वा.अ./ज.स्वा.नि	५/६/७	स्वास्थ्य/हे.ई	१०
		अ.न.मी.	४/५/६	स्वास्थ्य/प.हे.न	१०
		का.स.			१०
	कुल जम्मा				५४
५.५	समुदायस्तर सामुदायिक स्वास्थ्य इकाइः संख्या ३ (हालसम्म संघीय सरकारले संस्था दर्ता तथा दरवन्दी कायम नगरेको) (१ थप गर्नुपर्ने) 4	अ.हे.व.	४/५/६	स्वास्थ्य, हे.इ.	४
		अ.न.मी.	४/५/६	प.हे.न.	४
		का.स.			4
	कुल जम्मा				१२
५.६	तुलसीपुर मेट्रो हस्पिटल	अस्पताल प्रमुख	नवौं/दशौं	स्वास्थ्य मे.ज.	१
		जनरल सर्जन	नवौं/दशौं	स्वास्थ्य , ज.स.	१
		गाइनोकोलोजिस्ट	नव/दशौं	स्वास्थ्य, गाइने	१
		पेडियाट्रिसियन	नव/दशौं	स्वास्थ्य पेड.	१
		प्र.अस्पताल व्यवस्थापक	सातौं/आठौं	अ.व्य.	१
		मेडिकल अधिकृत	आठौं	ज.हे.स.	२
		मे.ल्या(.टेक्नोलोजिस्ट	सातौं/आठौं	मे.ल्या.टे.	१
		ल्या.टे.	पाचौं/छैठौं/ सातौं	मे.ल्या.टे.	१
		रेडियो टेक्नीसियन	पाचौं/छैठौं/ सातौं	मे.रडियात्रलोली	२
		ल्या असिस्टेन्ट	चौथो/पाचौ/ छैठौं	मे.ल्या.टे.	१
		अस्पताल नर्सिङ अधिकृत	सातौं/आठौं	ज.न.	१
		स्टाफ नर्स	पाचौं/छैठौं/ सातौं	ज.न.	२
		अ.न.मी.	चौथो/पाचौ/ छैठौं	प.हे.न.	२
		फार्मेसी सहायक	पाचौं/छैठौं/ सातौं	फार्मेसी	२
		हे.अ.	पाचौं/छैठौं/ सातौं	हे.इ.	२
		अ.हे.व.	चौथो/पाचौ/ छैठौं	हे.इ.	३

क.स.	शाखाको नाम/पदनाम	पद	तह	सेवा/समुह	स्वीकृत दरवन्दी
		अस्पताल को.चे.अ.	चौथो/पाचौ/छैठौं	हे.इ.	१
		सहायक कम्प्युटर अपरेटर	चौथो	विविध	१
		रजिस्ट्रेसन असिस्टेन्ट	चौथो	प्रशासन	१
		लेखा अधिकृत	छैठौं/सातौं	प्रशासन, लेखा	१
		प्रशासन सहायक	पाचौ/छैठौं	प्रशासन	१
		का.स.		,,	३
		स्वीपर			३
		पाले सेकुरिटी			२
					३७
	स्वास्थ्य महाशाखा				१०३
	अन्य				३१८
	कुल जम्मा				४२१

स्रोत- नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

८.२ सेवा सुविधा सञ्चालन र व्यवस्थापन

८.२.१ उपलब्ध सेवा सुविधाको प्रकार

- अपाङ्ग परिचय पत्र वितरण तथा अद्यावधिक,
- नि:शुल्क उपचार सिफारिस,
- कृषि समूह दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- कृषि यन्त्र, औषधी तथा पशु औषधि उपचार र उपकरण वितरण,
- बाली तथा पशुपंक्षी बीमा,
- प्राइवेट फर्म दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- व्यवसाय दर्ता, नवीकरण तथा खारेजी,
- सहकारी दर्ता तथा खारेजी,
- संघ संस्था दर्ता तथा खारेजी,
- रोजगार परामर्श,
- व्यक्तिगत घटना दर्ता,
- सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नयाँ लाभग्राही दर्ता तथा नवीकरण,
- घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र वितरण तथा नवीकरण,
- घर निर्माण अनुमति,
- घर नक्शा पास तथा अभिलेखीकरण,
- विवाद निरोपण तथा मेलमिलाप,
- छात्रवृत्ती सिफारिस,
- विद्यालय सञ्चालन तथा कक्ष थप अनुमति,
- तालिमहरू सञ्चालन,

- उप-महानगरपालिका र वडा कार्यालयहरूबाट विभिन्न सिफारिस र प्रमाणितका कार्यहरू आदि ।

८.२.२ सेवा प्रवाह प्रक्रिया र पृष्ठपोषण

अपाङ्ग तथा ज्येष्ठ नागरिक परिचयपत्र वितरण : सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन, वडाको सिफारिस र आवश्यक परेको खण्डमा विशेषज्ञ चिकित्सकको सिफारिसका आधारमा अपाङ्ग परिचय पत्र वितरण समितिले जाँचबुझ गरी परिचयपत्र वितरण गर्ने ।

ज्येष्ठ नागरिक परिचय पत्रका लागि नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा जाँचबुझ गरी परिचय पत्र वितरण हुने ।

क्लब दर्ता : बाल क्लब, किशोरी क्लब, युवा क्लब, सञ्जालहरु विधान, बैठकका निर्णयहरु, आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त भएमा दर्ता हुने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

नि:शुल्क उपचार सिफारिस : सम्बन्धित व्यक्तिको निवेदन, अस्पतालको प्रेषण पूर्जा र वडाको सिफारिसका आधारमा नि:शुल्क उपचार सिफारिस समितिका आधारमा नि:शुल्क उपचारका लागि सिफारिस हुने ।

कृषि समूह दर्ता : प्रस्तावित समूहको निर्णय प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाण पत्रहरु सहित निवेदन पेश भएपछि कृषि तथा पशु सेवा उपशाखाले आवश्यक जाँचबुझ गरी कृषि समूह दर्ता गर्ने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

कृषि यन्त्र, औषधी तथा पशु औषधी उपचार र उपकरण वितरण : वार्षिक कार्यक्रम, लक्षित वर्गको माग र निवेदनका आधारमा कृषि यन्त्र र पशु उपचार उपकरण वितरण हुने । सेवा केन्द्रहरुबाट उपचार सेवा नि:शुल्क रुपमा उपलब्ध हुने ।

बाली तथा पशुपंक्षी बीमा : उप-महानगरपालिकाले अनुदानमा इच्छुक व्यक्तिहरुको बाली तथा पशुपंक्षी बीमा गरिदिने ।

व्यवसाय दर्ता : वडाको सिफारिस, जग्गाधनी प्रमाण-पत्रको प्रतिलिपि, नेपाली नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि र निवेदन इच्छुकले पेश गरेमा व्यवसाय दर्ता र सोको नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

सहकारी दर्ता: विनियम सहित भेलाका निर्णयहरुका प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाण पत्रका प्रतिलिपिहरु र आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त देखिएमा सहकारी संस्था दर्ता हुने, एकीकरण, विभाजन र नियमानुसार दर्ता खारेजीको कार्य गरिने ।

स्थानीय संघ संस्था दर्ता : विधान, बैठकका निर्णयहरुका प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाण पत्रका प्रतिलिपिहरु, आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी उपयुक्त भएमा संघ संस्था दर्ता हुने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

रोजगार परामर्श : वैदेशिक रोजगारीमा जान चाहने व्यक्तिहरुका लागि रोजगार सेवा केन्द्रबाट परामर्शको कार्य गरिने ।

श्रम स्वीकृति : व्यक्तिगत श्रम स्वीकृतिका लागि रोजगार प्रदायक कम्पनीले दिएको भिजा, सम्झौताको कागजात लगायतका कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा अनलाइन माध्यमबाट सोको स्वीकृतिको कार्य अगाडि बढाइने र स्वीकृति भई आए पश्चात् प्रिन्ट गरी स्वीकृति पत्र प्रदान गरिने ।

वैदेशिक रोजगारीबाट बिदामा फर्किएका व्यक्तिहरु पुनः वैदेशिक रोजगारीमा जान थाल्दा पुनः श्रम स्वीकृतिका लागि रोजगार प्रदायक कम्पनीले दिएको भिजा, सम्झौताको कागजात लगायतका कागजातहरु संलग्न गरी पेश गरेमा अनलाइन माध्यमबाट सोको पुनः स्वीकृतिको कार्य अगाडि बढाइने र स्वीकृति भई आए पश्चात् प्रिन्ट गरी स्वीकृति पत्र प्रदान गरिने ।

वैदेशिक रोजगारी सहायता : वैदेशिक रोजगार बोर्ड मार्फत् प्रदान गरिने मृत्यु तथा अंगभंग क्षतिपूर्ति, परिवार स्वास्थ्य उपचार खर्च, मृत्यु भएमा शव घरसम्म झिकाउने कार्य, विदेशमा अलपत्र परेकाको उद्दार तथा खोजतलास लगायतका कार्यका लागि वडाको सिफारिस सहित अन्य आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक प्रक्रिया अगाडि बढाइ सेवा प्रदान गरिने ।

व्यक्तिगत घटना दर्ता : सूचकले दिएको सूचना फाराम र आवश्यक अन्य कागजातहरुको आधारमा स्थानीय पञ्जीकाधिकारीले जाँचबुझ गरी अनलाइन व्यक्तिगत घटना दर्ता गरी दर्ता प्रमाणपत्र प्रदान गर्ने ।

सामाजिक सुरक्षा भत्ताको नयाँ लाभग्राही दर्ता तथा नवीकरण : ज्येष्ठ नागरिक, ज्येष्ठ नागरिक एकल महिला, अपाङ्ग, विधुवा, दलित बालबालिका पोषण भत्ता, लोपोन्मुख नागरिकका लागि सामाजिक सुरक्षा भत्तामा नयाँ लाभग्राहीको रुपमा दर्ता हुन वडा कार्यालयमा आफ्नो आवश्यक कागजातहरु सहित फाराम भरी निवेदन पेश गरेमा जाँचबुझ गर्दा योग्य देखिएमा नयाँ लाभग्राहीका रुपमा दर्ता भई अर्को महिनाबाट भत्ता पाउने व्यवस्था रहेको छ ।

सामाजिक सुरक्षा भत्तामा दर्ता रहि रहेका व्यक्तिहरुका लागि प्रत्येक वर्ष भदौको महिनाभित्र आफ्नो कागजातहरु सहित फाराम भरी निवेदन पेश गरेमा नवीकरणको कार्य तथा तथ्याङ्क अद्यावधिक गरिने व्यवस्था रहेको छ ।

घ वर्गको निर्माण व्यवसायी इजाजत पत्र वितरण: आवश्यक जनशक्ति र यन्त्र उपकरणको विवरण र प्रमाणहरुको प्रतिलिपि, नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी कार्यपालिकाको निर्णय बमोजिम इजाजत पत्र प्रदान गर्ने र नियमानुसार नवीकरण तथा खारेजीको कार्य गरिने ।

घर निर्माण अनुमति, घरनक्शा पास तथा अभिलेखीकरण: निर्माण गर्ने घरको ड्रइङ डिजाइन सहित घरनक्शा पासका लागि नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ र प्रक्रिया पूरा गरी घरनक्शा पास गरिने र सोका आधारमा घर निर्माण अनुमति प्रदान हुने ।

पुराना घरहरुका हकमा निर्मित घरको नक्शा, नागरिकता प्रमाण पत्रको प्रतिलिपि सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ र प्रक्रिया पूरा गरी अभिलेखीकरण प्रमाण पत्र प्रदान गरिने ।

विवाद निरुपण तथा मेलमिलाप: स्थानीय न्यायिक समितिले आफ्ना क्षेत्राधिकार भित्रका विभिन्न विषयमा न्याय निरुपण तथा मेलमिलापका कार्य गर्ने ।

छात्रवृत्ती सिफारिस: निःशुल्क अध्ययनका लागि वडाको सिफारिस सहित निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गरी छात्रवृत्तिका लागि सिफारिस गर्ने ।

विद्यालय सञ्चालन तथा कक्ष थप अनुमति : विद्यालय सञ्चालन वा कक्षा थपका लागि आवश्यक पूर्वाधार पूरा गरी आवश्यक अन्य कागजातहरु संलग्न गरी निवेदन पेश गरेमा आवश्यक जाँचबुझ गर्दा उपयुक्त देखिएमा विद्यालय सञ्चालनका लागि अनुमति प्रदान गर्ने ।

तालिम सञ्चालन : उप-महानगरपालिकाको आफ्नै वार्षिक योजना/कार्यक्रमबाट विभिन्न आय तथा सीपमूलक तालिमहरू सञ्चालन हुने गर्दछन् भने विभिन्न गैरसरकारी संघसंस्थाहरूको समन्वय तथा सहकार्यमा समेत त्यस्ता तालिमहरू सञ्चालन हुने गरिरहेका छन् ।

उप-महानगरपालिका र वडा कार्यालयहरुबाट विभिन्न सिफारिस र प्रमाणितका कार्यहरु : स्थानीय तहको क्षेत्राधिकारभित्र रहेका स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ ले तोके बमोजिमका कार्यहरुका लागि आवश्यक कागजातहरु संलग्न गरी उप-महानगरपालिका वा वडामा निवेदन पेश गरेमा नियमानुसार सिफारिस तथा प्रमाणितका कार्यहरु गर्ने ।

८.२.३ सामुदायिक मेलमिलाप समिति सम्बन्धी विवरण

उप-महानगरपालिकामा नगर उप-प्रमुख ज्यूको संयोजकत्वमा कार्यपालिका सदस्यहरु र वडा सदस्यहरु समेत गरी ५ सदस्यीय न्यायिक समिति गठन गरिएको छ। यसैगरी यस उप-महानगरपालिकामा मेलमिलापकर्ताहरू पनि परिचालन गरिएको छ । यसका साथै यस उप-महानगरपालिकामा टोल विकास संस्था भने विधिवत रुपमा दर्ता भई संचालनमा रहेका छन् ।

८.२.४ उप-महानगरपालिका भित्र रहेका टोल विकास संस्था सम्बन्धी विवरण

साविकका स्थानीय निकायहरूमा जननिर्वाचित जनप्रतिनिधि नहुँदा स्थानीय निकायहरूलाई गतिशील बनाउन र राज्यका गतिविधिहरू जनताको घरदैलोसम्म पुगाउन विभिन्न सचेतना केन्द्र र नागरिक केन्द्रहरू रहेका भए तापनि हाल त्यस प्रकारका संरचनाहरू नरहेको अवस्था छ । हाल उप-महानगरपालिकाको सक्रियतामा सबै वडाका सबै टोलहरूलाई समेटी टोल विकास संस्थाहरू दर्ता भई संचालनमा रहेका छन् । टोल विकास संस्थाको विवरण अनुसूची २ मा समावेश गरिएको छ ।

८.३ ऐन, नीति नियम र कार्यप्रणाली

८.३.१ उप-महानगरपालिकाका स्वीकृत ऐन, नीति, नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु

क्र.स.	उप-महानगरपालिकाबाट स्वीकृत ऐन, नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु
१.	आर्थिक ऐन, २०८२
२.	औषधि उपचार खर्च उपलब्ध गराउने सम्बन्धी कार्यविधि, २०८१
३.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको खानेपानी तथा सरसफाई व्यवस्थापन सम्बन्धी ऐन, २०८०
४.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको आर्थिक ऐन, २०८१/०८२
५.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको आर्थिक ऐन, २०८०
६.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको मेला महोत्सव व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७९
७.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको दलित सशक्तिकरण ऐन, २०७९

क्र.स.	उप-महानगरपालिकाबाट स्वीकृत ऐन, नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु
८.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको विषयगत समिति (कार्य संचालन) कार्यविधि, २०७९
९.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको राजश्व सुधार कार्ययोजना, २०७८
१०.	निजी जग्गाको गिट्टी, बालुवा, माटो आदि उत्खन्न, संकलन तथा ढुवानी व्यवस्थित गर्ने सम्बन्धी कार्यबिधी, २०७६
११.	तुलसीपुर जनशक्ति स्रोत केन्द्र (सञ्चालन तथा व्यवस्थापन) ऐन, २०७७
१२.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको नगर युवा परिषद सञ्चालन कार्यविधि, २०७८
१३.	सुरक्षित आप्रवासन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७९
१४.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको तथ्याङ्क ऐन, २०७७
१५.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको सूचना तथा अभिलेख केन्द्रको स्थापना तथा सञ्चालन सम्बन्धी कार्यविधी, २०७८
१६.	होमस्टे व्यवस्थापन तथा संचालन कार्यविधि, २०७६
१७.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका नगरस्तरीय पर्यटन तथा संस्कृति प्रवर्द्धन समिति गठन तथा कार्य संचालन कार्यविधि, २०७८
१८.	प्रधानाध्यापक छनौट तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि, २०७७
१९.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको लैङ्गिक समानता तथा सामाजिक समावेशीकरण नीति, २०७८
२०.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको सहकारी नियमावली, २०७८
२१.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाका सहकारी संस्था एकिकरण निर्देशिका, २०७८
२२.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाका सहकारी विद्यालय स्थापना, अनुमति, संचालन सम्वन्धी, निर्देशिका, २०७८
२३.	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाका स्थानीय तहका कर्मचारीहरुको तह वृद्धि सम्बन्धी कार्यविधि, २०७८
२४	तुलसीपुर नगर विपद् व्यवस्थापन कोष (सञ्चालन) कार्यविधि, २०७७
२५	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको गुनासो व्यवस्थापन कार्यविधि, २०७७
२६	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाका कार्य सञ्चालन निर्देशिका, २०७७
२७	बाल अधिकार तथा संरक्षण कार्यविधि, २०७८
२८	तुलसी सिटि मेडल तथा मानपदवी/पदक सिफारिस तथा प्रदान गर्ने सम्बन्धी ऐन, २०७७
२९	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको कार्यविभाजन नियमावली, २०७४
३०	कोभिड-१९ बाट प्रभावित व्यक्तिहरुको उद्यमशिलताको विकास कार्यक्रम संचालन निर्देशिका, २०७७
३१	पशु सेवा कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०७७
३२	एकीकृत पशु स्वास्थ्य शिविर संचालन कार्यविधि, २०७७
३३	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको सहकारी संस्था संचालन, अनुगमन तथा नियमन सम्वन्धी मापदण्ड, २०७७
३४	कृषि विकास कार्यक्रम संचालन कार्यविधि, २०७७
३५	कृषि उपज बजार स्थलको गठन, व्यवस्थापन तथा संचालन निर्देशिका
३६	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका बालश्रम मुक्त वडा तथा नगर घोषणाका लागि कार्य संचालन कार्यविधि, २०७६

क.स.	उप-महानगरपालिकाबाट स्वीकृत ऐन, नीति नियम, निर्देशिका तथा मापदण्डहरु
३७	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाका श्रम बैङ्क स्थापना तथा सञ्चालन कार्यविधि, २०७७
३८	स्मार्ट छोरी, विहेवारी २० वर्ष पारी कार्यक्रम सञ्चालन कार्यविधि, २०७७
३९	बालहित कोष संचालन मापदण्ड, २०७७
४०	तुलसीपुर उप-महानगरपालिका आर्थिक ऐन, २०७७
४१	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको कर तथा गैरकर राजश्व सम्बन्धी ऐन, २०७७
४२	लैंगिक हिंशा निवारण कोष संचालन मापदष्ड, २०७७
४३	भवन निर्माण तथा योजना मापदण्ड, २०७७
४४	तुलसीपुर पेट्रोल पम्प संचालन ऐन, २०७७
४५	तुलसीपुर पूर्वाधार विकास प्राधिकरण गठन तथा सञ्चालन गर्न बनेको ऐन, २०७६
४६	तुलसीपुर उप-महानगपालिकाको विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन ऐन, २०७५
४७	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको प्रशासकीय कार्यविधि ऐन, २०७५
४८	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको न्यायिक समिति ऐन, २०७५
४९	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको स्वास्थ्य ऐन, २०७५
५०	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको शिक्षा ऐन, २०७५
५१	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७५
५२	तुलसीपुर विकास बोर्डको गठन र सञ्चालन गर्न बनेको ऐन, २०७५
५३	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको वन ऐन, २०७५
५४	असंगठित क्षेत्रमा कार्यरत श्रमिक वर्ग तथा असहायहरुलाई उपलब्ध गराइने राहत सम्बन्धी मापदण्ड, २०७६
५५	हिंसा प्रभावित महिला तथा बालिकाहरुका लागि उप-मेयर अल्पकालिन महिला सुरक्षा सेवा केन्द्र संचालन कार्यविधि, २०७६
५६	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको बालहित कोष सञ्चालन कार्यविधि, २०७६
५७	तुलसीपुर जोखिम नक्साङ्कक पुस्तिका २०७६,
५८	एम्बुलेन्स सेवा सञ्चालन तथा व्यवस्थापन निर्देशिका, २०७६
५९	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको अर्थ सम्बन्धी प्रस्तावलाई कार्यान्वयन गर्न बनेको विधेयक, २०७६
६०	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाबाट गरिने बजार अनुगमन निर्देसिका, २०७५
६१	अपाङ्गता भएका व्यक्तिको परिचय पत्र वितरण कार्यविधि, २०७५
६२	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको सहकारी पहिलो संसोधन ऐन, २०७५
६३	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको सहकारी ऐन, २०७४
६४	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७५
६५	स्थानीय सरकार संचालन ऐन, २०७४
६६	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको विनियोजन ऐन, २०७४
६७	तुलसीपुर उप-महानगरपालिकाको आर्थिक ऐन, २०७४

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

अनुसूचीहरू

अनुसूची - १: उप-महानगरपालिकाका निर्वाचित पदाधिकारीको विवरण

क्र.स.	नाम	पद	पालिका/वडा नं.	
१	टिकाराम खड्का	नगर प्रमुख	पालिका	
२	स्यानी चौधरी	उप-प्रमुख	पालिका	

क्र.स.	नाम	पद	पालिका/वडा नं.	
१	गौरी नेपाली	कार्यपालिका सदस्य	पालिका	
२	यमुना परियार	कार्यपालिका सदस्य	पालिका	
३	बसन्ता के.सी.	कार्यपालिका सदस्य	पालिका	
४	सिता कुमारी लामिछाने	कार्यपालिका सदस्य	पालिका	
५	रिखा शर्मा	कार्यपालिका सदस्य	पालिका	
६	लक्ष्मण विश्वकर्मा	कार्यपालिका सदस्य	पालिका	
७	मोहन वि.क.	कार्यपालिका सदस्य	पालिका	
८	तुलाराम नेपाली	कार्यपालिका सदस्य	पालिका	

क्र.स.	नाम	पद	वडा नं.
१	हुमाकान्त सापकोटा	वडा अध्यक्ष	१
२	भिम बहादुर योगी	वडा अध्यक्ष	२
३	विर बहादुर वि.क.	वडा अध्यक्ष	३
४	तुल्सी थापा मगर	वडा अध्यक्ष	४
५	विरेन्द्र कुमार शाह	वडा अध्यक्ष	५
६	दुमजान भण्डारी	वडा अध्यक्ष	६
७	राम बहादुर जि.सी.	वडा अध्यक्ष	७

क्र.स.	नाम	पद	वडा नं.
८	धर्मराज वली	वडा अध्यक्ष	८
९	घनश्याम ढकाल	वडा अध्यक्ष	९
१०	यमराज के.सी.	वडा अध्यक्ष	१०
११	मान बहादुर रावत	वडा अध्यक्ष	११
१२	खुशीराम चौधरी	वडा अध्यक्ष	१२
१३	मोहनलाल पौडेल	वडा अध्यक्ष	१३
१४	शंकर कुमार खड्का	वडा अध्यक्ष	१४
१५	लक्ष्मण चौधरी	वडा अध्यक्ष	१५
१६	शिवानन्द डि.सी.	वडा अध्यक्ष	१६
१७	थलराज पुरी	वडा अध्यक्ष	१७
१८	माधव वली	वडा अध्यक्ष	१८
१९	प्रेमनाथ योगी	वडा अध्यक्ष	१९

स्रोतः नगर कार्यपालिकाको कार्यालय

उप-महानगरपालिकामा कार्यरत बालविकास सहजकर्ताहरुको विवरण

क्र.सं.	कार्यरत विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नं.	शिक्षकको नाम	सामुदायमा आधारीत कार्यरत बाल विकास केन्द्रको नाम र ठेगाना
१	श्री विरेन्द्र मा.वि. भ्यूडहरसुनपुर	१	शारदा शर्मा ढकाल	विद्यालय
२	श्री विरेन्द्र मा.वि. भ्यूडहरसुनपुर	१	लक्ष्मी भुसाल	विद्यालय
३	श्री बाल प्रा.वि. कुमालगाउँ	१	मिन बहादुर बस्नेत	विद्यालय
४	श्री बाल प्रा.वि. कुमालगाउँ	१	चन्द्रिका ढकाल	विद्यालय
५	श्री सृजनसिल आ.वि. छोटे	१	भल कुमारी वि क	विद्यालय
६	श्री सृजनसिल आ.वि. छोटे	१	मन्जु के सी	विद्यालय
७	श्री धारापानी प्रा.वि. दमारगाउँ	१	घनी कुमारी छन्त्येल	विद्यालयमा रहेको
८	श्री बाल प्रा.वि. अविधारा	१	बालुमाया रास्कोटी	विद्यालयमा रहेको
९	श्री जनचेतना प्रा.वि. गैरेसिउरे	१	बेलमती आले	विद्यालयमा रहेको

क्र.सं.	कार्यरत विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नं.	शिक्षकको नाम	सामुदायमा आधारीत कार्यरत बाल विकास केन्द्रको नाम र ठेगाना
१०	श्री भद्रकाली प्रा.वि. कूइरेपानी	२	पार्वती बस्नेत के सी	विद्यालयमा रहेको
११	श्री बाल संगीनी प्रा.वि. घोरवण्डा	२	विष्णु के सी	विद्यालयमा रहेको
१२	श्री रतननाथ प्रा.वि. पोटली	२	सीता चौधरी	विद्यालयमा रहेको
१३	श्री मा.वि. बालापुर	२	टुल्की के सी	विद्यालयमा रहेको
१४	श्री मा.वि. बालापुर	२	आनन्दा के सी	विद्यालयमा रहेको
१५	श्री सरस्वती मा.वि. दमारगाउँ	३	सीता के सी	बिधालयमा रहेको
१६	श्री सरस्वती मा.वि. दमारगाउँ	३	ज्ञानु के सी	बिधालयमा रहेको
१७	श्री मा.वि. प्रतापकोट अम्वास	३	बसन्ती शर्मा घिमिरे	विद्यालयमा रहेको
१८	श्री जनता आ.वि. हरनेटी	३	जमुना बुढा	विधालयमा रहेको
१९	श्री आ.वि. रानागाउँ	३	सरीता के सी खडका	विद्यालयमा रहेको
२०	श्री प्रा.वि. कल्लेराम्रीकोट	३	गोमा बुढा	विद्यालयमा रहेको
२१	श्री प्रा.वि. थापापानी	३	मनकुमारी पुन	विद्यालयमा रहेको
२२	श्री बागेश्वरी प्रा.वि. भट्टे	३	अनिता सुनार	विद्यालयमा रहेको
२३	श्री प्रा.वि. डाँडाखुटी	३	केसरी चन्द बुढाथोकी	विद्यालयमा रहेको
२४	श्री प्रा.वि. डाँडाखुटी	३	मिना विश्वकर्मा	विद्यालयमा रहेको
२५	श्री गुरुजजुर मा.वि. रक्षाचौर	४	कमला खनाल	विद्यालयमा रहेको
२६	श्री गुरुजजुर मा.वि. रक्षाचौर	४	कमला वली	विद्यालयमा रहेको
२७	श्री जनश्रम मा.वि. खाद्रे	४	कमला गिरी	विद्यालयमा रहेको
२८	श्री जनश्रम मा.वि. खाद्रे	४	सुनिता घतीमगर	विद्यालयमा रहेको
२९	श्री दीपज्योती आ.वि. घोरानेटी	४	सुष्मा भण्डारी सेन	विद्यालयमा रहेको
३०	श्री दीपज्योती आ.वि. घोरानेटी	४	शर्मिला गिरी	विद्यालयमा रहेको
३१	श्री जनज्योती प्रा.वि. लामिदमार	४	डिलकुमारी पुन	विद्यालयमा रहेको
३२	श्री प्रा.वि. वनहरी	४	देवा कुमारी वि क	विद्यालयमा रहेको
३३	श्री प्रा.वि. खुमखानी	४	सिर्जना घती	विद्यालयमा रहेको
३४	श्री सिद्धेश्वर प्रा.वि. मुलकोट	४	लिला ढकाल	विद्यालयमा रहेको
३५	श्री ज्ञानज्योती आ.वि. सुन्दरनगर	५	हुम कुमारी बस्नेत वली	विद्यालयमा रहेको

क्र.सं.	कार्यरत विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नं.	शिक्षकको नाम	सामुदायमा आधारीत कार्यरत बाल विकास केन्द्रको नाम र ठेगाना
३६	श्री ज्ञानज्योती आ.वि. सुन्दरनगर	५	महिन्द्री रेग्मी	विद्यालयमा रहेको
३७	श्री ज्ञानज्योती आ.वि. सुन्दरनगर	५	दिपा दमाइ	विद्यालयमा रहेको
३८	श्री ज्ञानज्योती आ.वि. सुन्दरनगर	५	रिक्त	
३९	श्री जनश्रमिक प्रा.वि. गैरापातु	५	प्रियन्का वली	विद्यालयमा रहेको
४०	श्री जनश्रमिक प्रा.वि. गैरापातु	५	देवमाया भण्डारी	विद्यालयमा रहेको
४१	श्री प्रा.वि. फैजानेमुस्तफा तुलसीपुर	५	पुष्पा घिमिरे	विद्यालयमा रहेको
४२	श्री प्रा.वि. फैजानेमुस्तफा तुलसीपुर	५	शान्ता खनाल आचार्य	विद्यालयमा रहेको
४३	श्री मा.वि. तुलसीपुर सेन्टर	६	बसन्ता के सी	विद्यालयमा रहेको
४४	श्री मा.वि. तुलसीपुर सेन्टर	६	नारायणकली कडेल	विद्यालयमा रहेको
४५	श्री मा.वि. तुलसीपुर सेन्टर	६	सुधा लामिछाने	विद्यालयमा रहेको
४६	श्री प्रा.वि. श्रीगै	७	मुना कुमारी पौडेल	विद्यालयमा रहेको
४७	श्री प्रा.वि. डाडापातु	७	अरुणा विक	विद्यालयमा रहेको
४८	श्री प्रा.वि. मोतिपुर	७	सिर्जना गिरी	विद्यालयमा रहेको
४९	श्री प्रा.वि. मोतिपुर	७	मन कुमारी बुढामगर	विद्यालयमा रहेको
५०	श्री मा.वि. कालाखोला	७	भागवता पौडेल	विद्यालयमा रहेको
५१	श्री मा.वि. कालाखोला	७	शान्ती वि.क.	विद्यालयमा रहेको
५२	श्री मा.वि. कालाखोला	७	दिपा भण्डारी	विद्यालयमा रहेको
५३	श्री मा.वि. कालाखोला	७	उमा चौधरी	विद्यालयमा रहेको
५४	श्री प्रा.वि. हलवार	७	गोमा चौधरी	विद्यालयमा रहेको
५५	श्री प्रा.वि. हलवार	७	राजकुमारी चौधरी	विद्यालयमा रहेको
५६	श्री मा.वि. अश्वारा	८	शर्मिला वि क टमटा	विद्यालयमा रहेको
५७	श्री मा.वि. अश्वारा	८	पुष्पा कुमारी खडका	विद्यालयमा रहेको
५८	श्री मा.वि. अश्वारा	८	नन्दकली के सी	विद्यालयमा रहेको
५९	श्री सहिदस्मृति प्रा.वि. टिकरी	८	सिता कुमारी चौधरी	विद्यालयमा रहेको
६०	श्री सहिदस्मृति प्रा.वि. टिकरी	८	कल्पना शर्मा	विद्यालयमा रहेको
६१	श्री सरस्वति चौतारा मा.वि. सल्लीवन	९	धनमाया खरेल	विद्यालयमा रहेको

क्र.सं.	कार्यरत विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नं.	शिक्षकको नाम	सामुदायमा आधारीत कार्यरत बाल विकास केन्द्रको नाम र ठेगाना
६२	श्री सरस्वती चौतारा मा.वि. सल्लीवन	९	पुष्पा के सी	विद्यालयमा रहेको
६३	श्री मा.वि. दोघरे	९	पुष्पा कुमारी के सी	विधालयमा रहेको
६४	श्री मा.वि. दोघरे	९	अनिता शर्मा	विधालयमा रहेको
६५	श्री मा.वि. दोघरे	९	सरस्वती लम्साल	विधालयमा रहेको
६६	श्री पशुपति प्रा.वि. राइखलियान	१०	धर्मशिला चौधरी	विद्यालयमा रहेको
६७	श्री पशुपति प्रा.वि. राइखलियान	१०	साधना आचार्य	विद्यालयमा रहेको
६८	श्री जनजागृत मा.वि. पातुवनगाउँ	१०	पुष्पादेवी न्यौपाने	विद्यालयमा रहेको
६९	श्री प्रा.वि. गौरीगाउँ	१०	इन्दिरा के सी	विद्यालयमा रहेको
७०	श्री प्रा.वि. गौरीगाउँ	१०	मनु कुमारी चौधरी	विद्यालयमा रहेको
७१	श्री शान्ति मा.वि. नवलपुर	११	अन्जु पुन	विद्यालयमा रहेको
७२	श्री शान्ति मा.वि. नवलपुर	११	सिर्जना आचार्य	विद्यालयमा रहेको
७३	श्री शुक्रेश्वरी प्रा.वि. सुकौरा	११	टेकना कुमारी बस्नेत	विद्यालयमा रहेको
७४	श्री प्रा.वि. पिरगाउँ	११	प्रमिला वि सी के सी	विद्यालयमा रहेको
७५	श्री प्रा.वि. पिरगाउँ	११	पुर्णा बुढाथोकी	विद्यालयमा रहेको
७६	श्री प्रा.वि. पिरगाउँ	११	मिना बस्नेत	समुदायमा रहेको
७७	श्री आ.वि. कटाहा	११	कृष्णा मल्ल	विद्यालयमा रहेको
७८	श्री आ.वि. कटाहा	११	मोनिका शाही	विद्यालयमा रहेको
७९	श्री अमर मा.वि. उरहरी	११	दिपा कुमारी बस्नेत	विद्यालयमा रहेको
८०	श्री अमर मा.वि. उरहरी	११	गोमा वली	विद्यालयमा रहेको
८१	श्री पशुपति मा.वि. हरीपौरी	१२	मेनका के सी	विद्यालयमा रहेको
८२	श्री पशुपति मा.वि. हरीपौरी	१२	कुमारी कमला पोखेल	विद्यालयमा रहेको
८३	श्री पशुपति मा.वि. हरीपौरी	१२	सरीता कुमारी चौधरी	समुदायमा रहेको
८४	श्री जनकल्याण प्रा.वि. क्वाडी	१२	पुतली चौधरी	विद्यालयमा रहेको
८५	श्री जनकल्याण प्रा.वि. क्वाडी	१२	खिरम कुमारी डाँगी	विद्यालयमा रहेको
८६	श्री जनकल्याण प्रा.वि. क्वाडी	१२	माया बस्नेत	विद्यालयमा रहेको
८७	श्री जनमूखी प्रा.वि. टरिगै	१२	सिता के सी वली	विद्यालयमा

क्र.सं.	कार्यरत विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नं.	शिक्षकको नाम	सामुदायमा आधारीत कार्यरत बाल विकास केन्द्रको नाम र ठेगाना
८८	श्री जनमुखी प्रा.वि. टरिगै	१२	टोपेन्द्रा वि सी	िविद्यालयमा
८९	श्री जनमुखी प्रा.वि. टरिगै	१२	पद्मा चौधरी	समुदायमा
९०	श्री महेन्द्र मा.वि. तुलसीपुर	१२	साधना रेग्मी	विद्यालयमा रहेको
९१	श्री महेन्द्र मा.वि. तुलसीपुर	१२	ईलिजा डाँगी	विद्यालयमा रहेको
९२	श्री प्रा.वि. वखरीया	१३	डम्बर कुमारी बस्नेत	विद्यालयमा रहेको
९३	श्री अम्वेश्वरी मा.वि. अम्वापुर	१३	शाविर्त्री वि क	विद्यालयमा रहेको
९४	श्री अम्वेश्वरी मा.वि. अम्वापुर	१३	हिमा खडका	विद्यालयमा रहेको
९५	श्री जनज्योती मा.वि. तुहिरनियापुर	१३	मिना कुमारी के सी	विद्यालयमा रहेको
९६	श्री आ.वि. बराहखुटी	१३	बिमला कुमारी न्यौपाने	विद्यालयमा रहेको
९७	श्री आ.वि. लोहाडवरा खौसापुर	१४	प्रभा कुमारी के सी	विद्यालयमा रहेको
९८	श्री आ.वि. लोहाडवरा खौसापुर	१४	फुना कुमारी चौधरी	विद्यालयमा रहेको
९९	श्री किसान प्रा.वि. अकमिमटेरा	१४	छलकुमारी चौधरी	विद्यालयमा रहेको
१००	श्री किसान प्रा.वि. अकमिमटेरा	१४	खिमा कुमारी गौतम	विद्यालयमा रहेको
१०१	श्री रात्री प्रा.वि. दलजितपुर	१४	सुशिला चौधरी	विद्यालयमा रहेको
१०२	श्री बालमितेरी मा.वि. भोजपुर	१४	साधना के सी	विद्यालयमा रहेको
१०३	श्री बालमितेरी मा.वि. भोजपुर	१४	यम कुमारी बस्नेत	विद्यालयमा रहेको
१०४	श्री नमुना प्रा.वि. करङ्गा	१४	जुनकुमारी चौधरी	विद्यालयमा रहेको
१०५	श्री बालविकास प्रा.वि. लोहाडवरा	१५	गिता कुमारी चौधरी	विद्यालयमा रहेको
१०६	श्री आ.वि. कोठरी	१५	द्रौपदी चौधरी	विद्यालयमा रहेको
१०७	श्री आ.वि. कोठरी	१५	प्रतिमा के सी	विद्यालयमा रहेको
१०८	श्री बालचेतना आ.वि. धमकापुर	१५	मालता पौडेल	विद्यालयमा रहेको
१०९	श्री बालचेतना आ.वि. धमकापुर	१५	शिवा खडका	विद्यालयमा रहेको
११०	श्री बालकल्याण प्रा.वि. पहेलपार	१५	बालिका बुढाथोकी	विद्यालयमा रहेको
१११	श्री महेश्वरी प्रा.वि. पहरुवा	१५	सुमित्रा सुवेदी	विद्यालयमा
११२	श्री लक्ष्मी मा.वि. लक्ष्मीपुर	१६	गिता बस्नेत	विद्यालयमा
११३	श्री लक्ष्मी मा.वि. लक्ष्मीपुर	१६	देवा बस्नेत	िविद्यालयमा

क्र.सं.	कार्यरत विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नं.	शिक्षकको नाम	सामुदायमा आधारीत कार्यरत बाल विकास केन्द्रको नाम र ठेगाना
११४	श्री लक्ष्मी मा.वि. लक्ष्मीपुर	१६	बोधा वली	विद्यालयमा
११५	श्री सरस्वति प्रा.वि. मजगाउ	१६	धर्म कुमारी शर्मा	विद्याालयमा
११६	श्री सरस्वति प्रा.वि. मजगाउ	१६	बसन्ता शर्मा	विद्यालयमा
११७	श्री दिपेन्द्र मा.वि. मानपुर	१७	गायत्रा भारती	विद्यालयमा रहेको
११८	श्री दिपेन्द्र मा.वि. मानपुर	१७	लक्ष्मी पौडेल	विद्यालयमा रहेको
११९	श्री प्रा.वि. बनकट्टा	१७	तिला वली	विद्यालयमा रहेको
१२०	श्री नेत्रज्योति प्रा.वि. भेलाही	१७	बन्दना शाह	विद्यालयमा रहेको
१२१	श्री जनता प्रा.वि. मजगई	१७	बिमला कुमारी डाँगी	विद्यालयमा रहेको
१२२	श्री जनता प्रा.वि. मजगई	१७	माया के सी	विद्यालयमा रहेको
१२३	श्री प्रा.वि. कानकाटे	१७	कमला पौडेल	विद्यालयमा रहेको
१२४	श्री प्रा.वि. कानकाटे	१७	देवका के सी	विद्यालयमा रहेको
१२५	श्री मा.वि. बेलभुण्डी	१८	जानका बस्नेत	विद्यालयमा रहेको
१२६	श्री मा.वि. बेलभुण्डी	१८	शर्मिला डाँगी	विद्यालयमा रहेको
१२७	श्री जनकल्याण मा.वि. दुधरास	१८	सुमन कुमारी पौडेल पन्थी	विद्यालयमा रहेको
१२८	श्री जनकल्याण मा.वि. दुधरास	१८	इन्दिरा गौतम	विद्यालयमा रहेको
१२९	श्री जनकल्याण मा.वि. दुधरास	१८	सरस्वती अवस्थी	विद्यालयमा रहेको
१३०	श्री जनता संस्कृत मा.वि. बिजौरी	१८	कमला सुवेदी	विद्यालयमा रहेको
१३१	श्री जनता संस्कृत मा.वि. बिजौरी	१८	अन्जना बस्नेत	विद्यालयमा रहेको
१३२	श्री शुभकोटी प्रा.वि. मनिकापुर	१८	शोभा वली	विद्यालयमा रहेको
१३३	श्री शुभकोटी प्रा.वि. मनिकापुर	१८	ज्ञानु पौडेल	विद्यालयमा रहेको
१३४	श्री सिर्जनशिल प्रा.वि. हेमन्तापुर	१८	हरि रेग्मी	विद्यालयमा रहेको
१३५	श्री सिर्जनशिल प्रा.वि. हेमन्तापुर	१८	कृष्णा अर्जेल	विद्यालयमा रहेको
१३६	श्री जनता प्रा.वि. बर्लेनी	१८	मेनका बस्नेत	विद्यालयमा रहेको
१३७	श्री नेत्रलाल प्रा.वि. अक्कासी	१८	टिका के सी खडका	विद्यालयमा रहेको
१३८	श्री नेत्रलाल प्रा.वि. अक्कासी	१८	नन्न कुमारी वली	विद्यालयमा रहेको
१३९	श्री नबजागरन मा.वि. कुटेचौर	१९	बसन्ती भण्डारी	विद्यालयमा रहेको

क.सं.	कार्यरत विद्यालयको नाम र ठेगाना	वडा नं.	शिक्षकको नाम	सामुदायमा आधारीत कार्यरत बाल विकास केन्द्रको नाम र ठेगाना
१४०	श्री नवजागरन मा.वि. कुटेचौर	१९	शावित्रा रेग्मी	विद्यालयमा रहेको
१४१	श्री मा.वि. भित्रीसक्राम	१९	मिना डि सी	विद्यालयमा रहेको
१४२	श्री गणेश प्रा.वि. तिनुखोला	१९	सानु कुमारी वली	विद्यालयमा रहेको
१४३	श्री मालिका प्रा.वि. संक्राम	१९	हुमा थापा	विद्यालयमा रहेको

स्रोत- नगरकार्यपालिकाको कार्यालय

अनुसूची - २: उप-महानगरपालिका भित्र दर्ता/सूचिकृत भएका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण

क.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
१	२०	२०७५.२.१	प्रगतिशिल	१	छोटे
२	२२	२०७५.२.१	गनारी	१	झमके
३	२४	२०७५.२.१	रामनगर	१	सुनपुर
४	२६	२०७५.२.१	शिवालय	१	छोटे
५	२८	२०७५.२.७	मिलन	१	मिलनचौक
६	३१	२०७५.२.१७	अविधारा	१	अविधारा
७	३२	२०७५.२.१७	सिसाखानी	१	दमारगाउँ
८	३३	२०७५.२.१७	हापुरकोट रानीघाट	१	हापुरकोट
९	३४	२०७५.२.१७	झरना	१	ठाटीगाउँ
१०	३५	२०७५.२.१७	शिवशक्ति	१	गैरासिउरे, रानीटाकुरा, धनवास, काफलठटा
११	३७	२०७५.२.१७	मनकामना	१	देविस्थान
१२	३८	२०७५.२.१७	पोखरी	१	झमके (सिराटा)
१३	३९	२०७५.२.१७	पशुपती	१	झमके (सिराटा)
१४	४१	२०७५.२.२०	धारापानी	१	सुनपुर
१५	४३	२०७५.२.२२	उपकार	१	कुमालगाउँ
१६	४४	२०७५.२.२५	न्यूरोड	१	न्यूरोड
१७	४६	२०७५.३.४	लालीगुराँस	१	सुनपुर
१८	४९	२०७५.३.१७	सुनपुर	१	सुनपुर
१९	५३	२०७५.३.२२	हरियाली	१	सुनपुर
२०	१४	२०७५.६.१४	शान्ति	१	सिराटा
२१	६०	२०७५.१२.१४	सुन्दरादेवी	१	बयाले, माझगाउँ, चुरेघांटी
वडा नं. २ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१	५७	२०७५.३.३२	भुवनेश्वरी	२	झमके
२	७	२०७५.४.३१	नमुना	२	घोरवण्डा
३	२०	२०७५.६.२९	एकता	२	घोरवण्डा
४	५८	२०७५.१२.१४	तकियापूर	२	तकियापूर
५	६६	२०७५.१२.१४	शिवशक्ति	२	तकियापूर
६	८७	२०७६.०२.१२	मिलनचोक	२	झारगाउँ वालापुर
७	९५	२०७६.०३.०१	कुमलगडी	२	कुमलगडी
८	९६	२०७६.०३.०१	बुद्धनगर	२	खैरीपुर
९	९७	२०७६.०३.०१	पोटली	२	पोटली
१०	४	२०७६.०७.२०	मनिकापुर	२	मनिकापुर
११	७	२०७६.०७.२०	जनसुधार	२	मचौट
१२	२२	२०७७.०३.२५	कमलपोखरी	२	खैरीपुर
१३	३	२०७७.०५.०२	बघेस्री	२	पहलुवा

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
१४	८	२०७९.०६.३१	भमके	२	भमके
१५	१९	२०७९.११.१४	लक्ष्मी	२	खैरीपुर
१६	२३	२०७९.१२.१२	जनजागरण	२	भमके सुनडवरी
१७	२४	२०७९.१२.१२	हरियाली	२	कुइरेपानी
१८	२६	२०७९.१२.१९	कुइरेपानी	२	कुइरेपानी
वडा नं. ३ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			श्रृजनशिल	३	रानागाउँ
२			भगवती	३	रानागाउँ
३			सक्षम	३	रानागाउँ
४			शान्ति	३	गोटीखोला
५			सिद्धार्थ	३	राम्री
६			हिमाली	३	खमारी
७			जलधारा	३	खमारी
८			झरना	३	सिरखोला
९			मिलिजूली	३	प्रतापकोट नाउला
१०			शान्ती	३	गैरा नाउला
११			जनचेतना	३	बोहरागाउँ
१२			भगवती	३	गगूलडाँडाँ
१३			प्रगती	३	वारहमौजा
१४			थर्कोट	३	थापापानी
१५			लालीगुराँस	३	दापानी
१६			विहानी	३	टुनापानी
१७			हिमाल	३	वल्ले
१८			नमुना	३	माथिल्लो कल्ले
१९			श्रृजना	३	तल्लो कल्ले
२०			सिद्ध	३	सिद्धधारा
२१			हातेमालो	३	तल्लो अम्वास
२२			रानीपोखरी	३	अम्वास
२३			गहते	३	गहते
२४			हरियावास	३	सिरकूला
२५			मिलन प्रगतिशील	३	
२६			डाँडानगर	३	डाँडाखुट्टी
२७			विचशिवपूर	३	डाँडाखुट्टी
२८			शिवमन्दिर	३	दमारगाउँ
२९			शिवपूर	३	
३०			अमरापूरी	३	नयाँ बस्ती
३१			सगरमाथा	३	भट्टे
३२			आदर्श	३	दमारगाउँ

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
३३			नवयुवा	३	डाँडाखुट्टी
३४			राप्ती शिवपुर	३	
३५			गोरखनाथ	३	दमारगाउँ
३६			नवज्योती	३	दमारगाउँ
३७			शान्ति	३	दमारगाउँ
३८			प्रगतिशिल	३	वराहखाली
३९			पिपलडाँडा	३	डाँडाखुट्टी
४०			शिवडाँडा	३	
४१			जयमातादी	३	दमारगाउँ
४२			एकता	३	
४३			हरियाली	३	कालामारे
४४			मनकामना	३	गहते
४५			नमूना	३	भट्टे
४६			आर्थिक सूधार	३	दमारगाउँ
४७			उज्यालो	३	भट्टे
४८			त्रिवेणी	३	गहते
४९			गैराबारी	३	डाँडाखुटी
५०			शितल चौतारी	३	सिरखोला
५१			सालघारी	३	बिसमूरे
५२			दीपज्योती	३	दमारगाउँ
५३	१	२०७४.१०.१४	ओम भैरव	३	धाम
५४	७	२०७४.१०.२५	सप्तघूम्ती	३	पैंयाचौर
५५	२१	२०७५.६.२९	प्रगति	३	मसेरी
५६	११	२०७७.०९.०६	सुर्योदय	३	दमारगाउँ
५७	१३	२०७७.१०.१६	शिवशक्ति	३	डाँडाखुटी
वडा नं. ४ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			प्रतिभा	४	गिरीटोल
२			सूनौलीपूर	४	नयाँ बस्ती
३			प्रगतीशिल	४	घर्तिटोल
४			सृजना	४	मजूवा
५			चारबाटो	४	रक्षाचौर
६			महिला नमूना	४	रक्षाचौर
७			नमूना	४	मजूवा
८			नेत्रज्योती	४	रक्षाचौर
९			शान्ति जनचेतना	४	मजूवा
१०			सिमरा	४	सल्यानरोड
११			भृकूटी महिला	४	रक्षाचौर
१२			गणेश	४	रक्षाचौर

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
१३			शान्ति	४	
१४			बाहून	४	बनहरी
१५			माझडाँडा	४	माझडाँडा
१६			ठूलाचौर	४	बनहरी
१७			एकता	४	गहतेरा
१८			त्रिवेणी	४	बनहरी
१९			माथिल्लो हलवार	४	मा.हलवार
२०			डाँडाँ	४	खाद्रे
२१			समाज सूधार	४	खाद्रे
२२	३	२०७४.१०.१५	स्वामीबोट	४	घोरानेटी
२३	६	२०७४.१०.२५	छोटीदमार	४	लामीदमार
२४	८	२०७४.१०.२५	सरस्वती	४	घोरानेटी
२५	११	२०७४.१०.२९	कोईलाखानी	४	भेरीखोर
२६	१२	२०७४.१०.२९	मिलन	४	लामीदमार
२७	१३	२०७४.११.९	लामीदमार विचगाउँ	४	लामीदमार
२८	१५	२०७४.११.२०	कल्लेखोला	४	तरुले
२९	१६	२०७४.११.२०	दद्रेनी पतेरी	४	दद्रेनी
३०	१९	२०७४.१२.१३	समाज सुधार	४	खाद्रे
३१	२३	२०७५.२.१	सुकिदह बनहरी	४	बनहरी
३२	२९	२०७५.२.७	पिपलचौतारा	४	खारखोला
३३	३०	२०७५.२.७	बायखोला	४	बायखोला
३४	४२	२०७५.२.२०	पशूपति	४	बनहरी
३५	५२	२०७५.३.२२	बनहरी	४	बनहरी
३६	१	२०७५.४.३१	त्रिवेणी	४	मजुवा
३७	५	२०७५.४.३१	बागबाणी	४	खाद्रे
३८	१८	२०७५.६.२९	जनसेवा	४	खाद्रे
३९	१९	२०७५.६.२९	नवज्योती	४	खाद्रे
४०	२८	२०७५.९.२३	जनचेतना	४	खाद्रे
४१	३०	२०७५.९.२३	तल्लो हलवार	४	तल्लो हलवार
४२	४१	२०७५.११.२८	न्याउली	४	खाद्रे
४३	४५	२०७५.११.२८	हरियाली	४	खाद्रे
४४	५	२०७६.०७.२०	हात्तिलोटे	४	हात्तिलोटे
४५	१९	२०७६.११.०८	प्रगती	४	खाद्रे
४६	४	२०७७.०५.०२	कर्मशिल	४	रक्षाचौर
४७	२१		समृद्धि	४	रक्षाचौर
४८	२२	२०७९.१२.०२	मूल्कोट	४	मूल्कोट
वडा नं. ५ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			माछापूच्छ्रे	५	नयाँ बसपार्क

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
२			हिमाल	५	नामीनगर
३			सृजना	५	पूरानो बसपार्क
४			नमुना	५	क लाईन
५			आदर्श	५	ख लाईन
६			शान्ति नमूना	५	ग लाईन
७			मिलन	५	पूरानो बसपार्क
८			त्रिमूर्ती	५	ग लाईन
९			चाँदनी	५	क लाईन
१०			आदर्श	५	ख लाईन
११			तूलसी	५	३ लाईन
१२			रत्ननाथ	५	३ लाईन
१३			सिद्धार्थ	५	ख लाईन
१४			आनन्द	५	घोराहीरोड
१५			श्री गणेश	५	३ लाईन
१६			शान्ती	५	
१७			नामीनगर	५	
१८			सिद्धेश्वरी	५	
१९			विष्णू	५	सल्यान रोड
२०			प्रतीभा	५	ङ लाईन
२१			अरनिको	५	सल्यानरोड
२२			भानूभक्त	५	क लाईन
२३			नवश्रृजना	५	नयाँ बसपार्क
२४			पिपलवोट	५	नयाँ बसपार्क
२५			न्युरोड	५	नयाँ बसपार्क
२६			आदर्शनगर	५	घोराहीरोड
२७			नयाँ बजार	५	नयाँ बसपार्क
२८			तुलसीपूर	५	तरकारी बजार
२९			तुलसीपूर मासु व्य.	५	नयाँ बसपार्क
३०			विश्वकर्मा	५	नयाँ बसपार्क
३१			प्रगतिशिल	५	नयाँ बसपार्क
३२			साझा	५	नयाँ बसपार्क
३३			श्रीकृष्ण	५	पूरानो बसपार्क
३४			शुभ सन्देश	५	नयाँबसपार्क
३५			साधना	५	नयाँ बसपार्क
३६			नवज्योती	५	नयाँ बसपार्क
३७			रामजानकी	५	पूरानो बसपार्क
३८			उद्योग वाणिज्य संघ	५	
३९			विशाल नगर	५	

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
४०			स्वर्गद्वारी	५	
४१			रामनगर	५	नयाँ बसपार्क
४२			संम्झना	५	नयाँ बसपार्क
४३			अम्बीकेश्वरी	५	नयाँ बसपार्क
४४			सृजनशिल	५	नयाँ बसपार्क
४५			भुयारथान	५	
४६	२	२०७५.४.३१	बुद्धनगर	५	रानीजरुवा
४७	१६	२०७५.६.१४	सरस्वती	५	रानीजरुवा
४८	३२	२०७५.९.२३	श्रद्धानगर	५	रानीजरुवा
४९	१८	२०७९.१०.२४	सगरमाथा	५	गैरापातू
वडा नं. ६ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			प्रगतिशील	६	मदननगर
२			मोतीपुर	६	मोतीपूर
३			विहानी	६	डुम्रीगाउँ
४			लक्ष्मी	६	गोलौरा
५			वरुवागाउँ	६	
६			पदमनगर	६	डुम्रीगाउँ
७			घोराहीरोड	६	
८			मोतीनगर	६	विद्युत पछाडी
९			कमलपोखरी	६	रजौरा
१०			लक्ष्मीनारायण	६	रजौरा
११			मनकामना	६	सिमलवोट
१२			शान्तिनगर	६	गोलौरा
१३			न्यायमार्ग	६	डुम्रीगाउँ
१४			सूकौरारोड	६	गोलौरा
१५			सरस्वती	६	गोलौरा
१६			सरस्वती	६	क्याम्पसरोड
१७			त्रिसिद्धेश्वरी	६	यस.यस.पी रोड
१८			सरस्वतीमार्ग	६	शान्ती बजार
१९			जनमूक्ति	६	वनकट्टा
२०			शिखरकोलनी	६	
२१			ईन्द्रनगर	६	
२२			दक्षिण राजापूर	६	
२३			अरनीको	६	गाईडहर
२४			गणेशनगर	६	गोलौरा
२५			भगवती	६	उत्तर कपडादेवी
२६			सुन्दरनगर	६	नयाँ बसपार्क
२७			चाँदनीनगर	६	गोलौरा

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
२८			शिवशक्ति	६	लौनीगनार
२९			बुद्धनगर	६	गोलौरा
३०			श्री गणेश	६	वनकट्टा
३१			पवित्रनगर	६	
३२			त्रिमूर्ती	६	
३३			सगरमाथा	६	गाईडहर
३४			जय भगवती	६	
३५			राप्ती ववई	६	तल्लो बरुवागाउँ
३६			कैलाशनगर	६	रजौरा
३७			जनजीवन	६	गोठलीगाउँ
३८			भगवती	६	रजौरा
३९			सितानगर	६	सिमलबोट
४०			एकता	६	रजौरा
४१			प्रगतीनगर	६	बक्रपथ
४२			सृष्टि	६	रजौरा
४३			ज्ञानज्योती मार्ग	६	नयाँ बसपार्क
४४			सन्तनगर	६	एयरपोर्ट
४५			गूल्मचौक	६	घोराही रोड
४६			डुम्री गाउँनगर	६	डूम्रिगाउँ
४७			गाईडहर	६	गाईडहर
४८			पशूपती	६	गाईडहर
४९			स्वर्गद्वारी	६	बरुवा गाउँ
५०			नवजागरण	६	डुम्रीगाउँ
५१			बुद्व	६	बरुवागाउँ
५२			ए.वन.	६	बरुवागाउँ
५३			अमृत नगर	६	
५४			भी.आई.पी.	६	
५५			रामनगर	६	
५६			खैरावा ड.भगवती	६	
५७			लालीगुराँस	६	
५८			सम्फना	६	हात्तीखवा
५९			शान्तीमार्ग	६	बरुवागाउँ
६०			राजापुर	६	राजापुर
६१			विशाल नगर	६	डम्पिङ साईड
६२			दोभान	६	डुम्रीगाउँ
६३			जनमूखी	६	बरुवागाउँ
६४			वरपिपल चौक	६	बरुवागाउँ
६५	१७	२०७४.१२.४	हिमाल	६	डुम्रीगाउँ

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
६६	२१	२०७५.२.१	शान्तिनगर	६	नयाँ बसपार्क
६७	२७	२०७५.२.७	महादेवस्थान	६	रजौरा
६८	४०	२०७५.२.१७	सुर्योदय	६	बरुवागाउँ
६९	४५	२०७५.३.४	मिलन	६	रजौरा
७०	५५	२०७५.३.३२	सञ्जिवनी	६	हात्तीखौवा
७१	१७	२०७५.६.१४	प्रकृतिनगर	६	गोलौरा
७२	२५	२०७५.८.२०	सिद्धीविनायक	६	बरुवागाउँ
७३	१	२०७७.०५.०२	राप्ती	६	डुम्रीगाउँ
७४	८	२०७७.०६.१३	तुल्सी	६	मदननगर
७५	१३	२०७८.११.२२	राप्ती एकता	६	रजौरा
७६	४	२०७९.०५.१५	मानव	६	डूम्रीगाउँ रजौरा
७७	५	२०७९.०५.२६	पुष्पाञ्जली	६	गोलौरा
७८	२१	२०७९.११.२६	रामजानकी	६	गाइडर
७९	२५	२०७९.१२.१२	श्रीकृष्ण	६	गाइडर
८०	९	२०८०.११.१४	डाँफेमुनाल	६	रजौरा
वडा नं. ७ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			जानकी	७	गौफेनी
२			चौतारी जलधारा	७	मनैयाडाँडा
३			चौतारी	७	गणेशपूर
४			वराहथान	७	गणेशपूर
५			नमुना हरियाली	७	नयाँगाउँ
६			श्रीगणेश	७	नयाँगाउँ
७			गौरादेवी	७	गणेशपुर
८			अमेल्वी नगर	७	
९			श्रीराम	७	तमाखे
१०			जागृती	७	खर्चवा
११			बुद्धनगर	७	पातु
१२			एकता	७	मोतिपुर
१३			पशूपतिनगर	७	टिकापातु
१४			प्रगतीनगर	७	राजापूर
१५			आदर्शनगर	७	झूमरे
१६			मिलन	७	तमाखे
१७			सरस्वती	७	पातु
१८			शिवनगर	७	पातु
१९			हिमाल	७	घडेरीडाँडा
२०			रामनगर	७	गैरापातु
२१			शारदानगर	७	नयाँ बस्ती
२२			परिवर्तन	७	राजापूर

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
२३			आनन्दनगर	७	
२४			जनजागृती	७	
२५			गौरी शंकर	७	
२६			बहुउद्देश्यीय	७	जबरपुर
२७			जनउत्थान	७	
२८			व्यासपुर	७	
२९			लालमटिया	७	थारुगाउँ घुसरी
३०			शिवशक्ति	७	
३१			ज्ञानज्योती	७	तल्लो बम्नै
३२			कालाखोला	७	कालाखोला
३३			प्रसेनी	७	प्रसेनी
३४			घूसरी	७	घूसरी
३५			बेत्रावती	७	शिवमन्दिर
३६			बूढागाउँ	७	प्रसैनी
३७			मटेरा	७	मटेरा
३८			कुमालगाउँ	७	
३९			बसन्तपुर	७	
४०			सिम्रागाउँ	७	
४१			बम्नै	७	बम्नै
४२			रानीघाट	७	
४३			नमूना	७	
४४			सेन्टर	७	बम्नै
४५			पूलचोक	७	कालाखोला
४६			सेन्टर	७	प्रसेनी
४७	९	२०७४.१०.२५	सिद्धार्थनगर	७	डाँडापातु
४८	१४	२०७४.११.९	डावर	७	नवलपुर
४९	२५	२०७५.२.१	ग्वार सुधार	७	ग्वारखोला
५०	३६	२०७५.२.१७	त्रिशक्ति	७	जवरपुर
५१	१२	२०७५.५.१५	सुरक्षित	७	नयाँ बस्ती
५२	७०	२०७५.१२.२४	नवज्योती	७	मोतीपुर
५३	७६	२०७५.१२.२९	मोहनपुर	७	मोहनपुर
५४	३	२०७६.०६.०१	उत्तर नवलपुर	७	उत्तर नवलपुर
५५	१६	२०७६.१०.०८	चादनी	७	टिकापातू
५६	२	२०७८.५.२	समाधान	७	नयाँ बस्ती
५७	७	२०७८.९.२	दक्षिण नवलपुर	७	नवलपुर
५८	११	२०७८.१०.२५	मोतिपुर	७	मोतिपुर
५९	२०	२०७८.१२.२५	उन्नतिनगर	७	राजापुर
६०	१७	२०७९.१०.१६	राप्ती	७	गैरापातु

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
६१	२	२०८०.४.२१	जितपुर	७	जितपुर
६२	१३	२०८१.०२.०६	सुन्दरनगर	७	सुन्दरबस्ती
वडा नं. ८ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			नयाँ बस्ती	८	टिकरी
२			सूनवर्षा	८	
३			चन्द्रगञ्ज	८	
४			महालक्ष्मी	८	कट्कूइया
५			सगरमाथा	८	कट्कूइया
६			राधाकृष्ण	८	दूधेना
७			जनसकृय	८	टिकरी
८			जनजागरण	८	पुर्वटिकरी
९			सम्फना	८	कटकूइयाँ
१०			शान्ती	८	दूधेना
११			दूधेना	८	दूधेना
१२			कृष्णनगर	८	दूधेना
१३			हरिनगर	८	चूकिले
१४			मनकामना	८	
१५			वागेश्वरी	८	
१६			देवी	८	टिकरी
१७			गौरीशंकर	८	दूधेना
१८			अम्बीकेश्वरी	८	दूधेना
१९			नयाँ जीवन	८	दूधेना
२०			अमृतपुर	८	अमृतपुर
२१			सक्षम	८	दुधेना
२२			एकता	८	
२३			सृजना	८	अश्वारा
२४			अन्नपूर्ण	८	धनोजगनार
२५			मायालु	८	वटोलपूर
२६			मितेरी	८	
२७			चाहना	८	धनोजगनार
२८			चेतना	८	धनोजगनार
२९			दिपज्योती	८	
३०			जागरण	८	बुटनियाँ
३१			श्रवन	८	बुटानियाँ
३२	२	२०७४.१०.१५	दिपज्योती	८	अस्वारा
३३	१०	२०७४.१०.२५	नमुना	८	मालभुंग
३४	४७	२०७५.३.४	बुद्धिनगर	८	टिकरी
३५	५४	२०७५.३.२२	शुभविहानी	८	दुधेना

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
३६	९४	२०७६.०३.०१	नवदुर्गा	८	सुनवर्षा
३७	१७	२०७६.११.०८	गौरी	८	अश्वारा
३८	२३	२०७८.०१.१३	कट्कुइँया	८	कट्कुइँया
३९	९	२०७८.१०.१६	शिवालय	८	दूधेना
४०	१०	२०८०.११.१४	शिवशक्ति	८	चन्द्रगञ्ज
वडा नं. ९ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			शिवपूर	९	शिवपुर
२			भद्रकाली	९	बेलुवा
३			नमूनानगर	९	चूलेसे
४			सितालपूर	९	नयाँ बस्ती
५			दोघरे	९	दोघरे
६			जनचेतना	९	थर्कूडाँडा
७			शक्तिशाली	९	थर्कूडाँडा
८			अमृतनगर	९	दोघरेगनार
९			सरस्वती	९	सल्लिबन
१०			रामनगर	९	दोघरेगनार
११			शिवशक्ति	९	थर्कूडाँडा
१२			पशूपतीनगर	९	बेलुवागनार
१३			शिवज्योती	९	बेलुवागनार
१४			स्वर्गद्वारी	९	नयाँ बस्ती
१५			ज्योती	९	थर्कूडाँडा
१६			श्रीनगर	९	बेलुवागनार
१७			महालक्ष्मी	९	बेलुवा
१८			विकासपूर	९	बेलुवा
१९			गौरीशंकर	९	दोघरे
२०			नवदुर्गा	९	नयाँ बस्ती
२१			प्रगतीनगर	९	दोघरे
२२			कैलाश नगर	९	
२३			राधाकृष्ण	९	बेलुवा
२४			भगवती	९	बेलुवा
२५			शिव पशूपति	९	बेलुवा
२६			कामना	९	बेलुवा
२७			बूद्धनगर	९	बेलुवागनार
२८	१८	२०७४.१२.१२	भानु	९	बेलुवा
२९	४८	२०७५.३.५	सिद्धिविनायक	९	बेलुवा
३०	४	२०७५.४.३१	प्रकृति	९	बेलुवा
३१	११	२०७५.५.१५	माछापोखरी	९	बेलुवा
३२	२४	२०७५.८.२०	मनकामना	९	बेलुवा

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
३३	९९	२०७६.०३.३०	श्रीकृष्ण	९	बेलुवा
३४	१०१	२०७६.०३.३०	नगरविकास नमुना	९	दोघरे
३५	८	२०७६.०७.२०	कालभैरव	९	नयाँ बस्ती
३६	७	२०७७.०६.१३	गाउँबेशीक	९	बेलुवा
३७	१५	२०७७.१०.१६	बेलुवा	९	बेलुवा गनार
३८	६	२०७८.६.५	हातेमालो	९	बेलुवा
३९	८	२०७८.९.२	मैनावगर	९	मैनावगर
४०	१८	२०७८.१२.२१	एकता	९	नयाँ बस्ती
४१	१०	२०७९.०८.१५	सूर्योदय	९	बेलुवा
४२	१६	२०७९.१०.१६	सिमानानगर	९	थर्कूडाँडा
वडा नं. १० मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			शान्ती	१०	पढा
२			लक्ष्मी	१०	पढा
३			बागेश्वरी	१०	पढा
४			मिलन	१०	ठूलोगाउँ
५			भगवती	१०	गौरीगाउँ
६			अभय नगर	१०	ठुटी
७			गौरीनगर	१०	गौरीगाउँ
८			लक्ष्मननगर	१०	गोलौरी
९			प्रगती	१०	गौरीगाउँ
१०			तूल्सीबन्दना नगर	१०	राइखलियान
११			रामजानकी	१०	वनगाउँ
१२			शान्ती	१०	बनगई
१३			चैलाही	१०	चैलाही
१४			एकले बेल	१०	चैलाही
१५			विष्णु	१०	राइखलियान
१६			एकता समाज	१०	राइखलियान
१७			सरस्वती	१०	वनगई
१८			शान्ती	१०	नयाँगाउँ
१९			दूर्गा भगवती	१०	चैलाही
२०			चौतारी	१०	बनगाउँ
२१			शान्तीनगर	१०	चैलाही
२२			संयूक्त चौधरी	१०	नयाँगाउँ
२३			जागृती	१०	वनगाउँ
२४			गौरीडाँडा	१०	वनगई
२५			देवथान	१०	वनगाउँ
२६			शिव शंकर	१०	वनगाउँ
२७			मिलन	१०	चैलाही

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
२८	२६	२०७५.८.२०	श्री पशुपति	१०	राईखल्यान
२९	१५	२०७९.०९.१८	गणेश	१०	नयाँगाउँ
वडा नं. ११ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			शिवनगर	११	मालेडाँडा
२			शान्ती	११	डँराहा हस्नापुर
३			त्रिवेणी	११	कटाहा
४			बाख्खोली	११	बाख्खोली
५			भवानी	११	कटाहा
६			समि	११	कटाहा
७			रमाइलो	११	उरहरी
८			लालीगुराँस	११	गैरागाउँ जसपुर
९			मिलीजुली	११	जसपुर
१०			हिमाल	११	
११			शिवशक्ति	११	करियामाटी
१२			भगवती मन्दिर	११	बेल्टाकुरा
१३			कृष्णमन्दिर	११	बेल्टाकुरा
१४			घुराली	११	
१५			घोडा डबरा	११	नवलपूर
१६			जयलक्ष्मी	११	नवलपूर
१७			मिलन	११	वेलगनार
१८			शिवनगर	११	वेलगनार
१९			शान्ति	११	वेलगनार
२०			ववई	११	गुहेन्द्री बेल्टाकुरा
२१			जन जागरण	११	
२२			महेश्वर	११	पिरगाउँ
२३			कल्याकारी	११	चपूवाडाँडा
२४			नवलपुर	११	
२५			शुक्रेश्वरी	११	सुकौरा
२६			भुयांर	११	बेलटाकुरा
२७			मोती	११	मोतीपूर
२८			दंगीशरण	११	शूकौरा
२९			नमूना	११	बेलगनार
३०	६	२०७६.०७.२०	चन्द्रज्योती	११	गैरागाउँ
३१	१५	२०७६.१०.०८	अमरदिप	११	उरहरी
३२	२	२०७७.०५.०२	नमुना	११	उरहरी
३३	१४	२०७७.१०.१६	शुक्रेश्वरी दंगीशरण पार्क हरियाली	११	सूकौरा
३४	१७	२०७७.११.०६	सिद्धिविनायक	११	कटाहा

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
३५	१८	२०७७.११.०६	हस्नापुर	११	हस्नापुर
३६	२०	२०७७.१२.२२	उरहरी ठुलागाउँ	११	उरहरी
३७	१	२०७८.५.२	वैदारटोल	११	सुकौरा
३८	४	२०७८.५.२	त्रिशक्ति	११	उरहरी
३९	५	२०७८.६.५	सरस्वती	११	उरहरी
४०	१२	२०७८.१०.२५	साना किसान	११	जसपुर
४१	१९	२०७८.१२.२१	हरियाली	११	गैराजसपुर
४२	११	२०७९.०८.१५	उरहरी आदर्शनगर	११	उरहरी
४३	२०	२०७९.११.२१	जसपूर	११	जसपुर
४४	४	२०८०.५.१०	प्रगतिशिल गोठुवा	११	उरहरी
४५	५	२०८०.५.११	खास जसपुर	११	जसपुर
वडा नं. १२ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१			सिद्धार्थ	१२	टरीगाउँ
२			लक्ष्मी	१२	टरिगै
३			शान्ती	१२	टरिगै
४			राधाकृष्ण	१२	कपडादेवी
५			टरीगैगनारी	१२	टरीगै
६			पूरानो हुलाकी मार्ग	१२	टरीगाउँ
७			डबरा	१२	हरिपौरी
८			नमुना	१२	कपडादेवी
९			चेतना	१२	कपडादेवी
१०			कपडादेवी	१२	
११			प्रगती	१२	टरीगाउँ
१२			एयरपार्ट	१२	टरीगाउँ
१३			हरिपौरा	१२	हरिपौरी
१४			त्रिवेणी	१२	
१५			हरिपौरी	१२	हरिपौरी
१६			टरिगाउँ	१२	
१७			बासबोट	१२	
१८			रझेनी	१२	रझेनी
१९			शिव मन्दिर	१२	
२०			कान्तिपुर	१२	क्वाडी
२१			लामीडाँडा	१२	
२२			हेमनगर	१२	हेमनगर
२३			बेलन्या	१२	गरगरुवा
२४			पवित्र	१२	कचिली
२५			दामोदर	१२	बाह्रबिघा
२६			शिवचौक	१२	हेमनगर

क.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
२७			सूनौलोनगर	१२	क्वाडी
२८			मिलन	१२	कचिला
२९			हरियाली	१२	कचिला
३०			शान्ती	१२	कचिला
३१			सगरमाथा	१२	क्वाडी
३२			जानकेश्वरी	१२	कचिला डबरा
३३			कचिला	१२	कचिला
३४			सिद्धेश्वरी	१२	सितलपुर
३५			हाईवय	१२	टरिगै
३६	४	२०७४.१०.१८	अन्नपूर्ण	१२	हेमनगर
३७	५	२०७४.१०.१८	शिवशक्ति	१२	गरगरुवा
३८	१८	२०७६.११.०८	पृथ्वी	१२	कपडादेवी
३९	२२	२०७८.०१.१३	कपडादेवी थारुगाउँ	१२	कपडादेवी
४०	१३	२०७९.०८.१५	परिवर्तन	१२	कपडादेवी
४१	१४	२०७९.०८.२७	रामजानकी	१२	कचिला
४२	७	२०८०.६.१०	सृजनशिल	१२	गरगरुवा झुपडाँडा
वडा नं. १३ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१	३४	२०७५.१०.२१	जनकल्याण	१३	दमारगाउँ
२	३५	२०७५.१०.२१	झरना	१३	बखरीया
३	३९	२०७५.१०.२१	साजखुटी	१३	साजखुटी
४	४२	२०७५.११.२८	हरियाली	१३	बखरीया
५	४४	२०७५.११.२८	अम्बापूर	१३	अम्बापुर
६	४७	२०७५.११.२८	श्री शिवशंकर	१३	सिमलखुटी
७	४८	२०७५.११.२८	हरियाली गाईखुटी	१३	गाईखुटी
८	४९	२०७५.११.२८	वराहबाबा	१३	बह्राखुटी
९	५०	२०७५.११.२८	झुयांरथान	१३	ढकना
१०	५२	२०७५.११.२८	सेन्टर	१३	बह्राखुटी
११	५४	२०७५.११.२८	शान्ति	१३	टिकुलीगाउँ
१२	५५	२०७५.१२.१४	पृथ्वी	१३	ढकना
१३	५९	२०७५.१२.१४	जनशक्ति	१३	वनगाउँ
१४	६३	२०७५.१२.१४	चन्द्र सूर्य	१३	डाँडागाउँ
१५	६७	२०७५.१२.२४	मालारानी	१३	भित्तावांग
१६	६८	२०७५.१२.२४	गिधिनिया छटकपूर	१३	गिधिनिया छटकपुर
१७	७१	२०७५.१२.२४	फूलवारी	१३	रनियापुर
१८	७२	२०७५.१२.२४	राधाकृष्ण	१३	ढकना
१९	७५	२०७५.१२.२९	जुम्लीकोट	१३	मझघटुवा
२०	७७	२०७५.१२.२९	गिधिनिया आमखोली	१३	गिधिनिया
२१	८१	२०७६.०१.२४	चिसापानी	१३	रामपुर

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
२२	९२	२०७६.०३.०१	माझगाउँ बाखे	१३	माझगाउँ बाखे
२३	९३	२०७६.०३.०१	शर्जु	१३	बखरीया
२४	१०	२०७८.१०.२५	श्रीवराहखुटी	१३	फुलवारी
२५	१२	२०७९.०८.१५	प्रगतिशिल	१३	भित्तावाङ
वडा नं. १४ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१	१	२०७६.०८.०५	सनराइज	१४	जनकपुर
वडा नं. १५ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१	२	२०७६.०६.०१	कन्ज्वार	१५	कन्ज्वार
२	१०	२०७७.०८.१८	मलवार	१५	मलवार
३	२६	२०७९.०३.२१	भूयारथान	१५	पहरुवा
४	२	२०७९.०५.१५	हरिपौरी गनारी	१५	हरिपौरी गनारी
५	६	२०७९.०६.३१	पार्कनगर	१५	पारगनार
६	९	२०७९.०६.३१	प्रगती	१५	पहेलपार
७	२८	२०८०.०३.१३	जनचेतना	१५	कोठरी
८	८	२०८०.८.८	पतखौली मैरवा	१५	पतखौली
वडा नं. १६ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१	५	२०७७.०५.०७	सहारा	१६	भेलाही
२	६	२०७७.०६.१३	शान्ती	१६	रावतगाउँ
३	९	२०७७.०८.१८	आनन्दनगर	१६	डोकेनी
४	१९	२०७७.१२.२२	बुलबुले	१६	भितुरिया
५	२१	२०७७.१२.२२	लालपुर	१६	लालपूर
६	३	२०७८.५.२	नमुना	१६	पिप्रवा
७	६	२०८०.६.१०	रत्नौं	१६	रत्नौं
८	१४	२०८१.०२.१६	पिपल चौतारी	१६	फचकलूवा
वडा नं. १७ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१	४६	२०७५.११.२८	जमेरा मंगरी	१७	जमेरा मंगरी
२	६२	२०७५.१२.१४	वनकट्टा	१७	वनकट्टा
३	६९	२०७५.१२.२४	निमुवा	१७	निमुवा
४	७३	२०७५.१२.२४	देवीपुर	१७	झिंगै
५	८०	२०७६.१.२४	हरियाली	१७	ढाडगजेरी वनखेत
६	८२	२०७६.१.२४	बघौसी करिडोर	१७	बघौसी
७	८५	२०७६.२.१२	मानपुर	१७	मानपुर
८	९०	२०७६.२.१२	एकता	१७	पश्चिम जमेरा
९	११	२०७६.०८.०५	भट्टेकुला	१७	मानपुर
१०	१२	२०७७.०९.०६	जिनुवागाउँ	१७	जिनुवागाउँ
११	१४	२०७८.११.२२	किसान	१७	चटकौली
१२	१६	२०७८.१२.११	परिवर्तन	१७	वनकट्टा
१३	१७	२०७८.१२.२१	पञ्चेधारा	१७	मानपुर

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
१४	२२	२०७९.३.२१	वनकट्टी	१७	वनकट्टी
१५	२३	२०७९.३.२१	वनकट्टी मिलन	१७	वनकट्टी
१६	२४	२०७९.३.२१	वनकट्टी नमूना	१७	वनकट्टी
१७	२५	२०७९.३.२१	अम्मर	१७	वनकट्टा
१८	७	२०७९.०६.३१	शहिद प्रतिक्षा	१७	झिंगै
१९	२७	२०८०.०३.१३	शिव मन्दिर	१७	जिनुवागाउँ
२०	१	२०८०.४.२१	सुनगाभा	१७	बघौसी
२१	११	२०८०.१२.१४	नमुना	१७	दक्षिण जमेरा
वडा नं. १८ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१	३१	२०७५.९.२३	माल विजौरी	१८	विजौरी
२	३३	२०७५.१०.२१	एकिकृत नमूना	१८	मनिकापुर
३	३७	२०७५.१०.२१	शुभ सन्देश	१८	मनिकापुर
४	४३	२०७५.११.२८	कालिका	१८	धरमपुर, भरतपुर
५	५१	२०७५.११.२८	दुधरास लमही	१८	दुधरास लमही
६	५६	२०७५.१२.१४	उन्नतीशिल	१८	सातकुले
७	६१	२०७५.१२.१४	प्रगतिशिल छाँचुरे	१८	छाँचुरे
८	६४	२०७५.१२.१४	पिपल चौतारा	१८	गगन टोल, हवलदार टोल
९	६५	२०७५.१२.१४	हस्पुरा	१८	हस्पुरा
१०	७८	२०७६.०१.२४	नवचेतना	१८	बर्लेनी
११	७९	२०७६.०१.२४	बालुवा	१८	बालुवा
१२	८४	२०७६.०२.१२	धर्मशाला	१८	हेमन्तपुर
१३	८६	२०७६.०२.१२	हेमन्तपुर बेलघारी	१८	हेमन्तपुर
१४	८८	२०७६.०२.१२	अक्कासी	१८	अक्कासी
१५	८९	२०७६.०२.१२	शिवालय	१८	विजौरी
१६	९१	२०७६.०२.१२	शुभकोटी	१८	मनिकापुर
१७	९८	२०७६.०३.०१	भुयाँरथान	१८	दुधरास
१८	१००	२०७६.०३.३०	डौडारे	१८	डौडारे
१९	१०२	२०७६.०३.३०	मैरवा	१८	मैरवा
२०	२	२०७६.०६.०१	माथिल्लो हेमन्तपुर	१८	माथिल्लो हेमन्तपुर
२१	९	२०७६.०७.२०	कोलकाटे	१८	स्यानी दमार
२२	२०	२०७६.११.०८	विश्वनाथ धाम	१८	दुधरास
२३	१५	२०७८.१२.११	वकुलाही	१८	वकुलाही
२४	१	२०७९.०५.१५	बाँसडवरा	१८	बाँसडवरा
२५	३	२०७९.०५.१५	हेमन्तपुर	१८	हेमन्तपुर
२६	३	२०८०.५.५	नमूना खोलीगाउँ	१८	खोलीगाउँ
वडा नं. १९ मा रहेका टोल विकास संस्थाहरुको विवरण					
१	१६७	२०७३.०२.१९	धरमपानी	१९	कुटेचौर
२	५१	२०७५.३.२२	विजौरी	१९	विजौरी

क्र.सं.	दर्ता नं.	दर्ता मिति	टोल विकास संस्थाको नाम	वडा नं.	गाउँ/बस्ती
३	५६	२०७५.३.३२	दोघरे	१९	वजारखेत
४	३	२०७५.४.३१	रनियापुर	१९	रनियापुर
५	६	२०७५.४.३१	खैरेनी	१९	खैरेनी
६	८	२०७५.५.१५	कुटेचौर तोप्पापानी	१९	कुटेचौर
७	९	२०७५.५.१५	दुम्सीकोट	१९	भित्री संक्राम
८	१०	२०७५.५.१५	सुन्दरवजार	१९	बाहिरी संक्राम
९	१३	२०७५.५.१५	सिद्धबाबा	१९	भित्री संक्राम
१०	१५	२०७५.६.१४	श्रीचौर	१९	श्रीचौर
११	२३	२०७५.८.२०	रतननाथ	१९	स्थानगाउँ
१२	२७	२०७५.९.२३	कालिकामालिका छिल्लिकोट	१९	छिल्लिकोट
१३	२९	२०७५.९.२३	पथ्थरपुर	१९	पत्थरपुर
१४	३६	२०७५.१०.२१	गौराखुटी	१९	संक्राम गौराखुटी
१५	३८	२०७५.१०.२१	गुरुवा	१९	हाडिमे
१६	४०	२०७५.१०.२१	नमुना बाँसगढी	१९	बाँसगढी
१७	५३	२०७५.११.२८	शिव	१९	कुटेचौर
१८	५७	२०७५.१२.१४	प्रगति	१९	संक्राम
१९	७४	२०७५.१२.२४	घडेरी	१९	संक्राम
२०	८३	२०७६.०१.२४	गणेशगंगा	१९	बाँसगढी
२१	१२	२०७६.०८.०५	शान्ती	१९	हाडिमे
२२	१३	२०७६.०८.०५	पर्करे	१९	पर्करे
२३	१४	२०७६.०८.०५	जनप्रगतीशिल	१९	हाडिमे
२४	२१	२०७६.११.०८	खरखरे	१९	खरखरे
२५	१६	२०७७.११.०६	संक्राम	१९	भित्री संक्राम
२६	१२	२०८१.०२.०६	स्यालापानी	१९	स्यालापानी

स्रोत: नगर कार्यपालिकाको कार्यालय